

ThDr Josef Beneš

ČESKÁ KATOLICKÁ CHARITA

# AČ ZEMŘELI JEŠTĚ MLUVÍ

MEDAILONY ČESKÝCH KATOLICKÝCH  
VLASTENECKÝCH KNĚŽÍ

*My neklesnem', my nezhyne  
my nejsme více sami,  
a když teď znova k předu jdem',  
jde celý svět již s námi.*

Jan Neruda



## Z LIDU VYŠLI

*Chvalme muže slavné... Všichni tito v pokolení národu svého došli slávy, a za dnů svých mají chválu Ti, kteří z nich zrozeni jsou; zůstavili i oni jméno k vypravování a jako k obnovení chvály jejich.*

{Sir 44, 1 a násl.}

**N**a tisíciletém jevišti českých dějin je obrozenecká epocha, počínající vlastně už pobělohorstvím, spletitou metamorfosou takřka odumírajícího národa plnou aktů vzájemně se prolínajících i odporujících, dynamicky nejsubtilnější, překvapující složitosti, vyvolávající v pozorovateli obdiv, až úžas. A nelze říci, že tato významná součást našich dějin je s konečnou platností probádána a že všechny peripetie jejich procesů jsou známy. Historické, ideové a umělecké hodnoty uložené v obrozenectví představují i pro dnešní společnost stále bohatý a inspirující zdroj zážitků. Dnešní pohled na obrozenectví vyžaduje průzkum nového, srovnání a analýzu dosud známého materiálu z hlediska historie národa ještě více než z hlediska dějin literatury.

Těžká léta XVII. a první polovina XVIII. stol. znamenala katastrofální úbytek hmotných i duchovních potencií národa. „Na naší Kalvarii, v charém kříži stínu, hle, matka Vlast — syn Národ v jejím klínu“, v těchto verších z „Pátečních zpěvů“ Nerudových je vyslovena typicky česká představa o Bílé hoře. Bílá hora, toť zločin a křivda a národ ukřižovaný zlobou fanatismu a politické despotie vstane slavně z mrtvých, ne-li třetího dne, tož třetího století. Tato fáze národních dějin byla však současně svědectvím o nesmrtelné síle národního ducha. Tzv. vědecký pozitivismus pokládal obrození za součást evropského procesu osvícenského a romantického, umožněného u nás společenským a hospodářským uvolněním lidu pod jistými vlivy západními, hlavně německými-

mi. Tento názor z cizích badatelů zdůraznil Slovinec Murko. Naproti tomu Rus Francev a Polák Szykowski v souhlase s upozorněním Voigtovým, že se třeba řídit příklady Rusů a Poláků, dokazovaly vlivy slovanské, ruské a polské. Tím uvedli české badatele na stopy slovanských blahodárných proudů v obrozeneckém vývoji.

Přes Masarykovo zdůrazňování převážně náboženského obsahu obrození a přes uplatňování politických souvislostí v něm (Kaizl), jakož i ovlivňování státoprávně orientované šlechty (Hanuš) dospělo poslední bádání k nejpravděpodobnějšímu jeho výkladu z pobělohorského vlastenectví balbínovců navazujících na slavnou a silnou národní minulost a hájících tak třeba bezděčně nikdy nepřerušovanou tu silnější, tu slabší pulsaci vlastního národního života. Všechny předchozí teorie nevykládaly jedno z nejkladnějších období českých dějin z ústředí životního obsahu, ale z idejí vzniklých jindy nebo jinde v reformaci, v baroku, v pokročilejších vzorech západní, jindy zase východní Evropy.

Jestliže jsme pronesli slovo balbínovci, nemůžeme opominout toho, že němž tito — většinou kněžští — pracovníci nesou své jméno. Málo co stačí na vyvolání zájmu vedoucího k celé šíři za daných okolností obrovitého zjevu Balbínova a jeho rozletů smělých až do tragičnosti, jeho visí oslňujících jasnou, ale i jásavou projekcí veliké národní minulosti i slavné budoucnosti. To co o něm dosud víme, nemůžeme považovat za konečné zhodnoce-

*ni ducha tak složitého, zjevu tak fundamentálního. Svým neúmorným úsilím, svou všestrannou informovaností o českých dějinách a o všeobecné vzdělanosti vůbec, svým prorocky v nejvyšších polohách vibrujícím citem vyvolal v každé generaci nové dělníky ducha, příkladem své bdělé ostražitosti jim napomáhal v rozmachu jejich sil a schopností v boji za konečné vítězství.*

*Není pochyby o tom, že u Balbína je už hotov celý strategicko-taktický plán na dobytí české samostatnosti. Balbín není jen humanistickým vzdělavcem. Domýšlí obrozeneckou otázku v protihabsburském smyslu a řeší ji z úhlu českého státního práva. Jeho dílo zvučí jako stříbrný hlas alarmující polnice svolávající, nejen pro jeho století, všechny konstruktivní národní síly. Věděl, že je třeba psát tak, jako by všechno bylo ztraceno, znal činorodou sílu mobilizující nadsázky. Bylo třeba národu načrtnout nejponurejší perspektivy v nejtemnějších barvách, aby se vzchopil, povstal z letargie k těžkému a vytrvalému zápasu. Dovedl v době největšího národního nebezpečí pregnantně razit český program skoro bezohledně. Jeho sympatie s nekatolickými, ale vlasteneckými emigranty u něho a v jeho době právě jako pochvalné a apologetické zmínky o nich překvapovaly. Nejsou ovšem tak důležité jako jeho rytířský zápas tváří v tvář s katolickými uchvatiteli moci v utlačovaném národě. Odsuzuje jako zruďnou a zavržení hodnou, protože povrchní rekatolizaci národa. Dobře vidí, že se jí zneužívá k ukájení*

*choutek cizí dynastie a národu cizích ne-  
náviděných feudálů. V tom překonává ne-  
jen svůj evangelicky jemný vztah k emi-  
grantům, ale ve službě národu, v samém  
ohnisku dění a v odpovědně uskutečňova-  
ném osvobozovacím programu je překo-  
nává vůbec. A dále jeho „Obrana“ není jen  
obranou českého jazyka a slovanství, je  
obranou spravedlnosti. V padesátých le-  
tech XVIII. stol. končí přerod, který pod-  
statně proměnil duchovní tvář české ze-  
mě. Z prostředí proniklého renesančním  
duchem vytvořil milieu barokní. Přísluš-  
ník tohoto období je však připoután k ze-  
mi takřka smrtelně zraněné, na níž lze  
zřítí rozbořené a vypálené domy, opuště-  
ná, vydrancovaná selská stavení, plevelem  
i divokými křovinami zarostlá pole, opuš-  
těná pracoviště řemeslníků i primitivních  
manufaktur, městské i panské kanceláře  
s vybrakovanými truhlicemi. Sotva venko-  
van obnovil své zpustošené hospodářství,  
je vždy bezohledněji připoutáván k tíži-  
vým povinnostem vrchností i státem. Ten  
potřebuje vojsko a proto mnoho peněz.  
Obyvatelé měst, vnitrozemští obchodníci  
a řemeslníci se vzpamatovat ani nemohou,  
protože hlavní předpoklad jejich podni-  
kání, peníze, byly v žoldech i lupech ne-  
vázané soldatesky rozneseny v ohromných  
sumách na všechny světové strany. Jenom  
Švédové odvezli z pražského hradu v srp-  
nu r. 1648 z Rudolfských sbírek kořisti  
prů za 7 mil. tolarů. Pro sebe ponechal  
Königsmark „5 vozů stříbrem a zlatem na-  
plněných“. Kořistnictví Habsburků vysává  
právě hlavní základnu své hospodářské  
moci — Čechy — v podobě dalších ne-*

*snositelných vojenských kontribucí. Ani mocný po Valdštejnově pádu a po r. 1648 většinou cizácký feudál není prost starostí o budoucnost.*

*Stále přitažlivá pro cizince Praha, do počátku XVII. stol. hlučná residence nej-mocnějšího středoevropského císaře, se sice stala městem provinčním, neztratila však mnoho z kosmopolitického významu, kterým vynikala za Rudolfa II. Četné církevní ústavy se tu rozmnožily tak, že cizinci jsou plni údivu a neváhají Prahu srovnávat se známými městy evropskými. Tak anglický spisovatel Edward Brown, prošedší Prahou v 70. letech XVII. stol., psal: „Zdi města jsou tak náramně rozložitě, že jsem neviděl v Německu obsáhlejších; ale i kopce a prázdná prostranství. Podobá se po této stránce městu Lyonu ve Francouzích. V tomto starobylém sídle též všeliké koleje a kláštery jsou... Na Florencii jsem se díval s chrámu tamního a na Prahu jsem tolikéž shlížel od chrámu sv. Víta. Zdá se prostornější než se mi zdála Florencie; vidí se i lidnatější býti. Též jsou zde ulice širší a poněvadž okna paláců a domů krásných zde ze skla jsou, ne tak ošklivě se vyjímají jako rozbitá a roztrhaná okna z papíru, jak je vidíme ve Florencii. Řeku Arno s Moldavou pražskou ani srovnati nelze... Široký, pevný a dlouhý most kamenný předčí, ne-li všechny čtyři florentské, tedy aspoň několik z nich. Též jest palác císařský na Malé Straně nadmíru znamenitý a výstavný...“*

*Jakkoli Praze ubylo na významných lidech živých katolictví si ji vyzdobilo slavnými mrtvými církvemi a tak udrželo její*

*kosmopolitický charakter. R. 1627 sem přinesli s velikou slávou tělo zakladatele řádu bílých premonstrátů, světce porýnského původu, sv. Norberta. Po devíti letech uložili s podobnou pompou v malostranském kostele Tovarýšstva tělo římského kněze a prvokřesťanského mučedníka sv. Krispa. Kostelu sv. Klimenta na Starém Městě se dostalo ostatků řeckého mučedníka Heraklia, u kapucínů na Hradčanech lze spatřit v zlatotkaném hávu španělských šlechticů tělo mučedníka zavražděného kdysi mohamedánskými Maury, sv. Felicissima. Církev tak snad chtěla dokumentovat, že příklady ctností a zápasů, které platily a platí až na periferii Evropy, se respektují i v tomto městě, kdysi se tvrdošíjně oddělujícím od společenství církve obecné. Stejnou praxi a stejné zvyky postihujeme i ve městech venkovských, zejména pokud jsou sídlem významnějších církevních institucí jako v Klatovech (hrob sv. Oenestina), v Jindřichově Hradci (křišťálová rakev sv. Hypolita), v Hradci Králové (Modesta a Liberata z r. 1728), v Olomouci, Kroměříži a jinde.*

*Také výchova, která chce z jinocha vytvořit kulturního aristokrata nebo vzdělaného městského intelektuála, nese jasně kosmopolitické rysy, jak vidno z knižních učebních pomůcek (lat. gramatika Alvarezova; stylistická příručka Buccelliniho aj.) V Praze vyrůstá počet vydávaných cizojazyčných děl. Tiskne se tu slavný filosof tomistické ražby a theolog Španěl Roderigo Arriaga, neméně slavný německý bystrý spekulativní theolog Adam Tanner,*

*polyhistor, později v Itálii zakotvivší někdejší emauzský opat a diplomat nepostrádaající rysy dobrodružnosti, Jan Caramuel z Lobkovic aj. Současně zaměstnávají pražské impressory další vydání již dříve v cizině publikovaných autorů: Becana, Belarmina, Bossueta, du Barry, nehledě k dílům psaným německy. Mnohonásobný styk s cizinou na domácí půdě, umožňovaný katolickým kosmopolitismem a cizími okupanty feudály i jejich komonstvem dovedl zanítit mnoho českých jinochů k uplatnění na misionářském díle v zámořských krajích (Přikryl, Boryně, Boruhradský, Slavíček, Prudký, Římař z celé řady méně známých. Těmito možnostmi lákalo Továryšstvo ještě Dobrovského!)*

*Reakcí na tento, kromě hrozného útisku národnostního i hospodářského, nespoutaný kosmopolitismus násilně udržovaný a prohlubovaný cizími držiteli pozemků (Buttler, Gordon, Leslie, Devereux, Gallas, Piccolomini, Millesimo, Colloredo, Isolani, Aldringen atd.) bylo mocné zaplanutí plamene lásky k vlasti, jak je postihujeme u kněžských historiků této doby, hlavně ovšem u Bohuslava Balbína.*

*Balbín je svým životem, osudy, prací, významem, muž století, ač od prvních let nosí v sobě zárodky tragiky. Jako sedmiiletý poznal utrpení lidu jím tolik milovaného. Stál na hradecké Bílé věži a patřil na nespořádané houfy existenčně ruinovaných sedláků-nevolníků z Opočenska, Smiřicka a Novoměstska, prchajících po neúspěšném povstání. Ještě před vysvěcením v r. 1648 byl pod J. Plachým v řadách*



akademické mládeže hájící Prahy proti Švédům. Podle svého doznání zachyceného Crugeriem „viděl okršek pražský a zdi městské krví jak svých obyvatelů, tak nepřátelů hojně zkropenou“. Pro Balbína je příznačné spojení národní tragiky s tragikou osobní. Jeho smutným, nikoliv však marným údělem bude hledět na staré a nové ruiny, spáleniště a prožívat otřesné dojmy, kterými budou na něho trosky působit a vyvolávat v něm mocné, a co je důležitějšího, aktivní reakce a otřesy. Dlouhá léta bude pozorovat milovanou zemi českou hořící ohněm válek, ničení a katastrof. Jeho ucho zachytí třesk zbraní, surově vítězné pokřiky nepřátel a sten utlačovaných sedláků. Bude to zvláštní i účastník, i pozorovatel drsné válečné generace, nadaný neobyčejnou citlivostí a citovostí, šlechtic ducha, přemáhající konečně všechny takřka gigantické překážky, které se nakupí jeho životu a práci, díky ovšem dokonalé škole duchovního života poskytnuté mu nejlepšími soudobými jeho znalci.

Je frapantní skutečností, že patriot tak nadšený mohl být členem Tovaryšstva vykřičeného jako nepřítel českého národa. Překvapí to jen nepoučeného pozorovatele. Právě naopak. Balbín se stal křisitelem národa, protože v řádu, pověřeném funkcí čistě náboženskou podle intencí zakladatele Loyoly, shromažďovala se ze zvláštních, dobou daných okolností elita nejen kněžská, ale vůbec intelektuální. Řada vynikajících exjesuitů potvrzuje, jak cenný lidský potenciál dovedl řád shromáždit (Dobrovský, Vydra, Cornova, Šeršnik,

Wolf, Stepling aj.). A dále, Balbín se mohl stát Balbínem, protože v horoucím vlastenectví měl již v Továryšstvu české provincie výborné předchůdce ve Václavu Šturmovi (1533—1601) — („německy jsem psáti nemohl, protože by nebyla věc rozumná Čechům německy neb řecky psáti“), v Baltazaru Hostounském (1534—1600) — (napsal dvanáct knih česky), Jiřím Plachém-Ferusovi (237 vydání českého „Zlatého nebeklíče“, šířeného i na Slovensku, tehdy maďarském), Vojtěchu Šebestiánu Berličkovi z Chmelče (1565 až ?) — (jeho Postila vyšla čtyřikrát, naposled 1779). Balbínových součastníků bylo daleko více. Jan Drachovský (1577 až 1644) — (vydal českou mluvnici), Felix Kadlinský (1613—1675), známý překladatel hojně čítaného „Zdoroslavička“ („také v českém jazyce poeticky a veršovecky se jednati může“), vysokomýtský rodák vynikající nad Kadlinského rozpětím tvárné lyriky, originalitou a tvůrčím elánem, Bedřich Bridel (1619—1680), autor „Slavička“ a vrcholné soudobé skladby metafyzické reflexe „Co Bůh? Člověk?“, Jiří Konstanc z Řepína (1607—1674), vydavší z Pešínova podnětu Brus jazyka českého („na spisovné řeči Hájkově, Kralické bible a Veleslavínově založený“), Jan Kořínek (1626—1680), autor Kutnohorských pamětí česky psaných („abych dokázal, že se za řeč mateřskou nestydím, jak mnozí nepotatili Čechové dělají“), Jiří Kruger (1608—1671) „nade všechny učený historik své doby“, Daniel Krupský (—1670), žalován v Římě, že je „nacionalista“, Jan Pošmurný (1603 až

1669), jako představený Balbínův povzbu-  
zoval ho k literárním pracím. Václav Šta-  
jer (1630—92), vydal roku 1660 mluvnici  
české řeči a přeložil Balbínův spis „*Diva  
Montis*“ do češtiny. Podle Zd. Nejedlého  
si získal nesmrtelnou zásluhu o českou  
hudbu vydáním *Kancionálu českého*, Jan  
Tanner (1623—94) a Matěj Tanner (1630  
až 92), na jehož popud se v řadě konaly  
zkoušky z češtiny aj.

Jak řada následujících stručných živo-  
topisů autorem koncipovaných jako me-  
dailony, tj. několika lapidárními odstav-  
ci načrtnuté profily našich vlasteneckých  
kněží dokazují, měli katoličtí duchovní  
s národem stálý, plodný a účinný kon-  
takt. Víc než to, oni s dosud nedoceněným  
Balbínem v čele velmi podstatně, v ně-  
kterých údobích a na některém poli snad  
rozhodujícím způsobem přispěli k národ-  
nímu obrození. Od teoretické práce pak  
přikročili s touže rozhodností k práci po-  
litické, hlavně v bouřlivém roce 1848.

Bez předběžné zvláštní průpravy širo-  
kých vrstev národa přikvačilo jaro r. 1848.  
Prohlášení konstituce, zrušení censury,  
závazný slib zrušení roboty, to všechno  
bylo uvítáno převážnou většinou národa.  
Protože se však toto nové uspořádání po-  
měrů začínalo dotýkat jednotlivých spo-  
lečenských vrstev, nutilo k přemýšlení a  
zaujetí určitějšího stanoviska. Městské  
a venkovské pracující obyvatelstvo bylo  
však prakticky nejméně připraveno na  
pochopení a využití nových daných mož-  
ností. Nezapomínejme, že heslo rovnosti  
nevítala šlechta, ani bohaté měšťanstvo.  
Také vrchnostenské i zeměpanské úřed-

nictvo nebylo tímto heslem naprosto nadšeno, protože ohrožovalo jeho dosavadní moc a vážnost, hlavně před námezdním dělnictvem. K tomu se cítilo ohroženo spolu se šlechtou také existenčně. Demokratičtí vůdci lidu tehdy stáli před významným problémem: co nejrychleji uvědomit lidové vrstvy o významu a dosahu nového zřízení. Nezapomínejme, že Havlíčkův deník „Národní Noviny“ si teprve namáhavě klestily cestu na venkov. Bylo tehdy nutno učit lid je kriticky číst a čerpat z nich správné informace. Tento úkol připadl na venkově hlavně katolickému kněžstvu. Nestranný historik na základě zachovaných důkazů musí doznat, že klerus splnil tuto uvědomovací politicko-propagační úlohu ve službách milovaného národa velmi čestně. Ze soupisu politicky podezřelých osob pořízeného v době Bachova absolutismu známe jména 76 katolických kněží, kteří byli pro své politické smýšlení v r. 1848 podrobeni policejnímu dozoru. Hlavními výtkami proti chování kněžstva bylo: výroky na schůzích i z kazatelen, sklon k radikálním ultračeským, slovanským a demokratickým ideím, popouzení pracujících proti vrchnosti, šíření zakázaných spisů, letáků a novin, zejména Havlíčkových, členství ve „Slovanské Lípě“ a „Svornosti“, psaní do českých novin aj. To všechno je při jménech kněží politicky kompromitovaných.

Nedivno, že se na farách a kaplankách hojně četly Havlíčkovy noviny. Vždyť do nich psalo hlavně mladší duchovenstvo, které už tehdy ze stálého styku s lidem

vyciřovalo nutnost jiného kursu také v církvi. Psalo se o odloučení hospodářství od far, které mařilo vlastní kulturně pastorační poslání kleru, o svolání diecesních synod, omezení patronátního práva, o vyšším vzdělání kleru, o úpravě poměrů v seminářích apod. Také mezi staršími kněžími spatřujeme mnohé, kteří vykonali důležitou část osvětové, uvědomovací práce. V Národním výboru nacházíme r. 1848 V. Štulce, V. Krolmusa a V. Wiesnera, kteří zasedali v sekci pro kultus. S hnutím souhlasil známý libuňský jemnostpán spisovatel a nadšený slavjanofil Antonín Marek. „Slovanské Lípě“ v Turnově předsedal přívrženec radikální slovanské strany třebechovický kněz deficient Kašpar, plzeňský profesor Smetana, miletínský farář a bratr známého bouřliváka Emanuela, Jan Arnold, zakladatel „Měšťanské besedy“ v Praze a celebrant „slovanské“ bohoslužby na Václavském náměstí. Zatčení a uvěznění neušel ani českobudějovický, horlivý, teprve moderním bádáním odhalený vzdělaný kaplan Antonín Krejčí. K nim se čestně řadí kováňský farář a spisovatel K. Vinařický, postavivší se v čelo delegace bydžovského kraje, která přišla 13. 6. prosit Windischgrätze za ušetření Prahy.

V Havlíčkově korespondenci se ukazuje další řada jmen vlasteneckých duchovních, kteří nesli těžce chování českých Němců v boji za zrovnoprávnění českého živilu. Byl to zejména slatinský farář a náchodský historik Josef Myslimír Ludvík, jenž si v důvěrných listech Havlíčkovi trpce stěžoval na velkoněmecký

agresivní postoj: „Nikdy nám Němi nepřáli, mnohou křivdu do nebe volající nad námi spáchali, jako obyčejní zloději se sbíhali na pohostinné Čechy. Budou-li nám v Čechách nebo na milé Moravě dělat demonstrace trojbarevnou kokardou, buď až naše útočiště kokarda všeslovanská. Slovan nikdy ani píď země nikomu násilně neodcizil...“ Myslimír Ludvík, a to je důkazem jeho sečtělosti, urguje Havlíčka, aby přiměl Hanku k urychlenému vydání Dalimilovy kroniky, navrhuje obnovu Vyšehradu tak, jak někdy stával v dobách minulé slávy. Žádá, aby v Praze někdo co nejdříve a sice česky přednášel českou historii, aby z ní „hlavní děje vybíral a nynížšek rozněcoval v lásce k vlasti a národu“. Ani sociální otázku nepřešel tento osvědčený kněz bez povšimnutí. Navrhuje již tehdy, aby byly v každé vsi rozděleny až tři statky mezi venkovany bezzemky.

Také římovský kaplan Müller těžce snášel německý útlak a ulevil si listem Havlíčkovi: „Netajme sobě jakousi slabost národní povahy, škodlivou ústupnost vůči cizímu živlu, která samou povolností se dá lehko opanovat, což nebylo nejmenší příčinou našeho neblahého stavu. Německý živel má tolik tvrdosti, že jinému neustoupí tak snadno.“ Budějovický bohoslovec Pavlíček horlí v dopise „Národním Novinám“ proti utlačování češtiny ve městě a v poštovním styku. Kněz Šnajdr z téhož města navrhuje pozvat k budoucímu zemskému sněmu i nižší duchovenstvo. Malšický kaplan Rokoř je velkorysejší, volá po spojení všech ve Slovan-

ském spolku s jednotným sněmem a hlavně slovanským vojskem, které by zaručovalo svobodu ohrožených, hlavně menších kmenů, jako jsou Češi. Když pražské červenové bouře ohrozily mladou svobodu, jsou to opět venkovští duchovní, kteří horlivě organizují pomoc bombardované Praze, na jejichž barikádách bojoval i františkán, zachycený soudobou ilustrací, Jeroným Jelínek, v hnědé sutaně s cingulem. Olešnický kaplan Zdobinský se odhodlal na vlastní útraty vypravit Praze na pomoc oddíl o 70 mužích, četní jiní sloužili bohoslužby za šťastný výsledek boje. Na pomoc Praze organizovali a vyzývali: Tannaberský farář Sládeček, minický kaplan Valda, polní kaplan turské národní gardy, zbraslavický kaplan Svoboda, užívající v protistátní korespondenci tajného písma, kaplan Přichožický, organizátor spolku „Slovanská Lípa“ na venkově, svijanský zámecký kaplan Plachta, jičínský P. Sydon, později jako poslanec pro politickou činnost suspendovaný, kostelecký kaplan Els, jenž agitoval se šavlí přes kleriku, týnecký kaplan Bulíček, kaplan v Mýtě u Zbiroha Boháček a mnozí jiní.

Nezdar pražských bouří přineslo vyšetřování a žalářování také několika kněžím. Bachovská amnestie jim později otevřela jako jediný prostředek jak uniknout hrozící blamáži dveře věznic. Krásný jarní sen o svobodě, vítané tolika českými kněžími, vystřídal brutální policejní Bachův absolutismus. V soupisech politicky podezřelých jsou však tito propuštění kněží i nadále vedeni v patrnosti, protože

se nevěřilo, že by najednou změnili své smýšlení. Kdo i potom pracoval národně politicky, pocítil plnou vahou bezohlednost rakušácké justice. Kvílického kaplana Husáka odsoudila k 15letému žaláři na Kufstejn, nadaného tuchoměřického kaplana Krásného postihla jako velezrádce 12 lety a bohoslovce Hodka 14 lety těžkého žaláře.

Potom se kněží přeorientovali na osvětovou činnost, zřizující ve městech i farnostech knihovny a veřejné čítárny. Někteří docela vydávali krajinské listy, jako třeboňský kaplan Fiedler, v Jindřichově Hradci P. Šrámek („Ozvěna“), v Králově Hradci P. Šrůtek („Polabský Slovan“ a „Školník“), většinou tito kněží spolupracovali i nadále s Havlíčkem jako jeho nadšení přívrženci. Vědělo se o tom a policejní konsignace je označovaly jako „Ultraslovan“, „exaltovaný přítel Slovanů“, „Ultraček“, „svornost“, „veliký nepřítel vlády“ apod. Patřili k nim podle svědectví policie: osecký farář Boleška, pelhřimovští kooperatoři Krása a Sviták, náchodský kaplan Mach, administrátor v Dolanech u Klatov Matoušovský, přeštický kaplan Pekárek, bykáňský kaplan Šolta, novoměstský děkan Rojek, dobrušský kaplan Roštlapil, českodubský děkan Strnad, plzeňský kaplan Bernard, kaplan v Suchdole u Kutné Hory Beneš, solnický kaplan a pozdější kanovník Ehrenberger, pozdější domažlický děkan Hájek, kaplan v Ústí n. Orlicí Hanuš, farář v Ječovicích u Libochovic Havlíček, skalický kaplan Charvát, netolický kaplan Chraštanský, malkovický lokalista Jabulka, vysokomýt-



ský katecheta Jindra, novoměstský kaplan Jošt, radnický kaplan Just, kaplan v Nové Pace Kordina, farář ve Slavoňově Křeček, litoměřický bohoslovec Lindauer, rychnovský piarista Quirin, farář ve Světlé u Turnova Buriánek aj.

Všechny snahy katolického duchovenstva, které nejen že šlo s lidem, ale před ním jako političtí instruktoři, vyzněly tehdy ještě nadarmo. Zanechaly však v národě trvalé stopy. V nastalém vynuceném klidu ustoupilo kněžstvo nadlouho z politické arény stejně jako ostatní vrstvy obyvatelstva spoutané tvrdými policejními i vojenskými opatřeními bezohledného rakouského státu.

Doznívání práce katolického kněze-buditele lze shledávat ve dvou markantních postavách první polovice tohoto století: ve Stojanovi a Podlahovi, kromě romanopisce J. Š. Baara. Jestliže je obrozenectví literárnímu historikovi uzavřeno rokem 1918, můžeme dnes tuto hranici posunout ještě o něco dále, snad až k roku 1929. Tehdy bylo vlasteneckému biskupovi Antonínu Podlahovi dopřáno, aby v jubilejním roce svatováclavském otevřel katedrálu sv. Víta, dobudovaný „gotický sen“ Karla IV. Národem a hlavně českým kněžstvem milovaný „sváteční člověk“ dr. Podlaha otevřel konečně toto kultové centrum českého člověka, který v sakrálním tichu svatováclavské kaple, svítící mystickými záblesky drahokamů a polodrahokamů, uprostřed s relikviářem „něžného hrdiny“ sv. Václava uctíval po staletí Vydrovy „svaté vlastence milé“, „nebeské dvorstvo krásné“, české národní

*patrony. Stovky českých katolických kněží pronásledovaných a umučených gestapem dobře si vědomým vlivu a významu kněží v národě, vedených málomluvným, moudrým a již tehdy bělovlasým lidickým mučedníkem farářem P. Josefem Štemberkou, jen potvrzují hypotézu historiků. Ta mluví o stále pokračujícím, nikdy nepřerušovaném živém proudu národních dějin, z jejichž svazku nemohlo českého katolického kněze vytrhnout ani mučení, ani smrt.*

Dr. VÁCLAV BARTŮNĚK

KDO CHCEŠ VLASTI VDĚK  
SI ZÍSKAT,  
PŘÍZEŇ DOBY NEHLEDEJ

*...hlas volajícího na poušti...*

Mk 2, 3.



P. VÁCLAV HÁJEK Z LIBOČAN

Jeho životní osudy jsou tak pestré, že je s podivem, že si dosud žádný beletrista nezvolil jeho osud za hrdinu své románové skladby. O jeho původu je známo velmi málo. Víme, že byl zrozen a vychován ve víře pod obojí, avšak ze studií v Ingolstadt se vrátil jako horlivý katolík, na kněze byl vysvěcen někdy před rokem 1524. Dost možná (názor Šimákův), že byl dříve knězem pod obojí. Jako katolický kněz byl kazatelem u sv. Tomáše v Praze a zároveň farářem v Rožmitále. Byl zapleten do sporu pro majetkové zpronevěry a jsa povahy svárlivé a pletichářské, nevycházel z nepřijemností a nesnází. Dal se potvrdit od světských pánů jako administrátor proti vůli arcibiskupské administrativy a kapituly vyšehradské. Avšak po stížnostech a žalobách musel r. 1533 složit úřad z královského rozkazu, při čemž byl sesazen i z děkanství karlštejnského. Opustil tedy Karlštejn, koupil si dům na pozemku kláštera sv. Tomáše a trvale v něm bydlel. Když se rozšířila zpráva, že kališník Martin Kuthen chce psát kroniku, vybídli katoličtí i utrakvističtí páni Hájka, aby napsal kroniku sám. Obávali se totiž, že Kuthen zahrotí své dílo proti pánům katolickým i nekatolickým. Hájek byl vybaven všemi prostředky a kroniku psal až do r. 1539, kdy dílo odevzdal censorům: nejvyššímu sudímu Janu z Lobkovic, místosudímu Janu Hodějovskému z Hodějova a Heřmanu Sedlckému od Dubu, kteří některé politické odstavce z knihy vyškrtli. S Václavem Halašem z Radimovic uzavřel smlouvu, že nakladatel vydá knihu svým nákla-

dem, skutečná vydání si z výtěžku odpocítá a o zbytek se s Hájkem rozdělí. Avšak našli se mocní pánové, kteří chtěli vydání kroniky zmařit a ti působili na tiskaře, aby s vydáním knihy nepospíchal, ale všemožně je zdržoval. Hájkovi se Halaš vymlouval na nedostatek peněz. Buď Hájek hotových prostředků neměl, nebo jich nechtěl investovat a proto se obrátil na Adama Vrábského o půjčku, aby mohl dokončit vydání knihy o tisíci exemplářích. Ale Halaš, spoléhaje na mocnou ruku svých ochránců, nechtěl vydat ani vytištěnou knihu Hájkovu. A tak „Hájek nemoha jináče od toho impressora ji dostat, obžaloval ho posledně v plném obecném sněmu na hradě pražském držaném a žádal pánův stavův českých, aby jemu milostivě nápomocni byli a toho impressora k vydání jemu té kroniky přinutili... mluvili páni Berkové i Hasemburkové i jiní páni pro toho Hájka a téhož impressora odsoudili a přinutili, že on všechny té knihy exempláře Hájkovi vydati musel“ (Beckovského „Poselkyně“ II. díl). Císař uznal jeho práci a skvěle ho odměnil staroboleslavským proboštstvím roku 1544. Hájek se však z minulosti nepoučil. I tam došlo ke sporům pro jeho hašteřivost a tu pražská kapitula podala na něho r. 1547 stížnost ke králi, že dvacet let svévolně porušuje řády a klid kostelů, nedbá kanonických předpisů, zanedbává residenční povinnosti a mezi kanovníky rozsévá nesvár. Král ho r. 1549 zbavil všech hodností i své přízně a Hájek se uchýlil do kláštera dominikánek u sv. Anny na Starém Městě.

Hájkova kronika vyšla ve folio formátu o 528 listech a byla ozdobena mnoha dřevoryty. Při požáru 2. června 1541, kdy shořely i zemské desky, byla zničena i část nákladu kroniky. V dedikaci králi Ferdinandovi praví Hájek: „Snažil jsem se tedy vše věrně konati, nic z lásky nepřidávati, nebo ze strachu potlačovati, chtě raději dojíti pochvaly pravdy než potlesku přízně.“ Avšak Hájek se touto devisou neřídil. I tak jest jeho kronika nejzávažnějším plodem historického snažení své doby. Má přednosti i vady humanistického pojetí světa. Měla být uvědoměle protiváhou připravované Kuthenově kronice, o níž čeští páni soudili, že bude zaujatá vůči katolíkům a katolické kultuře, a chtěli mít v Hájkově kronice dílo, jež by stanovilo katolíkům spravedlivé místo v českých dějinách, zkrátka knihu pod zorným úhlem katolického světového názoru. Luterán Brikci z Licka v druhé předmluvě ke kronice píše: „Jakž jest pilen byl božských kronik a stran duše,“ stejně tak psal i světské, a proto jeho práce „jest z úmyslu dobrého“. Sám Daniel Adam z Veleslavína, člen Jednoty bratrské, hájí Hájka v úvodu ke „Kronikám dvěma“ (z r. 1585) proti kritice, jež Hájkově kronice vytýkala mnoho věcí příběhových humanistickými důvody, neboť smyšlené věci mají ve svých historických spisech i řečtí a latinští historikové Herodot, Titus Livius . . . Nezastává se ovšem jeho katolického stanoviska, zato objevuje v jeho kronice mnoho vynikajících předností a to, že je ze všech dosavadních nejobšírnější, že má nesmírné bo-

hatství zpráv ze starých letopisů, jimiž se nemůže honosit žádný kronikář před ním.

Nesnáz je v tom, že pozdější historikové nechápali ji jako kroniku, nýbrž jako dějezpytné dílo a čerpali z ní nekriticky. Humanista biskup Dubravius ji zpracoval latinsky. I historikové tak svědomití jako Balbín a Beckovský nerozpakovali se užívat jejích zpráv, třeba si byli dobře vědomi, že Hájek mnohé přibájl. V XVIII. století pozorujeme snahy přiblížit Hájka cizím učencům jakožto průvodce českou minulostí. Proto ji piarista Victorin a S. Cruce (Jevina) a ještě jiný jeho pokračovatel přeložili do latiny. Teprve kriticky pronikavý duch historika-buditele P. Gelasia Dobnera poznámkami k právě uvedenému překladu „Venceslai Hajek a Liboczan Annales Bohemorum“ (1761 až 1781) navždy pohřbil Hájkovu slávu jako historika, Dobner „učinil konec lhaní“, jak výstižně poznamenal P. Frant. Faustín Procházka. Století XIX. připojuje se k tomuto odsudku kritikou Dobrovského k novému vydání Hájkovy „České kroniky“ r. 1818. Jako obhájci Hájkovy kroniky hlásí se ke slovu stoupenci české romantické školy, kteří spatřují zásluhu v tom, že budoucí paměti zachoval to, co o slavných činech národa vyprávěli starci po vesnicích, co zapomenutí lidoví pěvci pěli v nedochovaných zpěvech, zkrátka že zachránil pro budoucnost plody lidové poesie a dokumenty lidové básnické tvořivosti. Známé je naprosté odsouzení Hájka jako historika, jež v ČČM 1864 uveřejnil nestor českého dějepisectví František Palacký; jeho soud byl zprvu bezmyslen-



kovině přijímán podle zásady *iurare in verba magistri*. Novější badatelé Jindřich Metelka, J. V. Šimák a hlavně V. Flajshans svým obširným kritickým rozbořem v mnohém zmírnili bezvýhradné odsouzení Palackého, dokázavše svými studii, že Hájek skutečně měl prameny, jichž se dovolává, ale že jich užíval způsobem ve své době obvyklým — uváděl z nich jen to, co se mu hodilo. (Např. kališník Martin Kuthen [Cuthenius] ze servilnosti ke katolickému dvoru nepíše o Husovi a Žižkovi, podkuřuje měšťanům. Jiný kronikář Bohuslav Bílejovský, kněz pod obojí, srší nenávistí k Českým bratřím a obviňuje je ze všeho mravního úpadku. Oba uvádějí doklady v české historii nikdy neexistující.

Dodatečným objevem některých listin se ukázalo, že Hájek je celkem věrně přeložil. Vedle výpisů, jež mu pořizovali tři písaři, měl k dispozici jiné kronikáře domácí i cizí a pozdější doba jich zjistila více, než Hájek sám uváděl. Z nedostatku odborného vzdělání nevěděl si rady, když zjistil, že si prameny odporují, a pak si je tedy přizpůsobil podle svého. Moderní kritika z valné části exculpovala Hájka z nařčení, že si prameny vymýšlel. Z neznalosti palaeografie libovolně nakládal se jmény, s nimiž se v kronikách setkal. O Husovi samém nepíše zaujatě, např. o jeho procesu: „Tu oni auditorové *causarum* vyslyševše jej, též svědky — byli-li sú pak to svědkové praví nebo nepraví, to sám Pán Buh zná — odsoudili jej za kacíře.“ Nevyhýbá se pohoršlivému líčení života Matyldy Toskánské, nebo manžel-

ky Otty III. Je také pravda, že se chce zalichotit panstvu pohádkou, uváděje pány a hrabata již v průvodu praotce Čecha.

Nekatolická kritika Hájkovi hlavně vyčítala při hodnocení historických událostí, jeho uvědomělé katolické stanovisko, jež bylo dáno účelem jeho práce: ospravedlnit katolickou minulost českého národa, kterou mlčením přecházelo tolik kronikářů jeho doby. Činil tak vědomě i nevědomě prostředky, jichž ovšem moderní historická věda schvalovat nemůže. Byl však i v tom dítětem své doby, epochy humanistické.

Nesmírným přínosem jeho kroniky je, že byla s oblibou a po dlouhou dobu čítána a jako vzácnost chována v chaloupkách nejnuznějších. Už za Dalimila byla kronika vzácná. Hájek psal řečí srozumitelnou, prostou, jíž každý rozuměl, skutečné události přizdobil neobyčejným bohatstvím kronikářských podrobností s velikým smyslem pro detail a pro vedlejší postavy české minulosti. Ve všech vrstvách českého lidu se vyprávěly příběhy, pověsti a legendy, jež si oblíbila lidová obrazivost. V době katolické renesance a za národnostního útlaku „udržovala hlavně Hájkova kronika spojení s českou minulostí, pojatou vlastenecky. Žádný z českých kronikářů ani historiků nepůsobil takovou silou emoční na české beletristy jako Hájek“. (Jakubec, Dějiny české literatury, str. 659.) Jinými slovy, celá naše obrozenecká literatura čerpala své vlastenecké náměty, jež byly vzpruhou českému lidu v jeho zápase o jazyk, národnost a českou svébytnost právě z Hájka, a v tom

jest jeho zásluha o obrození českého národa.

Hájkovu „Českou kroniku“ přeložil do němčiny koncem XVI. stol. protestant Jan Sandel, třeba je obsahově ostře protiněmecká. Po druhé byla otištěna r. 1697 a po třetí r. 1718. Luterán Zach. Theobald napsal podle ní svůj „Hussitenkrieg“. Ke konci života upravil Hájek k tisku „Snář“ Vavřince z Březové (vyšel r. 1581) a pekelnou povídku „Solfernus“ (r. 1553). Samostatně popsal velký požár na Hradě pražském a na Malé Straně r. 1541, a téhož roku popis vydal.

Zemřel v pátek před 19. březnem 1553, kdy byl pochován.



BOHUSLAV BALBÍN

**B**albínové, jinak Škornicové z Vorličné, připomínají se již v XV. století jako starousedlíci v Hradci Králové. Předposlednímu potomku, Lukášovi, purkrabímu pardubického hradu, který jej v letech 1618—1619 hájil a uhájil proti stavům, narodil se 3. prosince r. 1621 v Hradci Králové syn Bohuslav Ludvík, který byl posledním a přitom nejslavnějším a nejzasloužilejším potomkem svého rodu. Jeho křestním kmotrem byl vévoda Albrecht z Valdštejna. Jeho matka, Zuzanka Vodičková, po mužově smrti r. 1622 prodala zděděný dům jezuitům na stavbu koleje a odstěhovala se do Častolovic, kde dost nuzně žila, štědře podporována pány Mikulášem ze Schönfeldtu a Otou z Oppersdorfu. Prvního vychování se dostalo malému Bohuslavovi doma u matky a znamenité babičky Doroty Vilémovské z Petrovic. Již v mládí projevoval neobyčejné schopnosti a význačnou zálibu pro dějepisné vyprávění. Hájkovu kroniku přečetl několikrát, ještě dříve než mu bylo sedm let. R. 1631 byl poslán na gymnasium do Broumova, odkud odešel do Jičína do koleje svého kmotra Valdštejna, po jehož smrti pokračoval ve studiích v Praze a posléze v Olomouci v jezuitské koleji, jejíž prefekt P. Mikuláš Lancicius, neboli Zrczycki, podnítil v Balbínovi lásku k jezuitskému řádu. O prázdninách býval v Častolovicích u pana Oty z Oppersdorfu, který ho na svých loveckých toukách seznamoval s přírodou a probouzel v něm lásku k přírodě.

Po noviciátě v Brně a Kladsku věnoval se studiu filosofie, jež ukončil v Klemen-

tínsk<sup>é</sup> koleji r. 1642. Jeho dějezpytné záliby definitivně probudila cesta po Čechách, kterou podnikl jako průvodce visitátora řádu, Španěla P. Rodr. Arriagy; při ní nashromáždil hojně dějepisného materiálu. Pak vyučoval několik let na řádových školách. Konečně studuje bohosloví. Jako bohoslovec se aktivně účastní obrany Prahy proti Švédům r. 1648. Kněžské svěcení obdržel roku 1650, současně s hodností magistra filosofie. Od té doby se datuje jeho neúnavná, záměrná činnost k větší slávě Boží, k povznesení mravnosti a k záchraně českého jazyka. Nejprve byl poslán do duchovní správy v Rychnově a Žamberku, ale poněvadž se mu za tu dobu podařilo získat Církvi jenom asi 1500 duší, rozhodli jeho představení, že se lépe hodí pro povolání učitelské. Toto rozhodnutí bylo moudré, protože Balbín lnul k tomuto zaměstnání. Za svého třináctiletého působení v Kladsku, v Praze, Jindřichově Hradci, Brně, Krumlově a Jičíně dosáhl u svých svěřenců neobyčejně dobrých výsledků ve prospěch Církve a vlasti. Byl neúnavný. Všeho volného času, který mu zbýval po splnění učitelských povinností, využíval k pilnému shromažďování listinného materiálu, který byl důležitý pro dějiny českého národa a české řeči. V této snaze našel znamenitého pomocníka v osobě Tomáše Pešiny z Čechorodu, který si, aby se Balbínova práce netříštila, zvolil za předmět svého bádání Moravu. Důkazem jeho kněžského gentlemanství je, že se nevyhýbal ani stykům s jinověrci, pokud poctivě pracovali na povznesení národa. Příkladem toho je Pa-

vel Stránský ze Zhoře, jehož spisu „Respublica Bojema“ si velmi vážil a často jej citoval. Styk s autorem mu prostředkoval lékař Marcus Marci, k němuž ho poutala osobní vděčnost, protože ho vyléčil z těžké nemoci.

Jeho nesmlouvavé vlastenectví mu způsobilo vážné nesnáze při vydání „*Epitome rerum Bohemicarum*“. Spis schválila obojí censura, církevní i státní, ale když byl spis už částečně vytištěn, zakázal jeho vydání r. 1670 nejvyšší pražský purkrabí Bern. Ignác hrabě z Martinic z důvodů osobní msty, ale pod záminkou domnělých závad politických, národních a dynastických. Spis byl proto poslán k prozkoumání generálu řádu do Říma a císaři Leopoldovi I. do Vídně; autor spisu byl poslán do vyhnanství do Klatov. Ale protože všechno je k prospěchu těm, kdo milují Boha, využil Balbín těchto nedobrovolných prázdnin, a k radosti svých přátel, zvláště Tomáše Pešiny, napsal svou slavnou Obranu jazyka českého. Útrapy té nevlídné doby, kdy strádal nemocemi a trpěl pro své národní přesvědčení, snášel statečně, jen si postěžoval v listě příteli, že „si nenavykl lživě psát a pravdu nesmí“. Ale Bůh svému vzornému knězi přispěl ku pomoci: jeho bývalí žáci se ho horlivě ujali a mezi nimi nejvíce mu pomohl svou intervencí president apelačního soudu František Oldřich hrabě Vchynský. Řím neshledal ve spise nic závadného a Vídeň ústy učeného Petra Lambecia, císařského knihovníka, pronesla dokonce pochvalnou kritiku s dodatkem, aby spis byl co nejdříve vydán, což se stalo roku

1677. Balbín, který se byl zatím přestěhoval z Klatov do Opavy, vrátil se do Prahy, odkud se již nevzdálil, nepřetržitě pracuje na vydávání svých spisů. R. 1683 byl raněn mrtvicí, ale nevzdal se; přemáhal svou nemoc statečným duchem, z něhož vytrysklo heslo pro něho tak významné „In silentio et spe fortitudo mea“, a dále tvořil a diktoval výsledky svého bádání, až konečně zemřel 28. listopadu 1688, odkázav všechn svůj majetek, který získal literární činností, pražské studentské knihovně.

Balbínovo působení spadá do doby, jež v našich zemích znamená obnovování celistvosti mystického těla Kristova. Nicméně byla to doba, jež bezohlednou germanisací vážně ohrožovala budoucnost českého jazyka, a tím českého národa. Zůstává nepopíratelnou slávou Církvě, že její kněz se obrací proti tomuto téměř smrtelnému nebezpečí a spisuje svou slavnou Obranu. Známkou strachu vídeňských kruhů je skutečnost, že dílo mohlo být vydáno po více než sto letech r. 1775 pod titulem „Disertatio apologetica pro lingua Slavonica precipue Bohemica“ — a to ještě pod policejním dohledem. Jak mohutnou synthésou je Balbínův svatý Václav, hrdina na válečném koni, jako symbol národní i náboženské víry, symbol vzpružující prvky víry i národního uvědomění! Toto Balbínovo vlastenectví, posvěcené a oduševnělé mystickou důvěrou v účinnou pomoc světce Václava, jest po stránce náboženské podněcováno nejúčinnější silou: *Mesianismem*.

Po stránce vědecké založil Balbín svou



Obranu po výtce historicky; ježto má obšírné znalosti, pokud jde o dějiny české, a vedle toho hluboké vzdělání literární, dokazuje na příkladech, kdy se veřejně užívalo češtiny a jaké úctě se těšila. Líčí, jakým útokům byl vystaven v různých dobách český jazyk a jak se ubránil. Dokazuje zlou vůli nepřátel českého národa, kteří chtěli vyhladiti český jazyk. Na pravnýř staví zlomené patolízalské charaktery, jež za nějaké místečko u dvora, za vlídný úsměv držitelů moci zaprodávají svůj jazyk. Statečně odhaluje záměry vídeňské vlády oslabit a ještě spíše vyhubit český národ pod záminkou vzpoury a státní nespolehlivosti. Jako prozíravý *politik* ukazuje na osudu Slovanů, žijících kdysi mezi Němci a postupně poněmčených a vyhubených, jaký osud čeká český národ, nebude-li na stráži a nezachránil-li svůj jazyk. Jeho vlastenectví mu propůjčuje výmluvnost vpravdě Cicerona, jehož se též na několika místech dovolává. Aby podepřel své vývody, předvádí čtenáři jiné vzdělané národy, jak hrdě a uvědoměle se hlásí k svému jazyku a národu. Pro neobyčejně bohatý materiál a důvody stala se Balbínova „Obrana“ vzorem pro ostatní obrany, jako; starobylost slovanského jazyka, jeho územní rozsáhlost, schopnost učit se snadno jiným jazykům, ježto ve slovanských jazycích jsou všechny hlásky, snadné odvozování od kořenů, zvláště pak pevné Balbínovo uvědomění příbuznosti všech Slovanů; tyto všechny důvody přecházejí s obměnami do všech ostatních pozdějších obran: Hankovy, Thámovy, Rulíkovy aj.

Z ostatních spisů Balbínových, které tvoří úctyhodnou knihovnu, uvedme tři monografie poutních míst mariánských „Diva Vartensis“, „Diva Turzaniensis“, „Diva S. Montis“, neboť byl vroucím ctitelem Panny Marie, které byl v mládí obětován v Krupce a ve Staré Boleslavi na důkaz vděčnosti za to, že byl uzdraven z četných nemocí. Životním a také nejobširnějším dílem Balbínovým jsou „Miscellanea historica regni Bohemiae“, jež začala postupně vycházet r. 1679. Dílo bylo velkoryse založeno a rozvrženo na dvě dekády, ale za jeho života vyšlo jenom prvních osm knih první dekády: I. Liber naturalis, II. popularis, III. chorographicus, IV. hagiographicus neboli Bohemia sancta, V. parochialis neboli sacerdotalis, VI. episcopalis, VII. regalis, VIII. epistolaris; z druhé dekády byly vydány dvě knihy obírající se rodopisem české šlechty. Zbývající knihy tohoto díla měly stejný osud jako jeho „Obrana“: byly vydány za sto let po Balbínově smrti a to najednou dvěma badateli, augustiniánem P. Candidem a S. Theresia a dále Ungarem, pod názvem „Bohemia docta“ v letech 1776 až 1780. Toto dílo je takřka návodem k literárně historickému bádání v té době a podrobně je probírají Piter, Pelcl, Durych, Dobrovský, Voigt, Procházka. — „Všichni naši literární historikové probuzenečtí navazují na Balbína, opravují a doplňují jej,“ praví Vlček.

Český národ je tomuto ušlechtilému knězi-vlastenci a badateli zavázán trvalou vděčností za to, že v naší vlasti po-

máhal rozněcovat světlo pravé víry a zároveň udržovat víru v zachování národní existence: aby jednotlivci žili na věky, aby národ žil v čase. Bylo by ušlechtilým důkazem naší vděčnosti, kdyby jeho památka byla v nynější době oživena důkladnou moderně zaměřenou monografií tohoto muže a jeho díla, jež zůstává vzorem práce všem katolickým kněžím.



P. JAN TOMÁŠ PEŠINA  
Z ČECHORODU

Narodil se 19. prosince 1629 v Počátkách jako druhé dítě řezníka a radního Pešiny. Jeho matka vykoupila jeho život svou smrtí. Vyrůstal v prostředí přísně katolickém a na studie byl poslán do Jindř. Hradce na gymnasium, řízené jesuity, kde jeho náboženské vzdělání a přesvědčení se ještě více utvrdilo. O jeho neobyčejném nadání svědčí latinská „báseň“ *De belis studiosorum novodomenius* poema, v níž vergilovským stylem humorně líčí rvačky studentů s učedníky. Je ku podivu, že — vlastně ještě dítě — tak si osvojil styl a neobyčejně bohatou zásobu slovní. Ostatní práce z této doby jsou už rázu náboženského a neúchylně katolického. O jeho vážném náboženském zaměření podává důkaz tabulka ctností, kterou si jako patnáctiletý sestavil pro každý den týdne. Do Prahy na filosofii přišel patrně již r. 1648. Tam vedle českých osobností poznal tři příslušníky pavlánského řádu z Uher, k nimž přilnul upřímným přátelstvím. Jeden z nich si ho zvláště oblíbil a jsa bohat, obmýšlel mladého Pešinu dary, které vzhledem k přítelově zálibě pozůstávaly hlavně v knihách. Z té doby datuje se též známost, která měla na mladého studenta blahodárný vliv a která také usměrnila celou jeho životní dráhu. Poznal totiž Bohuslava Balbína, o osm let staršího, zkušenějšího, názorově ucelenějšího, s nímž brzo uzavřel přátelství, jež přetrvalo jeho život. Balbín mu také ukázal úpadek národa českého v celé hloubce. Často spolu o tom hovořovali a radili se, jak by se dalo českému jazyku pomoci. Hlavní příčinou úpadku

byl nedostatek literatury, neboť předchozí byla vydána k zničení jako kacířská, nebo za kacířskou považována od lidí, kteří ani česky neuměli; a nová literatura nevznikla, protože nebylo spisovatelů. Jazyk upadal, protože neměl opory v literatuře, duch českého člověka pustl, ježto nebylo pramene, z něhož by se osvěžoval, národní vědomí bylo deptáno, protože celá minulost, pokud si ji lidé uvědomovali, byla zatracována jako hanebná. Mladí lidé a dorůstající mládež neznala vůbec nic ze slavné minulosti svého národa, majíc před očima nadvládu tvrdé ruky vítězovy a na šíji břemeno hospodářské bídy po dlouholeté válce. Balbín měl v té době vlastně už svůj plán; historickými spisy informovat lid co možno nejširší o slavné minulosti a zároveň křísit jeho upadající jazyk. Snad z Balbínova návrhu rozhodl se Pešina, že literárně zaznamená staré příběhy své vlasti a vzkřísí památku vynikajících Čechů; protože Balbín chtěl psát historii českou, dal si Pešina úkol zpracovat historii moravskou. A tak si role rozdělili ještě za studií.

Roku 1653 dne 4. května byl Pešina vysvěcen na kněze.

Když brzo potom odcházel do duchovní správy jako kaplan do Kostelce nad Orlicí, který tehdy patřil jezuitské koleji pražské, měl už dvojí životní úkol: pečovat o spásu svěřených duší a probouzet a uvědomovat ducha lidu. Horlivost a svědomitost při konání svých povinností osvědčoval hned od počátku a neustal v ní celý svůj život. Brzy se mu dostalo uznání. Když se uprázdnilo kostelecké dě-

kanství, byl v tento úřad uveden — patrně na upozornění Balbínovo — ačkoliv mu nebylo ani dvacet šest let. Bylo to ocenění jeho pastýřské způsobilosti a zároveň získal více času, aby se mohl soustavně věnovat historickým studiím. Ale brzo shledá, že pro nedostatek pramenů a jejich nepřístupnost musí svůj úmysl odložit.

Dlouho ve svém úřadě nepobyl; už za dvě léta, r. 1657 byl jmenován děkanem v Litomyšli a rok potom vikářem východní části chrudimského kraje. Byl povýšen do šlechtického stavu a v směsici latinských a německých predikátů, jež si v té době volívali nově jmenovaní šlechtici — obyčejně vysokí úředníci — zaskvěl se jeho symbolický a výmluvný predikát: z Čechorodu! Nyní se mohl zcela oddat svému studiu. Litomyšl bylo město veliké, mělo gymnasium, s jehož profesory se mohl Pešina radit a mohl podnikat cesty za historickými prameny, roztroušenými po zámcích, kláštorech a městských knihovnách. A začal tedy prakticky osvědčovat národní uvědomění. Jako Balbín nad všechny přátele vynikal vzletem a výmluvností v hájení práv jazykových, tak Pešina projevoval zase ducha praktického a podnikavého, čili jak bychom dnes řekli, měl schopnosti politické. V té době totiž církevní úřady z nedostatku českých kněží obsazovaly fary Němci i v čistě českém území. Již r. 1638 píše císař arcibiskupu Harrachovi, že čeští i němečtí minorité si stěžují, že jsou odstrkování ve prospěch cizozemců, a žádá, aby se dávala přednost domácím (nationales),

kteří znali česky i německy. Avšak češtině nebezpeční byli i Němci, jazyk český ovládající, když zanedbávali češtinu při výkonu duchovních funkcí, hlavně při kázání. Pešina byl rozhodným zastáncem náboženského obrození, ale nesmlouvavě se postavil proti odnárodňování. Roku 1662 sestavil mapu landšperského panství, na níž je vyznačen jazyk, kterým se mluví v jednotlivých osadách, a poslal ji arcibiskupovi s listem, v němž vylíčil křivdu, jež se páše na českém lidu, s žádostí, aby se ve smíšených obcích kázalo česky aspoň každou druhou neděli. Když byl půl roku marně čekal na vyřízení, urgoval odpověď žádaje, aby do smíšených obcí byli dosazeni kněží znalí obou jazyků. Kromě toho si všímal bídy drobného českého lidu a téhož roku žádal konsistoř, aby slevila příliš vysoké poplatky, uváděje, že lid ožebračený válkou spíše potřebuje podpory, než aby byl vysáván poplatky.

Na kněžské příjmy pohlížel jako na posvátnou věc, jež náleží náboženským účelům a chudině. Proto uložil u města Stráže 500 zl. s ustanovením, aby se šestiprocentního úroku použilo k vydržování jednoho studenta z Počátek v semináři jindřichohradeckém. V úvodu příslušné listiny se vyslovil proti chamtivému hromadění kněžských příjmů — což nebyla jen krasořečnická fráze, nýbrž zásada uskutečňovaná celý život. Studenty v Lito-myšli podporoval taktně: každý den v týdnu mu jeden předčítal, začež jim poskytoval stravu jako náhradu za práci, aby nepocítovali potupného almužnictví.



S pomocí šlechticů a církevních hodnostářů podnikl cestu na Moravu a do Slezska; otevřely se mu archivy a knihovny jinak nepřístupné. Řídě se radou přátel Balbína, Jiřího Krugera a Jana Tannera, pracoval tři léta na Moravopisu, což po B. Paprockého „Zrcadle markrabství moravského“ mělo být prvním historickým dílem pojednávajícím o Moravě. Vydaní uvázlo roku 1663, poněvadž Pešina, chtěje na své rozsáhlé dílo upozornit širší veřejnost, vydal dříve „Předchůdce Moravopisu“, který byl uveden doporučeními vynikajících osob a předmluvou autorovou: „... Pohnulo mně k tomu ještě, že od dávných let nevyšla žádná věc historická v našem jazyku, v čemž mnozí krajané, jsouce jiných řečí povědomi, nedostatek snášeti musejí.“ Celé dílo je přesvědčeně katolické, avšak „hned od počátku roztržek církevních liší otázku národní od náboženské a přes všechn odpor ke všemu nekatolickému věrně stojí při jazyku a národu českém... není jen všední jeho národní hrdost, s jakou opakuje uznání vynucené Čechy od Zikmunda, jenž pravil, že mohli býti Čechové jen Čechy přemoženi“. (V. V. Zelený, ČČM 1884, p. 264.) Dílo vzbudilo nejživější zájem a vyneslo autorovi jmenování historiografem moravským.

Protože pro tísnivé hospodářské poměry nebylo naděje, že by stavové moravští hradili náklad spojený s tiskem „Moravopisu“, snad proto také, že byl psán česky, uchystal Mars Cruentus Moraviae sive series plagarum tam veterum quam recentium Moraviae ab hostili Marte inflictata-

rum (1677) což byla historie válek a vojevůdců, kteří Moravu sužovali.

Přitom však nezanedbával svých pastýřských povinností. Vydal pastýřský spisek „Parochiamus obediens sive de duplici debito parochiarum“ (1665), podporoval zavedení českého zpěvu při bohoslužbách a „kantorům“ dal téhož roku šedesát zlatých, aby v pátek při ranní mši sv. zpívali píseň „Otce věčného moudrost“.

Roku 1666 se stal kanovníkem kapituly svatovítské a zároveň revisitačním komisařem. V této funkci mohl sám zasahovat, když poznal někde hmotný nebo národní útisk českého lidu. Rok nato se stal císařským radou a falckrabětem. Roku 1670 byl zvolen kapitulním děkanem a stal se tak zemským prelátem, který náležel k zemským stavům. Brzo při visitaci v Plzni poznal, že germanizace se šíří tiše, ale neústupně; ryze české osady Lišťany, Malešice, Litice a Dobřany měly faráře německé. Dvěma z nich dal na vybranou: buď se naučí česky a budou aspoň každou druhou neděli česky kázat, nebo se vzdají beneficia. Napomenutí podobného obsahu dostal probošt chotěšovský: „...nemohl jsem než snahy takové jimiž se jazyk otcovský na statcích chotěšovských hubí a vytlačuje, z duše si oškliviti a z povinnosti úřadu svého včas pečovati o pomoc... mámtě za zločin veliký a nevděčný nenávidět řeči, kterou po tolik století mluvila vlast naše...“

Pokračováním této buditelské činnosti je sepsání jakéhosi průvodce po památkách svatovítské katedrály „Phosphorus septicornis“ (1673), jež věnoval císaři,

aby ho naklonil Praze a Čechám. Leopold mu projevil svou přízeň dovolením, že se na něho může osobně v jakékoliv záležitosti obrátit. Prvním činem Pešinovým byla prosba císaři, aby potvrdil práva a výsady království českého...

Jeho péčí a nákladem vyšlo r. 1676 „Martyrologium“, neboť ve své nezištnosti vydával své spisy — vyjma Marse — vlastním nákladem a ze svých prostředků podporoval i vydání jiných.

Když v Praze vypukl mor a všichni kanovníci opustili Prahu, usmíval se jejich bázlivostí a vytrval. Avšak nákaze neodolal a zemřel 3. srpna 1680, odkávav svůj majetek Obořiště řádu Pavlánskému, od jehož působení si pro český národ mnoho sliboval, s tím příkazem, že „noví kněží mají se modlit za stálé blaho a veselé a šťastné trvání drahé vlasti a všeho našeho národu slovanského“. Část kodiceilu, týkající se svatovítských altaristů Pešinových nařizuje, že „mají se modlití za zachování národu českého a musí to býti Čechové nebo Moravané rodem i jazykem nebo Poláci nebo Chorvati nebo uherští Slováci. Kdyby ani těch nebylo, jen Belgičané a Italové“.



P. JIŘÍ IGNÁC POSPÍCHAL

**K** slavné družině vlasteneckých kněží: Pešinovi, Rivolovi, Crugeriovi, Zimmermannovi náleží Jiří Ignác Pospíchal. Narodil se v Polné r. 1634, vstoupil do křižovnického řádu a sliby složil r. 1658. Již od května 1661 do 1694 řídí řád jako převor a zároveň administrátor, tedy ve věcech duchovních i hospodářských, ježto generální velmistři byli tenkrát zároveň pražskými arcibiskupy a o řád se náležitě nestarali. V obou těchto funkcích pracoval Pospíchal energicky a důsledně jako uvědomělý Čech. „Lze vidět, že Pospíchal byl Čechem nejenom srdcem, nýbrž i smýšlením, že jako Čech cítil, což je zajisté v těchto dobách úkazem dosti vzácným.“ (Rezek.) Dohasínající třicetiletá válka byl chmurným rámcem Pospíchalova působení. Byla to doba úplného zpusťování české země po stránce hospodářské i populační, jež mělo za následek, že poddanská pouta těsněji svírala všechn život českého lidu robotami a berněmi. Turci pronikli až k Vídni, zavlekli k nám nakažlivé nemoci, dokonce asijský mor . . .

V době svého převorství psal Pospíchal deník, do něhož ponejvíce česky, výjimečně latinsky vpisoval veřejné i soukromé události, takže toto Diarium, uspořádané teprve r. 1736, je věrným obrazem sociálních a politických poměrů a zároveň nevývratným svědectvím o nebojácném, důsledně českém a lidsky ušlechtilém charakteru Pospíchalově, jak potvrdí několik ukázek.

Tak píše: 1663 5. Iunii. Pan baumistr Karel Lurago chtěl, abych naše stavení proti mostu štukatérským dílem ozdobiti

dal. Ale já rozvažující předně, že na to řeholníky nesluší, aby ozdobnější domy měli nežli knížata a páni světští, za druhé, že by snad mnozí domnívali se, že nevím, jaké bohatství u nás vězí, ježto se sotva taktak voháníme, jemu jsem toho odepřel... 1665 11. Sept. Při výslechu rychtáři v Tursku nařízeno, aby zádušních krav od sedláků vybral, nebo bych rád, aby škola se vystavěla, jsouce tu mnoho mládeže... 1670 4. Febr. Poslal jsem P. Malého do Dobřichovic... dětí žádných do školy neposílají... 1679 29. Nov.... jedna těhotná žena žádala, aby přijata byla, že čas porodu přichází; oni za opilou ji majíce z domu ji vystrčili, která padla před domem a umřela, dítě z ní živý vykucháno a pokřtěno. Nerač, Bože, trestati pro takové nemilosrdenství. 1680 25. Jan. Hrabě Bredaw, když sedláci co dávati neměli, dal jejich ženy a děvečky holiti a viasy parukářům prodával. Pulchra industria! Hluboce lidsky a téměř prorocky zní zápis: 1680 21. Jan.... Vypravovalo se, že proti poddaným, kteří proti pánům v boleslavském kraji povstali, bylo od císaře posláno vojsko. Ti, kterým by se mělo pomáhat a kteří by měli být osvobozeni od tyranství pánů, ještě více se utlačují. Byl by div, kdyby i ostatní nešli za nimi, stejným jařmem jsou obtíženi všichni. Jednou však se to stane, anebo jistě jiným způsobem vysvobodí je Pán.

Ale Pospíchal nevzdychá, nepoukazuje na těžkou dobu, nýbrž pouští se odhodlaně do práce. Ještě v době, kdy neměl úřední moci, obírá se myšlenkou duchovní obrody řádu, kterou si nedovede pomyslit

bez studia. Zakládá proto knihovnu jakožto zdroj vědomostí a zbožnosti. Zařizuje místnost, určuje knihovníka, pořádá soupis knih a knihovní řád. Roku 1661 zapsal: Knihovna je zařízena, jak má být. — Je zakladatelem bohaté knihovny křižovníků. O jeho hlubokém křesťanství svědčí, že největší překážku pro obnovu duchovního života vidí v osobním majetku řeholníkův. Neboť následkem postulace byli řádoví kněží ustavováni na světských farách a hromadili majetek. Jeho názor na tuto věc prozrazuje zápis z 23. června 1661: Prokleté vlastnictví, které pokud v našem řádu bude, pčtud nebude mít naděje na obrodu. Jak pak může obstát společnost, když nikdo ke společnému nepracuje? — Brzo poté, 19. července, rozepisuje se o tom, jak by měl být řád obnoven. Jeho názor je v této záležitosti věcný. Snaží se především poznat podstatu řádu a přesně vymezit jeho účel a původ. Zavrhuje dobovou tendenci, jež se snažila vyšperkovat původ rytířskými legendami a ironicky poznamenává: Nelíbí se nám mínění těch, kteří řád zavlékají až do časů biskupa jeruzalémského Cyriaka. — Stojí pevně na domácí půdě a vyzdvihuje bl. Anežku jako dárkyni špitálu a křižovníckých domů. Jeho důsledný křesťanský názor o účelu řehole potvrzuje zápis: *Institutio huius religionis primarium est servire pauperibus. Qua de causa melius Hospitalarii quam militares dici deberent.* — R. 1663 má patrně už přesný program, neboť píše: V tomto letie mnoho dobrého zvelebiti a zlého porušiti jak u duchovních, tak světských před sebe jsem vzal. —

Vroucně se obrací ke Kristu Ježíši, k Panně Marii, k řádovým světcům a posléze vclá: Ty pak, blahoslavená panno Anižko, zakladatelkyně tohoto špitálu našeho, za to tebe se vši ponížeností žádám a prosím: nedávej dědictví své v ruce cizích! — S vytrvalou trpělivostí nabádá k intimnímu duchovnímu životu, v němž je sám neúchylným vzorem. Je sám vzdělaný i zbožný, proto v jedné exhortaci vybízí spolu-bratry k studiu a lásce podle slov sv. Bernarda: *Sicut enim eruditio sine dilectione inflat, ita delectio sine eruditione errat.* — Tento zápas o obnovu duchovního života na základě vpravdě křesťanském trvá po celý jeho život, ale nakonec přece vidí, že jeho práce nebyla marná.

Jako muž praktický a v hospodářských záležitostech obeznalý ví, že má-li řád v tak tíživých dobách plnit své poslání řehole pečující o chudé a potřebné, musí mít k tomu prostředky. Chce tedy pozvednout i řádové tělo, totiž statky a budovy, jež válkou utrpěly. Výnos statků musí zajistit úhradu a obnovu kostelů, kláštera a výživu chudých. Koná namáhavé inspekční cesty, aby zamezil lajdáckému hospodaření na statcích. Všímá si bonity půdy a navrhuje, jak by se dalo z ní nejvíce vytěžit. To vše k tomu účelu, aby se mohl pustit do stavby nového špitálu, jehož základní kámen položen 22. května 1662, jak poznamenal: *Započata je stavba domu chudých, kterou Pán zdař a popřej dovésti ke šťastnému konci, mne pak, za to prosím, svou milostí doporučeného v ponížené oddanosti chovej.* — Stavba trvala několik let, ale konečně „hostinnost řá-



dová poskytována všem příchozím nemocným, churavým radostně a tomu je zachování toho domu v tolika válečných a bludných časech jediné připisují“. Pro zajímavost několik dat ke srovnání s dneškem: „hospitálnictví se vykonává jak na chudých domácích, tak mimo řádový dom. Těch, kdo almužnu z hospitálu dostávají, jest 34, z těch 19 doma, ostatní mimo dům. Ti všichni dostávají denně k obyčejné stravě půl libry masa se zeleninou, 1 libru chleba a 3 žejdlíky piva z téhož sklepa, odkud ostatní bratři... Prací pro dům žádných nekonají... Schází posud lepší hospitálu zařízení, bez něhož se špitálnictví sotva dá vykonávati, totiž lázně, nemocnice...“

R. 1693 zřídil dokonce špitál pro vdovce. Agnesianum, místo Lázně písané blízko nynějšího Národního divadla.

Nespokojil se toliko stavbou hospitálu, nýbrž z jeho popudu vznikly nové kostely v Dobřichovicích, v Slivenci, v Tursku, v Hloubětíně, na Chlumu a posléze v Praze. Je to ušlechtilá barokní stavba křížovnického chrámu sv. Františka, k němuž bylo použito nejkrásnějších sliveneckých mramorů a nejlepšího hloubětínského kamene. Stavbu šťastně dokončil s krajním vypětím osobní energie a vynaložením všech volných finančních rezerv, aby byla nádhernou ozdobou hlavního města. Ironií osudu na medailích vydaných při svěcení chrámu 1688 je uvedeno jen jméno arcibiskupovo... skutečný budovatel zůstal bez povšimnutí. Nemalou jeho zásluhou bylo, že osvobodil řád z postulačního závazku k arcibiskupovi. Pro všechny tyto

zásluhy 19. srpna 1694 zvolili řeholníci na kapitule všemi hlasy za velmistra Pospíchalů a nikoli tehdejšího arcibiskupa Breunera, který však volbu vzhledem k zásluhám Pospíchalovým uznal, jako ji schválil papež Inocenc XII. a císař Leopold. Pro dobro národa působil až do své smrti 1699. Pochován byl v kapli bl. Anežky, zakladatelky špitálu u mostu.

Kromě Diáře nebyl literárně činný, ale jeho vlivem soustředilo se v řádu mnoho spisovatelů, dokonce i Beckovský, který mu připsal svou „Studnici vod živých“. Svým působením na poli náboženské obnovy, svým zájmem o školství i podporu literátů zasloužil se o udržování našeho národního vědomí v nejtěžších dobách. Proto právem nazývá ho historik „mužem nad jiné osvíceným, vzdělaným a výtečným, Čechem upřímným, jenž lnul s láskou k jazyku i k minulosti svého národa“.



P. JAN FRANTIŠEK BECKOVSKÝ

○ mládí Jana Františka Beckovského, který se z nezámožných rodičů v Havlíčkově Brodě narodil 18. srpna 1658, víme jen tolik, co sám vypravuje v Poselkyni, že roku 1662 na oheň v Brodě vypuknuvší „se díval z bílidel, na nichž se plátina bílila, maje tehdaž věku svého čtyři léta.“ Měl patrně obzvláštní paměť pro oheň, neboť dosvědčuje, že r. 1676 zase hořelo, „an sám také na to co pachole se díval“. Že pocházel z rodiny nemajetné, svědčí okolnost, že do latinských škol byl poslán až v šestnácti letech, když se patrně ukázalo, že má větší zálibu v knihách než v jiném zaměstnání. Gramatiku vystudoval ve svém rodišti a teprve r. 1678 vstoupil v Brně do poesie a rétoriky, aby za dvě léta r. 1680 odešel do Vídně na filosofii. Už v oné době hověl své zálibě pro dějepisné studium, neboť podrobně líčí ve svých spisech vídeňské kostely a památnosti, ani „císařskou knihárnu“ neopomíjeje. Mnohá místa v jeho spisech dokazují, že podrobně znal dějiny starověkých Řeků a Římanů, jejichž svědectví se dovolává. Ve Vídni byl ještě v době velikého moru r. 1680. Další zprávu o něm máme až r. 1685, kdy 6. března složil slavný řeholní slib v rytířském řádu křižovníků s červenou hvězdou.

Od té doby lze sledovat jeho činnost dvojí stopou: jednak studuje pilně církevní Otce a dogmatické spisy, nevyhýbaje se ani spisům Lutherovým, Melanchtonovým a koránu, jednak se zabývá studiem historickým. Pešinovo dílo mělo na něho zřejmě vliv, i když autora osobně neznal; jistě však znal Balbína a jeho práci si vá-

žil. V roce jeho smrti (1688) byl asi vysvěcen a hned byl „per undecim annos continuos culinae praefectus et dispensator“ což znamená, že neměl na starosti pouze kuchyni, nýbrž obstarával všechny potřeby pro členy řádu a chovance špitálu. Pro něho to znamenalo, „že víceji při nočním nežli denním světle, jsa v denní čas nepokojnými roztržitostmi zaneprazdňován, pracovati, a když jiní nejlépe odpočívají, musil bdíti“; bádání teologického a historického však přes to nezanechal. V oné době byl převorem a administrátorem řádu Jiří Ignác Pospíchal, osvícený a vzdělaný kněz, který byl upřímným Čechem, miloval svůj jazyk a byl hrdý na minulost českého národa; stýkal se osobně s Balbínem a hrabětem Vratislavem a podporoval jejich buditelské snahy. Beckovský se mohl za něho pokojně zabývat historickým studiem, ba jeho vlivem dospěl k názoru, že povznesení lidu, k zušlechtění mysli nutno psát historická díla mateřským jazykem, ježto „hanebná věc jest v své vlasti cizozemcem býti, co se jinde děje, věděti o domácích příbězích žádné vědomosti nemíti.“ Uvědomoval si, že my Čechové jiným národům, jako některým sousedům našim a co více jest také našim domácím, s námi obcujícím, mezi námi a od nás se živícím, ano i těm, jenž se mezi námi zrodili a naši jsou vlastenci, sůl jsme v očích...“ Má pevnou důvěru ve svaté patrony České země: „ti pak nejenom o mne a o jednoho každého z nás snažnou pečlivost mívali a dosavad mají, ale také celou zem českou vždy pečlivě opatrovali a obhajovali, když... na-

šim předkům... proti nepřátelům, kteří nejenom řeč českou, ale i národ český vykořenit chtěli, nápomocni byvše viditelně se svými Čechy je poráželi...“

K svému dílu se připravoval pročitáním všech starých památek rukopisných i tištěných, nečině rozdíl mezi spisovateli katolickými, utrakvistickými, bratrskými i protestantskými. Mimo to probádal všechny klášterní a kostelní archivy pražské, sbíral nápisy v kostelích i na hřbitovech, ničeho neopomíjeje, co by mohlo o minulosti poučit. Byl v čilé korespondenci s tehdejšími historiky a četnými českými městy.

Obzvláštní zalíbení našel v Hájkově kronice, tehdy už jen vzácně se vyskytující, která úplně vyhovovala jeho nazírání na kronikářské dílo, lidu přístupné; byla psána česky, prostým a jasným slohem a tak podrobná, že podobné jí nebylo. Jeho názor nebyl však zaviněn nekritičností. Z „Přípisu“ k I. dílu Poselkyně je patrné, že si byl dobře vědom jejich vad, zvláště nesystematičnosti, ale když se dověděl, že vyjde německý překlad její (v Norimberce 1697), umínil si, že vydá přepracované vydání české sám a že „bude-li v tom vůle Hospodinova“, bude v ní pokračovat od roku 1526 až do své doby.

K uskutečnění jeho úmyslu mu nepřímo dopomohl Pospíchal, ustanoviv jej roku 1699 správcem nového ženského špitálu v Písané lázni (balneum pictum — v místech nynějšího paláce Lažanského proti Národnímu divadlu). Za účelem probádání neznámých archivů vydal se příštího roku na dlouhou cestu po Čechách, Moravě a

Uhrách. Při té příležitosti poznal v Buda-  
pešti španělského křižovníka Josefa, který  
mířil k Vídni s křesťany vykoupenými  
z tureckého otroctví. Jeho ušlechtilost  
měla další cíl: horlivě pečovat o vykupo-  
vání Čechů z otroctví. Na zpáteční cestě  
navštívil Borovany a Trocnov, rodiště  
„nešťastného vlastence“ Jana Žižky, od-  
kud si přivezl s sebou kus dřeva z dubu,  
pod nímž údajně porodila Žižkova matka.

Po návratu do Prahy začal hromadit  
knihy a rukopisy, které mohl sehnat a jež  
byly vzácným pokladem v bývalé křižov-  
nické knihovně. Teď teprve se mohl plně  
oddát spisovatelství. První díl jeho veliké  
práce *„Poselkyně starých příběhů čes-  
kých, aneb kronika česká od prvního do  
nynější země České příchodu dvou knížat  
Charvatských, Čecha i Lecha, vlastních  
bratří, až do šťastného panování císaře  
římského, krále českého Ferdinanda I.,  
vždycky vítěze slavného. Díl první, v němž  
se někteří cizí příběhové nacházejí, kteří  
k domácím přináležejíce od nich se od-  
ciziti nemohli. Tištěno u J. K. Jeřábka  
1700“*. — Dílo připsáno českým patronům.  
Podle výsledku bádání prof. Rezka vydal  
Beckovský tiskem 28 svých prací. Nelze  
je lišit podle obsahu, protože Beckov-  
ský sleduje přání čtenářstva, vkládal i do  
teologických spisů historické zprávy, „že  
lid po nich bažil, rád je čítal a vždy s no-  
vým potěšením nově vyšlý spis téhož auto-  
ra do rukou bral. Tím také vysvětliti mož-  
no, že mnohé ze spisů Beckovského více-  
krát byly vydávány a i ještě v pozdějších  
letech překládány“. Beckovský většinu na-  
psal česky, z části pak latinsky i německy.

Rukopisů týž badatel bezpečně objevil 22, z nichž je nejdůležitější „*Poselkyně starých příběhů českých díl II.*“ Spisována byla nesoustavně od 1.700 do 1.722 a to tak, že do hotových částí vpisovány dodatečné zprávy později objevené. Dílu chybí konečně autorova redakce, od níž ho odvolala smrt. Dílo není přísně historicky pragmatické, nýbrž kronikářské, jak psali Pešina i Balbín a jiní, třebaže některé části mají vysokou úroveň dějezpytnou; jiné odstavce jsou naproti tomu nekriticky převzaté z pramenů.

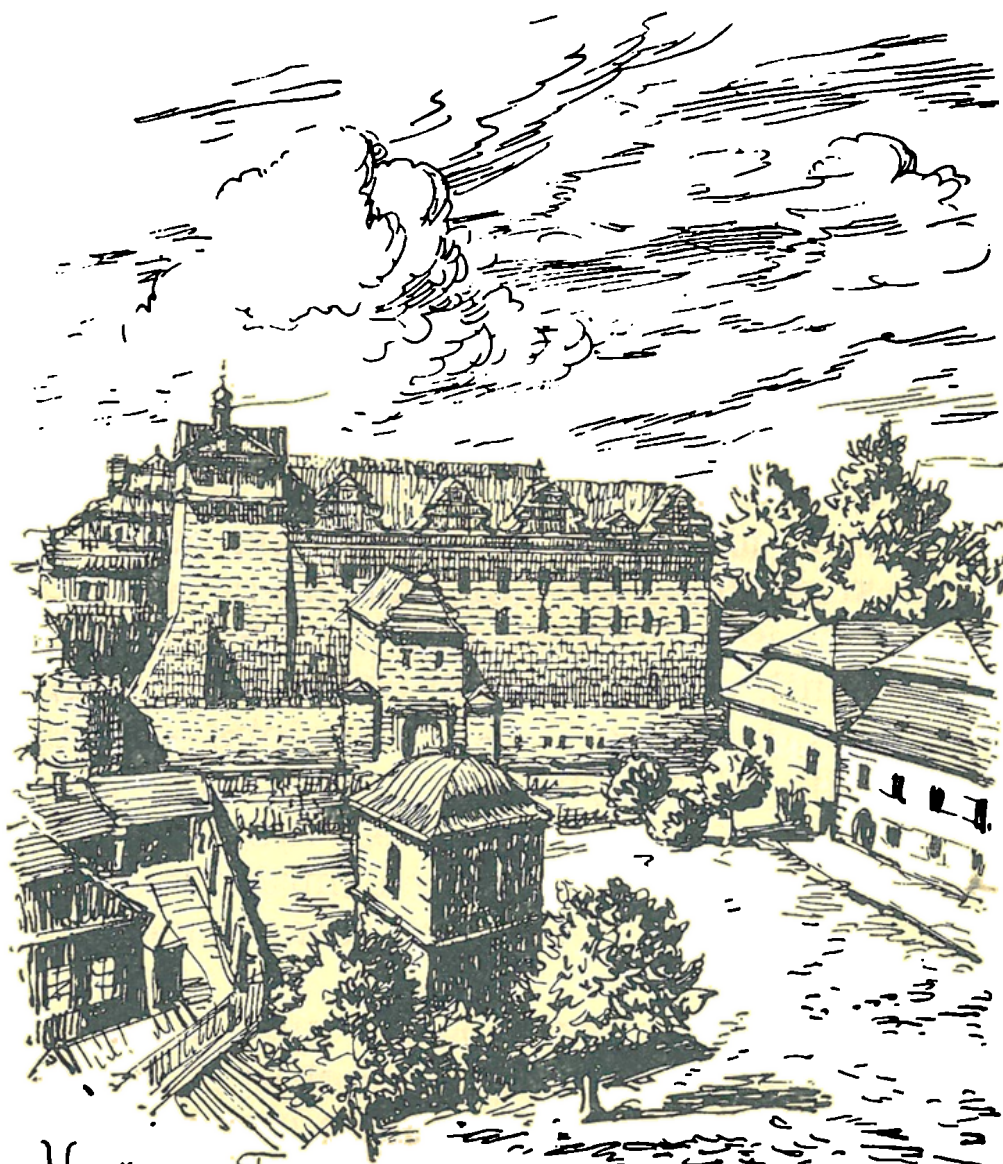
Úctyhodná je nesmírná spousta materiálu, sehnaného ze všech končin, a to nejen z citátů knih, nýbrž přímo listin a rukopisů. Paleografie mu činila nesnáze, jak sám přiznává, jako ostatně všem jeho současníkům. „Vcelku však vane nám z „*Poselkyně*“ duch poctivého Staročecha, muže, jemuž láska k zděděné víře, k otčině i zvláště k mateřskému jazyku byla nade všecko a který ne planými slovy, ale poctivou, usilovnou a neúmornou prací chtěl prospěti spoluvlastencům svým. Láska k české minulosti a láska k pravdě vedly toho muže i jiné s ním spřízněné duchy k tomu, aby za dob hlubokého poklesnutí jako první zákopníci pozvedli v lidu českém jazykem českým pravou úctu k slavné minulosti, pravé zbožnosti a mravnosti a tím i k pravé lásce k vlasti“ [Rezek, „*Poselkyně*“, II. díl, 3. sv. str. XXIX]. — Dílo vyšlo za 155 let po autorově smrti, rozděleno ve tři svazky podle záměru spisovatelova, péčí „*Dědictví sv. Prokopa*“ r. 1880. Výčet listin, rukopisů a knih k práci použitých, sestavených vydavatelem podle



vzoru I. dílu Poselkyně, k níž autor sám připojil seznam pramenů, ukazuje, jak nesmírnou práci vykonal. Dr Rezek po obšírném ocenění díla dochází „k tomu výsledku, že práce ta přes všechny vady nahoře vytčené má pro dějiny české a zvláště církevní cenu velikou a že je objemným a vzácným přídavkem pro dějiny naší literatury vůbec a historiografie české zvláště. V tomto směru bylo jí také zhusta již používáno od spisovatelů přemnohých“. (L. c. XXXI.).

Pokud jde o ostatní jeho spisy, tu historik studující jeho dobu těžko by se bez nich obešel. Všecko totiž, co Beckovský uveřejnil, má tendenci mravoučnou, čili líčí lidi, jací „nyní“ — v jeho době — jsou, aby tím více vynikl kontrast mezi tím, jací být mají. Je v nich tedy hojnost kulturně historických zpráv o mravech, zvycích, krojích, způsobu života tehdejších lidí.

Beckovský nebyl pouze spisovatelem. Podnikl i několik cest po Čechách, poslední v žateckém kraji r. 1720. Od té doby churavěl, ač literárně pracoval dále, až koncem r. 1725 byl raněn mrtvicí, jíž podlehl 26. prosince, přijav před tím Tělo Páně. Jeho naděje, vyslovená v „Přípisu“ k I. dílu „Poselkyně“: „najdeť se někdo, který po sta letech rád ji zdvihne, opráší, do bezpečného místa vloží a ji k sobě pozorně ošetří“, se splnila. Byla v těžkých dobách vzácným klenotem v almárnkách prostých českých lidí, jimž byla vzpruhou v utrpení, nadějí v lepší budoucnost a bohatýrským zpěvem o hrdinném zápolení předků.



HORŠOVSKÝ TÝN,  
RODIŠTĚ FELIXE KADLINSKÉHO

P. KADLINSKÝ

P. FELIX KADLINSKÝ

Narodil se v neklidné době 18. října 1613 v Horšově Týnci. O jeho mládí není zpráv. Ví se jen, že teprve r. 1635 vstoupil do jezuitského řádu. Vyučoval humanitním disciplinám na řádových školách, hlavně v Jičíně, kde svou osobní statečností zachránil život pátera rektora a řádovou kolej od nemožně vysokého výpaleného, jež by bylo kolej úplně ruinovalo a které vyměřil při vpádu Bannerových tlup r. 1639 velitel švédské posádky na Hrubé Skále. Pak působil jedenáct let jako hospodářský správce koleje v Uher-ském Hradišti, kde zastával později ještě jiné funkce a v jehož zdech vykonal své skromné, avšak záslužné dílo, zaměřené k větší cti a slávě Boží a uvědomění svého lidu.

Patří k oněm vzácným vlasteneckým kněžím, kteří v čele s Bohuslavem Balbínem v těsné ideové spolupráci s Kořínkem, Crugeriem, Košetickým, Tomášem Pešinou, Bridelem . . . usilovali se stejným zápallem o obnovu katolictví i o probuzení národní. Byla to skupina ušlechtilých kněží i laiků, jež ideově pojila uvědomělá spolupráce ve sféře misijně náboženské a národně vlastenecky propagační.

Tehdejší člověk nebyl si jist ani životem ani majetkem, pro nepřetržitou hrozbu války, kdy Evropa prožívala bolestnou dobu přerodu; proto nemaje spolehnutí na lidské prostředky, hledal svou oporu přímo v Bohu, jemuž se chtěl přiblížit skrze tento svět. Není to fenomen světa katolického; i Komenský ve své pansofii nazírá na svět jako zrcadlo Boží, poznává je Boha per speculum et vestigium. To má

svůj obraz i v umění: lidé této doby chtěli abychom tak řekli — vidět věčnost, slávu Boží tělesnými očima a snažili se o to vystupňovanými smyslovými představami. Tento v dějinách stále se opakující zápas mezi hmotným a nadhmotným, jenže dobově zabarvený, obráží se i v umění slovesném. Slovo už není suchým prvkem výrazové účelnosti, nýbrž jako rosná kapka odráží v tisícerych odlescích svit jediné působivé představy, verše mají pevně skloubený spád rytmický, rýmy znějí melodickým hudebním akordem.

V této době, slohově a jazykově tak náročné, začíná tvořit Kadlinský. Vzorem je mu mystik Fridrich von Spee, ušlechtilý jezuita, původem Slezan, který se odvážně postavil proti nelidskému týrání „čarodějnic“. Jeho „Trutznachtigall, geistliches poetisches lustwäldlein“, uveřejněný čtrnáct let po jeho smrti r. 1649, vydal Kadlinský r. 1665 v pražské impresi pod titulem: „Zdoroslavíček v kratochvilném hájičku postavený, do kteréhož hájičku pobožná duše často choditi a hlasu toho líbezného slavička poslechnouti a z něho potěšení duchovního nabýti moci bude.“ V předmluvě podává důkaz svého vlasteneckého smýšlení: „Náš ctihodný otec, Fridrich Spee, v německém jazyce svého slavička tak vynaučil, aby pravého Boha všudy, doma i na poli, v lesích i v údolí, v kostelích i školách, tak líbezně ohlašovali a zvelebovali uměl, že by jej poslouchající potřebně k lásce a k milování Boha, Krále nebeského, popuzení a zapálení byli. Aby pak i náš český národ líbeznosti téhož slavička účasten býti mohl, s pomo-

cí Boží tak se naší české řeči vynaučil, že jak se já domnívám, svobodně a s pochvalou mnohých se vždy ukázati bude moci.“ Vděčně vzpomíná Abraháma P. Měšťana Budějovického, že přispěl k úhradě nákladu: „A jestliže číše vody studené, potřebujícímu pro Boha podaná, své odplaty neztratí: čeho tato tvá tak hojná štědrotá, pro Boha našemu slovanskému národu poskytnutá, očekávati má a může?“ — Uvědoměle tedy pořídil překlad ve prospěch svého národa. — Do hluboké tmy náboženské rozháranosti a národního úpadku, v níž uvadala víra stejně jako český jazyk, zazářil překlad Zdoroslavička jasným světlem důvěry v lepší budoucnost.

Byl přijat od všech vlastenců s plným porozuměním. Ještě po šedesáti letech byl znovu vydán r. 1726. Dokonce i Václav Thám r. 1785 při svém ne novém pokusu o obnovu české poesie otiskl ze Zdoroslavička obšírná místa. Aby však podal nehynoucí důkaz svého „osvícenství“, provedl na něm změny, „poněvadž obsah její duchovní jest, protož tytéž vybrané básně na světský způsob jsem vyložil a Pána Ježíše v Meliše, též sv. Máří Magdalenu v Kloe a Fillis proměnil“.

Ještě téhož r. 1665 vydal píseň „Na den Božího Těla o nejsvětější Svátosti oltářní“. Je to v tehdejší době první lyrická báseň, jež přesnými výrazy a jasným výkladem podává dogmatické pravdy o Eucharistii, zachovávajíc přitom svěží básnickou formu i vznešený pathos náboženské vroucnosti. V celém století, tak bohatém na božítělové divadelní hry, na kázání

na thema Božího Těla a na jiné veršované pokusy, nenalezneme dokonalejší věroučné básně.

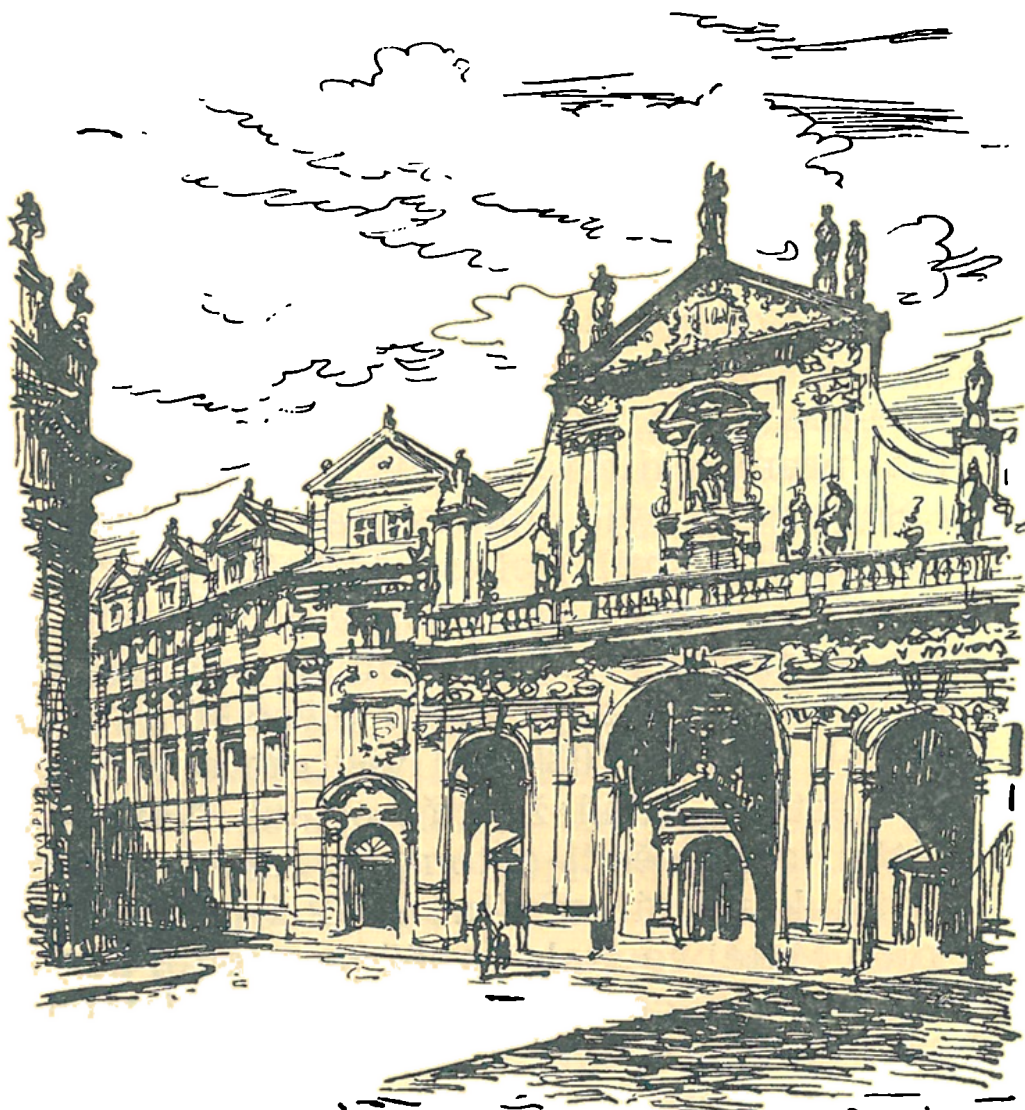
Jak mistrná byla tato synthesa dogmatických pravd s básnickým vznětem, ukáže několik citátů: „Podstata chleba a vína / svou přirozenost tratí, / v Tělo a Krev Hospodina / když se slovem obrátí: / chuť, barva chleba a vína, / ačkoliv se tu čije, / avšak tu sama Krysta Pána / bytost s podstatou žije.“ — Nebo básnický obraz konsekrované Hostie; „Není-liž to věc divná, / že se v tak těsné obydlí / klade bytnost nesmírná?“ — Mysterium přijímání Těla Páně pod způsobou chleba: „Tělo právě přijímáme / ne pod způsobou těla, / Krev Ježíše přijímáme, / byť se krev neviděla, / všecko se to skrytě děje, / pouhé jest to tajemství, / sama tu víra prospěje / v nestihlém odporenství.“ — Kristus při poslední večeři proměňuje chléb a víno v své Tělo a Krev: „Chléb se vidí, avšak není / tu víc chleba žádného, / zdá se víno, však tu vína / žádného více není, / to jest mocnost Hospodina, / že se ty věci mění.“ — Geniálně prostě vysvětluje přítomnost Kristovu v nebi i v Hostii: „Tu svou moc smyslové tratí, / neb co jest, to nevidí.“ — Srozumitelně objasňuje přítomnost Kristovu i v nejmenší částce Hostie: „A bys na drobty nejmenší / podobu chleba zlámal, / však bys částky nejskrovnější / Těla Páně nezlámal, / zůstává celý v zlámání / tak jako v celé částce, / nemůže být více polámaný, / nechť jej kdo láme, jak chce. / Jak se na nebi spatřuje / Bůh, člověk pravý, celý, / tak se v těch částkách zdržuje, / tak víra smejšlet velí.“

Báseň pokračuje v tomto přesném metru, zdobeném sytými rýmy, a vykládá eucharistický zázrak věroučně tak bezvadně, že by toho lépe nesvedl suchý doktrinní výklad. Zdrojem těchto přesných theologických termínů byly Kadlinskému staré překlady Kanisiova: „Pravulus Catechismus Catholicorum“, (Kolín 1559) a „Summa doctrinae Christianae“, (Ingolstadt 1556). Překlady vydány v Praze (1584, 1633). Svědčí o nevšedním lingvistickém nadání Kadlinského, jak obratně dovedl z tohoto zdroje čerpat a novými termíny obohatit současnou mluvu úpadkovou. Báseň je obsahově i formálně úplně samostatná, třeba mu k ní dala podnět neveliká skladba Fridricha von Spee z r. 1649. Již r. 1666 vychází jeho hagiografické dílo: „Zrcadlo bolestné Matky Boží Panny Marie z útrpnosti Krystových formované“ a překlad řádového spolubratra Jana Tannera: „Život a sláva sv. Václava“, obojí v Olomouci, dále r. 1667 překlad Poláka Mik. Leczyckého: „Pobožná rozjímání na každý den přes celý rok i na některé svátky vějroční a slavnosti“. V Praze vychází r. 1674 jeho překlad díla belgického mystika P. de Barry „Solitudo Hagiophili“ pod titulem: „Poušť svatomilná aneb pravidlo, jak by bohabojný a křesťanské dokonalosti žádostivý člověk za osm dní pořád v duchovním cvičení se zaměstnávat mohl“. Další jeho překlady z P. Stengelie, Roberta Bellarmina, Vincenza, Caraffy, Fil. Allegambe a Nierembergia zůstaly většinou v rukopise, rovněž jeho původní práce: „Pokladnice duchovní tj. pravých a spasitelných pokladův schrán-

ka“ vyšla až po smrti jeho r. 1698. Velmi kritický Z. Kalista ocenil jeho dílo uznale takto: „Kadlinský projevil ve vskutku ve svých překladech básníkem jako snad — až na Bridela — žádný jiný jeho současník a může být po této stránce vzorem i nejednomu básníku modernímu.“ K tomu bychom dodali, že jako kněz svými pracemi, zvláště svou písní o Božím Těle zapůsobil ve prospěch katolické obnovy na srdce rodáků z vrstev nejprostších, jimž zábavným a esteticky vybroušeným způsobem dovedl přiblížit nejhlubší tajemství víry.

Jeho život v posledních letech šel cestou pravého křesťana — cestou křížovou — neboť pro těžkou chorobu nemohl opustit lůžko, na němž zesnul 15. listopadu 1675, aby se tváří v tvář setkal s Tím, k jehož větší slávě pracoval celý život.





CHRÁM SV. SALVÁTORA V PRAZE,  
DOČASNÉ PŮSOBIŠTĚ J. B. TANNERA

P. Kříž - 67

P. JAN BARTOLOMĚJ TANNER

P. JAN TANNER patří k nemnohým jesuitům, kteří proto, že svůj rodný původ nejen nezapřeli, nýbrž horlivou činností buditelskou posilovali národní uvědomění, byli pronásledováni.

Otec jeho Matěj Tanner oženil se s vnučkou Šimona Plachého z Třebenice, Alžbětou Šedivcovou, r. 1620, „tedy v bělohorském roce spojil se starý rod Plachých s Tannerovým, z něhož potom vyrostl Plzni první buditel, obrodič. Matka Alžběty Šedivcové byla Dorota, nejstarší dcera Plachého“ (Emil Felix, „Literární Plzeň v obryse“, I. díl). Po třech letech manželství se narodil Jan Bartoloměj. Prvního vzdělání se mu dostalo na městské škole v Plzni. V roce 1635 byl vůdcem ozbrojené městské mládeže při oslavě Nového svátku, což svědčí o tom, že jeho rodina patřila k nejváženějším. Měl dva bratry, z nich Matěj se stal rovněž jesuitou a horlivým vlastencem, a dvě sestry. V letech 1636—1641 studoval v pražském konviktu z nadace Šimona Brosia a Kašpara Arsenia. Nad spolužáky vynikal pilností a znamenitou pamětí. S oblibou se nořil do četby asketických a historických spisů a hlavně pozorně naslouchal tomu, co se při společných obědech předčítalo. Tak ponenáhlu se obohacoval neobyčejnými vědomostmi, jichž později používal ve svých spisech, kázáních a přednáškách. Do řádu jesuitského vstoupil r. 1645 a získal hodnost doktora theologie. Na pražské akademii přednášel filosofii a v Olomouci od r. 1654 spekulativní teologii; a postupně zastával akademické úřady různých hodností. Kromě toho byl také

latinským kazatelem studentů, katechetou akademie, předsedou latinského spolku, exhortátorem „Mariánského bratrstva“ a examinátorem jesuitů. Byl horlivým podporovatelem „Svatováclavského dědictví“ a působil též misionářsky. Spisoval v řeči latinské, české a německé.

Avšak jeho vyčerpávající horlivost mu nepřinesla uznání, naopak uvrhla ho do těžkých nesnází; byl totiž r. 1674 spolu s P. Vilémem Freilichem, profesorem spekulativní filosofie, náhle bez předchozího vyšetřování zbaven úřadu a udán u olomouckého biskupa Karla — inkvizitora kacířství — že učí bludům. Zároveň vyslovalo kolegium S. J. zákaz, že už nikdy nesmí přednášet na fakultě, ba ani bydlet v místě, kde se vyučuje teologii, nebo filosofii. Tanner se o tom dozvěděl, když cestoval do Karlových Var na léčení, a ihned hledal cesty k nápravě. K intervenci pražského arcibiskupa a nejvyššího purkrabí byl poslán do české provincie S. J. páter Mikuláš Avancius jako vyšetřující. Také císař Leopold se ostře ohradil proti zasahování do jeho zeměpanských práv tím, že se v jeho zemích vykonává inkvisiční úřad a že oba kněží bez jeho vědomí a pro všeobecné pohoršení byli bez předchozího vyšetřování odsouzeni. Mezitím římské inkvisiční officium oznámilo Tannerovi 24 a Freilichovi 26 inkriminovaných vět. Oba profesori ihned odeslali do Říma své námitky a zároveň přednášky, jež studentům diktovali. Církevní censura neshledala v nich nic závadného tím spíše, že šlo vesměs o myšlenky převzaté z učení sv. Tomáše Akvinského, avšak osvobo-

zující rozsudek vydán nebyl. Oba kněží byli v létě r. 1675 povoláni do Vídně, aby před nunciem odpřisáhli autentičnost svých přednášek. Vyžádali si také audienci u císaře, kterého prosili, aby v jejich prospěch nijak nezakročoval, že si k právu dopomohou sami. Císař jim vyhověl a do Říma pohrozil toliko, že oba profesory začátkem školního roku, tedy na podzim r. 1675, znovu dosadí v jejich úřad a dá svolení, aby byli odvoláni teprve tenkrát, až budou řádně odsouzeni. Avšak Řím zůstal hluchý. Teprve když kardinál Nithardus, původem jesuita, pomohl kardinálu Nepotovi urovnat spor, který vyvolal se všemi křesťanskými panovníky, vyžádal si jako kompensaci, aby svátek sv. Ignáce z Loyoly slavil se v breviři jako duplex a aby konečně byl vynesena rozsudek, který by oba jesuity zprostil viny a uvedl zpět do jejich úřadů. Nato římská inkvisice oznámila rozsudek, že žádná z inkriminovaných vět nepodléhá censuře a že se patres mají vrátit na svá dřívější místa.

Ale vytrpěné příkoří bylo pro oba cestou „per aspera ad astra“: Tanner stal se téhož roku děkanem theologické fakulty pražské university, povolán za zpovědníka pražského arcibiskupa Bedřicha hraběte z Waldštejna, aby po dvou letech byl zvolen za rektora akademického konviktu a za nejvyššího profesora škol koleje u sv. Klimenta, jímž zůstal až do své smrti. Vilém Freilich byl dosazen zpět na bohosloveckou fakultu olomouckou a r. 1680 povýšen na rektora vratislavské koleje.

Tanner byl v přátelských stycích s učenými současníky s Grugeriem (Jiřím Kru-

gerem), Kadlinským, Tomášem Pešinou a zejména s Balbínem, který mu dodával historický materiál a který ho doporučil bibliotékaři vídeňské dvorní knihovny Lambeckovi, jenž mu dokořán otevřel brány své vědecké svatyně. Tanner poskytl platné přátelské služby Balbínovi, když byl pronásledován.

Svou první práci vydal Tanner ke cti Panny Marie: „Fons Marianus . . .“ r. 1653 v Praze a také česky s obrázkou „Pramen Mariánský.“ Balbínovi se toto dílko tak líbilo, že vyzval autora, aby rozmnožil slávu „Svaté Čechie“, protože Češi jsou u ostatních národů v nevážnosti, že prý nemají světců. Tanner r. 1659 skutečně vydal posmrtný spis Alberta Chanovského, bývalého rektora jezuitské koleje v Krumlově a v Praze (zemřel v Klatovech 16. dubna 1645), jenž zanechal v rukopise „Vestigum Boëmiae piae“, který měl šířit známost o českém národu, o jeho staré křesťanské kultuře a zbožnosti u všech latinsky mluvících národů. Následoval životopis Chanovského latinsky „Vir apostolicus seu vita et virtutes . . .“ a česky „Muž apoštolský aneb život a ctnosti ctihodného P. Alberta Chanovského z T. J. v Českém království skrze Jana Tannera z téhož Tovaryšstva, tiskem university Karlo-Ferdinandovy 1680“. — Balbín četl předmluvu k spisu a radil, „aby také na okraji byly udány prameny, z kterých jste čerpal, tím získá spis na vážnosti, aby si někdo z nezasevěných nemyslel, že to bylo vymyšleno, neboť poskrovnu je našich Čechů, kteří svou vlast umějí ocenit, jsouce v domácích dějích namnoze cizinci . . .“

Tanner uznával potřebu hagiografického díla pro latisky mluvící cizinu i pro vlastní národ a obohatil svatováclavskou tehdejší literaturu roku 1661 spisem „*Trophaea sancti Wenceslai Bohemiae regis ac martyris*,” vyzdobeným rytinou podle kresby Karla Škréty. Je to obsáhlé vyličení života světce, jeho vlastností, ctností a statečností, jež velebí světce jakožto oběť Kristovu, mučedníka, slavného vítěze nad nepřáteli, patrona zemského, a promlouvá o jeho úctě v Římě, Polsku, Dánsku.

Po osmi letech přeložil a vydal tento spis F. Kadlinský pod titulem „Život a sláva svatého Václava, mučedníka, knížete, krále a patrona českého“ s rytinou od S. A. Volfanga. Knížka tato, jež byla tak oblíbena, že vbrzku se dočkala tří vydání, měla svou historii: roku 1669 obrátil se arcibiskup pražský Mat. Ferd. Zoubek (Sobek) z Bilenberka do Říma s prosbou, aby papež Kliment IX. zavedl pro celou Církev svátek sv. Václava. Na podporu své žádosti připojil spisek „*Gloria sanctissimi ducis et martyris Wenceslai, inclyti regni Bohemiae patroni, duodecim titulis brevissime adumbrata et beat. p. Clementi IX. pontifici maximo repraesentata et dicata*,” který není ničím jiným než výtahem Tannerova díla z r. 1661, pořízeným B. Balbínem.

Dalším výrazem zbožné úcty k národnímu světci je knížka „Svatá pouť z Prahy do Boleslavi“ vedoucí skrze 44 štací, vydaná r. 1671 a 1692 česky a r. 1690 latinsky a německy se 45 rytinami. Na popud Tannerův dali čeští stavové postavit 44

kapliček podél „svaté cesty“, kudy se sv. Václav často ubíral z Prahy do Boleslavi.

Mezi čistě historické spisy jeho patří monografie o rodech pánů ze Šternberka a Valdštejna, rovněž Balbínem inspirované.

Podle soudu literárních historiků napsal také popis císařského poselstva do Cařihradu, jež vedl hrabě z Leslie, maje v průvodu tři jesuity. Vydal jej r. 1669 Arnošt z Dobroslavína: Jana Tannera legací císařská... Překlad byl věnován Pešinovi.

Nejdůležitější jeho spis, který vznikl v letech 1670 až 1678, zůstával v rukopisu: je to „Historia urbis Plsnae“. V tomto díle o 52 kapitolách vypisuje děje od založení Pizně do své doby. Poslední zpráva se týká morové rány v r. 1680; v 52. kapitole také slibuje, že jeho přítel, plzeňský kancelista Jan Vodička uspořádá městský archiv a pamětihodnosti z něho připojí. Důležitou částí knihy jsou „allegata“, doslovné opisy důležitých listin.

A právě tento ušlechtilý cíl způsobil, že jeho „Historie“ nesměla vyjít tiskem. Jeho náboženské knihy, i když nepřímo šířily zprávy o dávné kulturní minulosti českého národa, mohly být tištěny, nikoli však vážné historické dílo. Důvod toho vyslovil Balbín mluvě o nevydaných pamětech Slavatových: „Protože náš věk nesnese slyšet pravdu, a platil-li kdy Terentiův výrok: veritas odium parit, hodí se nejvíce do naší doby, ježto nenávidí pravdu nejenom světští lidé, nýbrž i duchovní zakazují pravdu mluvit a psát.“ Avšak současníci Tannerovi ho pochopili: pilně čtli jeho dílo, opisovali je a doplňovali, takže ne-

máme snad spisu — kromě náboženských — který by byl koloval v tolika exemplářích. Jar. Schiebl (Plzeňského IV.) zjistil 34 rukopisy a cituje Dr Volfa, podle něhož se počátkem XIX. stol. cenil rukopis „Historie“ ve fideikomisních knihovnách 48 kr., někdy 6 kr. Nejúplnější je rukopis Strahovský, který je snad Tannerovým originálem.

Řada českých i německých dějepisců čerpala z jeho rukopisů, zejména buditel XIX. stol. Jos. V. Sedláček pro své „Paměti Plzeňské“. S jakými pocity byla Tannerova „Historie“ čítána, svědčí zápis v jednom českém překladu: „Když již se splnilo proroctví Libuše, též i Sibylly: Aby Čech, pravý a přirozený nebyl v Čechách tak vzácný jako jelen se zlatými rohy na pražském mostě.“

Jeho dílo splnilo své poslání mezi českým lidem, třebaže mocní je potlačili, a tak když 8. listopadu 1694 dotlouklo jeho energické srdce, mohl s vědomím dobře vykonané práce předstoupit před svého Soudce, kterého denně vyznával jako Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero ... neboť věrně mu sloužil jako kněz misionář a buditel národa.





P. JIŘÍ BÍLEK Z BILENBERKA

V životopisných datech této význačné postavy mezi českým duchovenstvem 1. poloviny XVII. století bylo do nedávné doby mnoho nejasností, mnoho mezer a mnoho rozporů. Teprve záslužné bádání Dr. Jar. Kadlece mnohá dosavadní tvrzení vyvrátilo, poopravilo, nebo do té míry doplnilo, že si o jeho životní činnosti můžeme utvořit takřka ucelený obraz.

Pečeť Jiřího Bílka nese po stranách iniciálky GBMK čili Georgius Bílek, Moravus Kořimensis. To by ukazovalo, že se narodil v Kouřimi u Tišnova, ježto však rajhradská purkrechtní kniha uvádí otce Jana Bílka již r. 1592 mezi rajhradskými konšely a ježto taková hodnost se neudělovala nově přistěhovalým, nýbrž starousedlíkům, možno z toho soudit, že se Jiří Bílek narodil v Rajhradě, takže Kuřim značí nikoli jeho rodiště, nýbrž rodový původ. Rok jeho narození lze zjistiti podle jeho podobizny na českokrumlovské prelatuře, jež nese poznámku, že byla zhotovena r. 1654 v šedesátém šestém roce jeho věku. Narodil se tedy roku 1588. Podle zápisu v registrech rajhradských, učiněného při rozdělování dědictví po otci, měl sedm sourozenců. O jeho časném mládí a vychování není zpráv. Ale styk s několika katolícky a národně uvědomělými rodinami, které tehdy žily na rajhradských svobodných statcích a polosvobodných selských gruntech, z nichž některé jako Brázdova, Kupcova, Vykročilova, Zykova a Sobkova, — z té vyšel potomní pražský arcibiskup Matouš Ferdinand, — byly s Bílky spřízněny, zajisté hodně usměrnil jeho vnímavého ducha. Patrně také hluboce

zapůsobila na něj činnost probošta Soběkurského ze Soběkurka a Lipice, který založil rajhradskou školu a prosazoval církevní reformu podle zásad tridentského koncilu. Pak se o Jiřím Bílkovi dovídáme až r. 1607, kdy je v šesté třídě jesuitského gymnasia v Jindřichově Hradci, z něhož odchází na pražskou jesuitskou akademii, kde dosáhl hodnosti mistra svobodných umění a byl vysvěcen na kněze, patrně r. 1613, ježto r. 1614 působí již jako farář ve Stodolanech. Jde asi o vadný záznam, protože Stodolany neexistovaly, zato však existovaly Stolany u Chrudimě. Byl tedy asi ustanoven ve Stolanech, kteroužto domněnku podporuje fakt, že sestra pana Václava Heřmanského ze Sloupna a na Stolanech byla provdána za rajhradského purkrabího a z přátelství s rodinou Bílkovou doporučila mladého kněze přízni svého bratra. V krátké době odchází ze Stolán do Chotěšova u Plzně. Předcházela ho pravděpodobně znamenitá pověst, protože pražský arcibiskup Jan Lohelius, usilující o obnovu víry v královských městech, posílá ho již 16. dubna 1614 do Pardubic, jakožto kněze „hodného, učeného a v kázání slova Božího schváleného“ a těší se, že ho budou „za faráře svého znáti, jmíti a jemu náležitou uctivost činiti.“ Česká komora pak nařídila, „aby Pardubice, toho faráře, kteréhož tak pan arcibiskup k nim vypraví, přijali, k němu náležitou uctivost zachovávajíc, jím ve všech věcech církevních a duchovních se řídili i jeho věci a nábytky podle obyčeje do města přistěhovati dali a všecko, což mu při faře a kostele přináležeti bude, postou-

piti proti inventáři hleděli.“ Ale tady se Bílek poprvé setkal s rozhodným odporem. Pardubičtí nejen že formálně proti jeho ustanovení protestovali, žádajíce si kněze pod obojí, nýbrž i všemožná příkoří mu činili, aby ho vypudili. Ve své závilosti vidouce, že špatně snáší tamní vlhké klima, licoměrně žádali, aby kromě tří nedělních kázání kázal ještě ve středu a v pátek. Ale Bílka neuondali. S největším vypětím sil jim vyhověl a v šíření a hlásání víry neustal. Vymohl dokonce katolického kněze pro bohdanečskou faru. Z Pardubic si ho zpět vyžádal chotěšovský probošt Adam Rudryš, takže již na podzim působí opět v Chotěšově.

Po bělohorské bitvě vysílá ho jeho církevní vrchnost na posice nábožensky nejohroženější. Prvním takovým místem byla Chrudim, do níž je ustanoven za děkana dekretem z 22. listopadu 1624. Rekatolizačním komisařem je tam jeho bratr Václav, chrudimský královský rychtář a jejich společnému úsilí se podařilo provést obnovu náboženského života do r. 1626. Druhou posicí je Kutná Hora, ve které však pobyl a působil s nevalným úspěchem jen jeden rok.

V r. 1627 se odstěhoval jako kapitulní děkan do Staré Boleslavě a zde vykonával svěřený úřad svědomitě a energicky. Často k sobě svolával podřízené kněžstvo a vybízel je, aby řádně a neúchylně konalo své pastýřské povinnosti. Ostře vystoupil proti zlořádům, které páchali polští a italští mniši, zejména usvědčil italského dominikána Zotinse de Vegla, kouřimského děkana, z nemravného života a uspíšil

jeho sesazení. To mu zjednalo pověst vzorného představeného, takže ho r. 1638 hejtmán v Lysé žádá, aby na místo tamního kněze dosadil jiného, příkladnějšího.

Jestliže kouřimský vikariát mu působil nemálo nesnází, nebylo to ničím proti pohromám, jež musel přetrpět ve Staré Boleslavi. Tak 14. února 1632 přepadlo a vyplenilo Starou Boleslav saské vojsko a jeho velitel Vavřinec z Hoffkirku uloupil paladium země české, starobylý obraz Matky Boží, veřejně jej v Praze zneuctil a odvezl. Po dlouhém vyjednávání a četných intervencích vrátil tento obránce „čistého křesťanství“ obraz, ovšem za nesmírné výkupné, bráně přitom především svou „čistou“ kapsu, r. 1636. Do Staré Boleslavi bylo přeneseno paladium za osobní účasti Ferdinanda III. dne 12. září 1636, kde je děkan Bílek přivítal českým kázáním. Odprosil Matku Boží, že jeho nedbalostí byl její obraz zneuctěn a ukončil kázání tak strhujícím a nadšeným pathosem, že všichni účastníci slzeli. Když se k Staré Boleslavi stahovala lupičská vojska švédských „osvoboditelů“, odstranil Bílek paladium i chrámový poklad do Prahy a pak do Vídně a události mu daly za pravdu: Banner v červnu 1637 rozbil v Staré Boleslavi hlavní stan, kostely vyloupil a chrám sv. Václava „ohněm skrz ukrutného nepřítele v popel obrácen a zkažen“, jak píše Bílek kard. Harrachovi.

Po těchto událostech rád Bílek odešel do Prahy k sv. Vojtěchu a nedlouho potom k sv. Štěpánu, kde byl r. 1640 instalován. Ježto se tak stalo bez souhlasu starších, odpírali mu poslušnost i naturální dávky.

To však nezatvrdilo Bílka, který r. 1642, když hrozilo opět nebezpečí Švédů, se přihlásil s jinými čtyřmi duchovními, že bude hlavní město bránit se zbraní v ruce.

Ale svou statečnost musel osvědčit nikoli na bojišti proti Švédům, nýbrž v duchovní správě. Byl totiž na vyzvání svých učitelů jesuitů ustanoven vikářem v Českém Krumlově a 28. října 1642 uveden v úřad. Po stránce náboženské nečinilo Krumlovsko svému vikáři zvláštních potíží: bylo převážně katolické, i v době husitské, a nekatolíci už před českým povstáním se vrátili většinou do církve. Bílkova zpráva konsistoři z roku 1653 mluví s uspokojením o náboženských poměrech mezi věřícími i mezi kněžstvem s jedinou výjimkou jakéhosi faráře Daniela Minczera, který neumí kázat, nedbale vykonává svůj úřad a osadníkům dává pohoršení poklesky proti celibátu, takže bude nutno ho odstranit. Žaluje také na jiné faráře, že žijí pohoršlivě, ale to byli řádoví kněží, na něž se jeho jurisdikce nevztahovala.

Horší starosti měl v ohledu politickém. Ještě roku 1615 vrátili krumlovští vyšebrodskému opatovi německý dopis s poznámkou, že němčina je jazykem v české zemi neobvyklým, ale to neznamená, že Český Krumlov byl v té době městem výhradně českým. Němci měli již v XV. století své bohoslužby v kapli sv. Jeronýma a když německý živel čím dále tím více ze zahraničí prolínal, takže v XVII. století byl v převaze, brzo po bělohorské bitvě žádali, aby česká kázání byla z farního kostela sv. Víta přeložena do kostela sv. Jošta a německá, aby byla přenesena k sv.

Vítu. Vrchnost žádost zamítla. Roku 1649 se krumlovská obec novou žádostí obrátila na kard. Harracha, poručníka eggenberských dědiců a dokonce i na císaře s žádostí o přeložení českých kázání. Odůvodňovala to tím, že poměr Čechů a Němců od založení kostela sv. Víta se převrátil, že nyní je českých občanů jen asi 8—10 a že posluchači českých kázání přicházejí hlavně z venkova a že je jich asi 150, proto jim prý postačí malý kostel sv. Jošta. Němci se prý v tomto kostelíčku nemohou už stěsnat. V žádosti uvedli, že duchovní vrchnost se staví k ní nepříznivě, a to jezuitský provinciál, tak vikář a český kazatel Matěj Strugius S. J. — Bílek se obrátil statečně na císaře, arcibiskupa a nejvyšší zemské úředníky uváděje, že farní kostel byl svými zakladateli určen především pro Čechy. Kázalo se v něm a káže dosud vždy jen česky a právem. Počet účastníků kázání v zimní době, kdy se nemohou vesničané dostavit, je 40, o Hromnicích bylo 700. Němci vedle sv. Jošta mají ještě minoritský kostel, ale ten je při kázání prázdný... proto žádost městské rady je diktována národnostním zájmem. Bílek při vyhrál a již příštího roku intervenoval u kard. Harracha, aby se ve farní škole více pozornosti věnovalo češtině. I v tom měl úspěch, neboť ještě ve dvacátých letech XVIII. století dva ze tří učitelů farní školy museli ovládat češtinu. Teprve josefinská doba zrušila obě tato práva českých občanů — v kostele i ve škole. Když Němci viděli, že nadobro prohráli, uzavřeli s farářem Bílkem smír, takže jeho poslední léta

nebyla ztrpčována žádným nesouladem. Papež Alexander VII. udělil mu r. 1655 hodnost infulovaného preláta, jež měla přejít na jeho nástupce. Zemřel 25. května 1657, učiniv ve své závěti bohaté odkazy kard. Harrachovi, kostelům, u nichž působil, založiv studijní nadaci pro dva členy Bílkovy rodiny a zřídil ve svém farním kostele českokrumlovském fundaci o kapitálu 100 kop, aby se každou neděli a svátek po ranní mši svaté zpíval chorál svatováclavský, který se dodnes také zpívá, jsa jedinou památkou v Českém Krumlově na ušlechtilého, nábožensky a národně uvědomělého preláta, statečného bojovníka za práva Církve a rodné řeči, který pamatoval, aby i po jeho smrti byl oslavován český světec českým jazykem v kraji tehdy zněmčeném.



PRAVÁ BÍDA  
ZAČÍNÁ TEPRVE TEHDY,  
KDYŽ SE NÁM ZNECHUTÍ  
PRÁCE

*Ještě není všech dní večer*

Livius, Ab Urbe condita 39, 26.



P. JOSEF BONAVENTURA PITER

Václavu Pitrovi a jeho manželce Alžběbě rozené Lochmanové, „rodičům více náboženským a příčinlivým než bohatým a rozkošným“ — podle slov Pitrova biografy P. Havelky — narodil se v Třebechovicích 5. listopadu 1708 syn Josef. První základy vzdělání a hudby mu vštípil třebechovický učitel Jan Vondra a milý Jozífek projevil záhy chápavost, píli i chuť ke studiu. Již v útlém mládí dal najevo touhu po duchovním stavu, ale jeho otec, který vedle skrovného polního hospodářství živil se hlavně hrnčířstvím a jezdíval s nádobím na trhy, stroze jeho naděje rozmětal slovy: „Musíš se nám (řemeslem) pomoci obživovati,“ a bral ho s sebou na trhy; pro svou chudobu vůbec nepomýšlel na to, dát syna dále studovat, nedbaje nic jeho proseb a slibů, že mu bude v stáří radostí a podporou. Když se však Jozífek se slzami a vzdechy vyznal ze své touhy po učení a duchovním povolání svému strýci P. Eleutheriovi Lochmanovi OFM, dostalo se mu vyslyšení. Roku 1721 dovedla ho, třináctiletého, matka k bratru do Hostinného a ten převzal hmotnou péči o něho. Především dal ho učit němčině a zdokonalit v hudbě. — Opět je to katolický kněz, který svým osobním zásahem a nezištnou obětavostí získává příštího kněze buditele. — Zanedlouho tamní ředitel kůru Josef Lassius je plně spokojen nejen se zpěvem mladého altisty, nýbrž svěruje mu i hru na varhany. Strýc vida neumdlévající píli a mimořádné nadání synovcovo, dovedl ho r. 1721 k broumovskému opatu, který ho po zkoušce přijal do klášterních latinských škol, jejichž látku si

Piter osvojil již ve čtyřech letech místo v šesti.

Do benediktinského řádu vstoupil 28. října 1728 a přijal jméno Bonaventura. Pro své nadání byl poslán do Břevnova k sv. Markétě, aby tam studoval filisofii a theologii. Tam byl rovněž inter primos excellens a začal se vedle svých studií se zálibou zabývat historickými dokumenty. První oběť Mše sv. přinesl na svátek Všech Svatých 1733. Pak působil jako profesor na řádovém gymnasiu v Broumově a brzo nato povolán do Břevnova za profesora theologie. R. 1742 je již vicesuperiorem a praesesem polického kláštera. Od superiorátu byl, jak sám říká, „vysvobozen“ r. 1746, aby se brzo potom stal sekretářem, bibliotékářem a archivářem celého benediktinského řádu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Nyní byl Piter ve svém živlu. Mohl-li dříve bádát v archivech jen pokud mu zbýval čas a jen omezeně v těch místech, kde byl ustanoven řádovým představeným, bylo teď jeho řádovou, řekli bychom úřední povinností, pořádat archivy ve všech benediktinských klášterech. Proto se tedy této povinnosti ujal s vnitřním zájmem. S obzvláštní zálibou pátral po dokumentech týkajících se české historie všeobecné i částečné historie řeholního života, kráčeje ve stopách slavných členů svého řádu benediktinů Mabillona a Montfaucona, zakladatelů vědecké diplomatiky a paleografie. Vliv těchto vědců a vůbec západoevropské historiografie je u Pitra patrný nejen v jeho historické erudici a vědecké dějepýtné metodě, nýbrž i samo

jeho dílo má na sobě nepopíratelné a kladné stopy tohoto vědeckého směru. Vědecká metoda, kterou si Piter osvojil, nesmírně si vážila originálních listin, zápisů, sněmovních usnesení, královských dekretů, papežských bull jakožto historických pramenů dokumentárních, jimiž bylo netoliko možno, ale přímo nutno kontrolovat a kriticky přezkoumávat správnost zpráv obsažených v pramenech výpravných, hlavně v kronikách. Proto Piter začal opisovat staré rukopisy, sbírat věrné opisy diplomů, pořizovat regesta, čímž ponenáhu shromažďoval materiál, který chtěl později vydati tiskem. Naučil se při tom kritickém srovnávání a vydávání rukopisů s varianty, čili pěstoval historickou kritiku, jak se tomu naučil u svých vzorů. Stal se tak u nás zakladatelem historického dějezpytu; svou metodou, duchem historické práce, jakož i svou kritičností stojí i nad Balbínem. Neuzavřel se však ani jiným směrům, zvláště německé historiografii, a pilně si dopisoval s jejími čelnými představiteli, jako Maskovem a Kappiusem a zejména s vídeňským archivářem Rosenthalem. Ukázalo se, že záře obecné vážnosti, která ho obklopovala, vrhá též stíny: Mezi pražským arcibiskupem a broumovským prelátem vlekl se totiž dlouholetý spor ohledně exempce a ohledně pozemků břevnovského kláštera, které arcibiskup tak zkrátil ke škodě kláštera, že jejich zbytek už nestačil k vydržování kláštera. Spor se dostal k císařskému dvoru vídeňskému, kde měl být rozhodnut s konečnou platností. Piter pro svou pověst kněze v evropských a hlavně

vídeňských vědeckých kruzích váženého a nesporně nejlépe kvalifikovaného, aby dokumentární materiál sporu se týkající plně shromáždil a ve prospěch řádu vyložil, byl jednomyslně zvolen, aby hájil práva řádu u císařského dvora ve Vídni.

Piter vzal na sebe tento úkol jenom jako povinnost plynoucí z řádové poslušnosti, ale s nechutí, že musil na čas zanechat svého bádání a že neměl vlastně valné naděje v úspěch své intervence. Z jara r. 1756 odjížděl proto nerad a se stísněným srdcem do neznámé — a jak se domníval nepřátelské — Vídne. Jeho obavy byly na štěstí liché: Spor byl jeho intervencí rozhodnut ve prospěch řádu v krátké době a Piter měl pak k dispozici všechn svůj čas, aby pátral v archivech a knihovnách dosud mu neznámých, aby navazoval osobní známosti s tamními učenci a upevnil své přátelství s archivářem Rosenthalem. Když se mu podařilo mimo jiné objevit dlouho hledané registrum českého krále Vladislava, vymohl mu Rosenthal titul „c. k. českého historika“, který mu zjednal volný přístup do císařské dvorní knihovny. Ale dostalo se mu ještě jiného, mnohem vyššího vyznamenání: císařovna Marie Terezie, poznavši při projednávání sporu jeho učenost, výmluvnost, vážnost a bohabojnost, zvolila si ho za svého zpovědníka čili rádce a důvěrníka a ježto se tehdy mělo obsadit volné probošství rajhradské, oznámila rajhradským volitelům svou císařskou vůlí takto: „Zvolte koho chcete, ale na mého Pitra nezapomeňte!“ Piter byl 25. května 1756 ustanoven infulovaným proboštem a prelátem rajhradským.

Přibýlo mu tím nových těžkých starostí, neboť — píše svému otci 1. srpna 1757 — „po svém předku nenašel jsem, nežli samé dluhy . . .“ a 17. dubna 1758: „I já jsem již přes 9000 musil vypůjčiti a skoro všecko obilí na proviant dáti, že sotva mám pro svou a svých potřebu . . .“ Byla totiž válka nedaleko. Zmiňuje se o ní v listu z 19. června 1758: „ . . . co se příběhů vojenských tejká, není to daleko od nás. Slyšíme až v Rajhradě rány kusový, jak Prušanů do města (Brna?), tak z města na Prušany.“ To všecko odvádělo badatele od vědecké činnosti. Mimo to byl také *condamnatus ad epulas*, nebo jak Pelzel trefně říká: „Preláty mnozí navštěvují, musejí dáti stoly strojené a vzácných hostí vyrážeti, dávají se do večeře a hry, pozdě se jde spat a ještě později se vstává; obyčej, kterého při stavu prelátském stíží vyvarovati se lze“. A Piter nazlobeně píše v listu z 16. července 1760: „ . . . na můj svátek měl jsem hostí na dvě stě.“ — A přece měl dva veliké plány, které vyplynuly z toho, co poznal při kritickém hodnocení práce v oboru české historie. Vida, že dějepis Čech a Moravy nemá souborného vydání pravých historických pramenů, jednak že sbírky cizích učenců jsou kusé a pro neznalost řeči často chybné, jednak že Balbínovy práce jsou obsahově chudé a díla Pešinova, Středovského a j. buď neukončena, nebo vůbec nevydána, chtěl tedy poříditi co nejúčelnější a kritickou sbírku pramenů listinných i výpravných. „Zájem vědce . . . stupňovaný zároveň láskou k vlasti, projevuje se zbožnou téměř vážností k historickým památkám písem-

ným. V době, kdy v Brně byl jediný knih-tiskař, jenž tiskl pouze kalendáře, patenty, modlitby, kdy pověstný „Klíč“ ještě vyhlazoval české písemnictví a šířil hrůzu před knihou, nezná Piter větší rozkoše než studovati excerpovati v knihovnách a archivech, jejichž poklady jsou mu nad zlato vzácnější. Neúnavně v knihovnách a archivech, benediktinských i jiných, domácích i cizích (vídeňských), do nichž mu zjednal přístup jeho úřad i četní přátelé, „vyhledává listinné prameny, pořizuje si regesta, opisuje a dává opisovat (3 mladé duchovní měl k dispozici) celé obšírné spisy historické, aby je vyrval prachu, myším a molům, ale také fanatismu a hlouposti, jež k velikému jeho žalu zničily a ničí prameny kdysi slavné.“ (J. Hanuš, ČCH 1909, p. 278 sq.) Ale neutěšený stav financí rajhradského kláštera a nedostatek mecenášů způsobil, že jeho životní dílo s takovou láskou a nadšením sepsané „*Fontes historiae nostrae*“ zůstalo v rukopise. Kolik ztratilo dějepiscectví, dovedeme posoudit z titulů některých částí, jež ukazují též nezávislého ducha Piterova, který v době katolické restaurace obíral se i dějinami husitství.

Rovněž druhý jeho plán „*Monasticon Moraviense*“, sbírka listin k starším církevním dějinám moravským, vznikl z nedůvěry k starším kronikářům od Kristiana po Hájka. Zde popisuje dobu od XI. do XVI. stol. Ale plán se neuskutečnil, ba Piter nevydal ani „*Codex diplomatico-historicus pro compilanda Bohemia Benedictina*“, benediktinský diplomatář, na který mohl snad řád přispět.



Historické studie přivedly i Pitra, jako jiné historiky, k filologii. Sestavil jako pomůcku badatelů „Dictionarium Vetero-Bohemicum“. Pro nepřízeň osudu a svou nevtíravost vydal tiskem pouze: „Hlas na výsosti“; „Naříkání a pláč Ráchel“, v Hradci Králové 1748. „Pietas Benedictina“, „Venetiis 1751“. „Řehole aneb Zákon svatého Otce Benedikta Opata,“ a též jeho „Život“ (v Brně 1760) vedle dvou menších latinských knížek náboženského obsahu. Píše, jak vidno, jako většina tehdejších spisovatelů, latinsky. „Přes latinské a později německé roucho jsou spisy těchto spisovatelů české. České jsou především svým duchem. České jsou dále celým svým obsahem a posléze svými tendencemi národně apologetickými a buditelskými“. (Hanuš l. c.). Nemoha se těšit z ovoce své práce, má aspoň radost, že našel spolupracovníka a pokračovatele v piaristovi Dobnerovi, jemuž ochotně bez malicherné žárlivosti a tajnůstkářství poskytuje rady a pokyny až do své smrti, jež skromného, Bohu oddaného a vlast milujícího preláta sklátila 15. května 1764. Monse o něm (Inf, Doctae 43) bez přehánění napsal, že byl „maximum literarum nostrarum decus et ornamentum, factorque ac protomor“.



P. GELASIUS DOBNER

V XVIII. století nastupuje v historickém bádání ve střední Evropě, hlavně v Německu, nový směr, který je vlastně nepřímým pokračováním cesty nastoupené v předcházejících stoletích humanismem, jenž horlivě pátral po pramenech ze staré doby a pilně je uveřejňoval. Z těchto prací vznikly nové obory historie: diplomatika a paleografie. Charakteristikou nového směru dějezpytného je snaha po objektivnosti, která se získává kritickým hodnocením pramenů. Tímto směrem se ubírá historické studium ne už jednotlivých badatelů, nýbrž celých universit v Německu. Předmětem bádání jsou skoro výhradně domácí dějiny, ne však už výhradně politické dějiny, nýbrž zájem badatelů si všímá také kulturního vývoje národního, církevního zřízení a jeho vlivu na duši národa, škol a vzdělání; proto si všímá kronik, zápisů, soukromých listin a starožitností vůbec. Z tohoto zaměření pohnáhu klíčí národní uvědomění, jež se projevuje tím, že němečtí badatelé začínají znenáhla užívat národního jazyka německého a opouštějí latinu.

U nás v Čechách se v té době — začátkem XVIII. stol. — po této stránce ještě spí. Ještě Jos. Vrat. Monse vytýká v předmluvě k „Iura primaeva Moraviae“ (1781) českým historikům, že nevydávají staré památky, takže cizí badatelé, Freher, Mencke, Pez, Ludewig, je zahanbují, uveřejňujíce prameny české historie.

Ale po nemnohých letech průbojný ráz tohoto směru vzbudil pozornost i našich badatelů. Na rozdíl od Německa, kde představitelé tohoto směru badatelského

jsou universitní profesoři, tedy zástupci tak řečené vědy oficiální, u nás jsou jejími zastánci mužové odění pokorným řádovým rouchem benediktinů a piaristů.

V jejich čele je piarista Gelasius a sancta Catharina Dobner, narozený v Praze 30. května 1719. Ironií osudu byl tento koryfej české vědy historické původem Němec; jeho děd se přistěhoval do Prahy z Bavor. Gelasius — křestním jménem Job Felix — studoval a učil kromě jiných míst ve Vídni, Mikulově, Kroměříži, Kosmonosích, kde se naučil česky. První piaristické gymnasium, založené 1752, bylo jeho dílem. Vedl je až do r. 1778, kdy se stal exprovinciálem a mohl se pak zcela věnovat svým oblíbeným historickým studiím.

Abychom správně pochopili ušlechtilý postoj tehdejších kněží buditelů, třeba si oživit v mysli politickou situaci té doby. Rakouský absolutismus v zájmu centrálního státu bezohledně potlačil politickou svobodu českého národa a nerad viděl snahy směřující k povzbuzení národního uvědomění. Mnozí katoličtí kněží podlehli tomuto tlaku a z obavy před persekucí vykonávali jenom své poslání kněžské, aniž se přičinili o veliké dílo buditelské.

Druhá skupina kněží, jimž dodnes dává národ čestný titul kněží buditelů, vědoucí s apoštolem Pavlem, „komu uvěřili“, zachovala věrnost Církvi i národu a s ní svou osobní čest. Skupina slavných jmen, Piter, Ziegelbauer, Pubička, Dobner, Voigt, Steinbach, Ungar, Cornova, Durych, správně postihla nebezpečí, jež hrozilo ze soustavného potlačování zpráv o slavné národní minulosti: nebezpečí ztráty národ-

ního uvědomění, jazyka, odnárodnění, poněmčení, pohlčení absolutistickým centrálním státem. O jejich díle s úctou mluví národ i dnes, protože platně přispělo k udržení a zachování národa.

Dobner byl k historickému bádání přiveden biskupem Ant. Václ. ryt. Vokounem. Pečlivým studiem cizích historických děl osvojil si kritickou dějezpytnou metodu. Jeho spisy i korespondence jsou důkazem, jak se přiblížil západoevropskému historickému bádání. Jak je mu trapné, když poznává, že cizinci mají větší zájem o českou historii než Češi, vysvítá z jeho listu Piterovi z 12. července 1759: „Stýskávám si na netečnost krajanů, že majíce bohaté dějiny podřimují nad slávou vlasti a dávají si na nesmírnou potupu vlasti tu i tam auktory naše tisknouti od cizinců a naše listiny, starobylé rukopisy a památky pílí cizozemců vydávati“. Brzo nabyt přesvědčení, že nejprve je nutno odstranit spousty nánosů a pak teprve přistoupit k vlastnímu líčení dějin. Dobner představuje vlastně první typ historika učence. Nejde mu v dějinách o líbivé ideové zbarvení, nýbrž o přesně doložená historická fakta. Svě historické vědomosti čerpá a doplňuje studiem starých rukopisů, listin a knih. Neleká se obtíží a vydání, ale vytrvale prozkoumává archivy a knihovny v klášteřích i šlechtických sídlech.

Svou kritičnost prakticky osvědčil a své jméno proslavil rázem doma i v cizině při latinském vydání České kroniky Václava Hájka z Libočan. Toto latinské vydání bylo pořízeno ad usum delphini: hrabě Frant. Ant. Berka z Dubé chtěl slav-

né činy svých předků a české šlechty vůbec, o nichž tak poutavě vypravuje Hájek, rozhlásit po celém světě. Latinský překlad, pořízený piaristou Victorinem a Sancta Cruce, byl už dvě desetiletí v rukopise. Dobner 1761 vydává tedy latinsky Wenceslai Hagek a Liboczan Annales Bohemorum. Vydal rychle za sebou šest svazků až do r. 1198. Sedmý díl, sahající až k r. 1230, už nevyšel. Tímto vydáním vytvořil Dobner jakýsi vzor kritické dějepysné práce: poznámky Dobnerovy mnohonásobně převyšují text, který se mezi nimi téměř ztrácí. Je to obrovská snůška dokladů z jiných starých kronik, citátů z listin, rukopisů i novějších tištěných děl. Současní badatelé byli jeho prací podníceni a utvrzeni, spatřující v něm svůj vzor. Avšak v Allg. hist. Bibl. v Halle vyšla 1767 také kritika nepříznivá, jež vytýká Dobnerovi že vynaložil na Hájka zbytečně mnoho práce, že zbytečně vyvracel, co zdravý rozum sám nepřipouští, a končí: „Dobnerova kniha nejsou dějiny české, k tomu jí chybí methoda, pořádek a světlo, ani letopisy, třebaže je to na titulu . . . Je to chaos bez formy, skladiště nejpřednějších materiálií, z nichž časem může tvůrčí ruka vytvořit dějiny.“ Ale sám Dobner brzo uznal, že si dal s Hájkem nadarmo tak namáhavou práci, jež byla k vyvrácení jeho bajek zcela zbytečná.

Svým vystoupením proti Hájkovým pověstem rozpoutal Dobner bouři odporu. Šlo hlavně o praotce Čecha, jež prohlásil za smyšlenku, odvozuje — ovšem nesprávně — ve svém hyperkriticizmu jméno Čechů od kmene Zichů někde na Kavkaze. Je

zábavné, že pohanského praotce urputně hájili hlavně jesuitští badatelé. Dobner však oproštuje historické bádání od před-sudků. Jeho ideál není v planém polemiso-vání, a jakmile najde mecenáše, vydává tiskem staré prameny k české historii, které nashromáždil od počátku své vědec-ké činnosti pod titulem „Monumenta his-torica Bohemiae nusquam antehac edita“ v letech 1764—1785 v šesti svazcích.

Hlavní zásluha Dobnerova je v tom, že přes opačné snahy josefinismu vzbudil zá-jem o české dějiny v širších vrstvách. Jeví se to vydáváním dějepisných knížek určených jednak mládeži jako učebnice, avšak také prostému občanu přístupných. Bylo zajisté radostno pro Dobnera viděti, že tyto knihy jsou spisovány třeba ne pří-mo z jeho popudu, alespoň však jeho žáky a přáteli z mladší generace, která si ho upřímně vážila. „Prager gelehrte Nach-richten“ z té doby nazývají Dobnera „na-ším nejslavnějším učencem“ „z nejlepších historiků našeho století“. Lidský vřelý vztah prozrazuje pojmenování „dobneri-ální“, které si dávají jeho spolupracov-níci a pokračovatelé. Sám Dobrovský, rovněž jeho žák, píše: „Vždyť díla pana exprovinciála Dobnera jsou naše a všech milovníků českých dějin právě  $\kappa \acute{\epsilon} \rho \alpha \varsigma$   $\text{Αμαλθειας}$ ’ roh Amaltheie (t. j. hojností). Jiný jeho žák F. M. Pelcl vděčně ho uzná-vá za „otce vytríbeného českého děje-pisu“.

Zemřel 24. května 1790. Jeho dílo ani dílo ostatních spolubratří nemělo v očích vídeňského dvora ceny. Řád piaristů byl zrušen, protože záře pravé osvěty, vychá-

zející z jeho klášterů, byla příliš jasnou soupeřkou čadivého knotu germanisačního centralismu, který přes svou despoticou moc skomíral, avšak plamen osvěty, zažehnutý prací kněží věrných Církvi a vlasti, plane až po dnešní dobu.





P. VÁCLAV MICHAEL FORTUNÁT  
DURYCH

V chudé dělnické rodině „kamenáře“, brusiče granátů, Josefa Durycha narodil se v Turnově 28. září 1735 synáček, který byl druhého dne pokřtěn na jméno Václav Michael. Pochází tedy první český slavista z chudé, tehdy přezírané vrstvy společenské. O jeho mládí je známo jen tolik, že studoval na piaristickém gymnasiu v Kosmonosích, jež by byl musel po otcově smrti opustit, kdyby mu dva kněží — strýcové s matčiny strany, nebyli obětavým přispěním umožnili další studium v pavlánském řádu v Tachově, v němž přijal řeholní jméno Fortunát.

Durychův život se rozvíjí v době kypící důležitými historickými událostmi světového, kulturního i politického významu; byl poddaným vlády Marie Terezie, Josefa II., Leopolda II. a částečně Františka; byl svědkem sedmileté války, při níž země koruny české byly ochuzeny o Slezsko a Kladsko; byl pamětníkem rozdělení Polska, válečného tažení Josefa II. s Kateřinou Ruskou proti Turkům; do jeho duševního vývoje zasáhla francouzská revoluce; viděl vznik a vrchol slávy Napoleona I.; trpce zakoušel nejhlubší úpadek a porobu českého národa a jazyka, svým životním dílem platně přispěl k jejich povznesení.

Kněžské svěcení obdržel již v 23 letech a první Mši svatou sloužil r. 1758. Jako vynikající orientalista vyučuje na pavlánském semináři ve Vídni. Rozhodný mezník v jeho životě znamená přeložení r. 1765 do Mnichova, kde přednášel teologii a hebrejštinu. Brzy po svém příchodu seznamuje se při návštěvě dvorní knihovny

s jejím knihovníkem Ondřejem Felixem Oefelem, který ho vlídně provádí knihovnou několik hodin a upozorňuje na vzácné exempláře. V rozhovoru zmínil se o důležitosti literární historie pro kulturní vývoj národů a poznamenal, že literární dějiny slovanského národa jsou dosud *pium desiderium*, ačkoli materiálu je pro takové dílo nadbytek. Věda, že Durych je původem Čech, vybídl ho, aby se sám pustil do sepsání literárních dějin nejen slovanského, nýbrž i českého národa. Na rozpačitou námitku Durychovu, že je mu tento obor úplně cizí, dává mu důkladný návod k vědecké práci tohoto směru. Durych je získán z podnětu tohoto vzdělaného Němce pro slavistická studia a hned v Mnichově se dává do práce; prohlíží knihovny, hlavně augustiniánskou, a shromažďuje materiál za vydatné pomoci ochotných přátel, ponejvíce alumnů augustiniánského řádu, kteří se mu takto křesťansky odvděčovali, že je vydatně trápil hebrejskou gramatikou. Tohoto oboru týká se první Durychův spisek „Disertatio philologica de vocibus Hhartymin et Belahatchem: Exod. VII, II“, vydaný ještě před odjezdem z Mnichova. R. 1767 povolávají jej představení do Prahy, kde zůstal až do r. 1785. Vícekrát zastával v řádu hodnost spolurektora a též provinciálního vikáře. Při nové úpravě bohosloveckého studia byl jmenován examinátorem pro řečtinu a hebrejštinu u přísných zkoušek, a pro všechny theologické předměty při obyčejných zkouškách. Všechny tyto funkce vykonával deset let bez zvláštní odměny. V té době, a to r. 1771, vydal jako tribut

svého řádu knížku nevelkého rozsahu, dedikovanou Panně Marii, „De originibus templi Salvatoris et monasterii patrum minorum S. Francisci de Paula Veteris Pragae“.

Avšak zájem o studium slovanských jazyků a literatur, probuzený v Mnichově, neutuchá ani v Praze. Naopak; snaží se své nadšení pro věc sdílet svému okolí. A to není v tehdejší době úloha snadná, protože tento vědní obor byl naprosto zanedbaný a přezíraný. Durych podle vlastního doznání marně hledal v Praze učenice, který by ho obeznámil se starou kyrilskou azbukou. Získal však přece zájemce, a to velmi významné, Voigta, Procházku, Dobrovského, který se pod jeho vedením seznamuje s počátky slovanských jazykových studií, což Dobrovský sám v dopise Ribayovi z 26. února 1788 uznává: „Můj starý přítel Durych, ... který mě ponejprv obeznámil se slovanskou literaturou v době, kdy jsem jí pohrdal, ježto jsem byl pln horlivosti pro studium orientálních řečí“. Možno bezpečně tvrdit, že Durych uvedl Dobrovského do studia slavistiky, v níž pak spolu úzce pracovali. Jako první plod jazykozpytných a literárních studií vydává r. 1777: „De slavo-bohemica sacri codicis versione dissertatio“, v níž se snoubí jeho kněžský, církevní zájem se snahami buditelskými. Kniha je dedikována „svatým Cyrilu a Methodovi, apoštolům Slovanů moravských i českých a ve věcech křesťanských a literárních svatým učitelům též jiných národů tohoto kmene“. Titulní strana je ozdobena ocelorytincem, zobrazující svatého Cyrila a Metoda ve

slavobráně, jejíž bočné sloupy jsou zdobeny písmenami staroslovanské azbuky. Předmětem krátkého (56 stran) pojednání jsou české biblické překlady a poučení o staroslověnských památkách a mluvnicích, o kyrilské azbuce a staroslověnském jazyku. Durych rozdmýchává národní uvědomění poukazem na spojení Čechů s ostatními Slovany, zejména starověkými. Ušlechtilou tendencí byla Durychovi láska k národu, úsilí o povznesení a vytríbení jazyka, který statečně hájí. „Za žádným jiným účelem nevydávám tuto rozpravu, než abych svým pokusným příspěvkem k církevním slovansko-českým dějinám podnítil studium mateřského jazyka po vzoru všech národů, obzvláště příbuzných, a ukázal prameny a pomůcky slovanské filologie.“ V dějinách probuzenecké literatury setkáváme se ponejprv u kněze Durycha s uvědomělým popudem povznést spisovnou češtinu podle starých vzorů. Dobrovský pokračoval v očištění jazyka od vulgarismů a novotářských zkomolenin teprve pod jeho vlivem.

Přes úspěch, který tento spisek vzbudil nejen v českém a slovanském světě, nýbrž i v cizím, který teprve v něm ponejprv zahlédl skryté poklady opomíjeného slovanského jazyka, byl Durych na čas vzdálen od svých slovanských studií překladem Písma svatého. Pražský arcibiskup Ant. Petr Příchovský pověřil z příkazu císařovny Marie Terezie F. F. Procházku a F. Durycha překladem bible, ježto oba byli znamenitými znalci biblických věd a zároveň jazykově nejlépe kvalifikovaní k této práci. Překlad, o němž si po-

drobněji promluvíme v životopisném nástinu F. F. Procházky, zabral mu několik let. Teprve když 1778 vyšel Nový Zákon a 1780 Starý Zákon, mohl Durych pokračovat v přerušném bádání tehdy hlavně v pražské universitní knihovně za vlídné podpory knihovníka Ungara, starobole-slavského kanovníka. Avšak nová rána nepřívě zasahuje do života Durychova: na svatého Václava 1784 je zrušen pavlánský klášter, řeholníci přestěhováni do jiných klášterů a přiděleni na fary. Durych se proto obrací s prosbou ke dvoru, aby mohl ve studiích pokračovat ve vídeňské knihovně, „což by byla práce klerika důstojná a souvisela by velmi s pěstováním církevního jazyka Písem svatých a slibovala by rozmnožení vědomosti církevní v Čechách“. Žádosti bylo vyhověno a Durych s roční pensí 300 zl. odjíždí v květnu 1785 do Vídně. V tamní dvorní knihovně s pomocí knihovníka Denise, prof. Altera, prof. Zlobického pracoval 11 let, obraceje svou pozornost opět první mezi českými badateli také k památkám a spisovatelům byzantským, na něž ho upozornili již kněží řádu theatinů za jeho pobytu v Mnichově. Měl přitom na mysli obrovský plán: chtěl vypracovat úplné dějiny nejstarší slovanské literatury, zejména zcela objasnit problém písem a načrtnout obrisy nejstarších kulturních poměrů všech slovanských větví, zamýšleje tím účinně hájit přítomné Slovany proti výtkám méněcennosti a pohrdání, jimiž v jeho době byli Slované zahrnováni. Jeho píle nashromáždila takové spousty materiálu, že ho podle jeho vlastních slov jíjala bázeň stačí-

li svou zkušeností na jejich zpracování — s krátkostí lidského života nepočítal. Počítal s ním však jeho přítel Dobrovský a do omrzení ho vybízel, aby uskutečnil vydání díla připravovaného déle než dvacet let.

Na nátlak Dobrovského vychází konečně roku 1795 I. svazek latinsky psaného životního díla Durychova „*Bibliotheca slavica antiquissimae dialecti communis et ecclesiasticae universae Slavorum gentis*“, jež věnuje Král. české společnosti nauk, jejímž členem byl od r. 1786. Dílo je ozdobeno čtyřmi rytinami a titulní list nese citát z Columella: *est antiquius facere agrum quam colere*, jímž Durych jako by dílo ve své skromnosti omlouval. Nejprve se pokouší etymologicky odvodit jméno Slovanů, potom vykládá nejstarší slovanská slova, jež se vyskytují u řeckých a latinských spisovatelů VI. až XI. století. V 3. kapitole vykládá klasické místo o Slovanech a Antech u Prokopia Caesarejského. V dalších kapitolách vypisuje první počátky vzdělanosti u Slovanů, hlavně u Čechů a Rusů: vyličuje pospolitý řád, obchod, zákony, náboženství, sídla, vojenské zřízení starých Slovanů. Ke konci se snaží postihnout původní společnou slovanskou řeč. Kritika dílo pochválila, ale měla také své námitky. Mezi nepřiznivými kritiky byl sám jeho přítel Dobrovský.

Brzy po vydání knihy byl zrušen také vídeňský pavlánský klášter a Durych nedbaje rad přátel, aby zůstal ve Vídni, podlehl ve své dobrotě naléhání příbuzných a odstěhoval se do Turnova, kde žil v bí-

dě, jsa nemilosrdně odírán svými příbuznými, i potom ještě, když jeho „osvícené veličenstvo“ mu na doporučení České společnosti nauk zvýšilo pensi v uznání „jedinečného“ díla o jedinečnou bídu částku 200 zl. ročně. Zemřel 31. srpna 1802 po dlouhé nemoci tak chudý, že se mu turnovský děkan musel postarat o pohřeb. Byl dobrotivý až k sebeobětavosti. „Je to vir integerrimus“, píše o něm Dobrovský Ribayovi 1788, „dobrosrdečnost činí mi ho vzácnějším než jeho vědomosti“ a tato dobrosrdečnost nedovolovala, aby něčí prosbu odmítl. Turnovští za to, že jim vymohl znovuotevření kostela Panny Marie, oslavili ho zvláštní písní, jejíž 16. sloka zní:

*Fortunatus Václav Durych  
nemoh oslyšet svých milých,  
svou přimluvou jim přispěl,  
že se kostel otevřel.*

Smrt překazila vydání dalších čtyř dílů „Slovanské bibliotéky“. Přísně vědecky posuzováno, má jeho spis vady, jež však ukazují spíše nedostatky tehdejší vědy než neschopnost autorovu. Např. jeho etymologisace nemohly vyústit správně, když nebylo nauky o hláskosloví; historický vývoj a přítomný stav jednotlivých slov splývá v celek, ale stejné chyby se dopouštějí jeho vzory, němečtí učenci; vliv Rousseauův zapůsobil u Durycha na charakteristiku jeho Slovanů: Jsou to lidé mírumilovní, po svobodě toužící, zbožní, dobrého srdce, citliví, znamenití zemědělci . . . tedy vesměs vlastnosti, jež později v roman-



tické době tolik okouzlovaly Šafaříka, Kollára a jiné.

Hlavní význam jeho díla spočívá v tom, že svým líčením našich předků, stojících domněle na vysokém stupni vzdělanosti, životní moudrosti, řemeslné zručnosti, imponoval svým současníkům v osvícenském století, budil v nich hrdost nad jejich minulostí; dokazováním samostatné, na Němcích nezávislé, slovanské kultury, na vzoru Polabanů, kteří byli Němcům učiteli v orbě a obchodě, na existenci starých mythologických zpěvů, jak se ještě tenkrát zpívaly na Rusi, bouřil tehdy ustálené mínění o naší kulturní závislosti na Němcích; obrazem veliké slovanské rodiny, s takovou péčí načrtnutým, rodiny, k níž i Čechové náležejí, znamenitě podporoval úmysl směřující ke spojení s ostatními Slovany — alespoň kulturnímu, když ne politickému. Byla to svého druhu obrana, čestně se řadící k ostatním, jež v té době byly napsány. Moderní věda jeho dílo tak oceňuje. Pastrnek v ČČM z r. 1896 na str. 79 píše: „Celé pak dílo má již ráz apologetický. Durych zřejmě se vynasnažuje ukázati, že řeč slovanská, zvláště pak česká, honositi se může všemi přednostmi, které se přikládají jazykům klasickým, a že Slované, a jmenovitě Čechové, byli národ, který ušlechtilou povahou a osobitou kulturou vykáhati se může. Jeho tichá láska k rodu a jazyku českému a slovanskému chvěje se celou knihou.“

Jeho nejlepší přítel Dobrovský, povahově i badatelsky naprosto odlišný, přes odlišné názory si ho upřímně vážil, jak vřele napsal v nekrologu: „Poníženost a pokora

klestily mu cestu k vyznamenáním v řádu. Jeho čisté mravy, téměř bych řekl, panenské, vzbuzovaly v každém zvláštní úctu k němu. Nejvyšší jemné jeho srdce překypovalo city vděčnosti za prokázané i nejmenší služby. Nikdo nemohl být laskavější, nežli byl on k přátelům, ba i k neznámým. Nejštědřejší boháč nemůže tak rád ze svých přebytků udíleti, nežli on činil s patrnou radostí, ze svých literárních pokladů — jiných neměl. Nejednou se ke mně vyslovil, že nepřestane se učit, i kdyby byl už jednou nohou v hrobě. Jeho úsilí, aby vše obsáhl, čímkoli by mohl slávu svého národa, Čechů, povznést, nedovolovalo mu ani myslet na Horatiův výrok: „Quid valeant humeri . . .“



P. FRANTIŠEK FAUSTÝN  
PROCHÁZKA

**B**yl to skrovný, ne-li chudobný domeček, v němž se 13. ledna 1749 v Nové Pace narodil řemeslníku Procházkovi chlapec, jemuž bylo na křtu svatém dáno jméno Franciscus Hilarius. Protože už brzo ve škole projevoval nadprůměrné nadání a upozornil na sebe dobrým hudebním sluchem, byl přijat jako klášterní zpěvák do latinské cisterciácké školy v Křesové ve Slezsku, kde pobyl tři léta. Jeho prospěch mu otevřel cestu na jesuitskou kolej do Jičína a r. 1766 na filosofii do Prahy. Na doporučení paulánů z Nové Paky byl přijat do paulánského kláštera ve Vranově a přijal klášterní jméno Faustinus r. 1768. Tento rok je šťastným mezníkem v životě Faustýnově. V řádu poznal totiž Durycha, který zjistiv jeho vlohy, vštípil mu lásku k vědám, které sám pěstoval a zájem o českou řeč. V r. 1772 byl vysvěcen na kněze, stal se řádovým kazatelem v Praze a přitom ještě vyučoval alumny v humanitních naukách, orientálních jazycích, církevním právu a hermeneutice. Jeho vysoké vědecké úrovni si povšiml tehdejší pražský arcibiskup Petr Příchovský a pověřil ho spolu s Durychem, aby provedli nový překlad bible.

Nového překladu bylo zajisté nutně třeba jak v ohledu vědeckém, tak jazykovém. Každé nové vydání prostě přetiskovalo beze změny vydání předchozí, čili kolovaly texty pocházející z let 1677—1715, které neodpovídaly pokrokům biblické vědy a svými archaismy se nehodily k obecnému užívání, asi jako ve XX. stol., kdy se s mnohých kazatelen slyší věty perikop, které již zastaraly.

Procházka a Durych měli zjednat nápravu v obojím směru: oba byli znamenitými odborníky v biblických studiích a vynikajícími znalci českého jazyka. Český překlad srovnávali s novým kritickým vydáním Vulgaty, vynechaná slova doplňovali, jiná opravovali. Bez vědeckého podkladu nic neměnili. Pokud šlo o češtinu, řídili se nejen českou biblí benátského vydání z r. 1506, ale také oběma pergamenovými rukopisy. Výsledek odměnil jejich pracnou námahu: „Ryzost řeči — praví Dobrovský — jež vládne v této knize, je přiměřena důstojnosti slova Božího.“

Toto 21. vydání české bible vyšlo pod titulem: „Bibli česká to jest celé Svaté Písmo Starého i Nového Zákona, podle obecného latinského od svaté římské církve potvrzeného a užívaného přeložení, opět s obzvláštní pilností přehlédnuté, popravené a znovu vydané L. P. 1780.“ Nový zákon vyšel samostatně 1778. Vydání bylo vskutku laciné a pěkně vypravené o 1444 stranách textu. Stálo 2 zl. 15 kr.

Procházka, který překlad Písma označil jako „nejužitečnější a bez odporu nejdůležitější pod nebem věc“, nespokojil se příliš chvatnou prací prvního vydání a tak už r. 1786 vychází Písmo svaté Nového Zákona, tentokrát jenom prací Procházkovou. Při novém překladu se neřídil jenom latinskou Vulgátou, nýbrž i řeckým textem, neboť mu jde o to, aby podal českému čtenáři dílo co možná původní, jak vyšlo z rukou svatopisců. Procházka při tomto překladu se nerozpakoval sáhnout i po Kralické bibli, jejímž překladatelům

vzdává spravedlivou chválu po stránce jazykové, kdežto po stránce výkladové vytýká, že překladatel nehleděl k tomu, jaký smysl dávají tomu kterému místu jednotlivé školy, „ale na to, který by smysl podle nejlepších pravidel vykládání Písma pravý byl“.

Liberalistická kritika chtěla z Procházkovy předmluvy vykonstruovat, že byl racionalista při pojímání Kristových zázraků. Šlo v podstatě o překlad slova daimón, jež Procházka odmítá překládat slovem ďábel, protože v dobách Kristových byl tento pojem neznámý a věřilo se, že duchové zemřelých posedají živé, proto „nechybil-li tehdy Kristus a jeho apoštolové obyčejných v těch věcech mluvení způsobů užívavše a k domněním prostého lidu se skloňovavše, aniž tehdy církev v tom Krista a apoštolů následující a však žádného k tomu, aby to tak, jak její slova znějí, a podle litery bral, nepředržeci, chybuje nebo bloudí“.

Poslední vydání Písma vyšlo r. 1804 pod stejným titulem jako první vydání společné s Durychem. O kolik obohatil Procházka poznámkami a výklady nové dílo, dokazuje jeho rozsah: I. díl má 1335 stran, II. 1386 str. Při svém překladu stojí na půdě přísně katolické, pokud jde o osvícenskou proudy doby, nenásleduje je bezhlavě, nýbrž obratně využívá nezvyklé přízně vídeňského dvora, aby „knihu knih“ v dokonalém českém rouchu zpopularisoval ve všech kruzích svého národa, čili aby svým dílem sloužil Bohu i národu.

K tomuto v jistém smyslu misionářskému cíli je zaměřena jiná jeho činnost: vy-

dávání starých českých knih. Smysl pro tuto četbu dovedl tak probudit, že se přetiskování starých knih věnovali i soukromí nakladatelé. Při výběru hleděl k potřebám a vkusu nejširších vrstev, určuje k vydání knihy náboženského obsahu, poučení z praktické filosofie, ze zdravotovědy a staré historické památky. Chtěje získat i nekatolické čtenáře pro četbu katolických knih, vyhýbal se spisům dogmatickým a polemickým, ale volil díla nábožensky vzdělávací. V této skupině vydal 1786 několik děl sv. Augustina: „Knížku svatého Augustýna, kterouž nazval Manuale, to jest Rukověť“ v překladu Dan. Ad. z Vele-slavína, „Knížku svatého Augustýna, již tytul dal Soliloquia animae ad Deum, to jest Samotné rozmlouvání duše křesťanského člověka s Bohem o věcech každému k spasení potřebných“, překlad M. Ad. z Vnoře „Knihy o Městě Božím“, „Knížky dvě Svatého Augustýna“: První slove: „Zrcadlo hříšného člověka“. A druhá: „O Marnosti zdejšího života“. Téhož roku vyšly „Epištoly svatého Ignatia, arcibiskupa Antyochy, mučedlníka Božího a někdy svatého evangelisty učedlníka“ přeložené Matoušem z Benešova, „Knihy Erasma Roterdámského, v kteréž jednomu každému křesťanskému člověku naučení a napomenutí se dává, jak by se k smrti hotoviti měl. Z latinského jazyka do češtiny přeložená od Jana z Lobkovic, nejvyššího hofmistra království Českého“, Pořouchlé záští nařklo Procházku, že touto knihou vydal kacírské dílo. Ale Procházka v předmluvě ke spisku téhož autora „Ruční knížky o Rytíři křesťanském“ po-

hotově se hájí: „... neboť Erasmus nikdy za kacíře od církve svaté odsouzen nebyl, aniž jistě odsouzen býti zasloužil, poněvadž svých zvláštních domnění, dejme tomu, že by tak, jak oni sami chtějí, omylná byla, nikdy tvrdošíjně proti záповědi církve nehájil, bez kteréžto zajisté tvrdošíjnosti ani jméno kacíře nestane, ale sprostě a upřímně, jak smejšlel, tak psal.“

Do druhé skupiny náleží „Příkladné řeči a užitečná naučení vybraná z knih hlubokých mudrců“ z Platona, Sokrata, Seneky a zvláště z Petrarky. V předmluvě se sarkasticky rozmáchl proti těm, kteří by chtěli umlčovat antické mudrce, „kteříž bez toho ‚kdyby‘ z hrobů svých vstanouce sebe mezi kacíře počtené býti viděli, smíchu zdržeti a jiné příčiny toho nikterak by nalézti nemohli, nežli že přirozeným během toho štěstí míti nemohli, aby se světské moudrosti v jezuitských školách naučili“.

Ve shodě s vládními snahami poučovat lid o zdravotních opatřeních vydal překlad Ad. Huberta z Risenpachu „Veytah z Regimentu zdraví od Henryka Rantzovia“ s veršovaným „Přídavkem některých zvláštních naučení“ přeloženým Veleslavínem. V předmluvě vysvětluje, že z „Regimentu zdraví“ pořídil jen proto výtah, že nechtěl předkládati hojně všelijakých bludův a pověr, které namátkou uvádí, „jednak mezi staré železo a shnilé škarpály náležejících, jednak nepotřebných a neužitečných“.

Jeho kladný poměr k historickému bádání přivedl ho k starým českým kronikám. Aby odvrátil čtenáře od nespolehli-



vého V. Hájka z Libočan, vydal znovu „Kronyku Českou od Přibíka Pulkavy z Tradenina (t. j. z Radenína) na poručení Karla IV. v latině sepsanou, potom pak i v češtině uvedenou a nyní v též řeči české z starožitého spisu po prvé vydanou“. Tento spis hověl jeho kriticizmu, neboť Pulkava měl od Karla IV, nařízeno „všecky básně a babské povídačky vypustiti a toliko pravé a stále příběhy z nich vytáhnouti, aby měli Čechové při čtení příběhů své vlasti a skutků svých předků nač zpolehnouti“. Do této vlastivědné skupiny náleží nové vydání Dalimilovy čili „Kronyky Boleslavské o posloupnosti knížat a králů českých“. Jako vzpruhu národního uvědomění a ovšem také k poučení o cizích krajích vydává „Veytah z Kronyky Mozkevské, někdy latině od Alex. Gvargnyňa sepsané, potom v český jazyk přeložené od Matouše Hosia z Vysokého Mýta“, jak vysvětluje v úvodu: „Poněvadž Mozkvané a Rusové pošli jsou z téhož národu jako my Čechové a téhož jazyka, kteréhož my a jiní národové slovanští, ač nemálo rozdílněji, jakož i Poláci, Charváti, Slováci, Srbi etc. požívají, užitečné jest Čechům našim to znáti a věděti, jak daleko rozšířený jest národ jejich a že ne v samých těchto krajinách toliko, mezi Černými lesy a odtud k Uhrám a Polákům, ale i mnohem dále na východ slunce i půlnoci a od Lednatého moře, kteréž jest daleko za Mozkvou, až k moři Prostředzemnímu a Adryatyckému se vztahuje, tak že téměř polovici dvou dílu světa Asiae a Europae obsáhl a naplnil“. Tato byla činnost neméně úctyhodná a nesmírná než

překlady Písma: v roce 1786 vydal dvanact staročeských spisů a zkorigoval na 2670 stran.

Původní spisovatelská činnost byla zaměřena k povznesení českého jazyka a vzdělání nejširších vrstev lidu. Sem patří spis: „De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius“ jenž pojednává o náboženství pohanských Slovanů, vzdělanosti, literatuře psané i tištěné, umění, náboženských poměrech až do jeho doby. Literárně historické příspěvky vydával ve zvláštním německém sborníku „Miscellaneen der Böhmischen und Mährischen Litteratur, seltener Werke und verschiedener Handschriften“. Sborník však pro nedostatek odběratelů zanikl po prvním svazku r. 1784—1785. Procházka ač osvícenec, dovedl odsoudit nespoutané útoky osvícenecké nenávisti v článku „Kritická zpráva o posavadních plodech svobody tiskové v Čechách“, v němž nebojácně tvrdí: „kniha sepsaná rozumem nespoutaným vždy se musí lépe zdařiti, nežli když člověk psáti musí, jak nesmýšlí, a smýšlí, jak psáti nesmí“.

Procházkovo dílo bylo oceněno vídeňskými kruhy i krajany. Byl brzo jmenován ředitelem pražských gymnasií a svěřena mu censura knih. Roku 1800 byl jmenován už referentem gymnasijním u místodržitelství a je dotazován v záležitostech veřejného vyučování. Roku 1807 dostává titul direktora veškerých gymnasií král. českého a je pověřen správou pražské veřejné knihovny. V této funkci se přičinil o obnovu jičínského gymnasia. Mrtvice ho

vyřadila z plodné práce 2. prosince 1809.

Rybička v Riegrově Naučném slovníku takto ho charakterizoval: „Bylť on co se týče vzkříšení národnosti a obnovení i vzdělání jazyka i literatury domácí svého času opravdovým hlasem volajícího na poušti, jenž svými pracemi literárními a předkem vydáváním starších spisů českých a biblí připravoval cesty novější literaturě a dělníkům jejím.“



MIKULÁŠ ADAUKT VOIGT

V osudově soumravné době pro český národ vyšel z německého nepřátelského tábora muž, který patří k nejhornlivějším a zároveň k nejzasloužilějším buditelům: je to Mikuláš Adaukt Voigt, který se narodil jako syn německého soukenického dělníka 14. května 1733 v Horním Litvínově, byl vychován německy a češtině se přiučil až v Slaném, kde studoval na piaristickém gymnasiu. Piaristický řád se mu zalíbil; byl přijat a obdržel řádové jméno Adactus a Sancto Germano. Byl vysvěcen na kněze r. 1758. Hned potom vyučoval latině na řádových ústavech. Ale řád ve snaze, aby jeho členové měli podle svých přirozených vloh co nejjobsáhlejší erudici a co nejvíce rozšířili svůj duševní obzor, poslal ho do Kirchbergu v Bádensku, kde působil jako kazatel. Do Čech se vrátil r. 1761, aby vyučoval dále na školách: od r. 1762 do 1766 v Ostrově, 1767—69 v Slaném, 1770 v Kosmonosích, kde vyučoval novice matematice a klasické filologii, ačkoliv jeho nejmilejším vědním oborem byla matematika a experimentální fyzika.

Známost s Dobnerem znamená úplný obrat v jeho dosavadním životě a činnosti. Dobner znaje jeho vynikající vloh, pověřil ho úkolem, aby popsal a roztrídil bohatou numismatickou sbírku vzdělaného litoměřického biskupa hraběte Valdštejna. Numismatika byla totiž v té době nejzanedbanějším oborem pomocných věd historických, takže Voigt je vlastně první, který se za pomoci Dobnerovy a Rosenthalovy soustavně začíná zabývat dějinami české numismatiky. R. 1771 se stává vicerektorem koleje, je zároveň zbaven

učitelských povinností a může se plně věnovat vědě. Ovoce této nové činnosti se projevuje u pilného piaristy neobyčejně brzo. Už v r. 1771 začal vydávat obsáhlé vědecké dílo: „Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen nach chronologischer Ordnung . . . ,“ jež vyšlo ve čtyřech svazcích do r. 1787. Popsal také mince nalezené u Podmokel. Jeho veliké vědecké dílo vzbudilo hned z počátku zaslouženou pozornost a zjednalo autoru pověst nejlepšího znalce mincovnictví. Pro svou zdatnost byl povolán do Vídně a pověřen správou císařských numismatických sbírek r. 1777. Brzo potom byl jmenován profesorem historie na vídeňské universitě a prvním kustodem akademické knihovny. Ve Vídni se Voigt zabýval dále numismatikou a vydal několik pojednání z tohoto oboru. Nejlepším je popis německých mincí: „Numi Germaniae medii aevi, qui in numophylacio Caesareo Vindobonensi adservantur, Vindobonae 1783.“ Pozdější čeští pracovníci v oboru numismatiky Josef Mader a Fr. hrabě Sternberg uznale dali Voigtovi přídomek „otec českého mincovnictví“.

Ale mnohem záslužnější práci pro národ vykonal v Praze, dříve ještě než odešel do Vídně. Voigt je v sedmdesátých letech postavou, kolem níž se rozvíjí obrozenecké dění, jako v jiné době u Dobrovského a Jungmanna. Vynakládá všechny své duševní síly s ušlechtilou nezištností na obrození národa, který není ani jeho vlastní. Má velmi jemný cit pro časové potřeby národa, čímž se liší od svých druhů. Má velmi mnoho styčných bodů

s Jungmannem, které ho odcizují generaci Dobrovského, ale zato sbližují s romantismem nastupující generace. Svou buditelskou činnost zahajuje v časopise „Neue-Litteratur“ obhajobou domácí kultury proti opovržení ciziny a liknavosti vlastních krajanů — „abychom si učinili správnou představu o stavu vzdělanosti v Čechách, jaký byl za minulých dob, a mohli se uhájit proti opovržlivým a neoprávněným pokusům několika cizozemců, jako by se naší vlasti nebylo dostávalo krásných duchů a pravých učenců...“. Přispívá do něho ukázkami ze starší české literatury, ale brzo se s redakcí rozchází pro názorové neshody. Odchází do „Prager Gelehrte Nachrichten“, které jsou však uvědoměle tendenčně rakušanské, což není vhod nezávislému duchu Voigtovu, který se zatím obírá přípravami k vlastním publikacím, které mají být ostrou reakcí proti duchu strašicímému v „Gelehrte Nachrichten“.

První dílo, „Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae“, vyšlo v letech 1773—1774 ve dvou dílech. V jeho díle pokračoval Pelzl a dokončil je čtvrtým svazkem. Obsahuje 116 biografii a též počet Balzerových mědirytin. Voigt tímto dílem zahajuje otevřený boj proti vídeňským germanisačním snahám za udržení národní svébytnosti. Uvědomuje si, že v historismu jest mohutná posila pro národ, který byl kdysi slavný a později upadl, a že historism zahrnuje regenerační národní program. A tu od zájmů čistě historických postupuje Voigt k zájmům filologickým a připravuje časopis „Acta litteraria Bohemiae et Moraviae“, jež vy-

cházela ve dvou svazcích, každý o šesti oddílech, I. v letech 1774—5, II. v letech 1776—83. V tomto díle snesl Voigt bohatý materiál ze starší české literatury XIV. až XVII. století, psané česky, např. o Dalimilovi, o českém Katonovi, o české Kyropajdii, latinsky i německy. V předmluvě vzpomíná Voigt vyspělé románské kultury, kdežto Němci jsou pro něho jenom „vicinae gentes, kteří nás se své povýšené pýchy sotva viděti mohou“ a kteří v době naší kulturní vyspělosti „se brodili ještě v hrozném kalu své nevzdělanosti“. Tehdejší úpadek české kultury a jazyka připisuje za vinu Němcům, proto doporučuje Čechům, aby vzdělávali svůj rodný jazyk ne po vzoru německém, nýbrž po vzoru bratrských národů Rusů a Poláků. Uvědomělá Voigtova germanofobie neústupně trvá na vytvoření samostatné české literatury, jakožto projevu osobitého národního života a spolehlivého ochránce před poněmčením. Obrozením jazyka chtěl dojíti k obrození literárnímu a literatuře psané českým jazykem, jakmile poznal, že čeština je schopna konkurence s nejvíce vyvinutými jazyky, dokonce i s řečtinou. Proto obě publikace představují nejhrdější vypětí českého národního uvědomění před ustanovením Společnosti nauk. Ještě dlouho po těchto jasných Voigtových projevech národního uvědomění a neshovívavého odporu proti germanisačním pokusům kolísají čeští učenci v poměru k své národnosti, nedovedou se rozhodnout k definitivnímu zamítnutí německé kultury, tím méně jsou přesvědčeni o naprostém vítězství české kultury na světo-



vém kolbišti (Pelzl, Dobrovský). Voigt svými Effigies a Acta předstihuje vývoj do té míry, že zůstává v své době osamocen se svými pokrokovými požadavky. Voigt proklamuje své buditelské plány bez ohledu na to, jaký dojem vzbudí u vídeňského dvora, dokonce, když nešťastný papež Pius VI. navštívil Vídeň, vyžádá si u něho audienci, pokleká a prosí za požehnání pro činnost svou a Dobnerovu . . . „Nejjasnější“ city ovšem poněkud ochladly v přízni k Voigtovi. Ale Voigt se nezklamal ani ve své politické předvídavosti, když hleděl pro věc české kultury a jazyka vzbudit zájem české šlechty proti nepřátelskému vídeňskému dvoru, jak ukázala budoucnost nepříliš vzdálená.

Ale tím se literárně buditelská horlivost Voigta ještě nevyčerpala, Napsal dějiny pražské university až po Husa, nasbíral materiál o stáří a užívání českého církevního zpěvu, zabýval se otázkou o původu slovanského písma, psal o slovanském kalendáři a na popud Společnosti nauk sepsal po vzoru Montesquieuova „L'esprit des lois“ pojednání „Ueber den Geist der böhmischen Gesetze in den verschiedenen Zeitaltern“, které neuspokojilo, protože, jak objektivně konstatuje historik Společnosti, „odpověděti k této otázce bylo tehdy čirou nemožností, právě pro nedostatečnou známost zákonů českých“. Také jeho filologické pokusy o srovnávací jazykozpyt v rozpravě o slovanském kalendáři neobstojí před vědeckou kritikou, ale jejich význam v tehdejší době nebyl v jejich vědecké hodnotě, jako spíše v nacionálně apologetickém pojetí. Stává se

v tom předchůdcem Durychovým, Dobrovského a Šafaříkovým, neboť ponejprv použil srovnávací metody k vysvětlení českého a slovanského mythologického původu a povahy zvyků a obyčejů národních a ponejprv dává filologický zájem do služeb národní myšlenky v přítomné době.

Voigt má nepopíratelnou zásluhu o zdar buditelského díla, neboť „čím se český romantismus představil, bylo z velké části dědictví Voigtovo a prvních buditelů. U Voigta už nacházíme všechny zárodky pozdějšího romantického programu: úcta národního ducha, který je nepřístupný cizím vlivům, ochrana před cizím porušením kultury domácí, vřele pathetické vzrušení nacionálního cítění — slovem u Voigta nacházíme široce a konkrétně pojatý historicismus ve službách národní renesance“ [Strakoš].

Voigt zesnul 8. října 1718 v Mikulově na Moravě, v roce, kdy vyšel poslední díl jeho obsáhlého spisu o mincovnictví.



## JOSEF DOBROVSKÝ

9 Ač zemřeli

**N**ejvýznačnějšímu knězi buditeli, otci slavistiky, ukládali o dobré jméno celý život. Začalo to již při jeho narození: spatřil světlo světa 17. srpna 1753 v Ďarmotech v Uhrách jako syn Jakuba Doubravského, strážmistra u dragounů, původem ze Solnice v Čechách. Kněz z jazykové neznalosti v matričním zápisu překroutil jeho jméno na Josef Dobrovský, jež mu už zůstalo — jako tak mnohá pomluva utrhačných nevědomců na něm ulpěla — ač se nám v dopisech několikrát podepsal „Jozef Doubravský“. Rodiče se brzo po jeho narození odstěhovali do Čech, kde otec záhy zemřel a matka se po druhé vdala za jakéhosi vysloužilce, rodilého Chorváta, s nímž se odstěhoval do německého města Horšova Týna. Doma i ve škole se mluvilo německy. Jeho nadání se ve škole brzo projevilo. Ale na studie by mu nebylo pomohlo, ježto jeho rodiče byli nezámožní, kdyby nebyla zasáhla ironická náhoda: jeho otčím měl v Německém Brodě dubiosní pohledávku a tu, nechtěje vyjít úplně naprázdno, dal 1762 svého nevlastního synka Josefa zapsat na tamní gymnasium, aby pohledávku u neplatícího dlužníka „odbydlel“; a z téhož důvodu ho později stravoval na vyšším gymnasiu v Klatovech jiný otčímův dlužník. Na těchto ústavech si Dobrovský osvojil vedle všeobecných znalostí i svůj mateřský jazyk.

Již jako patnáctiletý přichází ve školním roce 1767 až 1768 do Prahy na filosofická studia, kde si ho oblíbili představitelé dvou protichůdných směrů, matematik a fysik jesuita Josef Stepling a voltai-

rián, racionalista, osvícenec Karel Seibt, kteří mu opatřují placené vyučování v rodinách. Dobrovský, duch od přirozenosti kritický a skeptický, přiklání se bezvýhradně k osvícenectví a určuje tak svou příští dráhu vědeckého kriticizmu.

Po dosažení titulu magistra filosofie volí si stav duchovní a je na podzim 1772 přijat do jezuitského řádu. Jak později píše Kopitarovi, svému žáku, chtěl se stát jesuitou proto, aby viděl nový svět. Ale jezuitský řád je 1773 zrušen a Dobrovský pokračuje v theologických studiích v Praze, která končí 1776 vysvěcením na jáhna.

Tento rok je důležitým mezníkem v jeho životě také z jiných důvodů: na doporučení svých učitelů Steplinga a Seibta je přijat jako domácí učitel do domu hraběte Fr. Ant. Nostice a dostává se tak přímo do středu tehdejších intelektuálních snah. V této funkci setrval 11 let a učil matematice a fysice čtyři syny Nosticovy. Vliv tohoto prostředí a jeho styky s ním neshodně blahodárně působily na badatelskou činnost Dobrovského.

Svým kritickým smyslem už za svého theologického studia postřehl, jaký význam mu studium orientálních jazyků pro exegezi, a věnoval se jim spolu s orientalistou Durychem, který v něm vzbudil zájem o slovanské překlady Písma pro exegetické účely. První důležitou prací v tomto oboru bylo r. 1778 kritické probádání zlomku pražského evangelia sv. Marka, o němž dokázal, že není evangeliovým rukopisem, jak se do té doby soudilo, nýbrž že pochází z IX. století. Prof. Michaelis označil jeho práci jako

„dar pro kritiku nejvýš důležitý“ a dodal: „Kritikovi se naléhavě vnucuje přání, aby p. Dobrovský vydal varianty slovanského překladu k celému Novému Zákonu. Jen několik archů by obnášel; pro kritiku byly by však darem, jenž by zvěčnil jméno dárcovo.“<sup>1)</sup> Pelcl správně vycitňuje jeho vlohy a obrací jeho zájem k studiu pramenů českých dějin a českého jazyka. Dobrovský už 1779 dokazuje, že Pelcla uposlechl vydáním časopisu „Böhmische Litteratur“, který pod názvem „Magazin“ vycházel až do 1783. Jeví se v něm už jako uvědomělý slavista. Nevěnuje se však jenom literární historii, nýbrž v duchu osvícenství zastává se statečně nižšího kleru proti útisku moravské hierarchie, označuje směle kanovníka a profesora Voldřicha jako nevědomce, protože řekl bohoslovcům, že prý není třeba se učit orientálními jazykům, ježto je všechno přeloženo do latiny(!), ba dokonce samostatnými spisky brojí proti kněžskému celibátu, proti „Korbersche Inkquisition“ a ve výhrušném listu arcibiskupovi nebojácně se ujímá Bolzana a jeho stoupenců. Proto mu bylo odepřeno vysvěcení na kněze, k němuž mělo dojít 8. června 1781. Arcibiskup od něj žádal, aby napřed konal exercicie nebo pokání v některém klášteře, ač, jak poznamenává Pelcl, vede Dobrovský život zdržlivější a duchovnímu příslušnější nežli duchovní a sám arcibiskup.

Ve svých spisech vystupuje Dobrovský

---

<sup>1)</sup> Orient. u. Exeg. Bibl. XIII. Th. (1778) str. 108 násl.

uvědoměle jako strážce spisovné češtiny. Z lásky k živé lidové mluvě chodí za svého tříletého pobytu na Moravě po rozličných krajích a studuje živý jazyk lidu. Své jazykozpytné bádání uložil v „Geschichte der böhmischen Sprache und Litteratur“, jež má přednostní buditelský význam, neboť je sepsána v době jazykového úpadku. Vychází v díle historicky i jazykozpytně od společného slovanského původu. Jeho cesty do Švédska a na Rus obohatily jeho literárně historické znalosti a vzbudily zájem o ruskou řeč. Příbuzenství Čechů s Rusy takto uvádí: „Jakkoli Čech na Labi a na Vltavě vzdálen jest od Rusa na Dněpru a na Volze mnoho set mil, přece ještě oba je spojuje páska společného původu, jak je zřejmo po rozdvojení více než tisíciletém na jejich řeči.“ Jest litovati, že veliká slavistická studia, hlavně mluvnice české řeči a redigování „Slavína“, přezvaného později na „Slovanku“, zabrala Dobrovskému tolik času, že nemohl uskutečnit dějiny slovanských překladů bible, na nichž pracoval po celý život a práci měl vlastně hotovu. O slovanském překladu se rozepsal v Michaelisově „Neue Orient. und Exeget. Bibl. VII. (1790)“, str. 155—168, kde srovnal starý slovanský překlad s řeckým originálem. „Aspoň nyní cizinci nabyli mnohem lepšího mínění o slovanském překladu,“ libuje si v listě Ribayovi z 22. listopadu 1790. Po desetiletí se obíral záměrem vydat slovanskou polyglotní bibli, k níž sbíral materiál, a chtěl dílo věnovat císařovně ruské nebo císaři ruskému, „který vládne skoro nade všemi slovan-

skými národy... Škoda, kdyby to vše mělo zůstat snem!" Rovněž chtěl napsat zevrubné dějiny českých, hlavně rukopisných biblických překladů.

Když dokončil Dobrovský svůj úkol v domě Nosticově, octl se takřka na dlažbě. Marně se ucházel o různé úřady, až nakonec na naléhání svých přátel požádal o místo vicerektora v generálním semináři v Hradisku u Olomouce, když ho předtím jeho přítel biskup Háj v Hradci Králové vysvětil 17. prosince 1786 na kněze. Ve svém úřadě vicerektora a později rektora si počíнал vzorně. Zavedl přísný pořádek a svým alumnům nevštěpoval jen smysl pro čestnost a mravnost, nýbrž i lásku k českému národu a mateřskému jazyku. Po zrušení generálních seminářů 1790 byl opět bez chleba a odkázán pouze na svou pensi 500 zl. a štědré pohostinství v šlechtických domech. Po pravdě řečeno, nestál příliš o pevné, trvalé zaměstnání. „Svůj volný čas cením si výše než několik set zlatých,“ řekl sám a pracoval dále vědecky o thematech sobě blízkých.

Roku 1822 vyšlo jeho životní dílo „Institutiones linguae slavicae dialecti veteris“, mluvnice staroslověnského jazyka. V tomto díle vyvrcholilo jeho exegetické bádání, jež se kritikou řeckých rukopisů i překladů chtělo dopátrat původního textu Písma. Bylo výsledkem úmorné práce mnoha desetiletí v nesčetných evropských archivech a knihovnách, kde si z rukopisů i tištěných knih pořizoval výpisky. Vyniká proto „úplností a všestranností, širokou znalostí řečí, hlubokým vníkaním



v organismus jazyka, jejichž pomocí konstruuje obraz jazyka staroslověnského“.<sup>2)</sup>

Bylo v povaze jeho studia a jeho duchovního zaměření, že pronesl svůj soud také v otázce cyrilometodějské. Učinil tak spisem „Cyril a Method, apoštolé slovanští“. Svůj definitivní úsudek shrnul ve větě, že původní jazyk staroslověnský je „starý, nesmíšený dialekt srbsko-bulharsko-macedonský“. Důkaz pro to vidí v tom, že Cyril přinesl na Moravu již hotové knihy v řeči, kterou znal ze Soluně.

Celý svůj život a neobyčejné nadání věnoval Dobrovský jedinému cíli, aby pozvedl český jazyk z hlubokého úpadku, aby mu dal pevný vědecký základ a vytvořil tak český literární jazyk v tom pevném přesvědčení, že bez mateřského jazyka každý národ musí zahynout. Jde mu o to, jazykovým povznesením začlenit český národ mezi ostatní kulturní národy, hlavně slovanské. Tím dává základ slovanské myšlenky, na němž se vyvíjela až do let třicátých. Charakteristický je pro jeho slovanské cítění list Durychovi z 24. listopadu 1795: „A co mně po Bohu dražším může být než vlast? Avšak i cizincům a všemu lidu chci býti prospěšný...“ Teď prý nastává slovanská doba, „jelikož Bůh veliké věci na Slovanech a skrze Slovany zjeví působením toho, jež Duch Svatý řídí... Do zemí Slovanů, kteří mír milují, sejdou se všichni vyvolení, jimž rádi práva pohostinská prokážeme... Království české rozmnoží se nesmírně a vyvine se mohutně; Polska trestaná pro zanedbání

---

<sup>2)</sup> Jakubec c. d., str. 127.

své mateřské řeči pckvete opět; ruské carství se rozmnoží a rozšíří až k hranicím Persie a Indie, tj. slovanský národ zpětným chodem dotkne se těch krajin, které původně obýval...“ Věru těžko bychom hledali v jeho době projev nadšenější lásky k slovanské rodině. A přece byl pozdější buditelskou generací označen za obhájce německého ducha u nás. Ale ani jeho kněžská čest nezůstala nepoháněna. Tradovalo se o něm, že prý sloužil někdy oběť Mše svaté bez bohoslužebných rouch, bez hostie a bez vína. Snad! Nesmíme ovšem zapomínat, že Dobrovský trpěl občas záchvaty duševní nevyrovnanosti, v nichž jednal úplně nepřičetně. Podle jeho vlastního názoru byly tyto záchvaty následkem projektilu, který mu zůstal vězet v těle, když na honu 1781 obětavě svým tělem zaštitil svého svěřence, který by býval zasažen. V této pomatenosti kreslival také zednářský trojúhelník, ač podle bádání Flajšhansova lze pochybovat o tom, že by Dobrovský byl býval zednářem. V tomto osočování lze spíše hledat úmysl vysoké hierarchie otrást autoritou nebezpečného odpůrce.

Nicméně on jediný, jak prohlásil Bolzano, se ze tří milionů Čechů těšil evropské pověsti a když 6. ledna 1829 v Brně zesnul, napsal o něm Goethe: „Tento vzácný muž, který již záhy šel za studiem slovanských jazyků a dějin s geniální pilností knižní a herodotskými cestami, každý vědecký výsledek vždy se zálibou uváděl zpět na znalost lidu a země v Čechách, spojuje takto s největší slávou ve vědě vzácnější slávu muže populárního.

Kde on zasáhne, hned je vidět mistra, který všude pochopil svůj předmět a je- muž se zlomky rychle řadí v celek.“ Až do naší doby zaléhají slova Dobrovského: „Mějte se dobře, milujte své vlastence, členy národa a všechen slovanský jazyk.“

KNIHY JSOU LIDEM TÍM,  
ČÍM PERUTĚ PTÁKŮM

*Tlucte a bude vám otevřeno*

Mt, 7, 7.



P. STANISLAV VYDRA S. J.

V XVIII. století narodili se v Hradci Králové tři mužové, kteří vynikající měrou přispěli k probuzení a obrození českého národa: P. J. M. Rautenkranz, P. J. L. Ziegler a P. S. Vydra. Nejstarší z nich byl Vydra, který se narodil 13. listopadu 1741, a ježto byl právě svátek sv. Stanislava Kostky, dáno mu jméno Stanislav. Jeho otec Karel František byl městským syndikem a později radním. Jeho matka, rozená Umlaufová, pocházela z Nového Bydžova jako otec. Vychovávali Stanislava s jeho dvěma sourozenci Ignácem — později rovněž členem S. J. — a Janem jako uvědomělí katolíci a Čechové ve zbožnosti a lásce k národu. Prvního vzdělání se dostalo Stanislavovi v mateřském jazyku a již doma se obeznámil se staršími i novými českými knihami: Svatováclavskou biblí, Zdoroslavíčkem, kronikami Hájkovou a Beckovského, listoval ve Veleslavínově historickém kalendáři, v Městských právech a Zemském zřízení a se zvláštní oblibou čítal Balbínovy spisy. Projevil takové nadání, že byl už v osmi letech přijat do jesuitského gymnasia, kde pod vedením znamenitých učitelů, hlavně P. J. Jana Krňovského a P. Fr. Damašky, výborně prospíval ve všech předmětech a stal se miláčkem všech svých učitelů, zejména tehdejšího rektora P. Mladoty. Vydra si oplátkou zamiloval jesuitský řád a byl tam přijat už v šestnáctém roce. Noviciát nastoupil r. 1757 v Brně, kde pobyl dvě léta a pak byl poslán do klatovské koleje obvyklou „repetitio humanorum“. Tam doplnil své vzdělání, hlavně v zeměpisu, dějepisu, archeo-

logii, latině a řečtině, takže nejen plynně mluvil oběma jazyky, nýbrž latinsky také spisoval. Dobu strávenou v Klatovech považoval až do svého stáří za nejkrásnější léta svého života, snad proto, že následovala po přísném noviciátu.

Na filosofii byl poslán řádem do pražské koleje klementinské, kde se vedle filosofických doktrin věnoval matematice a rozšířil své znalosti literatury a jazyka německého. K jeho oblíbeným autorům náleželi: Haller, E. Kleist, Gellert, Hagedorn, Rabene a zvláště epigramatik Kästner. Pro „Schöngeliste“ neměl pochopení. Skončiv filosofická studia r. 1764 zabýval se ještě celý rok studiem matematiky a fyziky a už tenkrát na sebe upozornil.

Hned nato byl poslán do Jičína, aby na tamní koleji vyučoval gramatice. Dlouho tam však nepohyl, ježto už r. 1766 si ho vyžádal jako asistenta prof. Stepling, u něhož setrval, pomáhaje mu při jeho hvězdářských studiích celých pět let. Stepling byl průbojný vědec, který r. 1751 založil klementinskou hvězdárnu a zreformoval studijní řád na filosofické fakultě odstraniv staré názory matematické zaváděním učení Newtonova, Wolfova a Eulerova. Vydra vedle prací na hvězdárně chodil na přednášky prof. Tesánka o vyšší matematice a studoval teologii. Vysvěcen na kněze byl r. 1769.

Podle ustálených řádových pravidel musel odejít r. 1770 do Jičína na tzv. terciarát. Ale již koncem téhož roku byl ustanoven nástupcem nemocného faráře ve Vilímově. Tam se ponejprv prakticky projevuje ušlechtilé kněžské srdce Vydro-

vo: když po neúrodě nastává hlad a nemoci, Vydra neúnavně navštěvuje nemocné, přisluhuje jim svátostmi, stará se o jejich pohřby a o výživu sirotků. Činí tak s vlídnou tváří, obětavě, ochotně, aniž slovem dává znát únavu a vyčerpání. Jediným jeho rozptýlením jsou návštěvy v jesuitské koleji v Golčově Jeníkově, kde dříve bývalí zámořští misionáři, v jejichž společnosti se dovídá mnoho zajímavého. Lid ho nazývá svým dobrodincem, andělem strážným.

Po dvou letech mu Stepling, který ho jen nerad propouštěl, vymůže místo profesora matematiky na pražské filosofické fakultě, kde nedlouho předtím byl promován na doktora svobodných umění a filosofie.

Během jednoletého působení na fakultě získal si u posluchačů i představených takové obliby, že když r. 1773 byl jesuitský řád zrušen a všichni jesuité měli opustit místa veřejného působení, našlo se tolik vlivných osobností, které společnou akcí dosáhli, že Vydra byl na fakultě dále ponechán se svým spolubratrem Steplingem, kde zůstal plných třicet let až do své smrti.

Obliba Stanislava Vydry jako učitele nebyla nezasloužená. Ze všech sil se snažil netoliko při přednáškách, nýbrž i po nich v hodinách korepetice, jež dával zdarma každému posluchači, aby studentům látku co nejvíce objasnil a učinil stravitelnou. Proto vydal r. 1774 tři spisy: I. *Primae calculi differentialis et integralis notiones*; II. *Annotationes in regulas arithmeti-  
corum, quas regula aurea*



ingreditur; III. Supplementum tractatus de sectionibus conicis. První spis vyšel r. 1783 po druhé. Aby studentům zkrátil a přiblížil nezáživnou látku, vydal r. 1778 z popudu hr. Frant. Kinského: „Historia matheseos in Bohemia et Moravia cultae; conscripta bono auditorum suorum.“ Téhož roku proslovil pohřební řeč o svém příznivci a příteli J. Steplingovi, jež byla vydána tiskem pod titulem: „Laudatio funebris J. Stepling coram senatu populoque academico in basilica Sti. Salvatoris dicta, Prague 1778“. O Steplingovi vydal ještě životopis a slavnostní řeč, proslovenou při odhalení jeho poprsí v universitní knihovně. Když vídeňské germanisační úsilí dosáhlo vrcholu, byla, počínajíc r. 1784, zavedena němčina jakožto vyučovací jazyk pro matematiku a fysiku na filosofické fakultě. Vydra byl nucen celou přednášenou látku převést do němčiny a nadto vytvořit novou terminologii, ježto němčina té doby nebyla do té míry vyspělá, aby obsahovala vědecké názvosloví. Byla to práce nesmírná, uvážíme-li, že Vydra dosud přednášel a sepisoval jenom latinsky, a že šlo o vytvoření odborného názvosloví pro samostatné vědní odvětví. Pro potřebu posluchačů vydal roku 1795 „Stätze aus der Mechanik, die den Herrn Hören der angewandten Mathematik vorzutragen pflegt Vydra“.

Dvakrát byl zvolen děkanem filosofické fakulty a jednou rektorem university. Poslední universitní hodností bylo jmenování jeho ředitelem studií matematických a fysikálních na pražské universitě. Na nátlak akademického senátu musel přijmout

hodnost čestného kanovníka u Všech svatých, na niž měl právo nejstarší universitní profesor-kněz. V letech 1786—88 sešla se z popudu J. Dobrovského společnost, jež chtěla sestavit veliký česko-německý slovník a jejímž členem byl i Vydra. Ale ježto se ve schůzích nesmělo mluvit jinak než česky, úřady věřily nebezpečí a společnost rozpustily.

Pro své skvělé kazatelské schopnosti býval zván jako slavnostní kazatel do různých chrámů. Frant. Vavák píše: „Čtvrtého Juli v Sázavě hlas Vydry mile slyšán byl.“ Některá kázání vydal tiskem roku 1799, z nichž jedno — u sv. Haštala — jak jemně ironicky píše v úvodu, „památne jest z ohledu jistého tovaryšstva kazatelotepcův, ano v tu dobu povstalo, a mou, jedině pro Boha předsevzatou práci v tištěných německých listech zbičovalo, nebo dalo svému vypravování tento nápis: ‚Geissel der Prediger‘, tj. ‚Bič kazatelův‘“. Byl to známý pamflet rytíře ze Steinsbergu.

Jakožto povinnou daň své lásky k oblíbenému spisovateli vydal „Leben Bohuslav A. Balbins, der Gesellschaft Jesu . . . herausgegeben am 29. Wintermonats 1788, an welchen Tage vor 100 Jahren sein ruhmvolles Leben beschlossen hat“, neboť jeho životním pravidlem vůči přátelům živým i mrtvým bylo: „Amicitia, quae cessare potest, vera numquam fuit!“

Plodem slunných chvilék jeho života pracemi přetíženého a zároveň ukázkou jeho všestranného vzdělání bylo osmdesát osm epigramů, které vyšly r. 1804 pod titulem: „Stanislai Vydra epigrammata“.

Když pak koncem ledna roku 1803 při přednášce náhle pozbyl zraku, že musel být domů odveden, osvědčila se na něm pravdivost výroku, že všechno přispívá k dobrému těm, kteří milují Boha: nezhroutil se, nepoklesl na mysli, neoddal se nečinnosti, nýbrž začal diktovat své přednášky česky dvěma studentům J. Zieglerovi a I. Dostálovi, kteří s ním bydleli. „jakožto památku a odkaz svým milým krajanům“. Dal tak vznik „Počátkům arithmetiky“, jež vyšly až za několik let po jeho smrti.

Ta trpělivého, do vůle Boží oddaného starce zastihla 3. prosince 1804, když už po ztrátě zraku a pak i sluchu ničím nemohl svému milému národu prospěti.

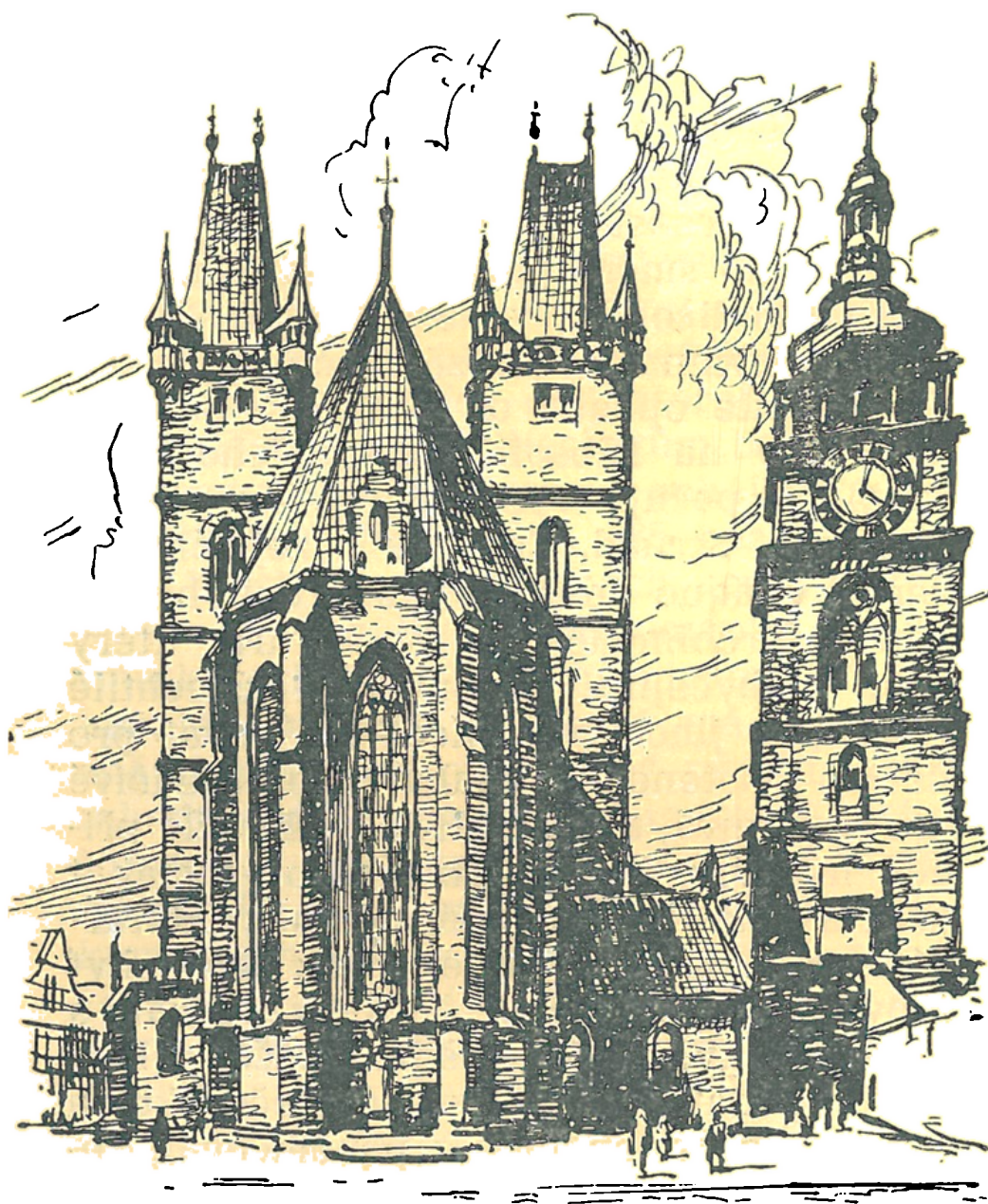
Vůdčím životním motivem tohoto obdivuhodného muže byla caritas Christi. Ztělesnil v sobě takřka vlastnosti dokonalého kněze Kristova. Učitejskému úřadu se věnoval svědomitě, nestačilo mu jen odpřednášet látku, nýbrž ve svém bytě hned po přednášce vysvětloval všem studentům, kteří přišli, čemu nerozuměli, a to zdarma, nežádaje za to žádný zvláštní honorář. Ale ani tím nebyla jeho péče o studenty vyčerpána; pomáhal hmotně ze svého nevelkého platu všude, kde bylo třeba, a to anonymně. Kromě toho bydleli s ním vždy dva studenti a u něho se stravovali. Aby mohl prokazovat co nejvíce dobrého, omezil své osobní potřeby na míru nezbytně nutnou, skrovně se šatil, prostě a střídmě jedl. V souhlase s Kristovým příkazem nebažil po prebendách, ba ani po honosných prázdných titulech a kanovnickou hodnost přijal jen na nátlak

akademického senátu jakožto hodnost spojenou takřka s jeho funkcí. Jako vzorný kněz staral se i o mravní náboženské vzdělání akademické mládeže. V pozdějších letech každou sobotu odpoledne, oblečen v kněžské roucho, přednášel v posluchárně posluchačům university o důležitosti mravního života a nabádal je, aby plnili své náboženské povinnosti. Mládež byla jeho „gaudium et corona vitae“. Jeho zbožnost byla někdy k posměchu různým těm „šéngaistíkům“ rodné země, jimž dovedl Vydra rázně odpovědět. I na univerzitní půdě se stal předmětem posměchu u prof. estetiky A. H. Meissnera, jemuž však Vydra oplácel jeho neomalenosti vybraně jemným chováním, takže „estét“ se mu nejen omluvil, ale po jeho smrti mu věnoval srdečnou vzpomínku, jež končila: „Sein Herz, es richte in jener Welt welcher Richterman wolle, wird geviss stets vor ihm Belohnung finden.“

Ale ze všech nejdůležitější je pro národ jeho činnost buditelská. Již doma si zamíloval český jazyk pro jeho libozvučnost, jadrnost a bohatost výrazovou, že jej považoval za největší národní statek a nejvzácnější dědictví. Proto bolestně nesl, když tento jazyk byl pozvolna, ale soustavně vytlačován ze škol a z veřejného života. Proto při svých přednáškách, ač se zabývaly jiným oborem vědním, vštěpoval posluchačům jako nejsvětější povinnost, aby milovali vlast, národ a svůj jazyk, srovnával jej s germánskými a románskými jazyky a dokazoval na příkladech jeho přednosti. Předpovídal, „že ani sami sv. Dědicové čeští toho nedopustí,

aby náš jazyk svatováclavský měl zahynouti a jazykem cizím vytištěn býti, ano-  
brž že se obnoví, ožije a rozšíří, jak to  
bývalo za Otce vlasti české, za císaře  
Karla IV. slavné a svaté paměti a za Ru-  
dolda II., kdež jazyk náš slavil svůj věk  
zlatý“. Při každé příležitosti oživoval  
v posluchačích historické události, vzpo-  
mínaje Žižky, Otakara, Jiřího Poděbrad-  
ského a nabádaje k čtení českých dějin.  
Na způsob historického kalendáře vzpo-  
mínal každý den slavné události, zaslou-  
žilých mužů: matematiků, básníků, histo-  
riků, zasloužilých členů řádu. Byl popuzen  
proti Dobrovskému, Pelclovi, Ungarovi,  
kteří tehdy pochybovali o vzkříšení čes-  
kého jazyka. Jeho slova padla do vníma-  
vých myslí bratří Nejedlých, Hněvkov-  
ského, Jungmanna, Rulíka, Marka, Rau-  
tenkrance, Zieglera, kteří sami dosvěd-  
čili, že bez jeho povzbuzování nebyli by  
se stali pilnými dělníky na roli domácí  
literatury. Prof. dr. J. Studnička („Bo-  
hatýrové ducha“, str. 202) o něm píše:  
„Bez vlasteneckého učitele Vydry neměli  
bychom partiarchy nové literatury české,  
jakož dovozuje V. Zelený v důkladném ži-  
votopise Josefa Jungmanna a tento vděč-  
ný žák sám to vyznává, chovaje v nehy-  
noucí paměti učitele svého, o němž praví,  
že byl „dobrý, jak jich málo ve světě,  
člověk, pěstoun, kněz i Čech“.“

Láska ke Kristu a k bližnímu v něm  
slavila triumfy a byla požehnáním pro  
všechny, s nimiž přišel do styku, a pro  
zdárný vývoj probuzenských snah. Zůstal  
až do posledního dechu věren heslu:  
Omnia ad maiorem Dei gloriam!



HRADEC KRÁLOVÉ - CHRÁM SV. DUCHA,  
RODIŠTĚ A PŮSOBIŠTĚ J. M. RAUTENKRANZE

P. J. M.  
09

P. JOSEF MILOSLAV  
RAUTENKRANZ

Jako první z pěti dětí krupaře Františka a Doroty Rautenkranzových se narodil 2. března 1776 syn Josef, aby jako druhý ze slavného trojhvězdí královéhradeckého zazářil na nebi českého obrozeneckého Sionu a Parnasu. Základ jeho charakteru a životního směru položili bohabojní, starostliví rodiče. Již v deseti letech je na tamním gymnasiu, jež zásluhou svého nadání a píce opouští už r. 1790 a odchází do Prahy na filosofii. Zde o jeho další vzdělání pečují vynikající vědci Seibt, Meissner, Strnad, Cornova a zejména — *verbo vitaeque Jesu deditus regio-hradecensis Archimedes* — St. Vydra, který vida neobyčejné schopnosti a ušlechtilé vlastnosti jinochovy hledí ho získat pro české vlastenecké snahy a přesvědčivě mu domlouvá, aby se hleděl dokonale přiučit mateřskému jazyku a mohl pomáhat při zúrodnování suchopáru domácí literární tvorby. Mladý Rautenkranz totiž, byť i byl z české rodiny, česky vychován a česky na gymnasiu veršoval, začal v Praze propadati tehdejšímu společenskému nevkesu a ponenáhlu se poněmčoval, zejména vlivem německých spisovatelů Kleista, Bürgera, Höltyho, Kanta, Herdera a Lessinga. Ale začal navštěvovat Pelcloyovy přednášky o češtině a brzo se seznámil s celým tehdejším — nepočetným — literárním českým světem Dobrovským, Krameriusem, Dlabačem, Thámem, Nejedlým, Hněvkovským. Vedle češtiny pilně pěstuje italštinu, francouzštinu, polštinu a ruštinu. Po filosofii odešel na theologii a obdržev dispens, byl vysvěcen na kněze roku 1798.

Avšak již na druhém kaplanském místě v Církvici onemocněl plicní chorobou a r. 1802 dostal dovolenou. Bylo to v době, kdy hradecký biskup hrabě Trautmannsdorf založil seminář. Mladý kněz cítí už také uvědoměle česky, a tu se svému biskupu nabídne, že bude zdarma vyučovat theology češtině a českému písemnictví. Jeho podnět má nečekaný výsledek: osvěcený biskup nařídí obligatorní účast na přednáškách všem theologům bez rozdílu národnosti. Rautenkranz v zahajovací řeči (otištěné v Hlasateli I, 485 násl.) vyslovuje lítost, že se v Čechách neučí mateřštině spolu s literárním uměním „k zármutku a bolesti každého vlastence“. Dokazuje, že právě duchovní má dokonale znát jazyk lidu, mezi nímž působí, a má mluvit k němu nejen srozumitelně, nýbrž i ozdobně. Jako vzory kazatelů uvádí muže, kteří v české minulosti vynikli řečnickým uměním, bez ohledu na jejich náboženská vyznání: Jana Milíče, Jana z Husince, Jana Amose Komenského, Jana Augustu, Samuele z Dražova, Jana Rokycanu, Jiřího Plachého. Z celé řeči je patrné, že Rautenkranz je si plně vědom, že lidová řeč je v té době ještě ryzí a neporušená. Po vzoru Rautenkranze a v jeho duchu vyučuje češtině litoměřické seminaristy sám Jungmann. Přednášky Rautenkranzovy trvaly jen jeden semestr, potom byl poslán do Jaroměře a postupně do Nových Dvorů a do Sedlce, kde setrval až do smrti.

Literárně náležel Rautenkranz k redakčnímu kruhu Nejedlého Hlasatele, k Jungmannovi, Krameriusovi, Zieglerovi, Mysli-



večkovi a asi dvaceti jiným, jejichž program byl výrazně buditelický a nesmlouvavě vlastenecký. V Hlasateli také uveřejňoval valnou část své původní a přeložené tvorby, jež od ostatních příspěvků se liší jasnou, jadrnou, neumělkovanou mluvou a je skvělým dokladem tehdejší literární dikce. Rozsah jeho tvorby je neobyčejně široký, neboť původní a přeložená zahrnuje básně, povídky, písně lidové, dětské i náboženské, články poučné a vzdělávací, a dokonce i praktické učebnice jazykové. Liberalistická literární historie (Jakubec) přišla mu polo opovržlivě, polo posměšně epitheton „anakreontik“, protože si z řecké poesie k překladům volil Anakreonta a jeho epigony Biona, Mimnerma, Sappho, Moscha a ve své původní básnické tvorbě je napodobil. To však byla choroba doby, na niž „stonala“ celá Puchmajerova družina s J. Nejedlým, Dlabačem a jinými. Jinému takovému „požadavku“ doby — tolerantství — vzdal náležitý hold v povídce „Veliký muž“, v níž líčí Gustava Adolfa jako vzor panovníka; trochu nekriticky, jak bychom dnes řekli. — Ale Rautenkranz, jakožto duch universální překládal také z Horáce, Martiala, z Lessinga „Bajky“ z Němčeviče „Bělu“, z Karamzina „Holoubka“. Přesto však hodnotit Rautenkranze jenom po stránce literární bylo by jednostranné a nespravedlivé. Vždyť jeho význam netkví v básničkách, nebo lépe řečeno rýmovačkách, protože neměl hlubokého básnického posvěcení, ve skladbičkách jako: „Poupě“, „Toužení po Katince“, „Oučinování lásky“, „List Nýně“, „Motýl“, „Rů-

že“, „Smíření“, „Dlouhý a krátký čas“ atd., které vydával často pod pseudonymem Miloslav Routovský, nýbrž v jeho uvědomělé celoživotní snaze, aby mládeži od nejútlejšího věku byla vštěpována láska k vlasti a národnímu uvědomění.

V témži „Hlasateli“ se projevuje jako nejpřednější a nejuvědomělejší pěstitel literatury pro mládež. Svou vytríbenou mluvou překládá pro potřebu gymnasistů některé životopisy z Cornelia, v nichž vykládá i pojmy nejběžnější jako Athény, Pythia, Apollo aj. Měl to být pro české žáky vzor, jak překládat klasiky do češtiny a zároveň si osvojovat svůj český jazyk, k čemuž jim škola příležitost neposkytovala.

Již jako katecheta a potomní ředitel školy v Nových Dvorech poznal, jakým zanedbaným úhorem je výchova mládeže a hned se dal do díla, aby její nedostatky co nejdříve odstranil. Počínal si při tom jako rozený pedagog. Chtěje dosíci, aby se děti přestaly bezmyšlenkovitě učit nazpaměť, požadoval, aby uloženou látku reprodukovaly svými slovy a tím dokázaly, že ji pochopily. Zavedl názorné vyučování, ukazuje dětem předměty, o nichž se ve škole mluvilo buď ve skutečnosti, nebo aspoň na obrazech. Jako ředitel vyhradil si vyučování češtině a písemnictví ve všech třídách a vedle toho denně cvičil mládež po škole ve zpěvu písní nábožných a příležitostných. Ježto českých písní nebylo, skládal sám písně, s úmyslem vytlačit ze škol písně německé. Sem patří: „Na vlastenectví“, „O dobrém Karlíčku“, „Zpěv českých vojáků 1813“, „Povzbuzení

obránců českých“, „Zpěv osady vojenské“, „Píseň dítěte veselého“, „Žáků ranní modlitba“, „Budička“, „Píseň před školou a po škole“, „Píseň školní“. Není bez zajímavosti, že r. 1835, když šlo o souborné vydání Rautenkranzových písní, křižovnický kněz P. Zimmermann ve funkci censora všechny vlastenecké písně co buřičské vyloučil a teprve české gubernium jejich vydání povolilo.

Rautenkranz je předchůdcem nejmodernějších vychovatelských method. Pořádá s žáky výlety do přírody, spojené s provozováním her míčem, během o závod, šplháním, hudebními a pěveckými produkcemi, jichž se neškarohlídky osobně zúčastnil. Zavedl slavnosti podle ročních dob: májovou, třešňovou, sklizně ovoce a brambor, při nichž celá škola s praporečkem a hudbou vycházela do přírody, kde za zpěvu veselých rozmarných písní Rautenkranzem ad hoc složených byla častována ovocem, mlékem a zákusky. Uvedme některé z písní: „Píseň májová“, „Píseň dítek před česáním ovoce“, „Po česání“, „O brambořích“. — Vyloučení z těchto výletů bylo trestem pro žáky líné — nikoli nenadané — a zlomyslné. Aby upevnil smysl pro slušnost a čest, zavedl známky pilnosti a knihu odměn a trestů — zlatou a černou. — Zkoušky pololetní a celoroční konaly se v neděli — aby se mohli účastnit i rodiče — a slavnostně v přítomnosti významných hostů. Pilným žákům byly rozdávány dárky: oděv, knihy didaktické a vzdělávací sepsané Rautenkranzem: „Muž veliký“, „Sofronym“, „Uzbek“, „Attila“, „Franklin“,

„O Mortaších“, „Lazarové“, nebo dával svým nákladem vytisknout vhodné spisy jiných autorů. Šířil české knihy mezi lidem tím prostým způsobem, že je sám kupoval a rozdával.

Jeho kněžská činnost nebyla jeho buditelským úsilím nijak zatlačena do pozadí. Byl nejen upřímným rádcem, ale vždy ochotným pomocníkem a přítelem osadníků. Rautenkranz je první, kdo nedostatku modlitebních knih odpomáhal vydáváním vlastních. Tak sepsal „Pokrm duše aneb cvičení se v pobožnosti“, jež v mnoha tisících výtiscích a mnoha vydáních se rychle rozšířila. Stejný úspěch měly další knihy: „Pobožné přemyšlování na křížové cestě“ a z němčiny přeložené J. Herrmanna „Modlitby pro mladé lidi“ a J. Jaisy „Kniha ke čtení a modlení pro malé děti“. Církevní obřady, pokud to bylo dovoleno, konal česky, ježto poznal, že srdce jinak dojmají, když jsou zpívány v řeči srozumitelné. Když si v Hromádkových „Prvotínách“ Kynský posteskuje o písni „Pange lingua“: „Nebylo-li by lépe, kdybychom místo té zmochlaniny (tj. jak sprostní zpívají písně po latinsky) v českých chrámech Páně česky ji zpívali,“ Rautenkranz ji přeloží; následují překlady Te Deum laudamus a Laudas Sion, k nimž připojí své vlastní skladby „Píseň před kázáním“, „Píseň po kázání“, „Zpěv sv. Ambrože“ a jiné písně k rozličným slavnostem církevním. Poněvadž byl dobrý hudebník, komponoval k některým písním sám nápěvy. Z popudu zemské vlády sepsal „Rukověť náboženství pro křesťansko-katolický lid“, jež měla být rozdá-

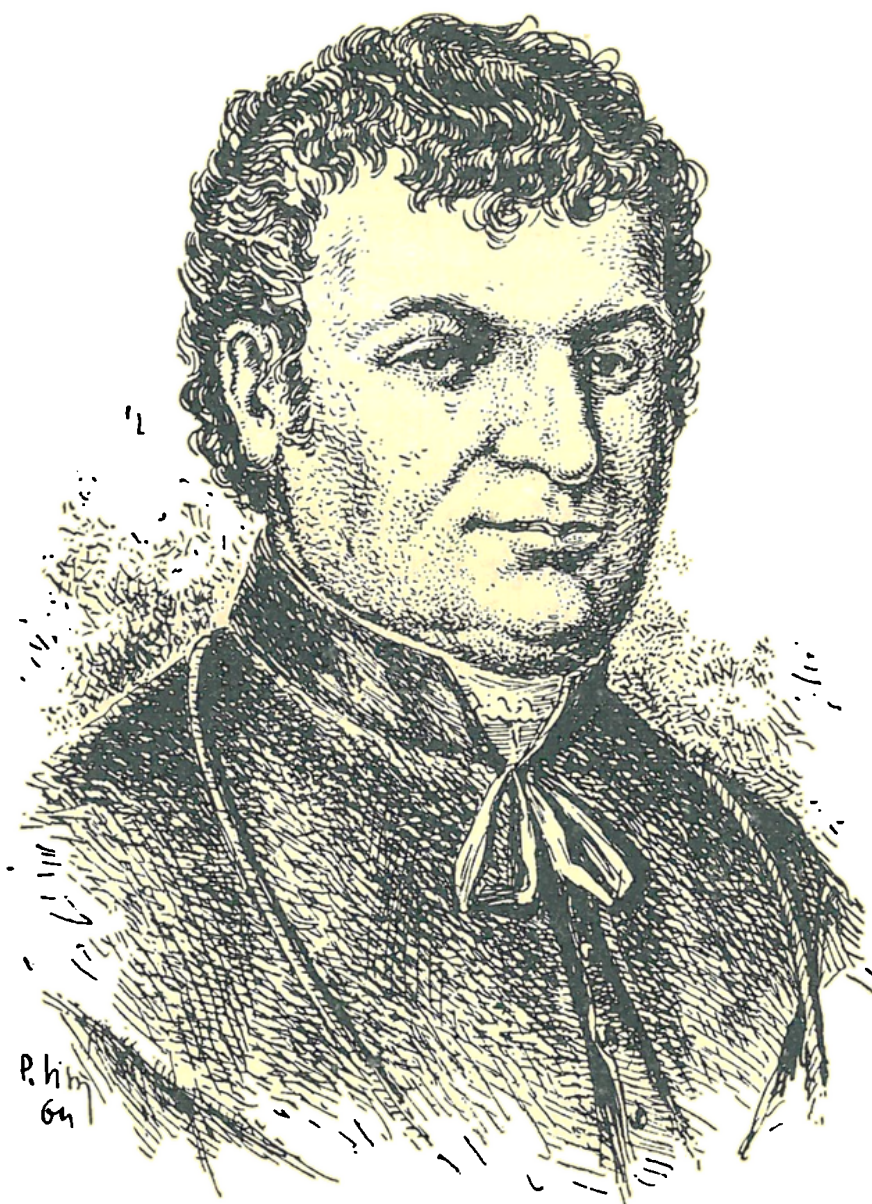
vána ve východních Čechách, ohrožených sektářstvím.

Jeho politické projevy nesou se týmž směrem: posílit český jazyk, rozdmýchat vlastenecké uvědomění v srdcích Čechů. Prvním z nich je list Nejedlému (Hlasatel I, 314), v němž mimo jiné praví: „Jsemť dávno již toho přesvědčení, že dokud učení šlechticové a učenci na vysokých a latinských školách na nevlastenecký předsekudek stonati, vše jen v cizích jazycích psáti a za vše to, co česky vyhlíží, se hanbiti budou, darmo sprostý, obecný lid tlačiti budeme, aby on sám české knihy kupoval...“ A v jiném listě témuž („Hlasatel“ III, 7) stěžuje si na vlažnost „české“ šlechty vůči češtině: „... Polští a uherští vladykové tak horlivě jazyk svého národa milují... majíce za to, že by jméno národa jejich pošlo, kdyby jazyku svému zajíti dali. A naši vladykové hledají v opovržení svého českého jazyka cti a slávy, kdežto jinde šlechta hanby a opovržení v tom hledá a o zaniknutí národa svého se strachuje... Ať se o to postarají, aby jazyk náš český opět do všech škol byl uveden a aspoň stejného, ne-li většího práva účasten...“ Jeho pojednání o nutnosti zavedení vyučování češtiny do všech škol vyšlo až po jeho smrti.

Velikou vášní Rautenkranzovou bylo cestování pěšky — s deštníkem v ruce a několika zlatkami v kapse. Prošel tak české země, Rakousko a část Německa. Při jedné takové cestě ze Sedlce do Hradce se jeho choroba prudce objevila a on zemřel 22. července 1817 časně ráno v neděli osmou po Svatém Duchu, jejíž

graduale (žalmem 70,1) ujišťovalo jeho  
spravedlivou, ve shodě s Duchem Božím  
žijící duši:

Deus, in Te speravi: Domine,  
non confundar in aeternum.



P. JOSEF LIBOSLAV ZIEGLER

**K**e královéhradeckým rodákům — kně-  
žím Stan. Vydrovi a Jos. Mil. Rauten-  
krancovi, kteří se v době probuzenství tak  
vzácně zasloužili o národ český, čestně  
se druží Josef Liboslav Ziegler, který se  
narodil 10. července 1782 v rodině ra-  
kouského poddůstojníka. Symfonie jeho  
života byla předznamenána chudobou.  
Jeho matka brzo ovdověla, vdala se po  
druhé za hrnčířského mistra Stiglitze a  
odstěhovala se s ním do Chrudimě. Když  
její synek ve dvanácti letech vychodil  
tamní školu, na níž projevil mimořádné  
duševní schopnosti, šla se jeho matka  
s ním poděkovat k jeho bývalému kate-  
chetovi exkapucínu P. Donulovi a trpce si  
stěžovala na zlou paní chudobu, jež jí ne-  
dovoluje, aby chlapce dala na studie. Ale  
kněz řádu sv. Františka očima zaklada-  
tele svého řádu viděl nikoli zlou paní chu-  
dobu, nýbrž svatou sestřičku chudobu,  
kterou Stigmatisovaný tolik miloval, a  
podle toho se hned zachoval: slíbil, že ho-  
cha vezme k sobě a soukromě ho bude vy-  
učovat látce prvních dvou tříd gymnasij-  
ních. To se také stalo. Hoch složil s úspě-  
chem zkoušky a svatá chudoba mu ote-  
vřela druhé kněžské srdce prefekta krá-  
lovéhradeckého gymnasia, který mu  
umožnil další studium, opatřiv mu kondice  
a zaměstnání v biskupském semináři. Jo-  
sífek byl stále *inter praemio donato*  
a po absolvování humanitních tříd r.  
1799 odešel do Prahy na filosofii, kde ca-  
ritas Christi v osobě profesora Stan. Vyd-  
ry vyšla vstříc nadání a dala jinochovi  
přístřeší, stravu a ideální podporu v bytě  
samého profesora, jehož pravou rukou



a miláčkem se stal, zejména po jeho oslepnutí. Vedle Stan. Vydry byli jeho učiteli Meissner, Poklet, Smidt, Cornova, Mikan. Po skončení filosofických studií — rovněž s výborným prospěchem — rozhodl se pro teologii, kterou studoval dále v Praze v letech 1803—1806. V těchto letech složil také tři theologická rigoroza. Na kněze ho vysvětil 30. srpna 1806 jeho štědrý příznivec, královéhradecký biskup Maria Tadeáš hrabě z Trautmannsdorfu. V září téhož roku byl poslán za kaplana do Dobrušky, kde působil až do roku 1809, kdy byl jmenován administrátorem v Meziříčí na Opočensku, ale ještě v témže roce byl určen za lokalistu do Dobřan na témže panství, kde setrval až do října 1817. Nabyv po složení čtvrtého rigoroza z morálky a pastorálky 12. prosince 1814 hodnost bakaláře theologie, ucházel se několikrát o profesuru pastorálky, kterou post tot discrimina rerum obdržel spolu se stolicí české literatury na theologickém ústavu v Hradci Králové dvorským dekretem z 20. prosince 1816 a 1. listopadu 1817 začal vyučovat. Svůj úřad konal tak horlivě, že např. roku 1818 vedle svých dvou zastával ještě stolicí Starého Zákona, biblické archeologie a všech orientálních řečí. V témže roce 10. listopadu dosáhl cíle svých tužeb, totiž theologického doktorátu ve velké aule Karlova učení. Ziegler se ucházel r. 1822 o místo kanovníka a českého kazatele u svatovítské katedrály a roku 1824 o kanonikát u kapituly vyšehradské, avšak bezvýsledně, ježto při obsazování těchto míst nepřihlíželo se ani tak ke způsobi-

losti jako spíše k věku pokud možno kmetskému. Teprve r. 1825 byl poněkud odměněn za své práce, když ho císařovna Karolina Augusta, jakožto paní českých věnných měst, jmenovala 23. listopadu chrudimským děkanem, čímž jeho kněžská kariéra byla prakticky dovršena a skončena.

Jakmile se dostal do duchovní správy, plně ho zaujala duchovní správa; všemi prostředky pečuje o vzdělání a zvýšení mravní úrovně svěřených osadníků. Vydává: „Církevní pobožnost na křížové dni“ (1812), „Píseň ke mši svaté“, „Křížová cesta“ (1816), „Církevní pobožnost na slavnost Božího Těla“ (1817), „Církevní modlitby při zaopatřování nemocných“ (1817), „Agenda seu Rituale minus bohemicum et germanicum“ a „Kniha modlitební ku potřebě panen“ tiskem nevyšly. Měl v úmyslu přeložit celý Nový Zákon do hebrejštiny, ale profesor Jahn mu jeho záměr rozmluvil, hlavně poukazem na překlady již existující, „jichž si však židé vůbec nevšímají“. Podle německých a francouzských příkladů chtěl vydat sbírku kázání a řečí duchovních a sestavil redakční radu, jejíž členové, hlavně A. Marek a M. Sychra, již příspěvky zasílali, avšak jeho záměr byl překažen osobami, které by byly měly jeho uskutečnění co nejvíce podporovat. Vydáním Komenského „Umění kazatelského“ — s povolením dvorské censury — osvědčil Ziegler svou náboženskou snášenlivost, což vděčně kvitovali četní evangelíci ústně i písemně.

Dlouholetá katechese na školách poučila Zieglera o bědném stavu školství

i učitelských sil: nebylo totiž vůbec ústavu pro vzdělání učitelů ani řádného časopisu. Ziegler prosadil u českého gubernia povolení, jež bylo uděleno s tím doložením, že Ziegler sám bude redaktorem. Časopis, nazvaný „Přítel mládeže aneb zásoba spisů ku prospěchu a potěšení učitelů a vychovatelů duchovních a světských“ (1823 až 1837) sledoval účel informativní, výchovně náboženský a hudební, přinášeje od Zieglera a jeho přátel M. J. Sychry, Patrčky, Nejedlého, M. D. Rettigové a jiných příspěvky k didaktice, k povznesení mravní kázně, poučení a zábavě dětí v próze i ve verši. K témuž cíli směřoval dvousvazkový spis naučného a humoristického obsahu „Věrný raditel rodičů, dítek, pěstounů a učitelů“ (1824), sestavený za pomoci téže redakční rady.

Když se Ziegler stal r. 1832 vikářem a vrchním školním dozorcem v rozsáhlém chrudimském okresu, projevil svou iniciativu k povznesení zanedbaného školství ještě naléhavěji: začal s městskou školou chrudimskou. Bídne placení tamní učitelé přivydělávali si kondicemi a ve škole se zabývali ořezáváním per z husích brků, diktováním „Redeübungů“ a podobným mařením času. Ziegler je hleděl napravit domluvami, ale učitelé si na něho stěžovali, že „neslýchané a nepotřebné novoty zavádí a ve svém novotářství tak dalece se opovažuje, že zapověděl, aby školní mládež chrudimská na budoucno při službách Božích, jak se dosud dalo, německé písni zpívala, anobrž i nařídil, aby se tu pak na skrz jenom českých zpěvů užívalo!“ Ziegler však nepovolil: za-

vedl učitelské porady, na nichž ukládal učitelům úkoly vztahující se k domácí historii, pedagogice, české mluvnici atd., přinášel jim české knihy a časopisy a nutil je tak, aby přemýšleli a pečovali o své vzdělání. Výsledky hlavně u mladších učitelů byly potěšující.

Podle svého hesla „Boha, vlast a národnost milovat jest povinnost“ věnoval Ziegler po Bohu všechn svůj čas a práci národu, jeho probuzení a vzdělání. V první řadě mu šlo o to, aby každý Čech a zvláště kněží mezi lidem působící byli vzděláni v českém jazyku. Při svém působení v duchovní správě utvrzoval národní cítění u svých spolubratrů i osadníků poukazem na slavnou českou minulost, vybízel k čtení a kupování českých knih a časopisů a sám je nemajetným zdarma rozdával. Jeho vlastenecká horlivost brzy byla všeobecně uznávána a chválena. Doklady toho jsou v tehdejších časopisech a soukromých listech. Sám Dobrovský, posílaje mu svého „Slavína“, „Glagolitu“ a „Ludmilu“, píše (1808), „že z jeho (Zieglerova) užitečného, chvalitebného, mnohonásobného působení pro obecný užitek se velice těší a jemu chuti a času i příležitosti k tomu přeje“. Když se Ziegler dostal do Dobřan, vykouznil přitažlivostí své osobnosti ze své fary české kulturní Tusculum, opravdové středisko tehdejšího literárního snažení, jež závodilo s Prahou, Litoměřicemi, Brnem i Prešpurkem.

Těžiště jeho literární činnosti spočívá v překladech spíše než v původních pracích. Patřil k nejpilnějším přispěvatelům

Hromádkových „Prvotín“, v nichž uveřejnil tolik prací, že by naplnily dvě obsáhlé knihy. Byly to Horácovy Satiry, jež začal uveřejňovat už ve „Víděňských Novinách“, překlady církevních písní *Lauda Sion, Pange lingua, Dies irae* a samostatné odborné práce, z oboru astronomie, geologie, praehistorie, anthropologie. První z Čechů se pokouší o „předmět z praktické filosofie“ „O mravní citlivosti“.

Do Krameriusových „Vlasteneckých Novin“ přispěl překladem Fénelonových „Příběhů Telemacha“. Od r. 1820 řídil samostatné vlastní časopisy „Dobroslava“, „Milozor aneb rozličné spisy poučujícího a obveselujícího obsahu v řeči vázané i nevázané“ a almanach „Milina aneb novoroční čtení.“ Jeho spolupracovníky jsou M. Z. Polák, manželé Rettigovi, M. J. Sychra, J. M. Ludvík, V. Vl. Klicpera. Sám se omezoval na příspěvky z české literární historie o Václavu Plácelovi z Elbingu, Viktorinu Kornelu ze Všehrd, Vilému Slavatovi z Chlumu, Tomáši Pešinovi z Čechorodu, Václavu Budovci u Budova, Fort. Durychovi. Za zmínku stojí, že Ziegler k vlasteneckým tématům přihlédl i ve svých disputačních thesích: „*Ritus Slavognaecus in confinibus Bohemiae Bavariam versus nunquam introductus est. Et post Bořivogii baptismum in meditatio regini nunquam fuit dioecesanus. Rex Georgius Podebradius etsi calicis usum conservare studuerit professus ante fata poenitentiam in communione ecclesiae catholicae obiit.*“ Je zbytečno zdůrazňovat, že taková the-

mata vzbudila pozornost v kruzích vlastenců i nevlastenců.

Ziegler ve své buditelské činnosti pokračoval i jako děkan chrudimský, považuje ji za svou povinnost kněžskou, po službě Boží nejpřednější. Možno doslovně říci, že padl na poli cti jako voják, neboť uprostřed práce byl stížen nevolností, a ač těžce nemocen, šel sloužit slavné služby Boží na den patrona země České sv. Jana Nepomuckého, při nichž naposled přistoupil ad altare Dei a jako by potvrzoval svůj vlastní dobře prožitý život, recitoval slova modlitby: *Beatus... qui non servivit, indignus est.* Již 23. května 1846 odebral se na věčnost, aby došel odměny za vše, co vykonal pro Boha, vlast a národnost.



P. ANTONÍN JAROSLAV  
PUCHMAJER

Při jeho narození přihodilo se cosi neobyčejného. Neboť rodiče byvše přes pole, když se vraceli domů, v širém poli přepadly bolesti porodu matku, takže jen s chvátáním a těžkostí se skrýti vstavu byli, nemohouce domova dosáhnouti. (J. V. Sedláček v úvodu k Puchmajerovu „Rýmovníku“.) Takto nečekán přišel na svět toužebně očekávaný křisitel nové české poesie Antonín Jar. Puchmajer 11. ledna 1769 v Týně nad Vltavou. Když v místní triviální škole projevoval bystrost, chápatost a píli, požádal jeho otec — jirchář a rolník — tamního kaplana, aby ho přiučil latině, a učitele, aby ho pocičil v hudbě. Proto otcové „piarum scholarum“ v Budějovicích nemálo užasli, když při přijímací zkoušce poznali, že umí dost latinsky, ale ani slova německy. Při svém neobyčejném nadání pro cizí jazyky tento nedostatek brzo odstranil a ještě se franštině přiučil. Na filosofii v Praze poslouchal Seibta, Vydru, Meissnera, Kordovu a chtěje se věnovat profesuře nebo bibliotékářství, ex privata diligentia pročítal současná i starší literární díla francouzská, německá, španělská, ruská a polská. Tato záliba ho vedla k prvnímu literárnímu pokusu, a to k překladu románu Lazarillo de Tormes — do němčiny. K vydání překladu nedošlo, a když mu jednou Hněvkovský jeho hanlivou poznámku o češtině splatil řka, „že s němčinou svou nosí dříví do lesa, že Němcové málo mu toho budou vděk míti a že vlast a dobří Čechové i malé podniknutí vděčně přijmou“ (J. V. Sedláček, o. c.), brzo se vzpamatoval a začal se pokoušet o české verše.



Zanedlouho ve spolku s Hněvkovským a Vojtěchem Nejedlým pokusili se po příkladu Thámově vydat sbírku básní od různých současných spisovatelů. Když ji předložili tehdejšímu censorovi Fr. Faustinu Procházkovi, uslyšeli zdrcující radu, aby se dříve naučili české mluvnici... Procházka ukázal básně studentů Dobrovského, který všechny tři k sobě pozval a vyložil jim, že pro český jazyk se hodí jediná prosodie, a to přízvučná. Dojem, jímž Dobrovský zapůsobil na studenty, byl tak ohromný, že se v pravém smyslu do přízvučné prosodie zakousli a v jejím duchu své básně přepracovali. Nicméně i Dobrovský byl jimi získán tak, že prosodii sepsal, jak se zmiňuje v listu Durychovi 1. února 1795: „Puchmayerus Wltawo-Tynae natus est... nisi me juvenes hi, quorum ego poetica pericula legi atque vi (regula) censoria notavi, flagitassent sum-mopere, vix ego de prosodiae regulis scribendis hoc anno cogitassem.“

Zatím vstoupil Puchmajer do semináře, „chtěje v uměních prospívati i svým rodičům se zavděčiti a začátkem hned zde onde s nepřáteli češtiny mnohé půtky přestáti musel“, neváhaje kolegy Čechy burcovati z národnostní letargie. Ve studiu nebylo nad něho pilnějšího „a jedině při jídle hovoru se oddav svou veselostí, vtipnými a neočekávanými nápady všecky přisedící vyrážel a tak hlasitě svá smejšlení neobyčejná přednášel, že často jedině Puchmajera v celém večeřadle slýchatí bylo,“ vypravuje Sedláček (o. c.). Jeho neúmorná píle přinesla ovoce: v posledním semestru semináře r. 1795 vychází

u Jana Jos. Diesbacha slavné Sebrání básní a zpěvů vydané od Antonína Puchmajera. S vyobrazením P. Jos. Dobrovského. Svazek první. Nákladem vydavatelovým. — „Knížka tato poesii naší přinesla jaro,“ výstižně praví Jar. Vlček. (První novočeská škola básnická). Bylo to na 150 osmerkových stranách pokračování různých těch almanachů francouzských, německých, vídeňských a posléze almanachu Thámova, od něhož se však podstatně liší: je v něm vedle Puchmajera zastoupeno dvanáct nových autorů, kteří nejsou nahodile sebráni, nýbrž tvoří uvědomělou družinu vrstevníků. A nejpodstatnějším rozdílem je důsledná přízvučná prosodie.

Tento horlivý buditel dostal se divným zásahem Prozřetelnosti za kaplana do německé Ktiše. Ale ani tam neustal v práci a vydal r. 1797 II. díl svého almanachu, jehož kruh přispěvatelů vzrostl a mnoho jiných, hlavně o Rautenkrance a Jana Nejedlého.

Dalším jeho působištěm byly Prachatice, kde vydal — stále svým nákladem — r. 1798 s názvem Nové básně III. díl a r. 1802 IV. díl své sbírky. V Prachaticích se nesoustředil toliko na literaturu, nýbrž věnoval se s plným zdarem buditelské práci mezi lidem, namnoze odrodilým. Tento v knihách ležící slabý kněz, oddaný vážné práci, kouzelně se měnil ve společnost. „Tenť svou živostí, svým vtipem, svým moudrým hovořením a zdravým úsudkem celou společnost obživoval a tak říkáje divy kouzle, radování mezi staré i mladé rozsil. Všude po něm se shánějíce, nejen ho milovali, ale co výborné hlavy a krásné-

ho, jasného ducha si vážili,“ dosvědčuje Sedláček (o. c.).

Z Prachatic se dostal do Oujezda a brzo potom do Jinonic, kde r. 1804 vydal překlad Montesquieuova „Chrámů Gnídského“ podle polského překladu. Proč našemu českému, upracovanému člověku zčeštil román, který před osmdesáti lety dráždil v doprovodu ilustrací Watteauových smyslnost napudrovaných kavalírů a okrinolinovaných dam, prozrazuje v předmluvě: Čechové nevěří, že by ze slovanských literatur měli čerpati a tak „obírajíce se jen s francouzštinou, angličtinou, zvláště němčinou sami se den po dni, smím-li tak říci, odčešujeme a odslovaňujeme...“. Budeme-li místo z cizích originálů překládat z polského překladu, uspoříme si práci a naučíme se lepšímu slovanskému vyjádřování. Hlavní podmínkou bylo obohatit formálně básnickou mluvu českou pokladem slovanských jazyků, jak chtěl Jungmann i Kollár.

Když po krátkém působení byl r. 1806 dosazen na faru v Radnicích, pokračoval ve své buditelské činnosti hlavně prací na II. dílu česko-německého slovníku, na němž měl podle vlastního doznání Dobrovského hlavní zásluhu. V zásadách Dobrovského zpracoval „Lehrgebäude der russischen Sprache“ (1820), ale básnictví neopustil: vydal V. díl „Nových básní“. Jsa pevně zakotven jako farář, začal vychovávat osadníky i sociálně. Aby nezaměstnané odvedl od žebroty, začal na svůj náklad budovat na kamenitém vrchu park „Puchmírku“, aby oživil zájem o hospodářské povznesení, vydal z němčiny „Krát-

ké poučení o hospodářství polním pro cbečný lid," k němuž se druží překlad spisu hrab. Kašpara ze Šternberka „Pojednání o bylinářství v Čechách“ (1819). Trochu exoticky působí r. 1821 vydaný spisek „Románi Čib, d. i. Grammatik und Wörterbuch der Zigeuner Sprache. Dazu als Anhang die Hantýrka oder die Čechische Diebessprache,“ ale svědčí o jeho všestranném zájmu, který ho od zájmů jeho milovaného národa neodlučoval. Vždyť už r. 1818 na sv. Václava otevřel slavnostně první čtenářský spolek, aby radniční občané měli pevné středisko kulturního života. Téhož roku však ostrá disonance zazněla do života Puchmajerova výpadem Šafaříka a Palackého proti celé družině. Tento pazvuk byl vyrovnán příštího roku dojemným projevem M. Z. Poláka, který poslal básníkovi věnec s hrobu Vergiliova.

Obsahem jeho básní je anakreontické opěvování hmotných darů života ve smyslu Horácova Carpe diem, což je tím podivnější, že byl knězem vzorného života podle souhlasného úsudku všech tehdejších historiků. Pro něho je poesie hudbou, „hříčkou rozumu a vtipu,“ podle vzoru a módy všech tehdejších velkých literatur. Přesto však — předstihuje tím Thámův kroužek — obohatil českou poesii o básnické posláné, popisnou lyriku, baladu, romanci, epos burleskní i hrdinský a uvedl do ní realistické líčení přírody. V jeho družině jsou Moravané: Zábranský, Mnich, Kuča i Slováci: Leška, Palkovič a Tablic. Jeví se tedy skutečně jako první organisátor novočeské školy básnické.

Své literární kredo napsal v předmluvě

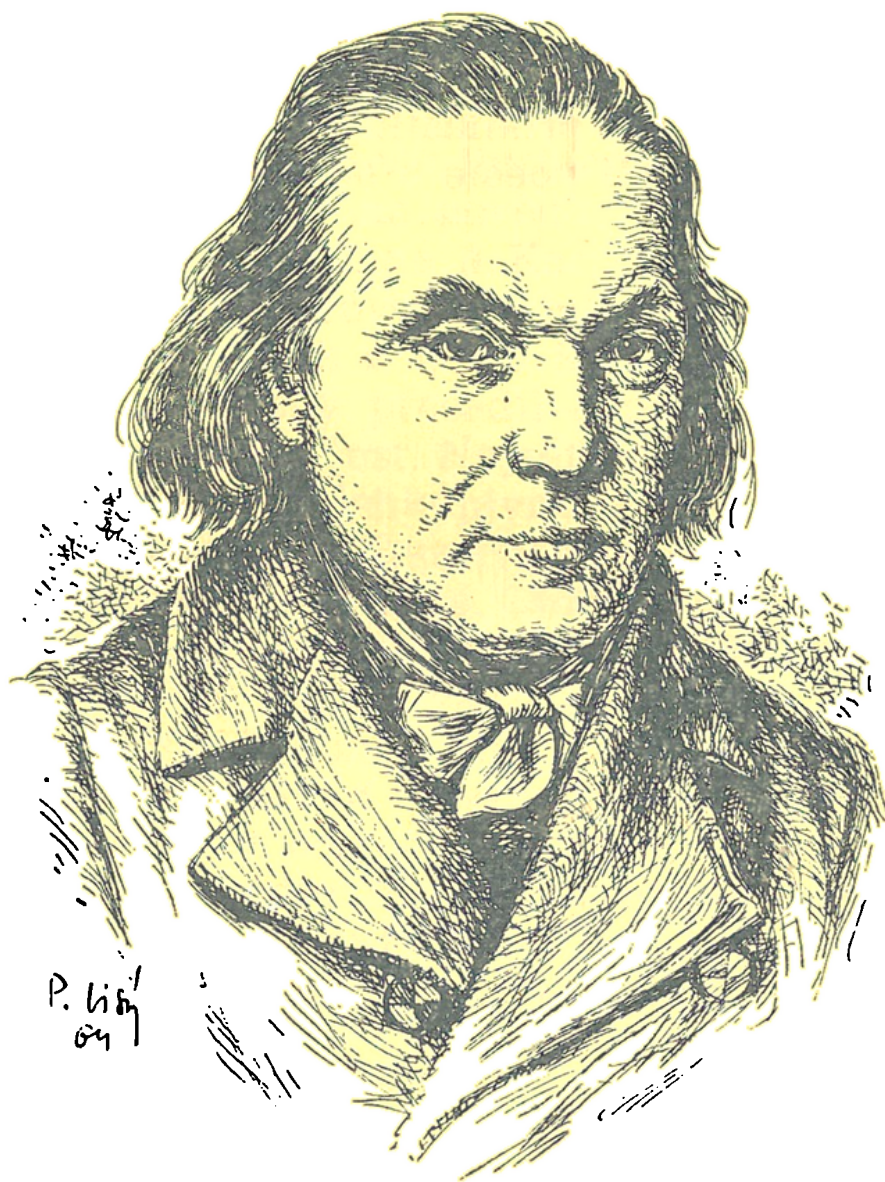
k Fialkám: „Čím laskavější jest soud o mých básních, tím mírnější mé vlastní o nich mínění. Nechci se zdáti, jako bych na způsob vrány cizích se chtěl chlubit peřím. Kdo o spisech Buriana, Rousseaua, Gresseta a Floriana povědomost má, kdo zná poesii Kniažnina a Karpiňského, kdo četl básně Bürgrovy a Schillerovy a jiné, zví, který kvítek z které kvítnice se zde na Parnas český přesadil a pak co zase z naší zahrádky jest. Největší básní těchto cenu . . . působí lehkoplynoucí tok veršování, stejnost a čistota rýmů a kromě světlé srozumitelnosti čistá, žádnými truskami z ruštiny nebo z polštiny (jakž dracoun ten, bohužel, mnozí za okrasu mají) nezaškvrněná čeština.“ Jeho ctižádostí byla jadrná čeština a libozvučný rytmický verš. Přiznává bez obalu prameny, z nichž čerpal, ač podle tehdejších názorů toho nebylo třeba, vždyť Krylov má řadu věcí z Lafontaina, Žukovský básně Schillerovy označil za své . . . Ostatně nepřekládal ctrocky. Jeho „Paní Pepice“, hořekující nad rozlitým mlékem, je zcela česká, tím spíše, že končí básník posměškem na svou osobu:

*„Tak se mně zdá leckdys, že mne v Praze  
za kanovníka neboli za probošta volí  
s čepicí a s holí.*

*V tom mě nějaká náhoda ze sna vybur-  
cuje —*

*dám hned probošství i kanovnictví kvindy,  
jsemť ach! ka(pla)n pra(chat)cký  
zas jak jindy.“*

Zemřel v Praze 29. září 1820. Moderní literární historie v čele s J. Vlčkem a J. Máchalem vděčně a srdečně ocenila jeho životní dílo a prohlásila ho za „probuditel nově naší poesie a skutečného básníka.“



P. VOJTĚCH NEJEDLÝ

Neznámé jméno venkovského řezníka Jana Křtitele Nejedlého v Žebráce v Čechách měli svými zásluhami o probuzení českého národa proslavit oba jeho synové, Vojtěch a Jan. Prvorozený Vojtěch se narodil 17. dubna 1772, aby se tak stal duchovním vůdcem svého mladšího bratra Jana. Upozorniv na sebe v žebrácké škole neobyčejnou bystrostí a chápavostí katechetu P. Václava Jahodu, byl na jeho popud roku 1783 poslán do Prahy, aby rozšířil své vzdělání nejprve na hlavní škole a pak na piaristickém gymnasiu, hlavně ovšem, aby si důkladně osvojil němčinu a latinu. Skutečnost, že dostal státní stipendium, svědčí, že konal své povinnosti skutečně dobře. Brzo začal projevovat své individuální sklony živým zájmem o světové literatury. Zde nevystačil už se znalostí němčiny a latiny, ale musel se přiučit dalším moderním jazykům, francouzštině, italštině, angličtině, aby mohl v originále číst klasiky Fenelona, Marmontella, Floriana, Adissona, Tassa, Boccaccia, kteří tehdy určovali literární vkus doby. Ještě když se obíral humanitními studii, přišel za ním do Prahy o čtyři léta mladší bratr Jan, jehož se vpravdě bratrsky ujal, pomáhal mu ve studiích a svým příkladem a povzbuzením vychoval z něho významného buditele. V té době však se ještě Vojtěch sám vznášel na vzdušných vlnách obdivu k mladé německé literatuře, z níž ho poutal hlavně Bürger, Wieland a Klopstock do té míry, že se nejen pokoušel o německé verše, nýbrž obíral se vážným záměrem, že složí obsáhlou epeje k oslavě Hermanna a Thusneldy.



Jakmile roku 1789 vstoupí Vojtěch na filosofickou fakultu, nastane překvapující obrat v jeho smýšlení a názorech: přijde do styku s otcovsky laskavým, vysocí učným exjesuitou profesorem Stan. Vydrou, který ideálně založeného jinocha nadchne pro zneuznávaný, posmívavý a opovrhovaný mateřský jazyk. Zájem je probuzen a mladý Vojtěch se s radostným úžasem seznamuje v universitní knihovně se spisy českých spisovatelů Veieslavína Koldína, Komenského a s literaturou bratrskou, o nichž neměl dosud ani potuchy. Zanedlouho navazuje známost se stoupenčí buditelského hnutí Tomsou, bratry Thámy, F. F. Procházkou, Dobrovským; a když jeho krajan Šebestián Hněvkovský založí roku 1790 mezi universitní mládeží a mladšími literáty spolek, který si vytkl za úkol šířiti českou literaturu, hlavně básnickou, v nejširších vrstvách lidu, stane se ihned jeho členem.

Tím je o jeho životním zaměření rozhodnuto: všechny síly zapojuje plně do služeb myšlenky ovládající tehdy nejušlechtilejší české vzdělance: vzkříšením jazyka a literatury vyburcovat uspané české sebevědomí politické. Od té doby přestal rýmovat německy a hned se pokoušel o veršování v mateřském jazyku podle přízvuchné prosodie, jak ji navrhoval Dobrovský. Brzy se jeho příspěvky — epické i lyrické — a jeho prosa — duchovní i světská — začaly pravidelně objevovat ve všech tehdejších časopisech a almanaších.

Přitom nezanedbával svého odborného studia; roku 1794 vstoupil do pražského

generálního semináře a absolvoval jej úspěšně, byl 17. prosince 1797 vysvěcen na kněze. Za kaplana byl ustanoven do Drahoňova Újezda, odkud si ho po dvou letech vyžádal jeho bývalý katecheta P. Václav Jahoda, tehdejší farář u sv. Havla v Praze. Po návratu do Prahy rozvinuje plně všechny své schopnosti a začíná provádět svůj životní program: účinnou láskou k bližnímu vést farníky k lásce k Bohu, vzdělávat svěřené duše duchovně, rozšiřovat obzor jejich vědomostí a upevňovat v nich lásku k vlasti a mateřskému jazyku: být zkrátka věrným služebníkem lidu. Obětavě vyhledával chudinu, horlivě konal své pastýřské povinnosti, a proto nechyběl nikde, kde bylo zapotřebí pomoci ať duchovní, nebo hmotné, či útěchy, rady, povzbuzení nebo literárního přispění, což mu vyneslo upřímnou lásku farníků a uznání představených. Kruh jeho přátel ještě vzrostl, takže se stýkal téměř se všemi žijícími spisovateli, učiteli a umělci. Své práce uveřejňoval v té době v Puchmírovu „Sebrání básní a zpěvů“ i samostatně. Jeho verše byly tehdy ve velké oblibě v Praze i na venkově a při všech společenských zábavách bývaly hojně recitovány, mnohdy z rukopisu. Četné básničky byly zhudebněny Heldem, Vitáskem, J. Skřivánkem, Klatovským, Doležálkem, Rybou a některé z nich znárodněly, jako „Lenka“, „Kolébavka“, „Hrobařská“, „Spokojený sedlák“, „Veselý pacholík“, „Předličky“. Na své kaplanování v Praze vzpomínal po celý život jako na nejkrásnější dobu svého života.

Po čtyřech letech roku 1802 byl jmeno-

ván lokalistou v Pečicích a pracoval tam jako samostatný duchovní pastýř ještě horlivěji než v Praze. K jeho dosavadním povinnostem přibylo vyučování náboženství a jiným předmětům ve školách. Pro svou křesťanskou sociální péči o všechny potřebné byl brzy velmi oblíben u lidu a pro velikou vzdělanost a kazatelskou výbornost u ostatních kněží a u šlechty, hlavně u vítěze nad Napoleonem u Lipska, knížete Karla Filipa Schwarzenberga, jehož častým hostem byl na Orlíku. Literárně vydal v té době, a to roku 1806, svá nedělní a roku 1807 svá sváteční a postní kázání. V. M. Kramerius je ocenil v Příteli lidu 1806, str. 45, takto: „Tento náš znamenitý vlastenec, jakož všechny své práce jazykem libým a snadno pochopitelným sepsal, tak obzvláště v těchto svatých věcech této nejpřednější vlastnosti pro lid venkovský šetřil. Což pak zvláště tato kázání poručena činí, jest to, že p. spisovatel s předneseným sv. učením i mnohé příběhy a příklady k vzdělání lidu spojil.“

Když jeho bratr Jan začal roku 1806 vydávat „Hlasatele“, přispívá do něho povídkami, v nich projevuje opožděné osvícenské názory. Tak v povídce „Rytíř bezhlavý“, označené jako „česká pohádka“, připojuje úvod: „Kde lidé moudrosti nehledí, tam panují hrubé mravy, obyvatelé jako divoká zvířata se pronásledují a svůj život trpký činí. Tohoť důkazem jsou příběhy minulých věků. Nikdy bych na nešťastné časy nevzpomněl, nikdy bych činů hanebného lotra nepřednesl, kdyby za našich dnů nebylo ochránců tuposti, kteří na

mravy zkažené žehrají a minulé věky do nebes vychvalují...“ a ovšem na hrdinu jakožto prototyp zkaženosti nakydá hany, jíž by se pokryla celá armáda. V duchu ukončeného již XVIII. století zle nevraží na středověk. V úvodu k „Svaté vojně“ na východě praví: „Ač křesťané žádných skutků křesťanských do sebe neměli, toliko slovy Krista vyznávající již dávno od učení jeho odstoupili: přece žádným způsobem připustiti nechtěli, aby kdo jináče smýšlel, nebo k jinému náboženství se přiznával.“ A zle kárá křižáky za jejich skutečné nebo domnělé zločiny, a u nevěřících naproti tomu jako věrný humanista vidí jasné lidství! Nejzdařilejší je povídka „pro mládež“ Ladislav a jeho dívky. Orientální látku zpracovává v povídce „Quido, poslední král jerusalemský“ a „Nuredýn“ způsobem na mnoha stránkách rozvláčným, ale fabulačně zajímavým a obsahově bohatým. „Vděčná dcera“ a „Štěstí“ piští vysoko laděným moralisujícím tónem. Podle intencí bratra Jana sepsal několik idyl, rovněž osvícensky a mravoučně pojatých. Tak Staroušek hlásá náboženskou snášenlivost: Hajný za nepohody přijme cizince pod střechu, ale jakmile pozná, že je jiné víry, vyžene ho zpátky do nečasu. Za chvíli, pod tlakem svědomí, jde pro něj a je ze svého náboženského předsudku vyléčen. Vojtěchu Nejedlému, jakožto osvícenci je „humanita“ především. „Starostlivá matka“ a „Jitro“, jsou idyly již moderněji pojaté a živě vyprávěné. Z básní uveřejnil v „Hlasatelích“: „Jaroslav Šternberk aneb vysvobozené Čechy“, „Veselý pacholík“, „Stařec“,

„Muž“, „Mládenec“, „Panna“, „Ranní píseň“, „Syn“, „Čest“, „Milostivý hrdina“ a j. Pravý vlastenec má být nejen dobrým bojovníkem ve válce, nýbrž i v míru „válku vede s škodnou nccí“, neboť má být šířitelem pokroku, vzdělavatelem lidu a zakladatelem jeho hmotného blahobytu, jak nabádá v stejnojmenné básni. Jak nesmírně předběhl tímto ideálem svou dobu! Jinak mají jeho verše všechny nedostatky básnické školy Puchmajerovy: jsou rozvláčné, bezduché, byť i libozvučně rýmované a místy vtipné, ale hlavně opožděné, vycházejí v době, kdy básnické snahy a vkus byly už jiné.

Nicméně nedbali těchto literárních nedostatků jeho farníci, kteří měli na očích jeho vzorný, pracovitý kněžský život, takže když byl r. 1807 jmenován farářem na Velízi, prosili, desátek slibovali, jen aby jich neopouštěl. Ale jmenování bylo provedeno a Nejedlý přesídlil na Velíz, kde složil dlouhou epopéj „Přemysl Otakar v Prusích“, didaktickou báseň „Karel IV.“ a prózu „Vratislav“, líčící křižácké války. Z drobných básní měl úspěch Napoleon, v níž vyzdvihl — bylo to 1812 — jak téměř všichni evropští panovníci jsou Napoleonem podrobeni, jenom Rusko je svobodné a klade odpor. Pro zajímavé thema byla báseň přeložena do čtyř jazyků.

Z Velíze odešel roku 1813 do Mirošova, kde byla fara zanedbaná a osada mravně zpustlá. Vojtěch Nejedlý se nezalekl a už v několika málo letech platila jeho osada za vzornou v celém okolí. Vedle epopéje „Svatý Václav“ psal příspěvky do obnoveného „Hlasatele“ a Zieglerova „Přítele

dítek“ a „Věrného raditele“. Do Mirošova za ním alespoň jednou za rok zajížděli k „přátelským schůzkám“ jeho přátelé bez rozdílu literárních směrů, ježto Nejedlý byl velmi snášenlivý a věc pravopisu a prosodie považoval za podružnou, klada důraz na obsah. Byly sice radostné tyto chvíle přátelského pohovoru, porad a plánů do budoucnosti, ale největší radost Nejedlý zažil, když po třináctileté duchovní práci odcházel na děkanství v Žebráce. Když totiž 14. února 1826 po sedmé hodině ráno vyjel z fary, klečeli muži, ženy, děti a starci dvěma řadami po celé, dlouhé vsi, zastavovali vůz a volali: „Proč nás opouštíš, dobrý pastýři! My všichni tě srdečně milujeme;“ děkujíce mu tak za duchovní a mravní obrodu, kterou u nich podnítil.

Pobyt v Žebráce, i když spadá do podzimu jeho života, je znamenán další činností, ještě energičtější a mnohotvárnější. Jeho vyšší příjmy umožňují, aby ze svého mohl platit kaplana, kterého bylo pro velikou osadu třeba. Zakládá nebo podporuje ústavy pro chudé, dobročinné a vzdělávací instituce, poděluje knihami školní mládež, jež až do konce života zůstává „jeho miláčkem“, opatřuje ji šatstvem, obuví a je-li třeba i potravinami. Za jeho správy bylo příslovečné, že nikdo neodcházel z děkanství s prázdnýma rukama. Literárně už jenom paběrkuje. Ničím jiným není vydání nebo opětné vydání jeho spisů, jež bylo umožněno bohatým dědictvím po jeho zemřelém bratru Janovi. Spisy jeho, hlavně ovšem básně vycházejí se značným časovým zpožděním, kdy v novém, svěžím literárním ovzduší rychle uvadaly. Těžiště jeho

buditelské činnosti nespočívá ostatně v umělecké ceně jeho tvorby, nýbrž v jejím obsahu, který, přiměřeně době, uvědomoval nejširší vrstvy národně a pro svou zajímavost lákal lid k četbě českých povídek a eposů a odváděl od četby německých děl. Přes příznivé kritiky si sám příliš necenil své literární práce, „jestliže jimi prospějí naší literatuře a schopnějších a mocnějších duchů k lásce vlastenecké a k zvelebení jazyka našeho jimi povzbudím, bude to mé nejsladší potěšení“, píše 1832 K. Havlíčkovi.

Zemřel klidně, zaopatřen sv. svátostmi 7. prosince 1844, odkázav všechno své movité jmění místním chudým, škole „Budči“, městskému chorobinci a mešní fundaci. Knihovnu daroval žebráckému děkanství.



P. MATĚJ SYCHRA



V Ústí nad Orlicí narodil se městkému písaři Matěji Sychrovi a jeho ženě Anně 21. prosince 1776 prvorozený syn Matěj Josef. Nebyl to rod ledajaký: jméno Sychra se vyskytuje v matrice města Ústí již kolem r. 1600. Rodiče vychovávali synka a jeho dva mladší bratry co nejpečlivěji a místní škola vedle základních vědomostí jim poskytla také solidní základy hudebního vzdělání, neboť v té době slyňula pověstí, že se v ní mládež znamenitě povcvičuje ve zpěvu a hudbě, protože mezi obyvateli nebylo téměř nikoho, kdo by se nevyznal nejen ve zpěvu, nýbrž dokonce i v kontrapunktu. Příčiněním neznámého dobrodince se všichni tři bratři dostali do Prahy na německé piaristické školy. Dobře se všichni uplatňovali na kůrech pražských chrámů a přivydělávali si tak na živobytí. Mladý Matěj se dostal k Nejsv. Trojici, kde si ho oblíbil správce kůru V. Faltis tak, že nemaje vlastních dětí, učinil ho svým dědicem. Normální školy navštěvoval v letech 1790—1791 a piaristické gymnasium v letech 1792—1796. Vyučovalo se na něm, a to i v nižších třídách, pouze německy, takže v češtině se na nich nemohl zdokonalit. Odnosl si však z nich znalosti probouzející se německé literatury a klasických jazyků, zvláště latiny, v níž se pokoušel o první literární krůčky. Filosofii absolvoval na pražské universitě, kde v té době působili St. Vydra a Meissner. Rozhodnuv se pro kněžský stav, vystudoval teologii v letech 1799—1801. Na kněze byl vysvěcen biskupem Tadeášem z Trautmansdorfu 18. září 1801. Odešel pak jako kaplan do

Sebranic, Bystrého a r. 1805 jako administrátor do Německé Bělé. R. 1808 se stal farářem v Jimramově a 1824 v Zámku Žďáru.

Chtěje být svým osadníkům skutečným pastýřem, neomezoval výkon svých kněžských povinností jenom na působení v chrámu, nýbrž staral se o povznesení jejich vzdělání všeobecného a o zvýšení jejich blahobytu hmotného. Při návštěvách farníků všímal si jejich hospodářství, tělesného zdraví a bytových poměrů. A svou radou i hmotnou pomocí účinně zasahoval, kde bylo třeba. Nemálo mu záleželo také na povznesení bohoslužeb krásnou liturgií; proto obnovil kapli sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře. Žďárská osada byla liknavostí a nedbalostí předchůdců značně zanedbána a Sychra měl nemalou práci, než zakořeněné nepořádky, předsudky a zlozvyky vyplel. V této věci se nedal ničím odstrašit.

Jsa hlubokým psychologem a obratným řečníkem, dovedl s kazatelny i v soukromí odhalit příčiny mravních neduhů a podat účinné rady k jich odstranění. Plodem této činnosti byla sbírka: „Kázání na všechny neděle celého roku“ ve dvou dílech, jež vydal Dom. Kynský r. 1814. Protože se knížkám dostalo vlídného přijetí, vyšla další r. 1817: „Kázání na všechny slavnosti a svátky celého roku“. V těchto kázáních se obírá netoliko dogmatickými thesemi, nýbrž podává v nich mravní naučení pro všechny potřeby soukromého i veřejného života.

Sychra byl velmi dobrý pedagog. Několikrát týdně navštěvoval místní a filiální

školy a vyučoval děti náboženství i jiným předmětům, zpestřuje své výklady exkurzemi do historie, příběhy ze života, bajkami i žertovnými poznámkami. Předobře věděl, že suchým, byť sebeučenějším výkladem pozornost mládeže neupoutá a zájem o vykládaný předmět nevzbudí. Znal také přirozenou zvědavost mládeže a její touhu po četbě, vždyť tuto mládež vedl a vzdělával, když opustila školu, v neděli odpoledne před bohoslužbami, a šlo mu o to, aby se dále vzdělávala v jadrném mateřském jazyce. Z této snahy zrodily se tyto knížky: „Původní rozmlouvání a povídky“ r. 1822. — „Vázaného mravné a pilné mládeži školní“ r. 1824. — „Mravní a krátké propovídky a podobství na obdarování školní mládeže“ r. 1824. — „Připodobnění“ r. 1825. Vedle toho kratší práce; alegorie, průpovídky, mravoučné povídky, dětské divadelní hry uveřejňoval hojně v současných časopisech: „Příteli mládeže“, „Čechoslavu“, „Věrném raditeli“, „Milozoru“, „Milíně“ a „Hromátko“ pravidelně otiskoval v čele každého čísla „Prvotín“ sentence Sychrovy. V tomto ohledu zakládá Sychra v novočeské literatuře slovesný druh od jiných často napodobovaný.

Vlastní buditelská činnost Sychrova se rozvíjí, když jako mladý kněz přichází do úplně českého prostředí a poznává, že česká řeč není nějaký barbarský idiom odsouzený k zániku, jak se do té doby domníval podle názorů, získaných na německých školách, nýbrž že má úctyhodnou starou literaturu, a že takoví Krameriusevé, Nejedlí a jiní vydávají české kni-

hy, které se s úspěchem pouštějí o závod s mladou německou literaturou. K lásce k vlasti, kterou zná z antických klasiků, pojí se tu nový pojem láska k mateřskému jazyku. Tento pojem byl antickému člověku neznámý, protože jeho jazyk nebyl tolik ohrožován jako jazyk český. Vždyť J. Nejedlý tiskne slova „jazyk mateřský“ vždy proloženě! Staví se ihned do předních řad buditelů, neboť je přesvědčen, že jeho mateřskému jazyku hrozí zkáza. Chce dokonale znát jazyk, v němž má hlásat slovo Boží, a dohání, co byl zameškal: čte staré české kroniky, městská práva, postily i nové knihy. Jde ještě dále: hledí si osvojit čistou mluvu, jakou mluví Čech „němčinou neprosáklý“, hovorem s prostými lidmi. Tuto úctu k mluvenému jazyku a smysl pro jazykovou čistotu podržel i později, když už sám česky spisoval: práce k pobavení a rozptýlení lidu sepsané předčítával své staré matce, čeledínům a lidem němčiny naprosto neznalým a opravoval je podle jejich dobrozdání, aby zněly jazykem vskutku českým, prostým všech germanismů. Touto vytrvalostí dopracoval se takové jazykové čistoty, jakou se jen málokterý současný spisovatel mohl honositi.

Ze zkušenosti věděl, že stejné mezery ve znalosti mateřského jazyka jako on sám má valná část studující mládeže. Proto uspořádal své zápisky a poznámky a sestavil z nich českou fraseologii, jež vyšla ve dvou dílech v letech 1821—1822. Vedle pochvalných úsudků, jež o tomto díle pronesli Nejedlý, Hněvkovský, Ziegler, Kynský, svědčí o jeho výbornosti

fakt, že Jungmann převzal z něho velkou část frází do svého slovníku. Podle Jakubce „zůstavil v tomto spise, který korunuje jeho upřímné úsilí po ryzí řeči české, nejtrvalejší památku“.

Dlouholetá duchovní praxe ho poučila, že k mravnímu zdokonalení lidu nestačí sama kazatelna ani náboženské knihy, ale že lid má být zušlechťován přiměřenou zábavnou četbou podle hesla: *Ludendo doceas, ut ridendo discant!* Proto začal v časopisech uveřejňovat kratší zábavné povídky a samostatně je vydal také ve sbírce: „Povídatel nebo sbírka rozmanitých pamětihodných příběhů, povídek, důvtipných nápadů a průpovědí k poučení a obveselení“. Vyšly tři svazky v letech 1815—1817. Ohlašuje tuto sbírku ve „Vídeňských novinách“ (lit. př. 1815, č. 46), žehrá na nedostatek dobré zábavné literatury lidové a na přemíru jarmareční literatury: „Ze všech těch blivanin budiž jmenována toliko ona zamilovaná, vůbec co hmyz rozplemeněná knížka o Eyllenšpiglovi, jejížto obsah, což jiného jest, nežli nemotorné šprýmy, nestydaté propovídky, a co nejhoršího, i chválořeč na šejdířství“. Následkem drahoty musel přestat s vydáváním „Povídatele“, ale brzy potom již r. 1819 a 1820 vydal dva svazky „Kratochvilníka“ a později 1827 „Kratochvilnou včeličku“. Tyto sbírky obsahovaly rovněž povídky, příběhy, divadla, rozprávky, průpovědi a nápisy obsahu zábavného i poučného „z vlastní i cizí zahrádky“. Vedle toho vydal také několik překladů divadelních her. Drobné nápady, vydal pod titulem „Maličkosti“ r. 1823.

Jak velmi záleželo Sychrovi nejen na mravním a náboženském, ale i na hmotném povznesení lidu, o tom podává důkaz jeho populární spis „Veslavín“, který vyšel až po jeho smrti r. 1847 nákladem „Svatojanského dědictví“. Obsahuje 21 pojednání k rozličným příležitostem a potřebám denního života: o některých povinnostech manželských, o vychování dítek, o domácím pořádku a čistotě, o vrchnostech, o daních, o zdraví duchovním, o rolnictví, o chování hovězího dobytka, o dobytčím moru, o včelařství, o náboženské snášenlivosti. Nebál se, že poskvrní své pero, když v zájmu lidu bude psát třeba o dobytčím moru.

Jako dobrý kontrapunktista a znamenitý hudebník sám zkomponoval několik drobných skladeb a složil nápěvy k několika písním. Tiskem vyšly písně: „Jablíčka Magd. Rettigovy“, „Píseň pohřební“ a „Na den věrných dušiček“. — Rád se zabýval hudbou a pro svou zábavu a k obveselení svých hostů, ať to byli domácí lidé nebo jeho literární přátelé.

Ale mnozí jeho vrstevníci i z řad spolubratřů nechtěli vidět vzorné kněžské působení Sychrovo, nýbrž licoměrně mu vytýkali, že vydává zábavnou literaturu a „takovými titěrkami sama sebe i celý stav duchovní v lehkost uvádí“. Sychra na to klidně reagoval v předmluvě k „Povídání“: „Že lidu našemu netoliko tím platně posloužíme, když mu kázání a postily nebo jiné knížky nábožné podáváme, ano-brž zvláště také tím, když se mu do ruky dostane nějaký lehce srozumitelný spis, v němž by čítaje se obveselil a na své

skormucující starosti a trampoty alespoň na chvíli zapomenul.“

V pravém duchu křesťanské snášenlivosti stýkal se s katolíky i evangelíky, hlavně s rodinou Karafiátovou, jež byla pro své vzdělání a náboženskou horlivost v celém okolí vážena a jejíž bohaté a vzácné knihovny mohl Sychra volně používat. Brněnská konsistoř pokrytecky zakývala hlavou a káravě pronesla, „že je to věc neslušná i pohoršlivá, když kněz katolický důvěrně obcuje s berany a bratříčkuje se s jejich predykanty“. Ale hluboce zbožný Sychra, prostý jakéhokoliv náboženského indiferentismu, poukázal na příklad Spasitelův. Pro jeho ušlechtilost ho milovali všichni osadníci, katolíci i jinověrci a k jeho osobním přátelům se počítali Jungmann, Nejedlý, Dlabač, Ziegler, Kynský, Pešina, manželé Rettigovi a mnoho jiných.

Byv od přirozenosti chatrného zdraví, zhoršeného nadto neúnavným vykonáváním kněžských povinností, onemocněl v únoru 1830 tak vážně, že byl zaopatřen. Zemřel u psacího stolu, pracuje na svém Veleslavínu, 19. března, jako by vlídný examinátor pokynul: Už dost! To stačí!

Vzácná knihovna po jeho smrti byla nešetrně rozebrána a také jeho památka zapadla, až teprve r. 1874 byl jeho hrob na zelenohorském hřbitově znova označen.



P. FRANTIŠEK DOMINIK  
KYNŠKÝ



Narodil se v Slaném z otce Františka, jircháře, a matky Josefy 4. října 1777 na den sv. Františka Serafínského, pročež dostal jeho jméno na křtu. Prvního vzdělání nabyt ve svém českém rodišti v germanisující triviální a hlavní škole piaristické. Podle dobového zvyku byl potom poslán do Mostu na gymnasium, aby se zdokonalil v němčině. Ve studiích pokračoval v Praze na novoměstském gymnasiu, kde se se zvláštní zálibou věnoval studiu klasiků řeckých a římských a malování. Přitom navštěvoval na universitě právě zavedené přednášky o české literatuře. Do řádu piaristů vstoupil 10. října 1794 a obdržel řeholní jméno Dominik a Scto Gelasio. Noviciát prodělal v Lipníku a v Bílé Vodě, načež soukromě studoval filosofii v Litomyšli, Strážnici a Mikulově, theologii v Kroměříži. Zároveň vyučoval v I. a II. třídě hlavních piaristických škol. V Mikulově se seznámil s J. E. Purkyněm, který byl tehdy rovněž klerikem. Zkoušky složil v Praze a v Olomouci. Se zálibou se věnoval studiu živých jazyků, italštiny a francouzštiny a jejich literatur. Na kněze byl vysvěcen roku 1801. Sliby složil ve svém rodišti a dva roky tam vyučoval v II. a III. třídě hlavních škol. Pak byl přeložen do Prahy, kde roku 1804 vyučuje v III. třídě hlavní školy novoměstské a roku 1805 je profesorem v I. třídě gymnasijní.

V Praze se seznámil s kroužkem tehdejších vlastenců J. Nejedlým, Hněvkovským, Puchmajerem, Krameriusem a byl jimi uveden do české literatury nové i starší a poznává snahy a spisy Dobrov-

ského, Jungmanna, Marka, Palkoviče, Hromádky, Zieglera, stal se průkopníkem vlasteneckého snažení již jako učitel na českých školách. Čítal bibli, Veleslavína, Komenského, zemská zřízení a městská práva. Do této doby spadá počátek jeho literární činnosti překladem německé modlitební knihy (vyšel 1808 ve Vídni): *Libellus precum per G. K. Zappe concinnatus ad usum studiosae iuventutis latine redditus*.

Po dvou letech byl přeložen do Mladé Boleslavi, kde byl profesorem humanitních tříd a exhortátorem nedělním a svátečním až do r. 1806. Na tuto dobu vzpomínal s radostí od sám i jeho žáci. Byl svým žákům nejen svědomitým učitelem, ale i srdečným rádcem a přítelem, vzbuzoval v nich lásku ke kráse a dobru, tříbil jejich smysl pro přírodu, vedl je k humanitě, čítal s nimi i mimo vyučování klasiky a nové autory, cvičil je v kreslení a řečnictví, chodil s nimi na vycházky, takže možno říci, že jim věnoval všechn svůj čas. Na podzim roku 1806 byl přeložen na Tereziánskou akademii do Vídně, kde působil jako prefekt do konce školního roku 1808—09.

Pak byl jmenován profesorem všeobecných dějin a řecké literatury na filosofickém ústavě v Brně. Tím se přenáší jeho buditelská činnost na Moravu, tehdy ještě národnostně neuvědomělou a ihned uplatňuje obrozenecké snahy pražského kroužku vlastenců. Sluší připomenouti, že první buditelé na Moravě byli Češi: přátelé a pomocníci Kynského, Neděle, Sychra, Galoš, Sedláček a pak žáci, u nichž se mu

podařilo vzbudit zájem o českou literaturu. Sám kupoval každou nově vyšlou knihu a odebíral všechny české časopisy, kromě kolkovaných „Novin“, kterých nekupoval pro svůj zásadní odpor ke kolku.

Hlavní těžiště jeho činnosti spočívalo v tvoření a šíření české literatury, neboť zvelebování jazyka a literatury bylo jeho hlavním cílem vlasteneckých snah. Nebylo veřejného života v dnešním smyslu, duchovní život byl nenárodní nebo přímo protinárodní, takže literatura byla jediným činitelem národního obrození.

Hlavním účelem bylo navnadit české obecenstvo, což při jeho skrovném tvůrčím talentu bylo možno jen pomocí překladů. První jeho překlady vznikly z literatur klasických, neboť vyučoval mládež a chtěl jí zpřístupnit klasické autory, aby si je zamilovala. Přeložil všechny ódy Horatiovy, idyly Theokritovy a několik zpěvů Iliady. Svě práce uveřejňoval v Hromádkových „Prvotínách“, „Literárních přílohách c. k. Vídeňských Novin“. V překladech je horlivým stoupencem idylismu a žertovné satiry. Jeho oblíbenými autory jsou exjesuita Gresset, skladatel „Papoušek“, Krasicki, polský Voltaire a Stolberg.

Uveřejnil roku 1814 „Píseň o kovadlině a perlíku“, 1815 „Píseň nad včeličkou“, z Poesie sicilione dell'abbate G. Meli, „Bertrand du Gueslin“, z řečtiny „Tyrtaiovu první píseň válečnou“, „Něco o válečných písních“, závěrem k „Písni tábořské“ praví: „Tak se k události vzbuzovali, potupnou smrtí krajana nanejvýše rozhořčení... pro domnělou pravdu bojující Táborité... Což nepovstane mezi slovan-

skými národy žádný Denis, Kretschmann, Collin, žádný Körner, který k dosáhnutí vznešenějšího cíle slovanských bojovníků, z nichž větší část rakouského vojska pozůstává, v tom perném boji oněm zbůjníkům vlasteneckými písněmi v libém hláholu mateřském posilnili?“ V témže roce vyšla „Láska a udatnost“ podle Laborda, „Stromeček“ píseň pro dítky z Weisse, „Do pamětní knížky“, „Hynek Krasicki, básník polský“, „České Pange lingua“, Lukianovo rozmlouvání mezi Apollinem a Héfaistem a mezi Charonem, Meniphem a Hermesem“, „Do modlitební knížky mé sestry“; roku 1816 uveřejnil „Píseň národní“, „Homér“, dithyrambus od Stolberga, „Skalní proud“, „Zpomenutí na ráj“, proslavenou neni „Na smrt mého kanárka“, „Některé obzvláštnosti ze života Ludvíka XI., krále francouzského“, „Láska bratrská“. Samostatně a vlastním nákladem vydal roku 1815: „Příjemnost a břemena stavu kněžského“, překlad „Písně ke mši svaté“ k hudbě od M. Haydna složené. K tisku připravil „Kázání na všechny neděle celého roku“ svého přítele P. Mat. Jos. Sychry. Roku 1816 vydal G. E. Lessinga „Bajky“ s německým textem. Zároveň pracoval na překladu Batrachomyomachie, který však nevyšel. Nejlépe se mu povedl „Papoušek“. Báseň směšnohrdinská P. Gresseta s původním textem francouzským. Roztomile uvádí důvod: „...nemaje ze svého ničehož tak libostného co dáti, abych se pokusil, seč čeština neb raději má obmezenost býti může... Mnohý snad jsa v Čechách výborný Francouz, ale chatrný Čech, ba i krutý

Protičech zvědavostí puzen, jak asi to neb ono místo v češtině se vykroutilo, aneb překroutilo, a vida, že řeč naše tak cikánská není, aby se myšlenky švarného Francouze v ní vyjeviti nemohly, od svého hanebného předsudku upustí“.

Kynský je tak ušlechtilý, že se nevyhýbá žádnému podnětu, kterým může svému milovanému národu prospěti. V roce 1818 vychází z jeho pera zcela beletristické, nepoetické, ale prospěšné „Krátce obsažené naučení o chovu ovčího dobytka“.

Jsa povahy nevýbojné, konciliantní, snaží se s každým dobrým vlastencem vyjítí a vyhledává ty stránky života, které lidi spojují k společné práci, místo aby je rozlučovaly: proto stojí stranou v lomozném boji o českou prosodii.

Jeho nezištná ušlechtilost se projevovala zejména v tom, že své knihy vydával nejen vlastním nákladem, nýbrž i knihkupcům je dával velmi levně a nepožadoval za ně hotových peněz; spokojil se s tím, když mu za ně dodali nově vyšlé české knihy. O prázdninách pilně cestoval a navštěvoval přátele až do roku 1820, kdy odchází z učitelského povolání.

Někteří řeholníci klášterů rajhradského, starobrněnského a novoříšského složili totiž profesorské zkoušky a piaristé byli počátkem školního roku 1820—21 ze škol odvoláni. Kynský odešel z filosofického ústavu k nesmírně škodě národní věci, neboť od té doby čeština na tomto ústavě umkla. Jeho nástupce neměl té energie ani odborné erudice, aby chtěl a mohl česky přednášet.

Byv z učitelské činnosti zapuzen, stal

se českým translátorem při moravském guberniu a jednatelem provinciála svého řádu v Brně. V té době napsal ještě několik celkem bezvýznamných, příležitostných projevů. Práce k povznesení milovaného jazyka českého však ani nyní nezařechal. Věnoval se studiu staročeských památek a sbírání materiálu pro slovník. Výsledkem bylo kritické vydání „Dalimilovy kroniky“, které celé postoupil Hankovi a „znamenité a vzácné přídavky“ pro Jungmannův slovník.

Svou horlivostí a nezištnou prací patřil k nejzasloužilejším vlastencům a buditelům své doby. Všude platně přispíval, kde šlo o povznesení národnosti a vzdělání jazyka. Stal se členem „Matice české“, patřil k prvním zakladatelům Musea českého a ihned po založení vstoupil do Dědictví svatojanského. Jsa milým, vlídným společníkem byl zván do aristokratických kruhů a mezi vysoké církevní hodnostáře a zásluhou svých jazykových znalostí mohl vyvrátit mnohý předsudek o méněcennosti českého jazyka a díky svému historickému vzdělání mohl v těchto kruzích obhájit thesi, že český národ čestně se může řadit mezi veliké kulturní národy evropské.

Oddanou láskou přilnul k Dobrovskému, který „měl známých, přátel a ctitelů, z nichž mu nejmilejší byl horlivý Dominik Kynský, jemuž Dobrovský pro srdečnost, prostnost a upřímnost povahy jeho laskavě nakloněn byl“ (Brandl, Život Josefa Dobrovského). Upřímné přátelství ho spojovalo s Palackým, Hankou, Sušilem. V stáří žil v Brně v malém domku, těšil

se knihami, ptačím zpěvem a prací na zahrádce, když tu náhle zemřel raněn byv mrtvicí 15. prosince 1848.

Pohřben byl 18. prosince na nyní zrušený městský hřbitov. Místo pro něho zakoupil piaristický prefekt Gareis. Železný kříž na hrob dal postavit jeho odchovanec baron Mundy. Ale protože paměť lidská je krátká, odkoupil po dvaceti letech jeho hrob pohřební ústav Pietät pro „mnohem zasloužilejšího“ neznámého „velikána“ obchodníka Kricka a kříž prodala brněnská obec do starého železa.

Ještě surověji naložil lidský nevděk s jeho knihovnou, která přece představovala vzácný a úplný soubor českých knih, které za života Kynského vyšly a vedle toho velmi mnoho jeho rukopisů. Viták v té věci píše, že když přišel do Mikulova a měl se prozatímně ubytovat v hostiském pokoji, našel v něm velikou hromadu rozházených knih. Když některé z nich otevřel, s ustrnutím poznal, podle vepsaného ex libris, že jde o knihy z Kynského knihovny. Od podomka se dověděl, že páter rektor mu ty papíry daroval a podomek je prodal. Viták se hned pokusil o jejich záchranu, leč marně: byly odvezeny do Břeclavi. Ujal se tedy zbytku, uspořádal je a s dovolením rektorovým zařadil do klášterní knihovny. Při přeměně mikulovského gymnasia ve státní prodal rektor celou bohatou knihovnu o 15 tisících svazcích antikvářům do Vídně, odkud je ředitel gymnasia Vysloužil za drahé peníze kupoval zpět. Rybička vypravuje, že často v pokoutních antikvariátech i u soukromníků objevil knihy

s vepsaným ex libris Dominici Kynský . . .  
Ne každý klášter střežil tedy bedlivě kul-  
turní hodnoty!



V KAŽDĚ VELKĚ LÁSCĚ  
JE TĚŽ BOLEST

*Zapomenu-li na tebe... ať přilne  
jazyk můj k ponebí mému.*

Ž 136, 5.



P. FRANTIŠEK SUŠIL

Wobdrželi sme wotpanaboha 3 dýte chlapcza dne 14. čerwna mjnogeho Franz rano wo 4 hodinah," tak si zapsal r. 1804 hostinský „U Černého medvěda“ v Novém Rousínově Fabián Sušil narození svého synka. Byl horlivým „písmákem“ a často dával svým dětem předčítat z bible, a byl natolik národnostně uvědomělý, že naléhal, aby se v obecním výboru úřadovalo česky. Jeho manželka Terezie byla sice rázná a přísná, přitom však něžná. Pod dozorem těchto rodičů v domácnosti hospodářsky vyrovnané vyrostl mladý František. Místní škola mu poskytla vedle obecného vzdělání dobrý praktický základ hudby a zpěvu. A právě toto hudební vzdělání příznivě spolupůsobilo při jeho pozdější literární a sběratelské činnosti. Počátky gymnasijského studia konal doma jako externista pod vedením svého strýce kooperátora Pospíšila. Do kvarty byl zapsán na piaristické gymnasium v Kroměříži, kde byla sice valná většina obyvatelstva česká, avšak bez národního uvědomění. O malém kvartánovi Sušilovi brzo bylo známo, že je „Slovan“! Dobrovského předmluva k česko-německo-latinскому slovníku, promítající velkolepý obraz slavné budoucnosti Slovanů, nadchla jej k studiu mateřské řeči. Na filosofický ústav — logiku a fysiku — odešel do Brna. Studoval s prospěchem téměř výhradně znamenitým. Roku 1823 začal studovat bohosloví a na kněze byl vysvěcen 8. září 1827, čímž se splnila jeho dávná tužba.

Příchod do Brna znamená pro Sušila počátek nové éry jeho života a zásadní obrat

v jeho názorech na životní účel. Chtěl-li dříve zasvětit všechno své konání péči o spásu svěřených duší, službě církvi, přistupuje teď k tomuto vznešenému úmyslu jiný, neméně ušlechtilý: pracovat totiž na obrození mateřského jazyka, na vzkříšení národního uvědomění, na osvobození z politického útlaku. Vedle pastýře duší stává se vlasteneckým knězem, buditelem, prvním buditelem Moravanem. Český živel v jeho době a ještě dlouho potom byl v rodné zemi ne právě záměrně utlačován, jak tomu bylo v Čechách, ale přezírán jako věc odbytá. Nebezpečí zániku, který moravské větvi hrozil, uvědomíme si lépe z listu Chmelenského (ČČM 1837), v němž píše, že olomoucký starosta Kopřiva s prof. Mošnerem a advokátem Čadou byli jedinými čtenáři České Včely a Novin odebíraných německým olomouckým kasinem. Moravští intelektuálové dobře postřehli, že k obrození národa a záchraně jazyka bude nutno spojit se s Čechy. Sušil, ač mlád, navázal po svém příchodu do Brna známost s Dominikem Kynským, který mu ochotně dal k dispozici svou velikou knihovnu, z níž čerpal své literární vzdělání. U něho se také seznámil s Vincencem Pavlem Žákem, je muž přinášel své první literární pokusy k posudku a opravě. První „básničky“ uveřejnil v almanachu „Dennice“, uspořádaném r. 1825 Chmelou a Čelakovským, a najdeme jej mezi prvními přispěvateli ČČM. V té době překládal pilně z Ovidia.

Jako první místo v duchovní správě obdržel farnost olbramovickou u Krumlova v hodnosti kooperátora, kde v kostele i ve

škole převládala němčina. S plnou vervou ideální kněžské duše se pustil do práce, a u všech farníků si vbrzku získal oblibu i vážnost svým bezúhonným, vzorným kněžským životem a pečlivým vykonáváním povinností. Znovu zavedl pro Čechy česká kázání a český zpěv při bohoslužbách. Místo zkomolených písní zaváděl textově a melodicky správné. Když za kaplana dostal odnárodnělého Čecha, Tomáše Procházku, vynaložil všechnu práci a vliv, aby ho vlastenecky uvědomil, což Procházka vděčně uznal v dopise k Sušilovu svátku roku 1849. „Dlužníkem Vaším jsem za to, že jste se po všechna léta o mne staral, a miluji Vás proto, že jste mi svítival světlem učenosti a mravnosti... To jisto jest, že Vy jste byl onen, jehož jsem sobě za dnů mladosti na Bohu byl žádal.“ — Vedle běžné práce našel ještě dosti času, aby se věnoval hlubším theologickým studiím. Úvodem k tomu mu byly Ritterovy „Dějiny filosofie“, které tehdy začaly vycházet. Brzo se mělo ukázat, že jeho houževnaté studium nebylo nadarmo: na bohoslovném ústavu v Brně se uprázdnila katedra Nového Zákona. Z popudu T. Procházky, který vynaložil všechnu výmluvnost, aby nesmělého a sebekritického přítele přiměl k neobyčejnému kroku, přihlásil se Sušil ke konkursu. Zkouška se konala v Olomouci a ve Vídni. Sušil přímo ohromil členy komise svými obsáhlými vědomostmi. Rovněž písemná zkouška měla výsledek oslnivý, že fakulta připojila k ní tuto nezvyklou poznámku: Neque concipere possumus, quomodo tam vastam erudi-

tionem sacerdos in cura animarum expositus sibi comparare potuerit... Vláda nabídla Sušilovi profesorské místo ve Vídni s platem tří tisíc zlatých ročně. Ale Sušil zděšeně odmítl: „Ó Bože, já nepůjdu z milé Moravěnky; nač já potřebuji tolik peněz, já mám dost v Brně.“

A tak jej tedy brněnský biskup Gindl jmenoval r. 1837 profesorem a rozhodl tím o celé další literární dráze Sušilově. Již r. 1835 vydal Sušil obsahově dosti omezenou sbírku národních písní moravských z nepřímého popudu F. L. Čelakovského. Vlivem soustavné péče a pozornosti, kterou Němci v té době věnovali národní písni, poznal i Sušil, jaká nesmírná škoda může povstat, když z pokladnice národního písemnictví postupem času mizí vzácné skvosty poesie lidové. Proto se každoročně o prázdninách vypravil do některého kraje moravského, aby se pídil po zapomenutých národních písních a aby je věrně zachytil v textu i melodii. Výslednicí byla druhá sbírka národních písní moravských, kritičtěji uspořádaná a sestavená s ohledem na vědeckou potřebu. Posléze, až na sklonku jeho života, vyšla roku 1860 třetí sbírka. S jakou láskou a svědomitostí byla tato práce podnikána, lze přesvědčivě poznat z toho, že Sušil si nelenil zapsat jednu a tutéž píseň třeba i desetkrát, a při konečné redakci poznamenat všechna odlišná „čtení a pění“, všechny varianty jednotlivých veršů, aby duchovní dílna našich pěvců byla dokonale poznána. Sbírání písní bylo hudebně vzdělanému Sušilovi letní rekreací po celoroční vědecké a učitelské práci, činil

tak nezištně, vždyť prvním honorářem, jak sám prohlásil, byla báseň Soukopova „Kytka za věnec“, kterou mu kněží vlastenci věnovali při dokončení třetí sbírky národních písní moravských. Jeho sbírka není už dnes vrcholným dílem, a byla předstižena, jak je přirozeno u prací tohoto oboru, sbírkou Bartošovou. Sušilovi však náleží trvalé uznání za jeho průkopnickou práci, bez níž by jistě nebylo mohlo vzniknout dílo dokonalejší. Existencí pozdějších sbírek nepoklesl však zájem o sbírku Sušilovu, jak svědčí moderní pietní vydání. Podle obsahu má sbírka 1923 písní. Je v ní asi padesát písní od Brna, přes dvě stě slovenských, dále valašských, lašských, hanáckých a dokonce čtyři písně moravských Chorvatů od r. 1583 kolem Drnholce usazených. Jsou připojena odvolání k jiným sbírkám: Erbenově, písním slovenským, polským, lužickým a srbským. S ruskými se Sušil obeznámil teprve v posledních letech svého života, kdy mu byla z Ruska poslána obširná sbírka o čtyřech dílech, z níž se Sušil velice těšil, prohlašuje ruské písně ze všech slovanských za nejkrásnější. V české veřejnosti nevzbudila sbírka takový zájem, jaký by byla zasluhovala, snad proto, že obecnost nebylo tehdy tak kulturně vyspělé, aby kupováním knihy projevilo svou lásku k lidové poezii. Ani recenze časopisů nebyly na výši se zřetelem k významu sbírky. Mnohem větší porozumění ukázaly německé časopisy, které obširnými studii pochvalně ocenily nejen práci sběratelovu, nýbrž vyzdvihly tvořivost moravského lidu i po

stránce estetické. V Německu se dokonce tvrdilo, že pro svou hudební dokonalost nemohou pocházet z lidu, že jsou asi dílem nějakého umělce! „Sušil provedl svůj úkol tak — praví povoláný znalec F. Bartoš — jak by se sotva kterému z jeho vrstevníků bylo podařilo. Povážíme-li, že moravská nářečí té doby nebyla ještě ani zhruba prozkoumána, že tedy sběrateli samému na místě obeznamovati se bylo s povahou jejich, jest se nám věru až diviti, jak věrně celkem Sušil všecky podstatné zvláštnosti nářečí moravských vystihl. Zápisky Sušilovy jsou zajímavým dokladem jeho sběratelské pilnosti a svědomitosti. Všude si zaznamenával i z hovoru zpěváků a zpěvaček, zvláštnosti dialektické podle hlásek, tvarů a slov a poskytl tak hojně vzácné látky.“

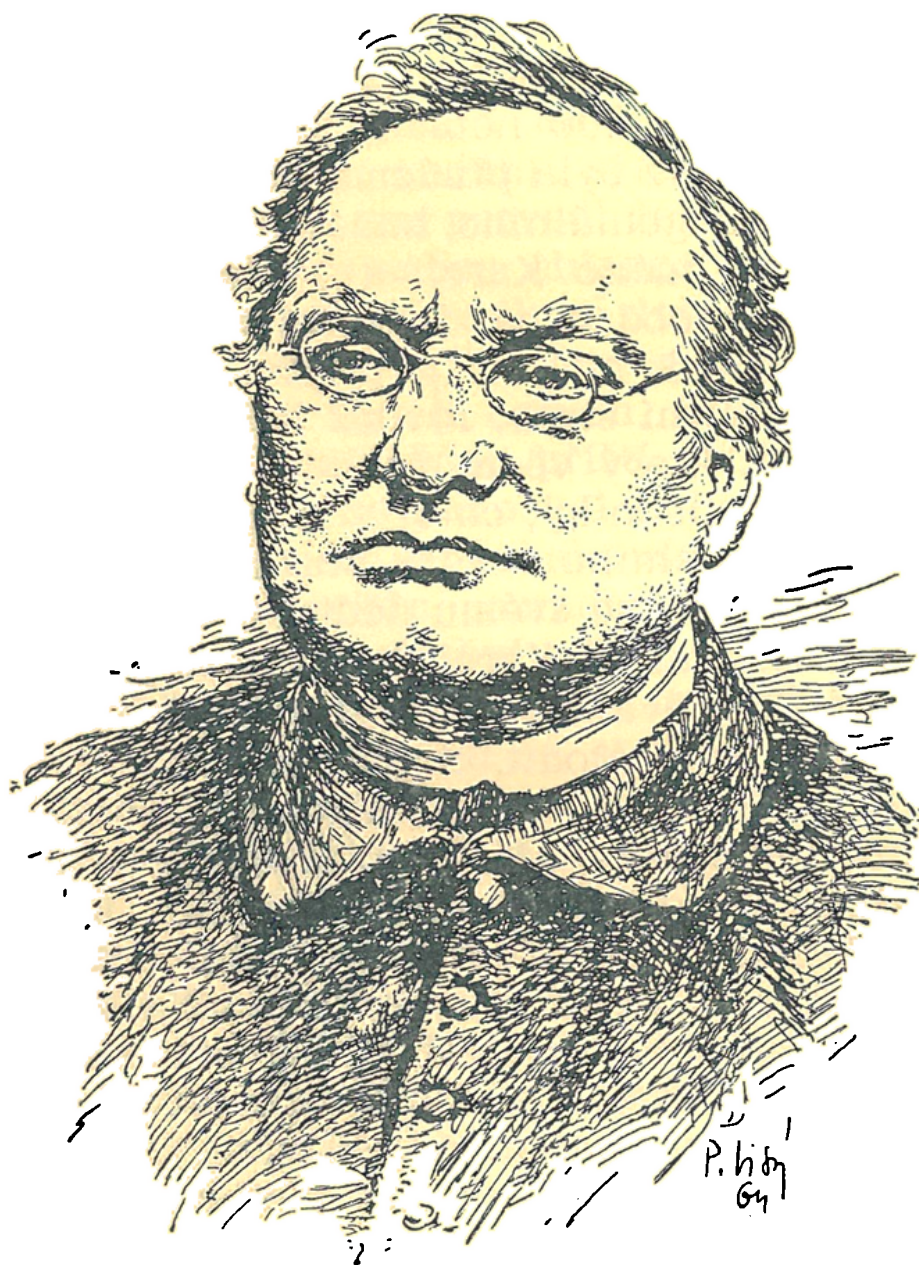
Sušil však nebyl jen sběratelem, ale také původním spisovatelem. Jak už bylo v oné době zvykem téměř u všech buditelů, začal pěstovat poesii, správněji řečeno, začal psát rýmovanou prosu, v níž tu a tam se zatřpytí drahokam skutečné ceny básnické. Sem patří „Básně“ vydané 1847, obsahující themata vesměs náboženská. Setkaly se i u vážných kritiků s přemrštěnou pochvalou, protože v té době rýmovaného plevele obsahovaly, i přes určité nedostatky, hodnotná zrna. Jungmann byl prý nad nimi pohnut k slzám. Další sbírka „Růže a trní“ z r. 1851 obsahovala ostré invektivy proti úpadku náboženského ducha, setkala se však s chladným odmítnutím ve vrstvách liberálních a Sušil byl označen jako náboženský nesnášenlivec. Správně diagnostikuje příčinu odvratu od



církvě: „Papežové, biskupové, kněží, — jenž jste zhrdli duchem Kristovým . . . jaká kletba nad vámi se věží! — Stali jste se tuze příslovím, — zděli (způsobili) jste svým žitím morovým, — že se zloba proti církvi ježí.“ — Najdeme ve sbírce i básně, které přiznávají dobro též jinověrcům: „Nedovodím, že krom církve svaté — všecko jenom vůkol ve tmách leží, — aniž pravím, že by jenom kněží — měli slovo pravdy v mysl vňaté . . . Neměj každého hned za kacíře, — jenžto k církvi svaté nehledí . . .“ — R. 1862 obě sbírky vyšly pod titulem „Sebrané básně“, jež byly sice v mnohém opraveny, ale příznivého přijetí se jim přes to nedostalo. Stejně nevšimavě bylo přijato posmrtné vydání „Nových básní“ r. 1870. Je zajímavé, že Sušil ostře káral Poláky katolíky pro jejich zhýralost, kdežto pravoslavné Rusy považoval za mravně silnější a zachovalejší; ovšem přitom odsuzoval samoděržaví, protože utiskovalo lid. Mnohem větších úspěchů došel svou „Anthologií z Ovidia, Katulla, Propertia a Muséa“.

S jeho učitelskou činností souvisí překlad „Spisů svatých Otců apoštolských“, vydaný r. 1837 s obsáhlým úvodem; překlad se dočkal tří vydání. Důležité theologické odvětví, jež české literatuře chybělo, Sušil čestně doplnil. „K tisícileté památce blaženého příchodu svatých Cyrilla a Methoda do vlastí našich“ vydal r. 1862 „Evangelium sv. Matouše, přeloženo a obšírně vyloženo“, ostatní evangelia a novozákonní spisy vyšly do r. 1872 pečlivě vyloženy podle nejnovějších výsledků biblického bádání. Neméně důle-

žitý byl překlad „Hymny církevní“, vydaný r. 1846, když usiloval o zmodernisování zastaralého kancionálu. Vedle jeho učitelské a literární činnosti nebylo prakticky oboru nábožensky nebo národnostně závažného, kterého by se nebyl nezištně zúčastnil. Nebylo také dobročinného spolku ani jednotlivce, jehož prosbu by byl nevyslyšel. Na věky byl odvolán od své práce 31. května 1868 v Bystřici pod Hostýnem.



P. PAVEL KŘÍŽKOVSKÝ

Když 9. ledna 1820 v rodině Křížkovských v Holasovicích u Opavy po prvé zazněl stříbrný sopránek právě narozeného chlapečka, nikdo netušil, že tato improvizovaná arie byla předznamenáním osudu budoucího geniálního hudebníka. Byl pokřtěn na jméno Karel, a protože rodina byla více obdařena hudebním nadáním než pozemskými statky, převzal péči o jeho vychování strýc, rovněž hudebník-klarinetista, který věděl, že lidé skoupě odměňují hudebníky, chtěl mít z hochy řádného řemeslníka. Avšak Musa bděla nad hochem, aby se svému dědictví nezpronevěřil. Sedmiletý Karel zmocnil se jednou tajně strýcova klarinetu a přesně si zapamatovav melodii, kterou strýc přehrával, začal na klapkách nástroje vyhledávat známé tóny, až se mu podařilo zahrát celou melodii. A nyní podle tónů, které znal, učil se poznávat noty. Podal tím nepopíratelný důkaz o svém nadání a zároveň o své houževnatosti. Odměnou mu byl výprask, kterým ho lidské neporozumění ještě dlouho potom odměňovalo za jeho lásku k hudbě. Přes zákaz učitelův chodil totiž v neděli k „muzice“ a v pondělí pak, ještě dříve než byl tázán, šel se položit na lavici, kde byla na něm vykonána exekuce metlou. Chmurný obzor se však pohnal vyjasňoval: regenschori v Neplachovicích, znaje lásku chlapcovu k hudbě, proti vůli strýcově mu dovolil chodit při mši sv. na kůr, kde ovšem nesměl zpívat. Karel všechno bedlivě pozoroval, a když se jednou sopránistka na dané znamení s nástupem opozdila, Karel sám bezvadně přezpíval celý její part až

do konce. To rozhodlo. Regenschori ve třech příštích letech učil hocha hrát na klavír, varhany a zpívat. Strýc s tím nebyl valně spokojen, i když viděl mimořádné hudební nadání synovcovo. Ale i ironický osud mu provedl žertík: jednou v neděli vzal s sebou chlapce na služby Boží do Opavy — vzdálené dvě hodiny od Holasovic. Takovou hudbu hoch ještě nikdy neslyšel. Byl jí opojen, zmaten, nadšen. A potom každou příští neděli utekl do Opavy, aby se pokochal krásou hudby. Po návratu domů ho čekal ovšem výprask. Až jednou udýchán, rozradostněn oznámil strýcovi novinu, že byl přijat v Opavě za fundatistu a že bude studovat. V dvanáctém roce svého věku se stal fundatistou a zůstal v Opavě tři léta, dokud při mutaci neztratil hlas. Pak se, podle vzoru jiných chudých a nadaných hochů, živil soukromým vyučováním až do konce humanitních studií.

Ukončiv je r. 1840, odešel na filosofii do Olomouce. Avšak pro naprostý nedostatek prostředků byl nucen studií zanechat. Složiv na radu přátel učitelskou zkoušku, vyučoval v Jamnici a v Opavě, při čemž se stále vzdělával v hudbě. R. 1843 setkáváme se s ním již v Brně na filosofii. Tehdejší profesoři, poznavše nadání a hudební znalosti Křížkovského, ihned se ho ujali a přijali do svého kruhu, který se snažil uvést čtyřhlasé vokální mše. Když se osvědčil nejen jako výkonný hudebník, nýbrž i jako dirigent, přiměli ho, aby sestavil sbor zpěváků, s nimiž koncertoval v předních brněnských domech na soukromých hudebních večír-

cích, což byla tenkrát „velká móda“. Svými výkony brzo na sebe upozornil, takže se stal vyhledávaným dirigentem kostelních i salonních sborů a pokoušel se sám o menší skladby. Po skončení filosofie vstoupil do augustiniánského řádu v Brně, jehož tehdejší představení poskytovali mu svými zálibami záruku, že ho budou v jeho muzikálním snažení podporovat. Roku 1846 složil profess a začal studovat theologii. Přijal řádové jméno Pavel.

Dosud byl národně neuvědomělý, ba snad dokonce vlažný. Teprve nyní, když se dostal do společnosti Ign. Wurma, M. Klácela a zejména profesora Fr. Sušila, začalo se jejich působením probouzet jeho národní uvědomění a vzklíčila láska k národu a rodnému jazyku. Především Sušil, poznáv jeho neobyčejné hudební nadání, ukázal mu cestu, jak by mohl být národu prospěšným. Prožíval všechny fáze národního probuzení let čtyřicátých a opět přičiněním Sušilovým, i jeho zájem o národní píseň, poznal kulturní nedostatky své doby, které ho přivedly na myšlenku samostatné české hudby, o níž tehdy ani Smetana neuvažoval. Křížkovskému náleží nesporně myšlenkové i tvůrčí prvenství v oboru samostatné české hudby vokální. Spolupráce se Sušilem měla první praktické výsledky: složil čtyřhlasé mužské sbory na některá čísla jeho sbírky národních písní moravských. Jsou to zejména: Malý převozníček, Anička, Čáry... Křížkovský nebyl první, který se o zhudebnění národních písní pokusil, ale byl první, jemuž Sušil vzdal chvá-

lu, že harmonisaci národních písní provedl tak dokonale, aniž setřel jejich původní ráz.

Na kněze byl vysvěcen r. 1848 a ustanoven za kooperátora při augustiniánské farnosti u sv. Tomáše v Brně. Vedle četných povinností duchovní správy věnoval všechnen čas hudbě. Jeho představení ho v tom štědře podporovali: zakoupili mu klavír, odborné knihy ke studiu a drahé hudebniny, jako třeba Bachova díla. Křížkovský se opravdově zahloubal do studia hudby na předloze moravských písní sbíraných Sušilem. Když si ducha této domácí národní hudby dokonale osvojil, začal komponovat samostatné mužské sbory.

Prvním byl mužský čtyřhlasý sbor „Utonulá“, uvedený r. 1860, který je počátečním mezníkem novodobé vokální hudby národní. Dost skladatelů tehdejší doby komponovalo na české texty, ale jejich hudba netryskala z bohatého zdroje české lidové zpěvnosti, jejich melodie byla předloze cizí, nevystihovala ji. Skladatel při dvouhodinové zkoušce v Praze roku 1861 věnoval úzkostlivou péči sborovému výkonu. Např. do únavy dal opakovat dva akordy na slovo „ach“, až sbor jímavou představou skladatelovu o tomto bolestném vzdechu věrně reprodukoval. Pražské hudební obecnostvo bylo opojeno krásou českého hudebního výrazu a ohromeno velkolepým provedením. Skladba nastoupila vítěznou cestu po českých vlastech a důkazem její dokonalosti je, že ještě dnes se s ní shledáváme na programech mužských pěveckých sborů. Následovaly

sbory „Dívča“, „Dar za lásku“, který po- nejprv byl provozován na německém brněnském gymnasiu a jediný ze všech čísel byl opakován na žádost německého obecnstva. Pak „Prosba odvedeného“, „Žaloba“, „Zatoč se“, „Zahrada Boží“, „Modlitba sv. Cyrila na sotnách“, „Pastýř a poutníci“, žertovný sbor „Výprask“. Známý je výrok Smetanův: „Teprve když jsem slyšel sbory Křížkovského, poznal jsem, co je česká hudba,“ kterému je rozuměti tak, že Křížkovský působil na jednu stránku tvorby Smetanovy, totiž na lyriku sborovou, jejímž byl nepopíratelným tvůrcem, jako Smetana byl tvůrcem české hudby instrumentální. Tento výrok byl uznáním genia geniovi, neboť oba dva nevědouce o sobě pracovali na základech moderní české hudby.

Největší slávu Křížkovskému přinesla snad kantáta „Hvězdy dvě z východu se berou v svatém průvodu“, jež byla roku 1863 na cyrilometodějské slavnosti provedena tisícičlenným sborem v Brně v Lužánkách pod širým nebem. — „Jeho velebnost unášela mysl každého v jiné světy a když zapěli sborové „Zlomte svodnou osnovu těchto nectných okovů“, nebylo lze se ubránit slzám“, napsal brněnský kritik a Palacký byl skutečně až k slzám dojat. Sbor byl komponován na slova Sušilova.

Křížkovský při své plodnosti nezanedbával ani skladbu sólovou. Pro jeden hlas upravil mnoho písní ze sbírky Sušilovy a napsal doprovod na nové texty: „Zahučaly hory“, „Zábrana“ a na slova Soukoppova „Jeseň a máj“. Ježto ve své skrom-



nosti nekladl velikou váhu na svou skladatelskou činnost, velká část jeho tvorby nebyla vytištěna a ztratila se. Nicméně, i když jsou dnes tyto skladby neznámy, vykonaly svou dobrou práci při našem obrození: staly se oblíbenými čísly programů nově zakládaných pěveckých spolků, které byly jádrem uměleckého života českého před otevřením samostatného divadla. — „Skladbami svými první ukázal, že z národních nápěvů a v duchu jejich vytvořiti lze hudební dílo, které netoliko individualitě národa naskrze odpovídá, ale i hudebním požadavkům moderním a vymoženostem nové doby vyhověti dovede... V skladbách jeho ráz národní v ničem neutrpěl, a přece jednoduchost a prostotu písně národní na výši umění pozvedl.“ (J. Geisler.) — Pěvecké sbory dnešní naší LUT vysoce si cení skladeb Křížkovského.

Když mu brněnský biskup hrabě Schaffgotsch zapověděl komponovat na světské texty, hlavně ovšem že to byly texty české, zatrpkl sice, ale tím pronikavěji se věnoval řízení kostelní hudby v klášterním chrámu, jehož byl regenschorim. Shromáždil kolem sebe výkvět hudebního světa brněnského, takže si mohl troufat i na moderní těžká díla, jako byla Beethovenova „Mše C-dur“, Mozartovo a Cherubiniho „Requiem“. Hochy fundatisty svědomitě hudebně vzdělával a staral se o ně pečlivě jako otec. Z jeho školy vyšli a s pýchou se k němu znali vynikající hudebníci, jako Jahn, Janáček, Vojáček a jiní.

Když olomoucký arcibiskup hrabě Für-

stenberg chtěl provést v metropolitním chrámu nařízenou reformu církevní hudby, uznal, že nejpovolanějším k tomuto úkolu je Křížkovský. Ustanovil ho proto r. 1873 ředitelem kůru. Za rok slyšel Křížkovský v Praze Fr. Witta dirigovat Palestrinovu mši i pak jeho přednášku o zásadách reformy chrámové hudby na podkladě gregoriánského chorálu a ihned začal tyto zásady uvádět ve skutek proti odporu a žehraní pánů kanovníků, kteří si libovali v různých ariích a sólových výstupech rázu spíše operního než duchovního. V této době zkomponoval nemálo církevních skladeb: „Requiem“ pro tři stejné hlasy, dvě „Te Deum“, offertoria, gradualia, litanie a jeho přičiněním se stal olomoucký kůr prvním kůrem reformované církevní hudby na Moravě a snad vůbec v Rakousku.

Když byl r. 1880 v Olomouci tanními vlastenci založen pěvecko-hudební spolek „Žerotín“, stal se jeho duší a rozradostněn napsal poslední dva sbory „Vesna“ a „Jest jaro“. Vždyť mu to připomínalo šťastnější doby brněnské, kdy založil „Brněnskou besedu“ a položil tím základ české hudbě, shromáždil kolem sebe všechny české zpěváky do Brna, kde pořádal koncerty v Lužánkách. Pod jeho taktovkou se rozezvučely veliké symfonické básně: „Antigona“, „Stvoření“, „Roční doby“.

Jakýmsi hudebním tusculem byly pro něho večery strávené v koncertech kvarteta, v němž jako výkonný umělec hrál violu. Konaly se v salonech hraběte Bukovkyho pro zvanou společnost, ale protože stále více hudbymilovných lidí toužilo

po poslechu, byly posléze provozovány v re-  
dutním sále. Na programu byly vesměs kla-  
sické skladby Beethovenovy, Haydnovy,  
Mozartovy, Cherubiniho, Schumanna.

Záchvat mrtvice, který ho ochromil na  
jaře 1833, byl první disharmonií v jeho  
plodném životě. Odešel zas do svého klá-  
štera, kde byl pečlivě ošetřován, a jeho  
jedinou útěchou byly projeveny vděčnosti  
a uznání od církevních představených i od  
hudebních korporací vděčného národa,  
který už tehdy v něm spatřoval patriarchu  
národního hudebního umění a křisitele  
české hudby. Vždyť jenom vzdálenost od  
kulturního střediska, Prahy, mu zabránila,  
že svůj talent nemohl plně rozvinout a že  
zůstal, jak sám říkal, „písničkářem“, skla-  
datelem vokálních sborů, skromným, ne-  
náročným knězem, vždy ochotným přispět  
ke kulturnímu rozmachu národa. Až 8.  
května 1885 ukázněnému dirigentu poky-  
nula neviditelnou taktovkou vlídná smrt,  
aby chmurnou disonaci churavého těla  
s geniálním duchem sladila ve vítěznou  
symfonii věčného života.



P. MATĚJ PROCHÁZKA

Se jménem Sušilovým je nerozlučně spjata to jméno P. Matěje Procházky, který se narodil 4. února 1811 v Brtnici, českém městečku u Jihlavy, a do svého osmého roku navštěvoval školu ve svém rodišti, kde byl jeho otec pekařem. Když se rodiče odstěhovali do Jihlavy, začal chodit do čistě německé školy s učitelem, kovaným Němcem, od něhož se v prvním roce naučil jen německé násobilce a čtení. Náboženství se učil bez zájmu a mechanicky, a když ke konci školního roku bez porozumění odříkal odpověď na otázku: Was heisst christkatholisch glauben, dostal pochvalu. Vyučováním tímto spíše otupělý než vzdělaný nastoupil do hlavní jihlavské školy, kde pomalu počínal chápat, co se po něm žádá, stykem s německými a poloněmeckými spolužáky. Když 1821 nastoupil do jihlavského gymnasia — ovšem německého — bylo mu dlouho z přednášené látky nejasno, takže až v kvartě si odnesl „eminenter“, aby si tuto známku udržel celé další studium. R. 1827 pokračoval ve filosofii a rétorice, čili v septimě a oktávě v Brně, kde vystudoval takéologii, vysvěcen byl však až 2. března 1834, ježto neměl věk předepsaný k vysvěcení. Primičí sloužil na svátek slovan-ských apoštolů sv. Cyrila a Metoda — tehdy 9. března — jaksi sub auspiciis těchto světců, jimž později celý svůj kněžský život věrně sloužil a v jejichž duchu v rod-  
né zemi pracoval.

Národostně snášenlivý biskup Gindel ustanovil ho za kaplana do Čejkovic u Hodonína, ale již po půl druhém roce povolal ho do Brna k sv. Tomáši jako kooperátora

a, chtěje zrovnoprávnit češtinu, nařídil Procházkovi, aby postní kázání měl česká — po prvé roku 1837. Ale ochuravěv byl ještě téhož roku přeložen na méně namáhavou faru německou do Komárova a r. 1840 do Zábrdovic, odkud r. 1850 byl povolán za katechetu na německé vyšší gymnasium do Brna.

Procházka celou dobu svých studií neslyšel od svých učitelů nejmenší zmínky o Slovanstvu. Teprve v posledním roce bohosloví, v němž se seznámil s Kampelíkem, byl v něm probuzen zájem o Slovany a slovanskou vzájemnost.

Seminář opustil s pevným životním programem vzdělávat lid nábožensky a uvědomovat národnostně. R. 1849 založil orgán spolku „Katolická jednota“, „Hlas“, jehož se stal prvním redaktorem a později, když redaktorství bylo neslučitelné s jeho profesorským úřadem, byl celé desetiletí jeho korektorem. Jeho nevšední sčtetlost, trvalá informovanost o všech kulturních proudech katolických v cizině a houževnatá pracovitost pomohly mu udržet „Hlas“ na úrovni podobných cizích časopisů a činnost Jednoty koordinovat s akčními programy evropských katolických spolků.

Dříve než r. 1847 vydal „Kázání na neděli růžencovou“ Sušil jeho práci přehlédl a popravil sloh, dosud nevytríbený. Od té doby styky se Sušilem nepřestaly a brzo se proměnily v ryzí přátelství, ač Procházka v Sušilovi vždy uznával svého učitele a předchůdce, jehož ideje svou houževnatostí uváděl v život. Ať už nábožensky nebo buditelsky, vždy pracoval pro

lid uvědoměle. Svým duševním rozhledem a bystrozrakem záhy postihl, že „čtení, kde lidu možno kolíbatí se v citech a hojně se rozplakati“, je zhoubné, i když si v něm lid libuje, „v době svobody náboženské, volného živnostnictví a ohromného pokroku v průmyslu, orbě a vědách“, zvláště když má za souseda bohatý a chladně rozumný národ, ježto potom by lidu nezbylo nic „než nádenictví, tělesná a duševní poroba a žebrácká hůl“. Proto hájil zásadu, aby lid „čerpal cit pro čest národní . . . skvělé příklady předků si za vzory k následování obral“. Proto jej o české minulosti hojně informoval svými historickými články i přednáškovými cykly, konanými v brněnské Jednotě, a pak je otiskoval v „Hlase“. Jeho zběhlost evropských církevních dějin poskytla mu hojnost látky k článkům i o cizích vynikajících osobnostech minulosti i přítomnosti, takže jeho pojednání (např. „Církev katolická v Anglii“ — „Hlas“ 1851) pro dobovou zajímavost a výstižnou charakteristiku osob (Newman) byla spolehlivě informativní a stylisticky vzorná. Historickou látku pro své přednášky a články o českých dějinách shledával si sám po archívech a knihovnách, nebo mu ji opatřoval P. Chlumecký. Jejich jádrem je historická pravda (píše např. o bratrských školách, že byly tak výborné, že „i katoličtí rodičové k nim dítky do škol posílali“,), k níž ovšem připojuje své poznámky kněze buditele a vychovatele. Jeho kritika je pronikavá, polemika řízná a poučení k tematatu přiléhající.

V dvojdílné knize „Život bl. Sarkandra,

mučedníka (1861), který byl 6. května téhož roku beatifikován, dokazuje, že nebyl zabit z důvodů politických, nýbrž náboženských. Vlastnímu životopisu předcházela výklad „o dvoustranném zápase náboženském v Čechách a na Moravě a konečném vítězství víry katolické“, který je mnohem obsírnější než sám životopis. Již předtím uveřejnil v „Hlase“ 1859 „Životopis sv. Jana Kapistrána“ a „Životopis Stanislava II. Pavlovského, olomouckého biskupa“, který ještě psal česky (zemřel 1598).

Téhož roku 1861 byl napaden německými listy a vyšetřován, že se opovážil zavést na německém gymnasiu při bohoslužbách vedle latinských a německých také české písně a že vymohl dovolení, aby žáci slovanského původu směli odpovídat česky při náboženství, jež se ovšem přednášelo německy. Dovolení bylo dáno v předpokladu, že bude bez odezvy, protože nebylo českých učebnic náboženství. Ale neústupný Procházka už příštího roku vydal překlady učebnic pro pět tříd a o rok později i pro oktávu. Když r. 1863 vyšly nové učebnice pro tercii a kvartu, znovu je přeložil, takže r. 1865 byly všechny české učebnice již hotové, a to Martina a Fesslera „Katolická mravověda“, „Dějiny zjevení Božího ve Starém a Novém Zákoně“ a „Dějiny církve Kristovy“. Důvodem, proč zkušený katecheta nenapsal sám vhodné učebnice, bylo, že německé originály byly schváleny rakouským episkopátem a byly proto jakýmsi „kánonem“, od něhož se katechetové nesměli uchýlovat. Mluva Procházkova v těchto překladech



je pečlivá, ryze česká, barvitá a libozvučná, aby se čeští studenti učili na ní také svému jazyku, neboť na témže ústavě přednášel češtinu, k níž mu odborné studium dalo solidní vědecký základ.

O národní rozvoj tehdejší mládeže se totiž příliš nepečovalo. Belcredi náležel ke konservativním velkostatkářům a hrál si na vůdce moravských katolíků, zmocniv se finančně „Hlasu“, který potom spílal svému prvnímu redaktoru Procházkovi, jenž varoval před jeho politikou, rozbíjející spolupráci se stranou národní. Je pochopitelné, že mládež hltala slova tohoto osvědčeného katolíka a buditele, neboť ještě 1880 (viz „Našinec“ z 12. března) konfiskovali představení alumnům v seminářích nejen Nerudu a Krásnohorskou, ale i Hála. Na středních školách nebyly poměry lepší. Okresní hejtmani nepotvrzovali vysvědčení nemajetnosti (k osvobození od školného) studentům, kteří hráli české divadlo a pořádali národní zábavy. Literární kroužky byly pronásledovány. Feudální protičeská hierarchie nedovolila bohoslovcům v Brně při cyrilometodějské mši sv. r. 1831 zpívat česky a v Kroměříži nedovolovali alumnům ani „Musejník“. Útočištěm a útěchou studentů byli vlastenečtí kněží rázu Procházkova a ovšem Procházka sám.

Ten se zahloubal do minulosti českého křesťanství a sledoval ji až k sv. Cyrilu a Metodě s tím výsledkem, že napsal obširný spis „Život sv. Methoda“, v němž vedle misionářského účelu sleduje již zájmy slavistické, které chtěl založit na vědeckých důvodech. Důkazem tohoto za-

měření je cenná studie „Glagolita Clozianus“ („Obzor“ 1880), dále informativní článek o ruském pravoslavném časopise „Christianskoje čtenije“ (v ČKD 1860), zpráva o „Duchoborcích a jiných rozkolnících ruských“ v témže čase 1861. Jeho spoluprací povýšen na oltář slovanských národních světců kult sv. Cyrila a Metoda a Velehrad, metropole Velké Moravy, povznesena na slovanský Řím. Toto křesťanské slovanství vyvrcholilo v jubilejních slavnostech r. 1863 na Velehradě a za měsíc v slavnostech brněnských, jež měly už ráz národně český. Ze svědomité péče o prospěch svých studentů vydal péčí svých oktávánů r. 1861 „Novou literaturu“, která úplně vyčerpává dané thema a zahrnuje nejen české, nýbrž i moravské, slovenské a česko-americké autority. Pamatoval též na bohoslovce. Když r. 1885 stalo se „Museum“ spolkovým časopisem „Růže Sušilovy“, jehož odbory byly založeny ve všech českých a slovenských seminářích, přispíval pravidelně do každého čísla kritikami a úvahami, jsa ochráncem a rádcem nového časopisu.

V prvních letech se pokoušel i o poesii a beletrii, ale autokriticky vycítiv, že je to pro něho cizí obor, věnoval všechny své síly žurnalistice, přispívaje do všech církevních časopisů, „Pražských novin“, „Světozoru“, „Národních Listů“, „Moravské Orlice“, „Obrazů života“, kalendáře „Moravana“, pro který mimo jiné napsal obsažný Sušilův životopis, do „Obzoru“, a ve všech redakcích byl vítaným přispěvatelem pro aktuálnost svých temat a bystrost postřehu. Tak už r. 1880 {Obzor}

vytušil nebezpečí, jež vznikne národu založením agrární strany a zle zaútočil na „ničemníky po způsobu Padařovského mudrce“ — totiž Alfonse Šťastného, ideového zakladatele strany. Pro Vymazalovu „Anthologii ze slovanských literatur“ přeložil četné ukázky z polské poesie. Ve „Sborníku Velehradském“ 1883 nadšeným pojednáním přivítal I. díl „Filosofie dle zásad sv. Tomáše Aquinského“, kterou vydal v Brně dr. Jos. Pospíšil a jež mu na sklonku života byla blaženou útěchou, že zásady, za něž celý život bojoval, se uskutečňují.

Jeho život skončil tragicky: za mlhavého podzimního večera byl 26. listopadu 1889 povalen na ulici drožkou a usmrcen. Pochován byl vedle svého učitele, přítele a spolupracovníka Františka Sušila pod týmž náhrobním kamenem.



P. JOSEF VLASTIMIL KAMARÝT

Byl to rodem i působením Jihočech. Narodil se 21. ledna 1797 ve Velešíně u Krumlova, v rodině obdařené 13 dětmi. Oba rodiče byli pobožní, otec patřil k nejhorlivějším svatojanským a mariánským poutníkům, a děti vychovával rovněž ve zbožnosti. Do místní školy je po prvé zapsán r. 1806, ale brzo ji opouští, aby šel na vychování „do Němec“, do Horního Dvořiště, a naučil se němčině, zpěvu a hudbě. R. 1808 je už zase doma, stává se nejprve privatistou a od r. 1814 řádným žákem německého piaristického gymnasia v Českých Budějovicích. Tam se setkal s chlapcem, s nímž navázal přátelství, jež přetrvalo celý život — s Čelakovským.

Zprvu to byli němečtí básníci, k nimž přilnula jejich mladá srdce: Goethe, Schiller, Herder, Bürger, Lessing, Hagedorn. Nebylo však nebezpečí, že hoši touto četbou otupí národní uvědomění: čítali Nejedlého „Hlasatele“, Jungmannův „Ztracený ráj“ a „Jiné výbornosti vlastenecké“. O prázdninách se pilně navštěvují, sdělují si dojmy z četby, dokonce se pokoušejí oba o veršování — německé. R. 1816 se rozcházejí: Čelakovský jede pokračovat ve studiích do Písku, Kamarýt do Lince. Pobyt v úplně německém prostředí působí na hochu příznivě. Utěšuje se skládáním písní milostných, epigramů a vlasteneckých básní. Do té doby spadá vznik bojovné básně „Píseň Čecha“: „Dnem i nocí se vší mocí Tobě, vlasti, pracuji; život Tobě v každé době, vší svou sílu daruji.“ Své plody uveřejňuje dokonce dříve než Čelakovský v Hýblových „Rozmanitostech“, v „Čechoslavu“ a „Dobroslavu“.

Přátelé se znovu sejdou v Praze na filosofii, kam Čelakovský přišel na podzim 1817 a Kamarýt v lednu 1818. Bydlili spolu. „Kvasy veselé to byly“ — vzpomíná Kamarýt — „v Praze u tebe, když Kociánka přinesla džbánek piva a za groš chleba; bohat jsem byl u tebe, když zastaviv Klopštoka, dostal jsem dva zlaté“; velebí „Evičku na Kozím plácku“ s dvougrejcarovou polívkou a když bude kapsa nadutější, jsou tam telecí nožičky a je v koleji snad ještě naše stará pumpa... To bylo zlaté živobytí“.

A v jiném listě teple zavzpomíná: „Tehdejší jaro jen slaviti mohl jsem s Klopštokerem zbožným u boku tvého, i čísti Goetha i Huse nevinného, i slyšeti Bolzana blahomluvného!“ Ale i tento bohémský nenáročný život byl snad příliš nákladný pro kapsy rodičů, neboť již příštího roku pokračují oba ve studiích v Budějovicích, ale nakrátko, neboť Čelakovský byl z ústavu vyloučen, protože si prostřednictvím kanovníkova sluhy vypůjčoval z jeho knihovny zakázané knihy. Kamarýt zůstal dále v Budějovicích, i když se rozhodl pro studium theologie, které skončil r. 1824. Již r. 1825 se stal kaplanem v Táboře a za rok expositou v blízkém poutním místě v Klokotech, kde setrval až do své smrti.

Přátelství obou mužů, Čelakovského a Kamarýta bylo tak hluboké a upřímné, že těžko v naší literární historii najdeme podobné. Z něho obzvláště v prvních letech vyplýval veliký vzájemný vliv a je nesporné říci, čí z obou byl mohutnější. Podle vzoru Zieglerova k svému křestnímu jménu připojili ještě další „vlastenecké“

jméno: Čelakovský Ladislava, Kamarýt Vlastimila. Společná četba usměrnila jejich záliby: Matthisson probudil v nich smysl pro přírodu, Lessing zájem o divadlo, na jehož návštěvu věnují často poslední groš, Hagedorn, úsměvný pěvec měšťanského života, svedl je k neškodné satire, Herder přivedl Kamarýta k řeckým klasikům, Čelakovského k bibli a oba k písni lidové.

Přátelé již koncem června 1820 chtěli, spolu ještě se seminaristou Marchalem a s Plánkem a „koho ještě anděl Pánu přinese“, vydati společnou sbírku básní. Ale censura svým „Non imprimatur!“ lakonicky, ale definitivně jejich úmysl zmařila. Ale již roku 1822 vychází Čelakovského sbírka „Smíšené básně“ a ještě téhož roku s tímž titulem sbírka Kamarýtova. Volbu kněžského stavu pojal Kamarýt jak se sluší vážně, věděl, že péče o svěřenou duši vyžádá si všeho jeho úsilí, má-li být účinná, a že mu tedy nezbude času na literaturu. Proto v doprovodu v „Slově“ k básníkům praví: „Jiný stav, jiné povolání žádá toho, abych nyní poděkoval Muse, ana touto nevinnou zábavou mládenectví mi osladila, ana inne tolikeré nehodě a bolesti, ba již od dětinství podaného některou aspoň požehnanou hodinou ukájela v libé zapomenutí.“ Dává sbohem všem svým vysněným, mnohdy elegickým a vždy platonickým láskám — anakreonickým. Nebyla to prázdná póza toliko Kamarýtova: Chmelenský ve svých básních vášnivě líbal a objímal všechny české děvy a přitom byl čestným, vzorným otcem a věrným manželem! — Smysl pro

krásky přírodní okrášlil sbírku nejedním básnickým skvostem. Je nesmírně vnímavý pro kontrasty mezi životem vesničanů a měšťanů a přiklání se k životu na vesnici. Vůdčím motivem celé sbírky je Kamarýtova láska k vlasti, zanícená pro český jazyk, velebící slavnou českou minulost, odsuzující národní vlažnost a dokonce odpadlictví. Ten něžný, usměvavý, ostýchavý Kamarýt chtěl by za vlast krev prolévat! Některé básně jsou diktovány upřímnou zbožností („Služby Boží“ aj.). Přímý vliv Bürgrův a Goethův možno sledovat u baladických motivů; některé balady, oproti dějově nejasným Čelakovského, jeho balada „Dcera mlynářova“, jsou neobyčejně životně podány a svěže vylíčeny. Jiné balady jsou chtěnými napodobeninami rukopisu Královédvorského. Hlavní tendencí je neustálý boj hrdinů proti cizím vetřelcům, bojovníky vypravují do války jejich milenky. „Sprostnost“, jak říká Kamarýt, je nejvýznačnější jeho vlastností: prostotu hledá v umění i v přírodě, dává jí přednost v životě venkovském oproti městskému, vyhlašuje ji za své umělecké kredo a Čelakovský ji vidí jako přednost jeho poesie. Tuto vlastnost měl Kamarýt z lidových písní, jejichž byl pilným sběratelem, hlavně na popud Čelakovského, který některé jeho umělé písně pojal do svých „Slovanských národních písní“. Největší ctižádostí básníků této doby bylo, aby uměli tvořit písně, jež by nebylo lze rozeznat od lidových. S nadšením líčí Čelakovskému, jak v Kučeři s Vackem byli na hospodě: „Lidé hodní, sprostní Čechové uctili nás, jak mohli, po



večeři přišel Honza, as patnáctiletý jo-  
nák: My s Vackem jej pozorujem, loudíme  
se k němu a „Honzo, umíš-li pak zpívat!“  
Ó je! Kdož by v Čechách neuměl zpívat!  
...Nechtěl spustit, až pak stříbrný groš  
mu citeru či jazyk rozvázal. To byl večer!  
To byla přirozená zpěvohra až do půlno-  
ci! Některé památky obdržíš od Vacka. My  
jeden na druhého hlídáme, divíme se, ple-  
sáme v srdci, až nám oči slzely ... na vše-  
liké naše dotazování, kde se ty písňě učí,  
kde zpívají, k našemu největšímu divení  
vypravuje, že jen tak z přiskočení, ze za-  
slechnutí a mnohé že sobě skládají sami!  
A tolikéž rozdílných, nelehkých nápěvů  
pamatovati, to jsou hlasy! Ano, v létě prý,  
i když přijdou z polní práce, na návsi si  
sednou ti bardové a zpívají jako o závod,  
až je přemůže spánek a tu lehnou na pa-  
žit; když je zas jitřena vzbudí, jdou po  
své práci. Co zvláštního při tom, že při  
tom sedání žádná děvice ukázati se ne-  
smí, u muzik ale jsou milované, ano ne-  
vyhnutelné... Také znamenati sluší, že  
ze všech těch písni, co nám bylo zpíváno,  
ani jedna, ani slovo nebylo urážlivé mra-  
vů a čistotě“. — Kamarýt se při sbírání  
lidových písni, na rozdíl od Čelakovského,  
omezil na píseň českou, ale první dal pod-  
nět k sebrání mravů, obyčejů, „ale tohle  
taky tak nazvané pohádky sebrané...  
Mnozí národové se o to již pokusili a my  
jako obyčejně ještě nic“. Nemyslí tím  
pověsti o Horymírovi: „Nevíš nic více, co  
ti babička vypravovala? Já si asi na dvě  
vzpomínám a jsou hezké, nejdřív je spí-  
šu. Učiň totéž a vydáme to někdy,“ vy-  
bízí přítele. A tak tedy Kamarýt byl nejen

iniciátorem, ale průkopníkem folkloru, neboť pro Čelakovského vyšetřoval kroje, popisy staveb atd.

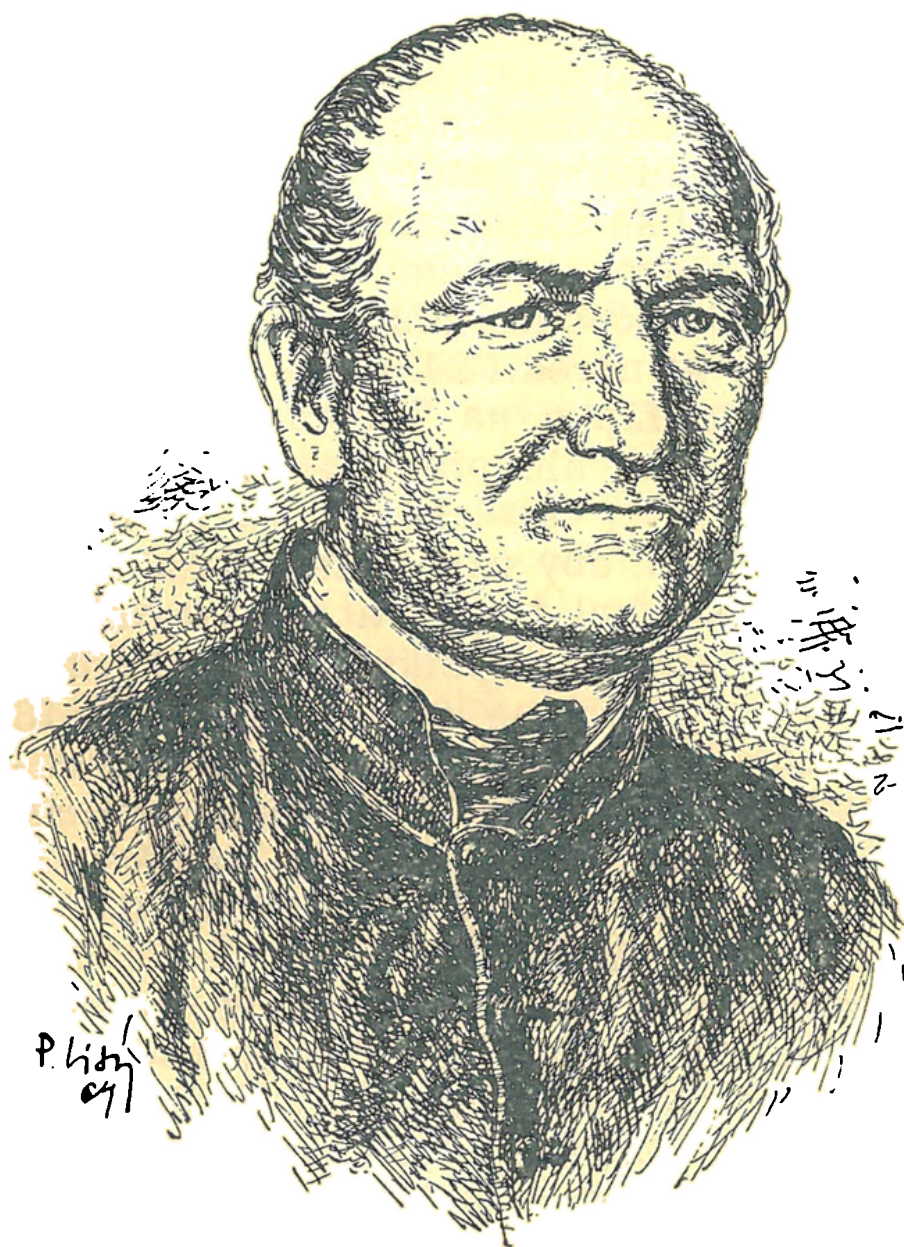
„Smíšené básně“ byly sice jedinou původní básnickou sbírkou Kamarýtovou, ale nebyla jimi jeho literární činnost vyčerpána. Znaje vedle němčiny francouzsky, anglicky, polsky a rusky, překládal z těchto jazyků pro tehdejší časopisy. Do Časopisu pro katolické duchovenstvo přispíval náboženskými básněmi i rozpravami časovými, např. „Slovo o nynější církevní hudbě“, „Proč má duchovní na české osadě ustanovený uměti dobře česky a má-li také něco věděti o české literatuře?“

Ale kněžské srdce Kamarýtovo toužilo ještě po jiné sbírce písní. České světské písně, co jich tištěno veskrze „pro obveselení myslí mládencům a pannám na světlo vydané jsou, ale když ten čilý mládenec, ta kvetoucí panna tak někdy jest myslí zarmoucené, že ji nižádná písnička obveseliti nemůže: není-liž třikrát dojemnější její „Ó Maria, zpomeň na mne!“, kterouž ona slzavýma očima před obrazem té nejsvětější potěšitelkyně aneb někde venku o samotě zpívá?“ Proto ještě jako seminarista roku 1823 dal se horlivě do sbírání duchovních písní a pokračoval v něm systematičtěji od roku 1827. Byla to práce nesmírná, ale zajímala ho „jako čtení nejvýtečnější“. „Když jsem po vesnicích sbíral a sbírali dal, nebylo téměř chýšky, která by mně hezkým prošívaným svazečkem nebyla posloužila, v každé víscce povědomých špalíčkových kancionálů bylo k nalezení. Totéž v městečkách...“ Z jediné obce Plánské dostal přes 40

písničkových svazečků, z jiných obcí 15 kancionálů. Roku 1829 prohlédl veliké kancionály sedlčanský, prachatický aj. Pražští přátelé mu pomohli výběrem z kancionálů nepřístupných. Po dlouholetých přípravách a úmorné práci vyšel konečně roku 1831 první díl knihy „České národní duchovní písně“ a příštího roku následoval druhý díl s úhrnným obsahem 246 písní. Pro pořadatele byla rozhodující básnická cena písní. Charakterisuje písně historické i soudobé: „Ze staročeských vane duch vážné prostoty a jádrnosti, což právě jim k ozdobě býti může, anť navíce jsou historické a dogmatické; v novějších naproti, jako v poutnických, prosebných, svatomilostných, ozývá se něžnost, síla všestranného citu náboženského, slovem, v nich lyrické hraje všemi mocnostmi lidského srdce.“ Vydavatel je chtěl věnovati budějovickému biskupovi, ale ten vyslovil káravé podivení, že katolický kněz mohl pojmouti v svoji sbírku písně, jež nemají morální ceny, ba odporují i duchu křesťanství... Kamarýt si ulevil: „Vědí aspoň, jaký duch či puch v Budějovicku panuje“. Za to čeští spisovatelé přijali dílo nadšeně. Palacký: „Kniha tato nám největší potěšení způsobila.“

Pro školy sepsal „Pomněnky anebo rýmované propovědi nábožnosti, mravnosti a moudrosti“, jež vyšly až po jeho smrti a obsahovaly na 800 sentencí cizích i vlastních. Přípravoval k tisku sváteční kázání, misionářské knihy modlitební, sestavoval litanie k svatým a světicím, ale byl náhle odvolán na den svatého Josefa 1833, kdy jako předzvěst jeho příš-

tího života ozývalo se od oltářů Páně:  
Justus ut palma florebit... Odpočívá ve  
stínu překrásné mariánské svatyně nad  
romantickým lužnickým údolím, do něhož  
tak často hledíval, na nejpoetičtějším  
hřbitově světa...



P. FRANTIŠEK JAROSLAV  
VACEK KAMENICKÝ

**CH**udý, kamenitý, ale rázovitý a krásný jihočeský kraj dal české kultuře nejedno slavné jméno. Také k dlouhému průvodu vlasteneckých kněží-buditelů přidružily se četné světlé postavy, jejichž kolébka stála v tomto neblahobytném, ale přece líbezném koutku. Mezi nimi udržel si čestné místo František Vacek, který se narodil 24. ledna 1806, v Kamenici nad Lipou na Tábořsku v rodině ne sice nuzné, ale přece jen nemajetné, ježto jeho otec, vesnický řezník, musel se hodně ohánět, aby uživil sedm dětí... Ve škole si povšiml bystrosti a píle malého Františka děkan Popelka a poradil otci, aby dal chlapce na studie. Tak r. 1818 odchází na německé gymnasium do Jindřichova Hradce, kde se všelijak protlouká, ale přece si na každém vysvědčení odnáší vesměs známky *e m i n e n t e r*. Tento mimořádně znamenitý prospěch upravil mu cestu k dalšímu studiu. Poslali ho na filosofii do Prahy, kde přes své německé vzdělání nepřiklonil se ke kolegům národnostně vlažným, nýbrž brzo uzavřel upřímné — a jak se ukázalo, celoživotní — přátelství s Čelakovským, Kamarýtem, Koubkem, Langerem, Chmelenským a jinými. Zásluhou tohoto přátelství gravituje stále rychleji a nenávratněji do středu tehdejšího buditelského snažení. Již jako devatenáctiletý jinoch debatuje v Čechoslavu básní „První květen“, pod pseudonymem Jaroslav Kamenický. Některý tichošlápek ho denuncoval rektorovi, který si ho pozval *a d v e r b u m a u d i e n d u m*, při čemž mu naznačil, že je zbytečné psát české básně. Ale ve

Františku-Jaroslavovi se vzbouřil Táborák a pohotově vysvětlil Jeho Magnificenci: „Budu-li lékařem, budu lidu českého stesky slýchati, budu-li knězem, českému lidu budu kázati a tedy toho potřebuji.“ — Ale již roku 1827 se rozloučil s Prahou a odešel studovat teologii do Budějovic. Tím se jeho styky s přáteli a Musou nikterak nepřerušily. Přátelům píše vzácné listy a Musám je věrný svými příspěvky do časopisů. Na kněze byl vysvěcen 25. července 1831 a podle tehdejšího zvyku si zvolil heslo prosté, hluboké, zavazující: S lidem pro lid! — Hned nato odešel jako zámecký kaplan do Březnice, kde byl jeho patronem hrabě Hanuš Kolovrat, vlastenec a lidumil, s jehož finančním přispěním vydal „Písně v národním českém duchu“. V této době prokázal přátelskou službu příteli Čelakovskému: požehnal 2. II. 1834 jeho sňatku s Marií Ventovou, jeho první ženou, o níž básník po její smrti vděčně vyznal: „Byla to šťastná, blažená léta, která jsem s ní prožil.“ — Po osmiletém pobytu v Březnici stal se 1839 farářem v Týnci u Klatov, aby od tamtud přesídlil 1844 opět v hodnosti faráře do Merklína. Již příštího roku byl jmenován děkanem v Blovicích, kde v téže hodnosti zůstal až do své smrti.

Vacek Kamenický od svého příchodu do Prahy cele se přimkl k Čelakovské družině, z níž se utvořila „Vlastenecká škola básnická“, která v dvacátých a třicátých letech přijala z lidové poesie heslo básnické prostoty, kterou obrodila umělou poesii a která ještě dlouho potom byla považována slabšími talenty za ne-

vyčerpateľný zdroj. Jsme v té době na vrcholu rozvoje českého romantismu. Jeho prvky přinesl Kollár z Jeny, jeho vzory vyčetl Čelakovský z Herdera a Goetha. Členové „družiny“ Šnajdr, Kamarýt, Vacek Kamenický, Chmelenský tento návrat k lidové písni — vlastně objev lidové písně — nadšeně schvalovali. Zvláště na mladého Vacka a jeho tvárnou duší, horující pro vše krásné a dobré, působil vliv Čelakovského hluboce a trvale. Svou příslušnost k vlastenecké škole básnické osvědčil už v roce 1825, když pochvalný potlesk českého obecnstva při představení Grillparzerovy tragedie, urážející český cit, vybičuje z jeho nitra vášnivě protestní báseň „Přemysl Otakar II.“, kterou mu uveřejnil „Čechoslav“. Důkazem jeho vlasteneckého smýšlení jsou také básně „Vina“, „Pyšná děva“, jimiž mladický student vyznává svou lásku k zanedbávanému a opomíjenému národu. Dědictví Kollárovo se jeví ve veršované skladbě „Pěvec Vlastoň“ (v „Slovanském poutníku“ 1826), vyznívajícím ostrým odsouzením národní neuvědomělosti. Pokouší se také o baladu básněmi „Velmír a Vela“, „Zoufalkyně“, „Trn a růže“, v nichž se uplatňuje vliv obou Rukopisů. Vzdáleným ohlasem srbských a ruských písní hlaholí skladby „Ztráta“, „Krátký smutek“ a „Nevěra“. Příklady z Petrarky a překlad „Z písní Jana Kochanovského“ dokazují, že básník je znalcem jazyka a literatury italské a polské. V této době uveřejňují jeho práce Čechoslav a Slovanský poutník. Když se sblíží s mladým klokočským administrátorem Kamarýtem a



společně s ním podnikne roku 1827 menší cestu po Čechách, rozjásají se oba až k slzám a jsou téměř u vytržení, když jim prostý venkovský hoch — „bard“, jak ho nazvou — zazpívá několik písniček; a kajícím se radí: „Básníku, pod lavici! Poslouchej, co národní musa pěje!“ Tento prostý zážitek utvrdí ve Vackovi ještě více přesvědčení, že těžiště poesie je v lidové písni, a stává se horlivým sběratelem přísloví a lidových písní pro Čelakovského, který sám mu dosvědčuje, že „tak pilně bral podíl na českých národních písních“. Od té doby patří také k nejpřednějším napodobitelům národních písní.

Ještě jako seminarista zpracovává náměty lidových písní a pokouší se je vyjádřit písňovou formou; vycházejí pod tituly „Sedmero písní“, „Čím to je?“, „Písně v duchu prostonárodním“. A když je už kaplanem v Březnici, vydává je doplněné knižně v rozsahu 108 stran pod názvem „Písně v národním českém duchu“, s dedikací svému učiteli a příteli Fr. Lad. Čelakovskému: „Toběť Musy české děkují, žes je z cizích vysvobodil kruhů.“ Časově vychází tedy Vackova sbírka — roku 1833 — dříve než Čelakovského „Ohlasy písní českých“ — roku 1839 — ač obě byly tvořeny současně. Vacek loyálně Čelakovskému doznává v listě z 12. listopadu 1832: „Povedlo se mi něco v tomto druhu básnictví, že jen pouze vám to děkovati mám, vyznati musím.“ Čelakovský uznává veřejně v úvodu k „Ohlasu“, že prostonárodní písně české „nalezly posud jediného šťastného napodobitele, p. Fr. Jar. Kamenického... Vše,

cokoli tento druh básnictví vyhledává, v tak pěkné tu shodě a míře, taková veskrz lehkost a plynulost, že skutečně naše písně jako v zrcadle spatřovati se domníváme. Jediné však, čeho při nich jako celku neradi pohřešujeme, jest právě tato nadmírná rozmanitost tváří, anť se co dítky jediné rodiny a ne jednoho národu nám představují.“

Kamenický v této sbírce projevil vzácné porozumění pro českou lidovou píseň: jeho písně jsou prosté svými náměty a formou, vynikají lahodnou mluvou, reprodukují věrně lehký tón a jsou vlastním obrazem života českého člověka, jeho práce, zábavy, zármutku, oblékání. Vadí jim toliko Čelakovským vytčená jednotvárnost. Vlivem romantismu často se opakují náměty elegické, skoro sentimentální. Jeho milé např. umírají ze žalu nad nevěrou, což se ve skutečné lidové písni nevyskytuje. Kritika vytýkala Kamenickému, že v jeho písních je prvek lidové poesii cizí — uvědomělé vlastenectví. V tom měla pravdu, ale v dnešní době, po časovém odstupu, můžeme tvrdit, že tento nedostatek, zkreslující lidové písně, byl velikou předností: byl vědomým nástrojem k probuzení spícího národního uvědomění. Když dívky a chlapci v jeho písních vzletně mluví o vlasti, hrdě se hlásí k svému národu a jazyku, nesporně vykonávají veliký vliv na čtoucího prostého českého člověka. A k tomu chtěl právě Kamenický mluvit. Pro tento rys, zdůrazněný v pěti vojenských písních povinností bojovat za národ a vlast, je Kamenický prvním umělým básníkem zpěvných,

vlasteneckých písní. Ostatně český lid projevil svůj postoj k této poesii Kamenického tím, že si ji oblíbil a jeho písně zpíval. Do dneška se zpívá jeho „U panského dvora náš Vitoušek orá“.

Ale Kamenický byl netoliko uvědomělým vlastencem, nýbrž i uvědomělým knězem; vedle lásky k vlasti a národu budil také lásku k Bohu. Tento náboženský prvek jasně proniká ve skladbách „Budoucí lůžko“ a „Pamatuj na smrt“ rázu eschatologického, „Pobožná milá“, v níž hoch opěvuje milou, že se za něho modlí u kapličky. Skládal také duchovní a příležitostné písně k církevním oslavám, jež uveřejňoval v „Časopisu pro katolické duchovenstvo“, který z popudu K. A. Vinařického začal vycházet roku 1844; vydal zde i dvanáct znělek „Svatý Václav“, které později rozhojnil a vydal pod titulem „Lilie a růže“ r. 1846. V 69 znělkách prvního dílu líčí události pohanské doby a v 90 znělkách druhého dílu křesťanskou historii až po Břetislava I. Svou synovskou lásku vyzpíval v dojemných, prostých pěti elegiích „U hrobu mé matky“, sepsaných časoměrnými distichy. Z jeho překladů zasluhují čestné zmínky Klopstockovy skladby „Na budoucí milenku“ a „Na Fanny“, Mickiewiczovy balady „Návrat Otce“ a „Vidění“, Van der Veldova povídka „Dívčí boj“ a Chateaubriandovi „Mučedníci“. K vydání sebraných spisů, ač se o ně několikrát jednalo, nedošlo pro básníkovu nevtíravost.

Veškerá literární činnost Kamenického je zaměřena k prospěchu celonárodnímu: rozdmýchává lásku k vlasti, káže potřebu

svornosti, vytváří národní uvědomění, vysvětluje nevyhnutelnost osvěty mezi nejširšími lidovými vrstvami, jejichž duši i pastýřem byl celý život. S tímto úmyslem založil v Blovicích zpěvácký spolek, jehož produkce, když nebylo jinde místa, konaly se u něho na faře.

Takto štědře se rozvíjela jeho láska k národu, ale jeho srdce neméně překypovalo láskou k Bohu, kterou činně projevoval láskou k potřebným a trpícím. Kupoval a zdarma rozdával školní knihy dětem, půjčoval drobným řemeslníkům do začátků, navštěvoval nejchudší nemocné. aby jim přispěl chlebem pozemským i nebeským, každý pátek poděloval sto chudých. Ale nejušlechtleji se projevila jeho caritas, když následkem sucha vypukl hlad: dal provádět na farských loukách meliorace, aby opatřil lidu zaměstnání. Rovněž po roce 1866 dává se zcela do služeb strádajících osadníků: bez rozmýšlení obětuje všechny své úspory na dobu stáří, ve výši 600 zl., aby měl na mzdy pro pracovníky, které zaměstnával překopáváním polí, stavbou — zbytečné — zdi kolem zahrady, zkrátka pracemi, které nebyly nezbytné a byly jenom prostředkem k podpoře hladovějících. Tímto chápáním dobročinnosti předstihl svou dobu, jež se omezovala skoro jen na udílení almužen. Je zbytečné dodávat, že byl pro své literární zásluhy a pro svou lásku k lidem oblíben jak mezi tehdejšími literáty, tak mezi svými osadníky, a když roku 1868 začal churavět, soustřeďovaly se k blovické faře starostlivé myšlenky všech dobrých a k Otci všech zalétaly

prosby za jeho uzdravení nejen od jeho kněžských spolubratří, ale od všech, jimž byl svědomitým otcem. Leč dny jeho života rychle uplývaly. Zesnul 23. března 1869. Jeho pohřeb připadl na Zelený čtvrtek, na svátek Zvěstování Panny Marie. Jako spravedlivý Kristův kněz nezanechal jmění, toliko knihovnu odkázal buď dějovickému gymnasiu. Tak odešel ze světa kněz, který celý život neúnavně tvořil krásu a rozdílil dobro, nečekaje za to jiné odměny kromě té, jež je připravena těm, kteří milují Boha srdcem i skutky.



P. FRANTIŠEK VETEŠNÍK

Otec Františka Vetešníka, Matěj, byl lokajem arcibiskupa Příchovského. Když přibývalo dětí — měl 3 dcery a 7 synů — hleděl se osamostatnit a najal si hostinec v Jizerním Vtelně, kde se jeho ženě Anně narodil 1. listopadu 1784 syn František. Už od malička projevoval mimořádné vlohy a proto byl s podporou arcibiskupa Příchovského dán na studie. Svým rodičům a mecenáši dělal vždycky radost, neboť si přinášival ke konci roku vysvědčení s nejlepšími známkami. Roku 1804 přešel na filosofii do Prahy. Do litoměřického semináře vstoupil r. 1806 a také tam vynikal bystrostí a pílí. Jako většina alumnů byl národnostně vlažný. Teprve druhý rok theologie je rozhodný pro něho významnou událostí, jež znamenala obrat v jeho názorech a orientaci: na theologii začal totiž přednášet češtinu Jungmann, s nímž se brzo seznámili Marek i Vetešník tak intimně, že z jejich styků vzniklo přátelství, jež potrvало celý život. Jungmann v obou vzbudil živý zájem o češtinu, který rozkvetl v plodonosný květ lásky k vlasti a národu. Z Jungmannova popudu se pokoušel o verše, ba zabýval se dokonce plány na rozměrnější práce. Neměl však tak mohutnou tvůrčí potenci jako Marek, ale vynikal zato houževnatou vytrvalostí, umocněnou citem a upřímností buditelských snah.

Když r. 1810 ukončil theologii, stal se kaplanem ve Mcelích, kde se celých šest let svého pobytu zabýval dějepisným studiem, čítaje cestopisy a vzděláváje se v češtině. Nejvíce přilnul k slovanské historii a také hojně přispíval do časopisů

pojednáními z tohoto oboru. Čím důkladněji pronikal do ducha dějin, tím zřetelněji poznával, že Němci nespravedlivě překrucovali dějiny k naší škodě a s rozhořčením praví: „Máme již to neštěstí, že se učíme znáti téměř každý kousek cizího světa, majíce nevědomostí zastřeno, co vlast chová ohromně krásného... každé pěkné údolí, potůček německý máme v obraznosti, ale jakými zázraky udivila přirozenost Slavii, nemnoho tušíme.“ --- V době jeho kaplanování v Mcelích začal Jungmann sbírat látku k svému slovníku a znaje Vetešníkovu svědomitost a vytrvalost, vyzval ho, aby společně s Markem vypisovali slova z dobrých knih a slovní obraty lidové mluvy. Vetešník se dal horlivě do práce, doplňoval Dobrovského a Thámův slovník doklady z obecné řeči a výpisky ze starší i novější literatury, pokud měl k ní přístup. Tato práce prokázala platnou službu Jungmannovi, který to v úvodu vděčně konstatoval, a dlouho byla uložena v sobotecké děkanské knihovně.

Ze Mcel se dostal r. 1815 do Dolního Bousova, kde svou spisovatelskou činnost ještě rozvinul. V té době vydal také svou nejrozsáhlejší báseň „Hněvsa z Stránova“, jež líčí spor mezi pohanstvím, zde zosobněným Hněvsou, vychovancem Drahomířiným, přítelem Boleslava Ukrutného a vrahem sv. Václava, a vznikajícím křesťanstvím, jehož nositeli jsou kněží mírní, svatí, trpěliví, čelící pohanským ohavnostem horlivým misionářským dílem a zázraky. Toto jednostranné pojetí zahalilo stínem tendenčnosti myšlenku v jádru



plodnou a znehodnotilo i její zpracování, místy velmi zdařilé. Vyvrcholením jeho básnické tvorby je Opsání žalmu o důstojnosti člověka. Všechny tyto básně vyšly r. 1815 v příloze k Vídeňským Listům. Ale do radostné práce zasáhl rušivý tón: nenávisným i nenáviděným zloduchem tehdejší obrozenecké doby byl censor Němeček, jemuž za jizlivé „non imprimatur“ Čelakovský zaklnul: „Látro hromů do Němečka uhoď! aby mu ruka zdřevněla, řiť otekla, měděný nos v sejr se obrátil!“ (Čel. kor. I, 74.) Nuže, tento „ohyzný pop“ zakázal vydat Vetešníkův překlad Marmontelova Belisara, jemuž vytkl nejen závadný obsah, nýbrž zavrhoval i nucený prý sloh, neologismy a archaismy. Jungmann prostřednictvím Markovým, jsa méně výbušný než Čelakovský, radil Vetešníkovi, aby „změnil, zvláště co těm hlupákům příliš ruského jest“. Avšak nepomohlo ani odvolání k vídeňské censure, která často zrušila Němečkův zákaz.

V Bousově byl Vetešník velmi oblíben i jako duchovní správce: žil vzorným životem a jasem svého ušlechtilého ducha ozařoval své okolí, šíře poznání krás české vlasti, horlivě pečuje o povznesení českého jazyka nezištným půjčováním českých knih a vytrvale se snaže o mravní povznesení lidu.

R. 1819 byl přeložen do Markvartic, kde byl na návrh Markův jmenován r. 1836 osobním děkanem za svou spisovatelskou činnost a za to, že dbal o vzdělání svých osadníků, založiv pro ně bohatou knihovnu. Sám pilně studoval cizí řeči a jako tolik tehdejších kněží na zastrčených far-

kách kromě latiny a řečtiny znal angličtinu, francouzštinu a slovanské jazyky, hlavně polštinu a ruštinu. Za polského povstání stál s Markem na straně Poláků. Byl Slovanem tělem i duší. Jak vypravuje Dvorský, hrával učitel Dolenský, nedbaje liturgické discipliny, ruskou hymnu, když Vetešník sloužil mši sv. Napsal také paměti markvatické obce, jež nebyly uveřejněny, ale přivedly Vinařického na myšlenku, aby byly sepsány a uveřejněny dějiny památných kostelů.

Vetešníková práce byla značně usnadněna, když se r. 1838 dostal do Sobotky jako děkan, protože tamní občané byli už národnostně uvědoměli. Nejprve se pustil do knihovny děkanství, která byla pro něho nedostačující, ježto obsahovala knihy toliko náboženského obsahu, tedy výklady Písma svatého, traktáty a díla kanonického práva. Vetešník ji uspořádal systematicky. Poněvadž byl Jungmannovým spolupracovníkem na slovníku, potřeboval nezbytně filologické spisy a starou českou literaturu, kterou začal shánět po okolí, a veliké množství knih, jež by snad byly přišly nazmar, takto vykoupil a zachránil. Pro některé musel však až do Vídně, a tak se knihovna vbrzku honosila vzácnými prvotisky, k nimž především náleží německý prvotisk Nycolaus de Lyrá, *Postillae perpetuae in Vetus et Novum Testamentum*. Kromě nich shromáždil hodně knih historického obsahu, jak vyžadovala tehdejší doba, pokoušející se o revindikaci národních práv na základě historických pramenů. Tak řadí se k sobě Veleslavín, Stránský, Balbín, Dobner, To-

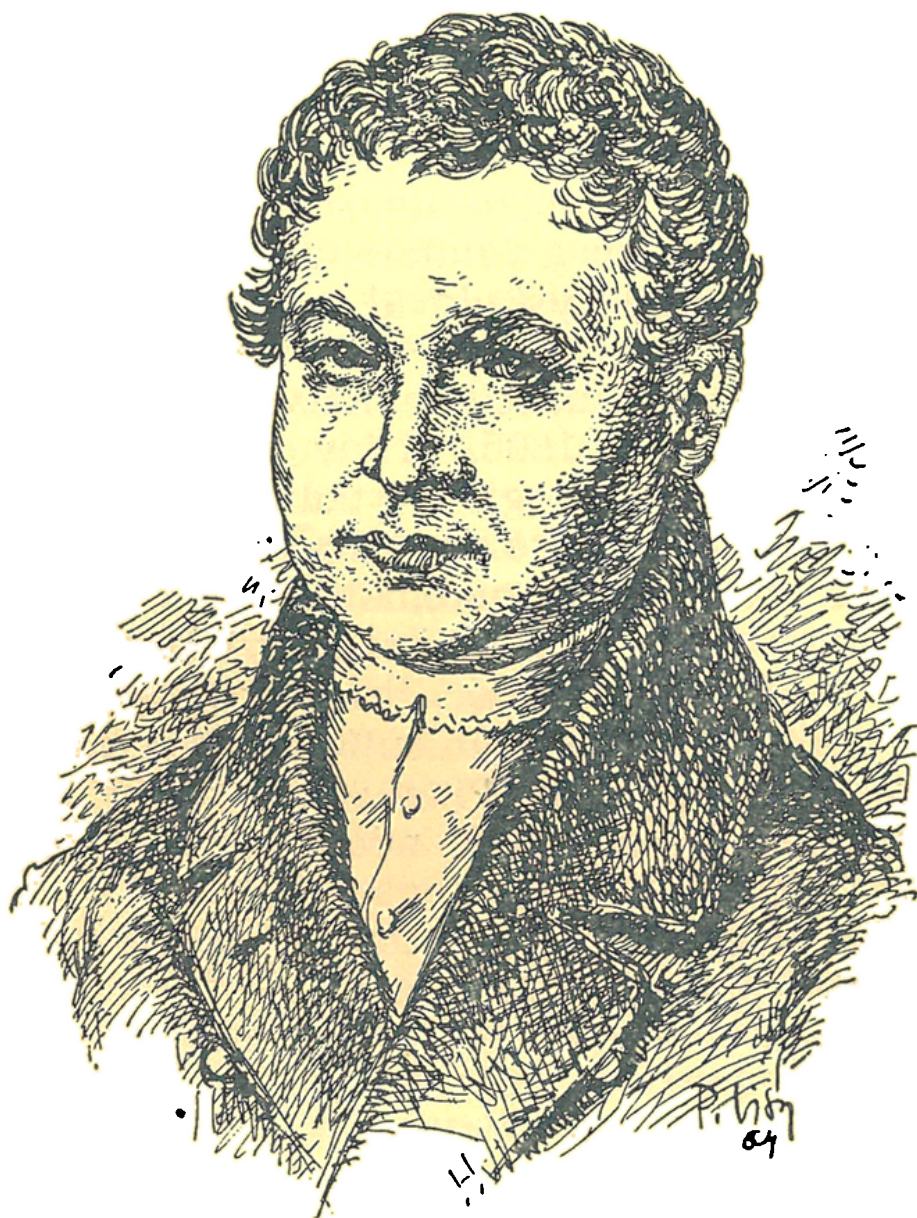
mek, Palacký. Ale jeho vědecký zájem ne-  
byl tím vyčerpán: vybraní autoři z oboru  
věd zeměpisných, přírodních, filosofie a  
beletrie rozšiřovali jeho duševní obzor.  
Z nich vybíral to nejlepší, aby to dále roz-  
sával ve formě poučných pojednání, zá-  
bavných článků mezi český lid, který bylo  
třeba nejen srozumitelnou českou četbou  
upoutat, nýbrž i vzdělávat. Jako spolupra-  
covník zůstává věren Jungmannovi: s ním  
přechází do III. ročníku „Hlasatele“ jde  
do „Prvotín“, jeho jméno se objevuje  
v „Čechoslavu“; a po celý život vytrvale  
pracuje pro jeho slovník. Je to jeho vzor  
buditele a jeho milovaný přítel. Na jeho  
přátelskou radu svěruje verše nejprve je-  
mu k upravení a pak je posílá redakcím  
„Almanachu“, „Dennice“, „Novoročenky“,  
„Jindy a nyní“, které otiskují ovšem i jeho  
prózu. Nermalou zásluhu měl o „Časopis  
katolického duchovenstva“, jak uznali re-  
daktoři Pešina i Jirsík; na jeho stránkách  
uveřejňoval pojednání theologická i práce  
aktuální důležitosti.

Druhým nerozlučným přítelem byl Ant.  
Marek, s nímž udržoval stálé styky. Li-  
buňská fara byla ohniskem, z něhož se  
šířily po české vlasti nové myšlenky, kde  
se scházivali četní literáti i z kruhů mlad-  
ších a nejmladších a debatovali o svých  
literárních podnicích, o časových otáz-  
kách politických a připravovali propagaci  
české knihy; neboť každý spisovatel této  
družiny knihy nejen spisoval, nýbrž také  
rozprodával, což znamenalo často finan-  
ční oběti. Proslulé byly čtvrtky u „Libuň-  
ského jemnostpána“ a úterky u třetího  
přítele Vetešníčkova, prof. Frant. Šíra v Ji-

čině. Vedle časopisů přispěl také do Josefovičovy „Sbírky povídek zábavných“ překladem Johanity z van der Velde a do „Zábavného čtení, sebraného z výborných cizojazyčných spisovatelů“, které vycházelo v Jičíně, přeložil z francouzštiny „Alžbětu nebo Vypovězence sibiřské“. Protože kupoval všechny české knihy, které vycházely, brzo mu nestačily místnosti, takže byl nucen ve sklepě kostelní věže zřídit knihovnu, kam všechny knihy přenesl.

Svůj kněžský úřad konal z přesvědčení, proto snadno překonával nesnáze, jež povinnosti s sebou přinášely. Měl na mysli jen blaho vlasti, a proto se neúnavně snažil, aby z mládeže byli vychováni čestní a mravní občané. Sám byl povahy jemné a ke každému bez rozdílu se choval vlídně a přívětivě. Přitom byl však proslulý svou přímostí, jež bez ostychu říkala otevřeně mínění i nadřízeným.

Od roku 1848 churavěl a nic pozoruhodného už nenapsal. Když r. 1850 zesnul, poznala veřejnost po otevření závěti, že i po smrti chtěl prospět svému národu, odkázav všechn svůj majetek děkanství a kostelu v Sobotce.



P. JOSEF VOJTĚCH SEDLÁČEK

Synek Josef, který se mydlářskému mistru Sedláčkovi narodil 24. února 1785 v Čelákovících na Kouřimsku, byl určen na mydlářství a také po smrti otcově se začal mydlářství učit. Na přímluvu katechetovu byl poslán na studie do Prahy. Byl vokalistou a fundatistou u karmelitánů, dvě třídy vystudoval u maltézů a gramatické a humanitní třídy na malostranském gymnasiu. K premonstrátům v Teplé vstoupil r. 1805, přijav řádové jméno Vojtěch, a theologická studia dokončil na pražské universitě. Koncem téhož roku se stal profesorem matematiky na filosofickém ústavu v Plzni, který byl řízen premonstráty z Teplé. Ironií osudu tento germánský a germanisující klášter má zásluhu o počestění Plzně: jeho česky cítící členové — profesori německého kláštera a německého gymnasia — svou buditelskou činností na počátku minulého století vštípili českému živlu v Plzni národní uvědomění a odvrátili od něho osud úplného poněmčení. V čele těchto zasloužilých mužů stojí Josef Vojtěch Sedláček, který byl r. 1816 promován na doktora filosofie, ale do té doby se o českou literaturu a buditelské snahy vůbec nestaral. V tomto roce se náhodou poptával na plzeňské poště po německých novinách a ponejprv spatřil Hromádkovy „Vídeňské noviny české“. Sáhl po nich, „četl a žasnul! . . . cítil sebe najednou očarována a jako navracena v dni svého dětinství, kdež uchu jeho s rozkoší slýchati bylo sladké zvuky řeči mateřské,“ jak sám vypravoval J. J. Markovi. Jeho vývoj rychle pokračoval zásluhou A. J. Puchmajera. Četl pilně české

knihy, studoval gramatiky Dobrovského a Nejedlého a již na sv. Bartoloměje téhož roku se odvážil česky proslovit v arciděkanském kostele v Plzni „Sváteční kázání, držané v Plzni o slavnosti sv. Bartoloměje“, jež vyšlo 1816 u Fetrla v Praze a je první tištěnou literární prací Sedláčkovou.

Téhož roku vyšel důležitý dekret dvorské studijní komise, který nařizoval, „aby pro gymnasia v místech pouze českých, aneb kde spolu rodilí Čechové se nacházejí, prefekti a profesori v jazyku českém zběhlí se představovali, v týchž gymnasiích žáci, kteří známost jazyka českého z triviálních škol s sebou přinášejí, také v českém překládání a v českých spisech se cvičili“. Tento dekret byl Sedláčkovi vítanou oporou, aby svou buditelskou činnost mohl přenést do školy; od r. 1817 vyučuje na německém gymnasiu i na filosofickém ústavu češtině. Profesorský sbor, jak poznamenává kronikář, spatřoval ve vládním nařízení úmysl zavádět do školy utrakvistické vyučování, „které podle jeho slov protičesky zaměřených je ovšem se stanoviska pedagogického zavržení hodné. Na plzeňském gymnasiu obepluli toto úskalí šťastně tím, že se profesori vyjádřili, že češtiny neznají, a zároveň se profesor Sedláček nabídl, že bude vyučovat žáky ve zvláštních hodinách“. Tedy jedině nezištné iniciativě Sedláčkově má Plzeň co děkovat za vyučování mateřského jazyka na svém ústavu. Jeho vyučování bylo úspěšné, svědčila o tom nejen četná pochvalná uznání úřední, ale celá řada žáků, které podnítil k lásce k mateřskému jazyku a rodné zemi. Mezi nimi jsou zvláš-

tě A. V. Žitek, Jak. R. Macan, Jan Jindřich Marek, Jan Pravoslav Koubek, Jaroslav Fr. Kalina, Arnold Oldřich Šindelář, kteří literárně vynikli, nebo byli aspoň činní v řadách buditelů.

Jako ostatní buditelé v jeho době je si i Sedláček vědom, že jeho obrodná činnost se nesmí omezovat na jeden, nebo dva úseky veřejného života, nýbrž že musí zasáhnout co nejširší kruhy. Proto roku 1818 v Hromádkově národním ústavu ve Vídni vydává ódu „Na Plzeň“, kterou při různých příležitostech sám přednášel a její výtisky hojně rozdával. Připomíná v ní Plzeňanům jejich slavné rodáky a předpovídá slavnou budoucnost. Povzbuzen úspěchem ódy, jež vskutku našla v nejširších kruzích ohlas, sestavil „Paměti Plzeňské“, jež „ku poctě slavných vladyk, slovutných měšťanů a obyvatelů král. krajského vejsadního města Plzně sepsal a vydal Jos. Voj. Sedláček“, v Plzni 1821. Je to různorodá směs dějepisného i zeměpisného materiálu, kde mezi příležitostnými básněmi Sedláčkovými jsou data o posloupnosti českých králů, kronikářské záznamy i překlad Hilariovy „Řeči k vladykám a měšťanům plzeňským“ z r. 1467. Vášnivě kázání Hilariovo uveřejňuje proto, že v něm „obraz tehdejšího věku s nejživějšími barvami představen nachází“, ač všude odsuzuje husitskou dobu. Paměti měly být základním kamenem k chystané historii Plzně, kterou však pro jiné práce neuskutečnil.

Sedláček věděl, že buditelská činnost nebude mít plných úspěchů dříve, pokud nebude české obecné školy. Neustal pře-



svědčovat vlivné kruhy, až konečně do-  
sáhl, že škola byla slavnostně otevřena  
3. listopadu 1819; hned na počátku měla  
142 dětí. Teprve po osmi letech byla ote-  
vřena druhá a po dalších šestnácti letech  
třetí třída.

Jeho zásluhy ocenil magistrát jmenovav  
ho čestným občanem a věnovav mu stří-  
brný příbor, zlaté bicí hodinky a zlaté pe-  
četítko. Plzeňští ostrostřelci už r. 1818  
díkem za ódu uspořádali v předvečer jeho  
narozenin hostinu a rozešli se „v srdeč-  
ném objímání a doložování, že žádný ne-  
přestane pravým Čechem býti...“

Ale bylo třeba, aby český jazyk slyšeli  
i ti, kteří o literaturu neměli zájem a ani  
do školy nechodili. K tomu se jedině ho-  
dilo divadlo. Ovzduší pro české divadlo  
bylo v Plzni krajně nepříznivé, protože  
tam pevně zakotvily německé hry kočují-  
cích společností a hry německých ochot-  
níků. Sedláček první se pokouší o české  
představení a své pokusy opakuje až do  
své smrti. Jeho přičiněním bylo uspořádá-  
no první české představení 6. dubna 1818,  
kdy někteří členové německé herecké  
společnosti s plzeňskými ochotníky zařa-  
dili do programu Kotzebuovu „směšnohru“  
„Roztržití“. Představení podle novinářské-  
ho referátu bylo triumfem české řeči.  
A již 11. května byla hrána činohra Em.  
Davida „Osvobození Plzně od Táboritů  
roku 1434“ rovněž s nevídaným úspěchem.  
Tím byl pohnut ředitel německého divadla  
Krammer „k provozování českých her čas  
od času“. Ale protože česká představení  
měla neobyčejný — a ovšem také kasovní  
— úspěch, „umínil si od nyníčka podobné

i také větší české hry provozovati“. Pak následovala nedobrovolná pauza, až 1829 našel Sedláček vhodnou místnost pro své ochotníky, kteří hráli ve prospěch postavení českého divadla. Situace byla však stále nepříznivá, že i optimista Sedláček počínal ztrácet naději. Teprve r. 1835 za ředitele Suvara, který je sám Čech, se odhodlal uspořádat zase české představení; Sedláček přepracoval Klicperovu báseň v trojaktovou veselohru „26 před soudem neboli bulka v nebezpečnosti“, která měla opět bouřlivý úspěch. Dvě generace přešly, než se splnil sen pořadatele prvního českého představení, vybudování českého divadla v Plzni.

Podle Puchmajerova vzoru založil Sedláček čtenářský spolek ve Spáleném Poříčí r. 1820, protože pro politické překážky se mu nepodařilo založit jej v Plzni. V témže roce uspořádal však v Plzni první české hudební představení, oratorium „Kristus skrze své umučení oslaven“, zpěv o utrpení Páně ve 4 hlasích se sbory s úplnou hudbou, kterou složil Aug. Bergt, zčeštil podle hudby V. Sedláček.

Díla trvalé ceny sepsal Sedláček ze svého vlastního vědního oboru v intencích Jungmanna a Presla usilujících o jakousi českou encyklopedii, a to: „Základové měřictví čili geometrie“ v Praze 1822, a „Základové přírodnictví aneb fysiky a matematiky potažené neboli smíšené“, v Praze 1825 (I. díl) a 1828 (1. část II. dílu); dílo pro nezáměr zůstalo nedokončeno ač Jungmann označil Měřictví za „první v tom druhu knihu klasickou“. Oběma spisy byl položen základ k vědec-

kému bádání v oněch oborech v českém jazyku a zároveň podán důkaz, že čeština byla v té době už tak vyspělá, že mohla vyjádřit i abstraktní pojmy matematické a fysické. Měřictví věnoval Sedláček ruskému caru Alexandru I. a obdržel za svou pozornost briliantový prsten; Fysiku poslal císaři Františku I. a dostal za ni papírové uznání. Obě díla získala mu však takovou reputaci, že Palacký s ním počítal jako se spolupracovníkem přírodovědecké části svého zamýšleného naučného slovníku.

Sedláček vydal také mnoho veršovaných prací, hlavně příležitostných: oslavných, vítacích, pohřebních, gratulačních — z nichž ovšem poesie nevane. Čestnou výjimku činí zmíněná óda „Na Plzeň“ a náladově popisná elegie „Věž Plzeňská v plameni“ z roku 1835. Vedle toho přispíval téměř do všech tehdejších českých časopisů recensemi, referáty a drobnými literárními příspěvky. Zajímavé jsou i dnes jeho divadelní kritiky českých představení, o jejichž trvalé zakotvení tolik usiloval.

Postavu Sedláčkovu trefně zachytil J. K. Tyl v „Pomněnkách z hrobu nejstaršího Čecha“ za jeho návštěvy u V. Nejedlého, jemuž přivezl do Mirošova dekret čestného občanství plzeňského: Byl tam mezi četnými hosty „zvláště zavalitý mužiček s kulatýma tvářema a v bílé klerice, kterýž svou živostí všecko ještě více rozněcoval, nežli beztoho všichni sami sebou již, tak živou schůzku a přátelským setkáním rozníceni byli. Říkali mu ‚pane profesore‘ a co byli dobří známí, volali na něj ‚Sed-

láčku'!". Mezi jeho přátele, vedle nejdůvěrnějších Puchmajera a Zieglera, patřili téměř všichni současní literáti bez ohledu na skupinu ypsilantistů, nebo iotistů či přívrženců prosodie časoměrné, nebo přízvučné. Teprve v posledních letech se přátelský poměr poněkud zakalil, ježto Sedláček začal psát referáty také do německých novin. Čelakovský píše o tom Kamarýtovi 1830: „... ten plzeňský buben a ta ješita nám opět hanbu udělal. V svazku leden „Neues Archiv“ nalézá se od něho (ještě že podepsaná) zpráva o loňském počínání v literatuře české... sám sebe v textu asi třikrát jmenuje...“ Sedláček se bránil námitkou, že to dělá proto, aby se o české literatuře i mezi Němci vědělo. Ovšem těžko lze ho zbavit výtky ctižádosti: rád se dával oslavovat a přijímal významání. Tak v r. 1835 záslužný zlatý peníz... F. J. Smetana dobře připomenul: „Ať pak měla také touha po cti a pochvalle častý podíl v podnikání jeho, kdož proto méně smí ceniti je, než výjevy ctností lidských vůbec zasluhují? Bodejž, aby nebylo zdrojů méně čistých, z nichž tak zvaná šlechtnost vyplývá.“

Naproti tomu stojí jeho naprostá nezištnost, nepachtící se za hmotným ziskem a materiální odměnou. Bez námitek platíval knihkupecké účty, ač knihy půjčoval celému širokému okolí, nestaraje se o vrácení. Říkával: „Opravdový vlastenec musí kupovati každou knihu českou i odebírat každý časopis vlastenecký, třeba je nečítal, aspoň pro pomáhání literatuře a spisovatelům.

Ostatně jeho slabůstka se mu stala

osudnou: Byl pozván na ostrožreleickou hostinu 24. ledna 1836, k níž složil českou báseň; místo ní se však přednášela báseň německá. Cestou domů se nachladil, onemocněl zánětem plic a 2. února zemřel.

KDO SE SNAŽÍ DOSÁHNOUT  
VELIKÉHO CÍLE,  
NESMÍ MYSLIT NA SEBE

*Podějte oběť jak se sluší  
a mějte důvěru v Boha!*

Ž 4, 6.



P. PhDr JOSEF FRANTIŠEK  
SMETANA

Narodil se na úsvitu mnohoslibného XIX. století 11. března 1801 v Sviništaněch u České Skalice jako syn vrchnostenského zahradníka náchodského panství. Měl pět sourozenců a nebyl proto středem zájmu svých rodičů. Školního vzdělání se mu dostalo v Třebešově, a protože jevil mimořádné vlohy, dali ho učit latině. Když mu v devíti letech zemřel otec, ujal se péče o jeho výchovu jeho strýc, sládek Fr. Smetana v Novém Městě nad Metují, otec skladatele Bedřicha Smetany. Strýc ho dal v jeho čtrnácti letech zapsat do nižšího gymnasia v Hradci Králové, „kde jakkoli jen česky mluvil, brzo nad ostatní hochy vynikl“; a v mimořádných hodinách češtiny u profesora V. V. Klicpery byl premiantem. Když r. 1819 odešel na filosofii do Prahy a poznal Jungmanna, zahořel vlasteneckým nadšením. Po dvou letech vstoupil do arcibiskupského semináře. Na kněze byl vysvěcen 14. srpna 1826. Představení poznavše jeho zálibu v historii a v přírodních vědách, poslali ho studovat dějepis, matematiku a fysiku. Od r. 1829 do r. 1831 byl kaplanem v Úterém, kde se zabýval studiiemi matematickými a přírodovědeckými. Po vykonání profesorské zkoušky stal se suplentem a později profesorem fysiky na filosofii v Plzni. Na doktora filosofie byl promován r. 1834.

Brzy po jeho příchodu začíná, hlavně vlivem jeho spolubratra Vojtěcha Sedláčka, prvního uvědomělého buditele poněmčené Plzně, jeho horlivá a mnohostranná buditelská činnost. Když Sedláček umřel, rozloučil se s ním tklivou elegií a jako samozřejmé dědictví převzal jeho vlastenec-



ké snahy: přednášel posluchačům filosofie o českém jazyku a literatuře, kdežto profesor Šindelář vyučoval v mimořádných hodinách češtině na gymnasiu a kaplan Wiesner převzal starost o českou knihovnu. Vlastencem tedy nepřestává být ani jako učitel, ba právě v této funkci pracuje pro vlast ze všech sil. A Sedláčkův okruh působení ještě rozšiřuje: nespokojuje se národnostním uvědomováním studentů, ale chce zainteresovat nejširší lidové kruhy, o něž nikdo nejevil zájmu, nejen o vlast, národ a rodnou řeč, nýbrž i o jejich hmotné zájmy, o zvýšení jejich sociální úrovně. Nelituje námahy a obětuje své snaze i nedělní odpůldne, aby v gymnasijských posluchárnách vykládal učňům, tovaryšům i drobným českým mistrům o pokroku přírodních věd. Přitom, aby látku svému posluchačstvu co nejvíce přiblížil a učinil zábavnou, provázel své výklady fyzikálními experimenty. Božena Němcová v „České Včele“ z 2. února 1847 dosvědčuje, že jeho cesta byla správná: „Co se týče okolních vesnic, nechte se nikde pilněji než v Medákově. Toho zásluhu má J. K., tamnější selský synek . . . On nechočil jen doma do školy a v pozdějších letech, když trávil nějaký čas u příbuzných v Plzni, chodíval do nedělních přednášek pana profesora Smetany.“

Tyto přednášky se staly zárodkem „nedělní průmyslové školy“, jež byla r. 1840 otevřena a na níž se přednášelo česky. Smetana, národní buditel, předchází svou dobu, stával se buditelem sociálně-hospodářským, aby český člověk prostřednictvím vyššího odborného vzdělání do-

sáhl většího hospodářského blahobytu. Z počátku měla škola asi 50 posluchačů, kteří za nedlouho vzrostli na 200, takže posluchárna jich ani nemohla pojmout. Byla udržována jen ideální horlivostí přednášejících, kteří i fyzikální pokusy konali na svůj náklad. Veřejnost měla jen pochvalná slova, příspěvky však vázly. Smetana r. 1847 promluvil v „Měšťanské besedě plzeňské“ o důležitosti průmyslové školy a nakonec požádal o příspěvek na ni. A zazobaní plzeňští měšťáci vytáhli ze svých kapes 4 zl. a několik krejcarů... „Vladykové plzeňští — trpce si stěžuje Smetana v zápiscích — jací jste odjakživa bývali, neteční pro blaho vlasti, sobětliví a odpadlíci, takoví jste podnes a marná každá práce napravit vás“. — Že průmyslové školství považoval za velmi důležité pro povznesení národního blahobytu, patrně z toho, že sbíral příspěvky na pražskou průmyslovou školu, jak píše: „2. března zaslal jsem do Prahy 76 fl. stříbra příspěvků pro průmyslovou českou školu, kterouž mezi duchovenstvem a učitelstvem zdejším sebrány byly a 13. odevzdal mi pan Mikeš 50 fl. právovárečného měšťana k těmž oučeli darovaných, které jsem téhož dne redaktoru „Českých Novin“ p. Havlíčkovi odevzdal.“ Právovárečné panstvo zahanbili kaplani a učitelové placení šestáky.

Rozhodující vliv měl J. Fr. Smetana na národní uvědomění svého bratrance Bedřicha Smetany, který v letech 1840—1843 v Plzni studoval a svému přísnému profesorovi říkal „pane strýčku“. Tam poznal Bedřich patnáctiletou brunetu Kateřinu

Kolářovou, s níž hrával čtyřruční skladby. Tu okusil slasti prvních úspěchů při přednesu svých kompozičních pokusů. Jeho milostné touhy došly splnění až r. 1849, kdy se štíhlá Kateřina stala jeho ženou.

Prvním větším samostatným dílem J. F. Smetany je „Obraz starého světa“, tj. všeobecná politická historie prvního věku od počátku společnosti lidské až ku pádu říše římské, které vyšlo r. 1834 a bylo věnováno Jungmannovi. Palacký označil spis za „zdařilý a výborný“, jehož sloh „anticou lepotou a jadrností vyniká tak, že se zdá, an výteční duchové starého Řecka i Říma sami k nám mluví“. Pokud jde o obsah, „mezi nejzdařilejší počítati se musí, které kdykoli a u kteréhokoli národu na světlo vyšly“.

Smetana pracoval dál na středověku a novověku, avšak „druhý díl všeobecné historie mé „středověk“ censurou zavržen byl pro „freisinnige Ideen“ — poznamenal si na den 34. narozenin — načež jsem odepsal, aby mi jej nazpět odeslali, že raději nic než pravdu psáti nechci“. Jsa knězem svobodomyšlným a osvíceným, sám plnil co hlásal, a byl tak svému okolí a zvláště mládeži vzorem charakteru.

Proto r. 1835 bez ohledu na panující názory napsal obranu osvěty: „Zdali jest osvěta lidu obecná nebezpečná církvi a státu?“ — Dokazuje, že právě osvěty je zapotřebí, aby se církve a stát pokojně rozvíjely a plnily své povinnosti, vždyť „osvěta teprv otevřela důstojenství lidského chrámu, rozrážela hanebná pouta poroby, věčná osob práva do společnosti lidské, pod jejichž praporem svatým vy-

kvétati počaly země barbarstvím prve potlačené a radostně vyrůstal na nich národů domácí blahobyť“.

„Jakožto výjev dobré vůle jednoho z ctitelů svých, který seč býti může, všecko vlasti věnovat sobě ustanovil,“ věnuje 1837 svým krajanům dílo „Základové hvězdosloví čili astronomie“, které je prvním pozoruhodným spisem české astronomie, a o němž M. Pokorný v Osvětě 1880 píše, že „od r. 1837, kdy vydáno Smetanovo dílo Základové hvězdosloví, v literatuře české není nižádného důležitého spisu vědeckého o tom předmětě“.

Když Šafařík 1842 vydal Slovanský národopis, vnukl tím Smetanovi myšlenku sestavit obdobnou mapu českou; a ještě téhož roku o prázdninách se vydal na potulku krajem plzeňským a klatovským, aby 1. vymezil hranice mezi městy českými a německými; 2. vyšetřil jména česká míst zněmčených a 3. vyzkoumal památky jazyka českého v místech poněmčených. — Roztrpčení své vyjádřil v básni Laokoon: „Zmije svírá hrdlo tvoje — želeplná vlasti má! — Veliká to černá zmije — ach, ona tě udolá!... Vzhůru bratři! rozvážeme — pouta tato hanlivá! Okovy tvé rozbijeme — a svobodnás, vlasti má!“ — Výsledky své práce uveřejnil v ČČM 1843 pod titulem: „Pomůcka k národopisné mapě království českého.“

R. 1842 vydal též „Silozpyt čili fysiku“, jež byla přímo sepsána pro posluchače lidové školy nedělní. Téhož roku obdržel pochvalné uznání za úspěchy při vyučování. Avšak spravedlivý kněz-buditel nebyl ke koupi a když hrozilo nebezpečí, že

český jazyk bude vypuzen z poslední své posice — triviální školy, postavil se statečně po bok buditelům Rautenkranzovi, Slámovi, Vinařickému a Vránovi spiskem „Slovo o výchování mládeže české“, v němž žádá, aby na všech školách byla řeč česká dosazena a svá práva, jakož aby na školách triviálních byla mládež připravována k pracím stavu selského a řemeslnického. Farář J. J. Marek píše o výsledku tohoto spisku Jar. Pospíšilovi: „Jeho slovo o výchování české mládeže nadělalo hluku a přináší ovoce. Kníže arcibiskup mu psal, projevuje žádost, aby jmenovitě udal osady, ve kterých se mládež naše takto po macešsku vychovává. My faráři, musili jsme se vyjádřiti, jak to s věcí stojí. Zemská vláda zaslala to na gymnasia, každý student musel se hlásit k své řeči. Hlásiliť se k jazyku německému, že prý tomu lépe rozumějí... Od vlády bychom snad lecčehos obdrželi, kdyby nebylo Němců a renegátů...“ Smetana mezitím založil dvě knihovny: při filosofickém ústavu a na Lochotíně.

Vedle řady menších prací z oboru přírodního, historického, osvětově vychovatelského a vědecky astronomického vydal r. 1846 „Všeobecný dějepis občanský“, který Šafařík a Jungmann doporučili jako učebnici pro gymnasia, kde se vyučovalo neobligátně česky.

Rok 1348 naplňuje statečného bojovníka za lepší příští národa neismělejšími nadějemi: vítá konstituci, spisuje žádost na české poslance, aby se příští rok vyučovalo češtině povinně na všech školách s českými žáky, stává se členem a brzo

potom starostou Slovanské lípy plzeňské, do nově založeného časopisu „Posel ode Mže“ píše článek: Stejně oprávnění obou národností v Čechách a r. 1849 posílá provolání „Českým krajanům okolí stříbrského“, aby zůstali věrni svému jazyku. Ale ještě týž rok zafičel ostrý vítr politické reakce: německý opat zakázal Smetanovi docházet do „Slovanské lípy“, jež byla brzy potom přeměněna v pouhý čtenářský spolek. Dopadají další rány: byrokracie, mající pro jiné kněze nejdevotnější tituly, označuje vzdělaného, lidumilného Smetanu jako kněžoura (Pfaffe) a staví ho pod policejní dozor, malodušní „přátelé“ až na několik duchovních se mu vyhýbají. Roku 1852 zrak mikroskopem a dalekohledem unavený slábně a Smetana přes zdařilou operaci ztrácí levé oko. Ale není zlomen: samotný, z boje vyřazený, zrazený, prochází se vzpřímen alejemi, a máje všechny úseky procházky přesně na kroky odpočítány, netápe, takže nezasvěcenec jeho strašné choroby nepozoruje. A přece je to týž profesor, který „Zpaměti přednášel dějiny, fysiku, astronomii, paleontologii, stoje před žáky, nebo přecházeje, jenž krásně mluvil vzletným slovem, takže žáci poslouchali s utajeným dechem, jehož nadšení rostlo, když nám vypravoval o slávě naší vlasti, našeho národa . . .“ (Dr Naxera, „Z pamětí starého studenta“.)

Nyní sladkou, mlčenlivou důvěrníci jeho je poesie; své nejintimnější city svěruje papíru, nebo tabulce. Jsou bezprostřední, neboť nejsou určeny čtenářům. Vskutku také výbor této poesie byl vydán až za čtrnáct let po jeho smrti, aby udivil svou

hloubkou i útočností české čtenáře. V básních, jako je „Svatý Vojtěch“, „Loučení“, ozývá se harmonický akord čisté poesie, ale v básni „Teleologie“ pošklebuje se násilně umlčený bard víře „v ten nejmoudřejší, nejlepší všech možných světů,“ aby v mnoha jiných nelítostným, místy až triviálním sarkasmem stíhal politickou reakci, patolízalství a církevnictví. V básni Na rok 1856 — rok uzavření konkordátu — je téměř kongeniální s Havlíčkem: . . . „Ovčí kůže budou velmi — velkou cenu mít, — neboť všichni vlci, lišky, — budou je nosit — . . . na kostelích se vylíhne — množství havranů, — bude hojnost katolíků, — málo křesťanů.“ — Nemluvila z nich zlomyslnost, nýbrž nevolí burácelo v nich nitro dosud horečné činného muže, nyní odsouzeného k mlčení. Když r. 1857 šťastně dopadla operace pravého oka a všichni přátelé se z toho upřímně radovali — v Praze byly slouženy děkovné bohoslužby — a Smetana sám se těšil, že se opět chopí pera, onemocněl západem plic, z něhož se sice uzdravil, ale žil v neustálém strachu o své jediné oko, až koncem ledna 1861 se dostavila náhle recidiva, které podlehl 18. února přijav předtím zbožně svátosti umírajících. Byl pochován k svým přátelům V. Sedláčkovi, Zauperovi, J. K. Tylovi, nespátřiv svým slábnoucím zrakem zoru nové politické doby.

Zanechal četný vzdělaný kruh uvědomělých pracovníků, kteří v jeho buditelském díle houževnatě a s úspěchem pokračovali na plzeňském suchopáru.



P. FRANTIŠEK MATOUŠ KLÁCEL



V rodině drobného živnostníka, ševce Antonína Klácela narodil se 7. dubna 1808 v České Třebové syn František, o nějž spolu se dvěma sourozenci se rodiče pečlivě starali, takže bystrý František jejich přičiněním se už v šesti letech naučil číst a dokonce na přástkách předčítal. Pro toto nepopiratelné nadání byl dán do Litomyšle do škol, ovšem německých, takže první rok svému učiteli vůbec nerozuměl. To mu však učení neznechutilo, nýbrž naopak povzbudilo jeho vůli, takže brzo jazykovou překážku překonal a náležel do té doby k nejlepším žákům na gymnasiu i na filosofii. Strýc Antonín Šmíd, guberniální rada v Brně se zasloužil nejen o jeho vzdělání, — neboť on to byl, který prosadil, aby ho rodiče dali studovat, — nýbrž i o probuzení jeho národního uvědomění, ježto za ním do Litomyšle posílal české knihy, které spolu s vlivem spisovatele Jana Hýbla, česko-třebovského krajana způsobily, že celým srdcem přilnul k svému učiteli piaristovi Bonifáci Buzkovi, který s vroucí vervou a přesvědčením šířil mezi studenty národně obrozenecké ideje. Právě působením Buzkovým se stalo, že se Klácel oddal studiu filosofie a učitelskému povolání. Klácel sám charakterisuje dobu svého mládí jakožto „babylónského zajetí ducha“, neboť rok po jeho narození se objevil na obloze střední Evropy pověstný Metternich ne jako lucifer, totiž světloňoš, nýbrž v tom smyslu, jak to náš lid vyslovuje. „Luciper“, který za 38 let své všemohoucnosti neuměl nic jiného, než stavět hráze každému volnějšimu ruchu.

V Brně mu padl za oběť Neděle, v Praze Bolzano, ve Vídni Rembold a v nejbližším okolí Klácelově milovaný učitel Buzek, jenž byl poslán do svého rodiště Příbora na nižší gymnasium.

Klácel byl vyzván jeho nástupcem prof. Müllerem, aby podle Buzkových zásad napsal etiku pro druhý ročník filosofického ústavu. A tím byl dán základ tragickému osudu Klácelovu; brzo se osamostatnil a kdy měl zapotřebí ještě vedení, sám tajně vyučován a zlákán úspěchy svých žáků, chtěl se co nejdříve domoci profesury. Touto snahou se dopustil sám tragické chyby: nemaje prostředků k universitnímu studiu, vstoupil do augustiniánského kláštera v Brně, ačkoliv k duchovnímu stavu neměl vnitřní vokaci.

Klášteří roucho oblékl a jméno Matouš obdržel 28. října 1827. Na kněze byl vysvěcen r. 1833. Jeho osvícený a prozíravý představený poznal mimořádné nadání Klácelovo a zároveň vycítil nebezpečí, jež číhalo v jeho povahové neukázněnosti: určil ho proto theologické dráze v domněnání, že ho bude možno zdokonalit. Klácel měl za sebou tři rigorosa, když se uprázdnilo místo na filosofickém ústavu v Brně, jež mu představený svěřil. Tak se stal r. 1835 profesorem v 27 letech.

A octl se ve svém živlu. Jsa nadán ohnivou výmluvností, skvělým didaktickým nadáním a satirickým žahadlem, jímž bezohledně bodal kolem sebe, nečině rozdílu v osobách, získal si brzo oblibu mládeže. Jeho přednášky se nesly duchem idealistické filosofie, humanismu, liberalismu a ovšem nesmlouvavého češství a

slovanství. Na národ pohlížel shodně s Palackým a Kollárem jako na zevní rámec, v němž se veškeré lidstvo „vesměrnost“ vyvíjí. Tuto disonaci mezi augustiniánským knězem a pokrokovým filosofem si vysvětlíme vlivem domácího myšlenkového zaměření, ale hlavně myšlenkovým vývojem západních národů: romantismus v Německu i do katolictví vnášel národní cítění a nové politické snahy. Irský politik, přísný katolík O'Connel, porušil katolické tradice, aby na anglickém parlamentu vynutil ústupky vůči Irčanům. Francouzský náboženský filosof Lamennais prosazoval katolický socialismus. V tomto smyslu všelidské osvěty působil i Klácel a čestné místo zaujal vedle moravských buditelů Fr. C. Kampelíka, Fr. Sušila, Dom. Kinského, V. Žáka a Al. V. Šembery. Kromě Sušila byli všichni Češi a první přinášeli zvěst nových myšlenek z národostně uvědomělejších Čech.

Když Klácel r. 1836 vydal „Lyrické básně“ a rok na to „Básně“, byl v nich na první pohled zřejmý vliv Kloptstockův a Kollárův, ale chyběl v nich lví spár — básnické nadání. Jako filosof přihlíží k myšlenkové náplni, nedbá formální vytríbenosti a nemá básnické fantazie. Jsou to otřepané kletby na tyrany, absolutismus, policii. Oslavuje hrdiny revoluce v minulosti i v přítomnosti: velebí pařížskou červencovou revoluci a polské povstání. V básni „Dne 6. července 1415“ zbožňuje Husa; Žižku zařazuje mezi největší hrdiny. Tehdejší kritičtí duchové Chmelenský, Čelakovský, Malý, básně jedno myslně odsoudili, ale čtenáři si je

chválili ne tak pro chabou básnickou hodnotu, jako spíše pro vlastenecký obsah a po této stránce vykonávaly své užitečné buditelské dílo. S ohledem na dobu projevil v nich Klácel neobyčejnou osobní odvahou.

Jako dozvuk svého německého vychování vydává první filosofický spis německy „Erklärungen der wichtigeren philosophischen Ausdrücke“ současně s básněmi. Z podnětu Šafaříkova píše další pojednání výhradně česky do ČČM. Jeho příspěvky jsou na tehdejší dobu — předbřeznovou — velmi četné: „Rozvinutá vědeckta“, „O libosti smíchu v postupu“, „Kosmopolitismus a vlastenectví s obzvláštním zřetelem k Moravě“, dále „Tlak, puzení, svévolnost a náboženství“, „O citu a rozumu“, „O smrti“, „Úvaha o spisech Ant. Marka“: „Základní filosofie“, „Logika“, „Metafysika“, „F. Hyny: Dušesloví zkušební“. Šafařík se o těchto příspěvcích vyjádřil velmi pochvalně. Pak následuje jakési uvedení do filosofie: „Mostek aneb sestavení skromných myšlenek o tom, na čem každému záležiti má“ (1842). Je to výklad filosofických termínů pro žáky. Rok nato vydal „Počátky vědecké mluvnictví českého“, jež prohlásil za původní dílo, ale podle rozboru dr. St. Součka tento pokus „zbudovati vývojesloví jazyka českého ve stylu hegelovské filosofie“ selhal. Podléhal silně vlivu Hegelovu, přesto, že se mu bránil, chtěje vytvořit vlastní slovanskou filosofii. Ale spolu s J. E. Purkyněm, J. J. Hanušem, K. Amerlingem a téměř všemi Slovany byl ve vleku německé idealistické filosofie.

Ale nebyla to ani tak filosofie, která se nelíbila jeho vrchnosti církevní i politické, jako spíše jeho básnická, buditelská činnost, jeho obávaný panslavismus. Působil přece v Brně baště němectví a představitelům těchto vrchností, vesměs kovaným Němcům, šlo o to, aby takové nebezpečné snahy byly v zárodku potlačeny. Byl vyšetřován, ale těšil se nadějí, že jeho ethika, o níž právě pracoval, bude důkazem jeho orthodoxnosti. Vskutku také dva díly jeho *Phylosophie des vermüftig Guten* byly vídeňskou censurou církevní schváleny, ale třetí díl brněnský censor nepropustil. Klácel byl roku 1844 sesazen. Německé časopisy bezostyšně prohlásily, že Klácel byl odstraněn z důvodů národnostních a nikoliv z příčin dogmatického bludu. Jeho církevní představení ukázali, že jsou více příslušníky vládnoucího národa než pastýři duší.

Se svolením opatovým odchází Klácel do Prahy, kde studuje filosofii, pak na zámek Veithův do Liběchova. Tam roku 1847 přepracoval svou německou ethiku a vydal pod titulem „Dobrověda“, jež je prvním novočeským spisem z oboru mravouky. V Lipsku vydal pod pseudonymem „Jahůdky ze slovenských lesů“, silně tendenční, proto obecenstvu nezachutnaly. Tento neúspěch vyvážil „Ferina Lišák z Kuliferdy na Klukově“, čili kratičká historie zlopověstných kousků starého Reineke, což jak titul ukazuje, nebyl překlad, nýbrž volné zpracování Goetheova „Reineke Fuchs“, přizpůsobené českému čtenáři. Stejně tendenční a volné byly „Bajky Bidpajovy“.

Revoluce 1848 přivedla Klácela k žurnalistice. Redigoval už dříve první českomoravský časopis „Týdeník“. Od října byl v redakci „Moravských novin“, ale s nevalným úspěchem. Jeho intimní přítelkyně B. Němcová, jež se včas vymanila z jeho světa absurdních idejí a rozkladného utopismu, mu vytýkala, že neumí psát pro sedláky, pro něž byl list určen především. Uveřejnil v nich „Listy politické“ a „Listy přítele ku přítelkyni“ o původu socialismu a komunismu, psané pro Němcovou. Jeví se v nich skutečně jako utopista navazující na ideály Českých bratří a málo přihlížející k řešení sociální otázky hmotné.

Účastnil se příspěvky praktického rázu do „Besídky“ a kalendářů. R. 1852 odešel do kláštera a věnoval se soukromému vyučování hlavně dívek. Pro ně vydal anonymně encyklopedický spisek. Jeho utopismus je už tak forsilní, že se obává i vědce spolubratra Mendela a náhle se rozhoduje k odjezdu do Ameriky. Nenutí ho k tomu jen rozpory s vrchností, spolupracovníky, nýbrž intimní poměry s více ženami, před nimiž doslovně musí prchnout.

V Americe se pouští do boje s úhlavním nepřítelem člověčenstva — pověrou a modloslužebností a vydává řadu pojednání. Za nejdůležitější považuje vzdělání mládeže: naléhá, aby se české děti i v Americe vyučovaly v rodném jazyce. K tomu účelu spisuje pro mládež „Jednoty nemýlenců“ „Katechismus“ i „Cvičení logická“, aniž při tom zanedbává vzdělání dospělých, pro něž kromě jiných napsal

„Věčný kalendář“ a „Knihu Svojanovskou“ (1877) uvádějící na každý den jméno svěřcovo, slavnost na ten den určenou, např. osvěty, manželství, „větu mravoučnou“, historický kalendář se zvláštním zřetelem k českým dějinám, poučení z astronomie.

Prvním literárním podnikem Klácelovým v Americe je týdeník „Slovan Americký“ (1869) s heslem „Vesměrnost je cíl vědy, umění a lásky“. Byly v něm příspěvky už ve vlasti otištěné, poučení zemědělství, ale také krváky jako „Poslední vítězství Dlouhé karabiny“, jež byly ústupkem lidovému vkusu. Když se s listem rozešel, založil „Jednotu Svobodomyslných“. Zásady její byly hodně neurčité vinou Klácelovy vnitřní neucelenosti: místo chrámu přejímá vzdělávací činnost škola, přednáškové večery, divadlo, hudba. Vymýšlí nové obřady, např. při slavnosti dávání jména a dokonce i českou mši.

Je pravda, že byl v rozporu s církevní autoritou, ale je rovněž pravda, že z církve nevystoupil jako Aug. Smetana. Volnou lásku přísně a rozhodně odsuzoval, ale pro svou mravní nedisciplinovanost právě jí dával pohoršení. Do konce života však zdůrazňoval, že cílem každého je „dobývání království Božího na zemi“. Zemřel v Belle Plaine 17. března 1882 a dlouho byl považován za průkopníka svobodomyslnosti v Americe.

Sám si je vědom svých omylů a dost nesměle se omlouvá „... každé v tuto dobu domněle přílišné očekávání lepší budoucnosti je utopie, ale proto přece je pěkné,

třeba jen sníti předběžně o lepším pořádku. Tolik jisto, že špatný člověk není, kdo třeba jen Utopie píše“.





BISKUP JOSEF FRANTIŠEK  
HURDÁLEK

**K**dyž se chudému tkalci v Náchodě Janu Hurdálkovi narodil 6. listopadu 1746 synáček, který byl pokřtěn na jména Josef a František, jistě si otec nepomyslel, jak jeho synek proslaví jeho jméno. Ježto nadání chlapcovo brzo na něho upozornilo, byl poslán na gymnasium nejprve do Kladska a od r. 1764 do jesuitského ústavu v Praze. Rok 1771 dává jinochovi první uspokojivé zadostiučinění: je vysvěcen na kněze a zároveň promován na mistra filosofie a svobodných umění i bakaláře bohosloví. Pro svou kvalifikaci je ustanoven za prefekta biskupského semináře v Hradci Králové, ale už za rok odchází jako zámecký kaplan do rodného Náchoda. Protože chce dovést své vzdělání doktorátem theologie, odchází 1775 do Vídně, kde se stává prefektem tereziánské akademie. Jeho uhlazené chování otvírá mu dveře do nejvyšší společnosti a tak se seznamuje s nunciem hr. Garampim, který mu 1776 pro jeho vědychtivost udílí právo mít a číst zapovězené knihy. A ježto strach z opačných názorů byl i tehdy náramný, bylo vyňato z tohoto dovolení několik knih, mezi nimi Macchiavelli! Jak se dále uvidí, četba těchto knih jeho obzor nemálo rozšířila, aniž ohrozila jeho pravověrnost. V r. 1777 je už zase v Hradci Králové jako biskupův ceremonář, tajemník a konsistorní referent. R. 1779 je jmenován předsedícím, konsistorním radou a též praesezem semináře. Příští rok sklízí první velký úspěch své apoštolské činnosti: byl jmenován děkanem v Novém Městě n. Mor. a poslán v této funkci do Náchoda a Jilemnice, aby zjistil, proč několik kato-

lických obcí se přihlásilo k evangelictví. Křesťansky vlídným a logickým výkladem dosáhl, že se hned 93 lidí vrátilo do církve a druhý den následovali další. Poněvadž nebaží po planých titulech, odmítá r. 1785 jmenování kanovníkem v Č. Budějovicích, nechtěje „se vydati na milost a nemilost plané horlivosti a intrikám zlosti svatoušek“. Rovněž odmítá kanovnictví sekavské, chtěje „národ svůj osvěcovati a šlechtiti“. Téhož roku je jmenován rektorem generálního semináře v Praze a královéhradecký biskup Hay ho povyšuje na čestného kanovníka. Roku 1790 korunuje své vzdělání doktorátem theologie.

Jako rektoru semináře naskýtá se mu první příležitost k osvětové a nábožensko-mravní reformní činnosti mezi alumny, po níž tak dlouho toužil. Brzo navrhuje na místo vicerektora J. Dobrovského, sice jen jáhna, „který se jen proto nedal dosud na kněze vysvětit, že neměl duchovního úřadu, ale jako vicerektor že tak učiní“. Jeho návrh neprošel. Při výchově příštích kněží klade velký důraz na jejich mravní bezúhonost a hluboké vzdělání. Lidi neschopné, líné nebo mravně nahlodané nestrpěl. Jako odchovanec Kantovy filosofie byl prost předsudků, snášenlivý v názorech a v prokazování dobra lidstvu spatřoval nejvyšší ctnost. To se snažil vštípit svým chovancům, a ježto byl sám hluboce klasicky vzdělán, miloval a pěstoval svůj mateřský jazyk a znal téměř všechny evropské jazyky, hleděl, aby nutnost co nejširšího vzdělání všeobecného také nahlédli a co nejvíce si z něho osvojili. Ale jeho činnost se nelíbila právě těm ne-

schopným a mravně pochybným, kteří si našli záminku, aby Hurdálka očernili u dvora, zvláště když dal z kostela sv. Salvatora odstraniti některé relikviáře, které podle mínění lékařů obsahovaly kosti zvířecí... a když pořádal hudební akademie pro alumny, na nichž se provozovaly skladby Mozarta, s nímž byl osobně znám.

Když císař Josef II. navštívil Prahu, otevřeně pověděl Hurdálkovi všechny stížnosti: že seminaristé nenesí vždy talár, že nechodí ve dvojstupu, že nenesí kadeře, že se nepudrují... Když se Hurdálek ospravedlnil, vyslovil panovník pochybnosti, nejednají-li řeholní alumni proti řádovým předpisům, když nebydlí v klášteře, nepostí se ve středu a nenesí řeholní roucho. Hurdálek stejně otevřeně odpověděl, že slib žíti z mozolů jiných, nosit špinavou kutnu jistě není Bohu milejší než vzdělávat se pro blahodárné působení v duchovní správě ve prospěch bližního.

Po zrušení generálního semináře 1790 zůstal Hurdálek v Praze, až ho 1794 jmenoval císař František II. děkanem kapituly litoměřické, jímž zůstal 20 let. Po ustanovení biskupa Chlumčanského pražským arcibiskupem stal se 1815 litoměřickým biskupem.

Pokoušel-li se dříve o nápravu v některých oborech, hleděl ji nyní prosadit mocí svého úřadu; mezi jinými podal podrobně vypracovaný návrh na zrušení celibátu. Ale největší pole působnosti mu poskytl seminář, který se za jeho až příliš shovívavého předchůdce stal rejdištěm všech možných neřestí za vedení pověstného ka-

novníka Hirnla, který pěstoval simonii, prodávaje nedoukům nebo kněžím špatného života výnosné fary, což mělo na morálku kněžstva v diecési zhoubný vliv. V semináři se pořádaly pitky a tancovačky, úroveň vzdělání a mravů seminaristů klesala, smysl pro vědecké snažení mizel a hasl zájem o život důstojný kněze. Ježto Hurdálek viděl těžiště kněžského života ve vědeckém vzdělání a bezúhonném životě, aby s prospěchem mohli uplatňovat Kristovu nauku a upevňovat vážnost církve, stanul před povinností deformata reformare. K tomu nestačila jen slova, bylo třeba i přísných trestů, jak píše císaři Františku 29. března 1820. Považoval proto za veliké štěstí, že profesor Fesl, jehož vynikající vlastnosti znal, zůstal jako praeses semináře a neodešel s odcházejícím biskupem do Prahy, kam byl zván. Fesl byl nebojácný bojovník proti nevzdělanosti a nemravnosti. Alumny vedle povinného studia nabádal k četbě, z níž si měli pořizovat výtahy, veřejně museli přednášet své práce, jež veřejně byly posuzovány. Hudební produkce, časté vycházky do okolí zpestřovaly program. Výsledkem byla brzo jemná družnost, takže žádný lenoch nebo mravně pochybený dlouho nevydržel. Hurdálek se z tohoto radostného výsledku upřímně těšil a kde mohl, napomáhal. Počátkem každého školního roku měl zahajovací řeč k profesorem i seminaristům, doporučuje pečlivou vědeckou práci jako základ dobrého kněžského díla. Výnos třebovického pivovaru určil na nákup knih pro seminaristy. Osobně býval přítomen všem zkouškám,

aby se přesvědčil o odborné zdatnosti chovanců. Pro seminář získal nejlepší vědecké síly. Často navštěvoval seminář ne jako představený, ale jako host, který se srdečně účastnil zábav bohoslovců a velmi často je zval k svému stolu, aby je důkladněji poznal.

Nyní šlo o to *reformata conformare*, proto založil Hurdálek spolu s Feslem „Kristův spolek“, jehož odznakem byl železný prsten na znamení otužilosti a pohrdání slávou a bohatstvím, a jehož účelem bylo vésti chovance i po absolvování, chránit je před mravní zkázkou a nabádat k svědomitému vykonávání kněžských povinností. Biskup Hurdálek byl jim prvním příkladem: biskupské záležitosti vyřizoval sám, v sezeních konsistoře hájival nebo vyvracel přednášená mínění s takovou vervou, že bylo zajímavé ho poslouchat. Rovněž pastýřské listy psával sám a byla to malá literární díla, jež se těšila pozornosti i laiků.

Ale horlivost Fesla, který nesnesl v semináři líné a nemravné chovance a bezohledně stíhal nedbalé a prostopášné kněžstvo, našla své mstitele-udavače, kteří, aby jistě zasáhli, vypálili dvě rány: ve Vídni ho osočili z karbonářství a v Římě z kacírství. Jako první důsledek došel list z Říma 5. ledna 1820 trpce vyčítající, že biskup trpí na tak důležitém místě muže převrácených, proticírkevních a protipapežských názorů, jako je Fesl a žádá, aby ho sesadil i s jeho pomocníky. Hurdálek statečně se jal hájit svého spolupracovníka. Listem Svaté stolici z 17. ledna 1820 ubezpečuje, že se na svých visitačních

cestách přesvědčil o pravověrnosti lidu a jeho oddanosti církvi, že následkem horlivosti kněží, odchovanců Feslových, mnoho lidí se vrací do církve. Zdůrazňuje, že Fesl byl od jeho předchůdce pro své vynikající vlastnosti ustanoven profesorem a že od té doby, co je praesesem, chválí kněžstvo i lid chovance pro jejich nábožnost a mravnost, že v učení Feslově nic závadného nenašel, ač je vždy při zkouškách přítomen. Ale dodává, že přece zbavil Fesla úřadu praesesa i konsistorního rady. Profesorství zbavit ho nemohl, protože bylo to mimo jeho úřední působnost. V přesvědčení o spravedlnosti hájené věci jde ještě dále: posílá 18. února 1820 do Vídně osvědčení podepsané kněžstvem celé diecése, že diecése nikdy tak nebyla spravována a tak dobré kaplany nedostávala jako v posledních čtyřech letech. Z toho dovozuje bezpodstatnost obvinění. Bezvýsledně! Fesl a několik jiných zatčeni a uvěznění. Papíry „Spolku Kristova“ konfiskovány. Ale ničemnost si umínila, že Hurdálka odstraní. Jeho referáty, ač jsou psány jasným slohem, jsou překrucovány, vkládán do nich jiný smysl, takže se biskup musí neustále ospravedlňovat, až mu konečně císař z Lublaně projevil svou nelibost a pokáral ho, že se nestará o pravověrnost svých chovanců. Propustil tedy bývalé spolupracovníky Feslovy, a protože ani na tom neměli nepřátelé dosti, ustanovil místo sebe generálního vikáře. A tak slavil své kněžské jubileum 29. září 1821 zdánlivě pokořen v očích světa. Ale o jeho pevném přesvědčení, že dobře sloužil Kristu a národu, svědčí pastýřský

list při této příležitosti vydaný. — Kněžstvo i věřící lid pochopil: jeho list měl neobyčejný ohlas, koloval v četných opisech mimo hranice diecése. Byl však k resignaci donucen. Požádal proto Pia VII., aby ho zbavil biskupského úřadu. Ten mu svým breve z 18. prosince 1822 vyhověl. Vídeň mu s ohledem na jeho stáří vyměřila pensi 4.000 zl. ročně. Kněžstvo jeho diecése, uznávajíc jeho zásluhy, považovalo si za čest, aby v osobě kněze ceremonáře z litoměřické diecése sloužilo svému velikému statečnému biskupu až do smrti. I po své resignaci konal Hurdálek denně duchovní cvičení a četl si v klasicích. Zůstal až do své smrti v Praze a pokusil se také o literární činnost, vydav r. 1824 pod pseudonymem M. A. Keladruh: „Mravní vypravování a povídačky pro malé a dospělé“.

Klidně zesnul 27. prosince 1833, ozářen trojí gloriolou lásky k Bohu, církvi a národu, jíž zasvětil celý život. Byl pohřben za nesmírné účasti lidu ze všech vrstev na malostranském hřbitově v Košířích, odkud byl r. 1890 slavně převezen do rodného Náchoda.





P. VINCENC ZAHRADNÍK

**S**tručné a výstižné curriculum vitae sluší doplnit v tom, že v litoměřickém semináři vznikl počátkem 19. století zápas dvou směrů, konservativního vídeňského a pokrokového bolzanovského, vedeného osvěceným biskupem Hurdálkem, který právě jmenoval Zahradníka sacellánem, ceremoniářem a svěřil mu zároveň bibliotéku. Zahradník neměl na tuto funkci nijak příjemné vzpomínky, jak po letech — 26. března 1834 — si posteskl v dopise příteli Vinařickému: „Jáť pak vůbec život každého kněze velebím, není-li jen, jak jsme my bývali, biskupským ceremoniářem.“ — Pokrokový směr se za vedení Hurdálkova, Feslova, Zahradníkova a jiných utěšeně rozvíjel ve prospěch církve a národa, když se Fesl dopustil taktické chyby, založiv „tajný“ spolek „Christenbund“. Denunciace do Vídně zaslaná obvinila Fesla z protistátní činnosti a udání do Říma z herese. Byla v něm táž věta: „Fessel iam ex suis discipulis duos cooperatores habet, qui in Theologia communem cum illo tractant“, jedním z nich měl být Zahradník. Zavedené vyšetřování, jež skončilo potrestáním zúčastněných za viny nespáchané, jak jsme podrobněji vylíčili v životopisu Hurdálkově, zprostilo Zahradníka viny, jak sám o tom píše 17. listopadu 1829 Vinařickému: „Ta theologická kommissí roku 1820 v Litoměřicích zřízená, z nižádného bludu mě neuvinila. Pobrané spisy mé do Vídně odvezli, kdežto všecko čteno a přísně souzeno bylo: avšak mne v nižádném bludu nestihali jako estatních profesorů. Frint toliko zdání mého o kněžském bezženství nechválil,

jinak ale nic proti učení mému neměl.“ Ale přesto nesměl zůstat profesorem, ale byl „povýšen“ na faráře v Zubrnících, kde také nastoupil 30. září 1820. Místo bylo zastrčené a fara tak chudá, že Zahradník, aby mohl uživit sebe a svou matku, byl nucen požadovat honoráře za své literární práce, ač „nemít mi ovšem milo pro peníze psáti, avšak chudoba nedopouští mi býti velkomyslným“, jak píše Vinařickému. Teprve po deseti letech se domohl „lepší“ fary v Křešicích, ve vsi sice lépe položené, ale s ročním příjmem, jak Zahradník vypočítal, 474 zl. 12 kr. Budova byla v žalostném stavebním stavu, že pouze jedna místnost v ní byla obyvatelná. Ale Zahradník si nestěžoval. Zanechal zatím literární činnosti, pustil se do nejnutnějších oprav a už příštího roku vysázal ve své farské zahradě šedesát stromů a pokusně zavedl vinnou révu. Je přirozené, byv zvyklý žít intelektuálním životem toužil po Praze, aby se mohl lépe věnovat své literární práci a v prostředí, jež by vyhovovalo jeho společenským nárokům: v prostředí vlastenců. Vybízeli ho proto přátelé, aby se ucházel o místo kanovníka ve vyšehradské kapitule. Ale Zahradník s povzdechem píše Vinařickému 8. února 1831: „Kdybych se v Praze Vaší obzvláště s literaturou obíratí mohl, mělt' bych zajisté nejrozkošnější živebytí. Tou příčinou příhodného místa, v Praze mně podaného, ochotně se uchopím. O kanovnictví vyšehradské bych se horlivě ucházel, kdybych měl jistotu, že potřebných oněch 500 zlatých na stříbře nějak budu moci sehnati ... Bůh posavad tak prozřetelně a dobro-

tivě o mne se staral, že i budoucně od něho všecko dobré i milé očekávati mohu.“ Do Prahy se nedostal. V srpnu 1836 onemocněl tyfem a 31. srpna zemřel ve věku 46 let.

Zahradník, ač žil v odlehlém místě a mezi Němci, měl ctihodné přátele. Patřil k nim především biskup Hurdálek, jež miloval synovskou láskou, dále dr. Fesl, Dobrovský, který mu doporučil studium starých českých knih, Jungmann, jemuž posílal příspěvky do „Slovesnosti“, Werner, Krombholz a hlavně Vinařický, s nímž ho poutal nejdůvěrnější přátelský svazek a který ho seznámil s Čelakovským, Hankou, Slámou, Jirsíkem, jenž sám doznal, že „pokud v českém jazyku dospěl, toliko Zahradníkovým navedením dospěl“.

Zahradníková spisovatelská činnost spadá už do doby jeho působení v Lito-  
měřicích. Byl spisovatelem neobyčejně plodným a jeho plodnost byla by ještě více vynikla, kdyby se všechna jeho díla k tisku připravená byla dochovala. Psal česky a německy. Jeho tvorba vzbuzuje úctu nejen množstvím a rozmanitostí oborů, ale zvláště vnitřní hodnotou a originalitami. Podle Rybičky napsal už do roku 1818 „Listy o vedení úřadu pastýřského“ a pak „Rituál v jazyku českém“, o nichž se však více neví, jeho „Systematická gramatika“, asi z téže doby, je podle názoru Čádova totožná s „Kratinkou mluvnici českou pro školní učitele“, jež byla v jeho pozůstalosti. Z téhož roku máme však už pozoruhodné pojednání v Nejedlého „Hlasateli“ IV.: „Rozjímání o některých stránkách praktické Filozofie“. Je zajímavé,

protože je to téma z ethiky, již se Zahradník celý život obíral, a pak že je to vůbec první české původní pojednání, jež se v XIX. století objevilo. Další prací je kázání „O povolání člověka k ctnosti“, vyšlé v „Slovesnosti“, zajímavé nejen ethickým obsahem, nýbrž tím, že obsahuje básnický překlad žalmu 100. V zubrnickém exilu psal německy a latinsky, ale zprávy o jednotlivých dílech — ne bezvýznamných — máme jen z jeho korespondencí. Z doby 1820—1829 máme tedy jen malý spisek „Leben des heiligen Johannes von Nepomuk“, který je stručným výtahem z latinské biografie světce.

Teprve roku 1829 z popudu Vinařického začíná českým příspěvkem pro „Časopis katolického duchovenstva“, opět z ethiky „O vnitřní povaze ctnosti“. Do tohoto roku spadá sepsání knížky „Krátký katechismus k utvrzení katolíků u víře jejich, zvláště pro ty, jenž katolickou víru přijímají neb opouštějí“ (Praha, u Fetterlové 1831). Zahradník tu v sedmi dílech vykládá učení katolické církve s ohledem na odchylné protestantské názory, po případě je vyvrací. Tato práce ponejprv odhaluje jeho hluboké theologické vědomosti a velikou sčtetlost ve filosofických spisech Platóna, Kruga, Lessinga a Wielanda. Svému příteli biskupu Hurdálkovi chtěl učinit radost věnováním knížky „Modlitby katolické“ v duchu zlaté knihy Tomáše Kempenského „O následování Krista“, která však „šest let u imprimatur a u lakomého p. Neureuttera ležela“ a vyšla teprve roku 1835, po smrti Hurdálkově.

Důkazem jeho kazatelské činnosti jsou sbírky kázání. První z nich vyšla 1832 v Hradci Králové u Pospíšila ve dvou dílech, pod názvem „Homiletické řeči na neděle a svátky celého roku“. Opomíjejí dogmatické otázky a všímají si spíše ethiky a morálky. V témže roce vyšly německy, ale formálně i obsahově pozměněné. Po příznivém přijetí obou sbírek 1833 vydal „Sedmmecítna svátečních kázání“. Jsou to ethické úvahy ve vztahu k perikopám slohu vzletnějšího a rétoričtějšího. Roku 1836 v Praze u Neureuttera vyšla ve dvou dílech „Rozvrhová kázání na neděle a svátky celého roku“, jež nejsou pouhými rozvrhy, nýbrž řádně vypracovanými kázáními, v nichž chybí citace Písem. Nedělní kázání ve dvou dílech vyšla po jeho smrti 1838.

Apologetický spisek Zahradníkův „Doštěpná zahrádka dítek dobrých obsahujících v sobě vysvětlení některých článků pravé, čisté a dokonalé víry Kristovy“ (1836) je odpovědí „na způsob katechismu od p. pastora Szalatnaye, vydaného v otázkách a odpovědích, ač toliko o učeních jedné katolické církvi vlastních od p. Szalatnaye, ale nedůvodně a nechutně podotčených“. Bylo taktické, že na pamflet Szalatnayův odpověděl Zahradník, známý svou tolerancí náboženskou a pro ni u protestantů vážený.

Když mu biskup Hille, přátelštější k Čechům, než se očekávalo, umožnil přístup do biskupské knihovny, přímým ziskem toho bylo „Krátké vypsání třicetileté války“ z rukopisu Václava Kozmanecia Čáslavského, vytažené a doplněné v ČČM

1833, „Příspěvek k osvětlení života Jana Rokycany“, „O společnosti Čechů s Lutherem“, „O upálení osob Kališných“, ve směs v „Časopisu katol. duch.“, jehož byl pravidelným přispěvatelem články i recensemi.

„Pětmecítna bájek“ od Vincence Zahradníka v ČČM byly jeho novým oborem a novým úspěchem. Když ho Vinařický urgoval o další, odpověděl: „Věřte, že kázání zhotoviti snadnější jest věc než bajku.“ Fetterlová vydala 1832 „Bájký“ Vincence Zahradníka, faráře v Křešicích a honorářem mu dala ... 50 volných výtisků! Další sbírka pro nepořádky v tiskárně nevyšla za jeho života, až r. 1906 vydal je Fr. Strejček pod titulem „Bajky a básně“.

Ke konci života se Zahradník obíral obsáhlými díly vědeckými „Psychologií“, filosofickým pojednáním o vnitřní a zevnitřní povaze ctnosti a „Logikou“, z nichž se dochovala nedokončená logika, kterou doktor F. Čáda nákladem akademie vydal r. 1907 pod titulem „Počátkové umění myslitelství“.

Všechna díla Zahradníkova mají nespornou pečeť rozumovosti a originálnosti, ne však racionalismu. Zahradník všude nesmlouvavě vyznává, že je přesvědčen jak o pravdivosti, tak zdokonalitelnosti učení křesťansko-katolického. Jeho filosoficko-náboženský názor byl po celý život plný souladu a radosti. Prožíval plně a cele pravdy své náboženské víry.





LUŽICKÝ SEMINÁŘ V PRAZE,  
PŮSOBIŠTĚ FRANTIŠKA NÁHLOVSKÉHO

P. FRANTIŠEK NÁHLOVSKÝ



**P**áter Náhlovský je jedinečně vzácným zjevem mezi ostatními vlasteneckými kněžími, kteří se snažili v dobách útisku o náboženskou a národní povznesení svého národa. Reformou církevního života usiloval, aby církev ozdravěla v svých představitelích i v lidu. Je až stydno psát o tom, s jakým výsledkem jeho obrodné snahy ztroskotaly pro tupé neporozumění držitelů moci.

František Náhlovský se narodil 7. ledna 1807 v Sýkořicích u Turnova, kde byl jeho otec mlynářem. Rodinná výchova byla základem vývoje jeho charakteru. Zvláště otec byl zbožný, národostně uvědomělý, podnikavý a tyto vlastnosti se zdarem vštěpoval svému synu. Chtěje mu poskytnout co možno nejlepší vzdělání, poslal ho r. 1819 do Jičína na gymnasium, jehož profesor Šír v chápavém chlapci ještě více upevnil národní uvědomění. Na filosofii odešel roku 1825 do Prahy a vyvoliv si ve shodě se svou zbožnou myslí kněžství jako životní povolání, odebral se na bohosloví do Litoměřic, kde byl 4. srpna 1830 vysvěcen na kněze.

Již v té době měl četné známosti mezi kněžími-buditeli a spisovateli, jmenovitě s Ant. Markem. Jeho prvním kaplanským místem byl Český Dub na Boleslavsku, kde působil plných devět let ke spokojenosti svých farníků. Nezapomínal ani na své vzdělání, které prohluboval soukromým studiem. Zasloužil se o zavedení analogického pravopisu do národních škol. Sousedil s faráři P. Janem Pažoutem v Hodkovicích a P. Jos. Hofrichtrem v Jeřmanicích, kteří byli přesvědčenými stoupenci

obrodných snah B. Bolzana a ovšem seznámili svého mladšího souseda s jeho zásadami. Jeho duše je brzy přijala za své. Náhlovský toužil výše: r. 1835 si zažádal o místo katechety na litoměřickém gymnasiu a r. 1838 se zúčastnil konkursu na místo profesora náboženství na filosofickém ústavu v Insbrucku. Avšak teprve r. 1839 se mu poštěstilo změnit místo svého působení; byl totiž po kanovníku Příhonském jmenován praesesem lužického-vedlického semináře v Praze, jež řídil až do r. 1848.

Revoluční rok znamená osudový obrat v jeho životě. Byl 21. května zvolen do „Národního výboru“, což nebylo známkou spolehlivosti v očích tehdejší hierarchie i vlády. Několik dní předtím projevil svou iniciativu ve věcech církevních; svolal na den 18. května do lužického semináře na poradu duchovní různých hodností. Přišlo jich asi čtyřicet, mezi nimiž byli mladí kněží, preláti i kanovníci. Jako důvod k svolání porady uvedl, že vlivem tehdejších událostí octli se duchovní v kritické situaci. Dovodil, že veřejné a otevřené projednání církevních záležitostí osobami k tomu ustanovenými se stalo právě tak nutné jako možné a dokonce snadné, že nové uspořádání církevních záležitostí je nepochybně pro každého, kdo sleduje vývoj veřejných událostí. Nutno promluvit: duchovní sami musí veřejně doznat „před Bohem a před dobrými lidmi že ve svém počínání byli jen blikajícím světlem světa a málo účinnou solí země“.

Stejně naléhavé je veřejně a svobodně prodebatovat určité jednotlivé nauky, zří-

zení a zvyklosti. Nutno vysvětlit, co je podstatné a tedy nezměnitelné, a co je nahodile přidáno a proto platné jen pro určitou dobu. — Je nezbytno povznést liturgii, jež smyslovými vjemy umožňuje vstup božských věcí do lidského nitra. „Liturgie je srdeční komora, je sídlo církevního života; zasluhuje a také potřebuje naší nejpečlivější pozornosti“. — Proto nutno zrevidovat misál, pontifikál, perikopy stejně jako breviář a lidové modlitební knihy a přizpůsobit je kulturní úrovni ostatního křesťanstva. Dále třeba mít na zřeteli, že se lidstvo nejnověji seskupuje podle jazykové příbuznosti, a uvažovat o zavedení lidové řeči do liturgie. Jak prozíravý byl tento návrh, můžeme ocenit nyní, když byla vydána Konstituce „Sacram liturgiam“!

Pojednáváje o církevním jmění volá: „Bratři, nedávejme se vést úzkoprsostí a ziskuchtivostí...“ Navrhuje, aby země byla rozdělena na menší diecése s ohledem na rozvrstvení českého a německého obyvatelstva. Z této zásady logicky vyplývá lepší hospodářské zabezpečení nuzně dotovaných far a kostelů, rozmnožení nižších a vyšších okrsků duchovní správy, zřízení nových far, nových diecézí. Žádá, aby církevní volbou v zemi české byl se svolením Svaté stolice určen jeden biskup do papežské konsistoře, aby kardinál zastupoval trvale země české, k jehož vydržování by se potřebný náklad uhradil z církevního jmění země.

Prohlašuje, že zcela svobodná, čistě církevní volba farářů, biskupů a metropolitů je životní otázkou, jež zabrání simo-

nii a jiným zlořádům. Mluvě o tehdejších církevních ústavech, školách a klášterích, požadoval, aby byly přezkoumány osnovy atd. Ani církevní disciplina: posty, modlitba, neunikly jeho pozornosti. Zvláště vroucně mluví o potřebě modlitby.

Jakými cestami a prostředky lze toho dosíci? Časopisem a konferencemi.

Po schůzi, jež skončila schválením jeho návrhů, odebral se k arcibiskupovi, aby mu o výsledku referoval a vyžádal si jeho schválení, neboť během schůze několikrát výslovně zdůraznil, že nic nepodnikne bez vědomí svých biskupů, tím méně proti jejich vůli. Arcibiskup mu vyslovil své potěšení, že nebude nucen proti účastníkům zakročít, jak se obával, když se mu doneslo, že jde o schůzi s divokými politickými požadavky. Arcibiskup s jeho programem v zásadě souhlasil, prozradil mu, že se o některých věcech už radil s ostatními biskupy, že však se nesmí postupovat překotně, protože jde o věci, jež by se násilným zásahem mohly spíše zhoršit, než zlepšit. Určitě přislíbil svůj souhlas s časopisem a s konferencemi svolávanými pod aegidou biskupů, nikoli však se synodami.

Náhlovský svolal na 22. května druhou schůzi, na níž účastníkům referoval o příznivém přijetí usnesených požadavků. Zpráva o obou schůzích byla vydána pod titulem: „Versammlung von Geistlichen gehalten zu Prag am 18. und 22. Mai 1848.“ V doslovu ze dne 25. května naléhal na založení časopisu, který by měl za účel návrhy a příspěvky k církevní reformě uveřejňovat.

Zahraniční katolíci přijali Náhlovského iniciativu příznivě a posuzovali ji kladně. Jmenovitě „Mainzer Katholik“ N. 107, roč. 1848, a v „Tübinger Quartalschrift“ profesoři Dr Drey a Dr Hirscher se obšírně rozepsali o jeho návrzích a kriticky je zhodnotili. Rovněž vídeňský „Sprecher für Staat und Kirche“, 30. Sept., N. 13, schválil jeho program, kdežto „Kirchenzeitung“ přinesl zlovlně překroucený referát o schůzi od pražského dopisovatele.

Duchovenstvo české i německé bez rozdílu hodnosti souhlasilo s Náhlovským, uznávajíc závady a nedostatky, na něž poukázal, a přálo si, aby navrhované opravy byly provedeny. V souhlase duchovenstva nebylo nic buřičského, protože sám arcibiskup se pro většinu bodů vyslovil, a nikdo, ani Náhlovský nepomýšlel na podrývání církevní ani státní autority. Navrhované reformy byly v duchu doby a většina z nich se týkala oživení vnitřního církevního života a jen několik návrhů sledovalo pozměnění hmotných poměrů. Svatodušní bouře v Praze celé hnutí v zárodku udusily. Moc světská i církevní se daly zachvátit strachem a podezřívavost vedla jejich zásahy. Náhlovský byl u arcibiskupa pražského, biskupů litoměřického a drážďanského nařčen z politické vzpoury a po tři týdny vězněn na Pražském hradě. Konference německých biskupů ve Würzburgu přiměla saského biskupa Jos. Dittricha pod pohrůžkou, že ho obžalují v Římě pro zanedbávání povinností, že tento pak Náhlovského sesadil. Stalo se tak 28. července 1848. Aby však ukázal, že podlehl nátlaku, nabídl mu místo kazatele

v Lipsku a když odmítl, profesorské místo na katolickém gymnasiu v Drážďanech. Náhlovský se všemi prostředky bránil odchodu z vlasti a teprve, když všechny jeho pokusy selhaly, odebral se do Drážďan, kde měl v nejnižších třídách učit začátkům latiny. Těžce se loučil s vlastní a hlavně se všemi pohřbenými nadějemi na obrodu duchovního života a jedinou jeho útěchou bylo, že jeho přátelé věrně při něm stáli. Přítel Pažout ho povzbudil slovy: „Naše vlast bude o vás vědět, kde jste,“ proto nezlomen odešel 23. února 1849. V Drážďanech se setkal s upřímným Čechem J. Hrabětou, který byl ředitelem téhož gymnasia a Náhlovskému všemožně pomáhal. Avšak nesnázím Náhlovského nebylo konce. Brzy byl přeložen na faru do Freiburgu 1. června 1849. Existenční nejistota a stálé duševní napětí podlomily nakonec přece síly mladého kněze, takže již v srpnu musel odjet na léčení tbc do Sedmihorek; ještě téhož roku byl na vlastní žádost ryt. Em. Tieglem z Lindenkronu presentován na faru sázavskou. Konečně byl tedy zas doma a s radostí se chtěl pustit do práce mezi svými na místě posvěceném prací sv. Prokopa. Přecenil však své vyčerpané síly, nebyl schopen zastat obtížnou duchovní správu. Cítě, že se už nikdy nezotaví tak, aby mohl své kněžské povinnosti vykonávat, se zlomeným srdcem napsal žádost, aby byl dán na odpočinek... Bylo mu vyhověno s nezvyklou rychlostí: byl pensionován již 30. ledna 1853 a uchýlil se k svému bratru Janovi, mlynáři v Jaroměři, kde již 11. června téhož roku šestačtyřicetiletý tiše zesnul. Byl

převezen do svého rodiště a tam pochován v hrobě svého otce, jež miloval jako svou vlast a církev, po jejímž zdokonalení toužil a o něž usiloval. Byl udolán jako Bolzano, Fesl, Příhonský, Schneider, Pažout, Hurdálek . . .

Ze spisů Bolzanových sestavil výtah: „Über die Wohltätigkeit, dem Wohle leidenden Menschheit gewidmet,“ Prag 1847. Hojně přispíval do rozličných časopisů českých i německých. Hlavním jeho dílem zůstává pokus, třeba nezdařený, o reformu církevního života, pro který ho české kněžstvo chovalo vždy ve vděčné paměti.

Doklady o jeho strastiplném životě jsou uchovány v Národním museu v Praze. Fascikl nese nápis Acta martyrii Francisci Náhlovský.



## P. JOSEF SCHMIDINGER

20 Ač zemřeli



**M**ladší krajan a rodný přítel Fr. Lad. Čelakovského byl vlastenecký kněz, který sice nebyl spisovatelem, ani nevynikal vědeckou činností, jíž by se zapsal do historie našeho národa, avšak jeho krátký život, plný svízeli a křížů, přece byl vyplněn tak houževnatou vlasteneckou prací, že si zaslouží, aby jeho obraz byl umístěn na předním místě v galerii vlasteneckých kněží.

P. Josef Schmidinger se narodil 24. října 1801 ve Strakonících, kde jeho otec byl kupcem. Matka Kateřina, rozená Mrázková, pocházela z Mladé Vožice, byla velmi zbožná a jako horlivá čtenářka učila i svého synka lásce ke knize. Josef navštěvoval nejprve školu německou ve Strakonících; ale již na českém gymnasiu v Písku zahořel láskou k vlasti, která se ještě více roznítla v Praze, kde studoval vyšší třídy a filosofii. Do studia zasáhla rušivě vojna. Byl však propuštěn předčasně pro plicní neduh, který jej skličoval celý další život. Po propuštění z vojny vstoupil do kněžského semináře v Českých Budějovicích a byl vysvěcen na kněze ve svých 32 letech života. Dlouho však nekaplanoval. Již v roce 1833 odchází na odpočinek, aby 1844 nastoupil jako učitel ve svých rodných Strakonících. V rukopisném archivu Národního musea v Praze je četná korespondence z těchto jeho přechodných let, kdy hledal životní existenci, která dokazuje jeho ušlechtilou povahu, nadšení pro buditelskou práci národní i styky s významnými vlastenci té doby. Zvláště vyšehradský kanovník Václav Sv. Štulc a P. Vojtěch Hlinka — první náš

lidový spisovatel František Pravda — byli se Schmidingerem v čilém písemném styku a také jej často ve Strakonících navštěvovali. Však jeho život i zásluhy vylíčil Pravda v povídce „Pater Tomáš“.

P. Josef Schmidinger nemohl státi stranou v bouřlivých letech 1848. Únorová revoluce v Paříži nalezla záhy svůj ohlas i v Praze. Drtila všude tvrze absolutní moci, otrásla Rakouskem, které bylo hlavní baštou despotie a když 13. března byla nesena do hradu ve Vídni petice o zavedení konstitučních svobod, došlo ke srážce s vojskem, při níž bylo 17 lidí zabito a mnoho zraněno. Zvedli se Maďaři, vedeni Ludvíkem Košutem, a Vídeň kapitulovala. V Praze byla svolána schůze lidu do Svatováclavských lázní a usneseno podati petici císaři, v níž bylo žádáno především o rovnoprávnost češtiny s němčinou ve škole i v úřadech, společný sněm zemí koruny české, v němž by byl zastoupen i lid, zrušení roboty atd. Císař byl donucen k vydání reskriptu dne 8. dubna, kterým byl položen základ k zvláštní české ústavě. Leč Němci nelenili, svolali Frankfurtský parlament, na který byl pozván i Palacký, který však odmítl nejen jménem svým, ale i jménem celého národa. Další odpovědí Frankfurtu byl Slovanský sjezd, při němž byla sloužena Mše sv. staroslovanským jazykem před sochou sv. Václava. Sjezd skončil bouřlivě a když zasáhlo vojsko Windischgraetzovo, postavil se lid na odpor. Byl to první projev u nás dosud utajeného třídního boje. Vlastenečtí kněží šli s lidem, pomáhali stavět barikády, P. Jeroným Jelínek na náměstí před kostelem

Panny Marie Sněžné, P. Jan Pátek a P. Otokar Jeklin v ulicích pod Karlovem. Ale ani na venkově nezůstali vlastenečtí kněží v této revoluční době nečinní: P. Štěpán Schneider z Českých Budějovic, P. Špachta z Bykáně, P. Brabec z Tetína, P. Matoušovský z Úboče, P. Václav Sedláček ze Kdyně a jiní vyzývali lid k obraně národních práv. A tu vidíme i nadšeného P. Josefa Schmidingera. Zatím co v Praze tekla krev nadšených vlastenců a revolucionářů, Schmidinger obětavě obchází a volá lid do revoluce.

Pražská revoluce byla násilím potlačena, slíbené konstituční svobody zastaveny a nový právě zvolený český sněm se ani nesešel. Leč nebylo možno udusiti plamen, který se již rozhořel. A byl to právě vlastenecký kněz Schmidinger, který nedbaje obětí, zdraví i života dává se cele do služeb vlasti a národa. Nedbaje dešťů a sněhových vánic prochází od vesničky k vesničce, v Pošumaví i v Krkonoších, probouzí český lid, osobně roznáší, rozdává a doporučuje českou knihu. Česká kniha se mu stala hlavním cílem a posláním života. Všude pro ni vzněcuje lásku, zakládá čtenářské besedy, sám přednáší a předcítává, informuje o pražských národních podnikách, o českých spisovatelích, o životě probouzejícího se národa. Nejraději vchází do nejchudších chaloupek a když odejde, zůstává tam po něm česká kniha.

P. Schmidinger je jedním z nejoddanějších a nejhorlivějších podporovatelů Matice České. Vyhledává jí členy a příznivce a vlastními úsporami ji podporuje. Sám se nuzuje do krajnosti, vždyť často na svých

cestách spokojuje se pouze suchým chlebem, nebo opékanými brambory, aby zachoval holý život. Však jeho zevnějšek jasně mluví o strádání, které dobrovolně podstupuje: tvář jeho je bledá a vpadlá, celý jeho zevnějšek ukazuje, že stále zápasí s nemocemi. V létě i v zimě se objevoval mezi lidem v charakteristickém tmavém plášti, který měl v podšívce mnoho našitých kapsářů, stále nabitých knihami; na zádech nosil batoh, který byl rovněž plný knih.

Schmidinger byl také velikým podporovatelem Národního divadla. Při svých cestách horlivě sbíral na jeho postavení a vykonal tím dílo opravdu požehnané. Při všem svém podnikání vedl přesné účetní záznamy a zdá se, že v letech 1849 — 1851 byl vůbec nejhorlivějším sběratelem pro Zlatou kapličku nad Vltavou.

Leč zhoubná nemoc na něho dolehla velmi těžce v lednu 1852. Ze svých cest se vracel smrtelně unaven a zcela vyčerpán. Nechtěl se však vzdát. Dojel ještě do Prahy pro nové knihy a vracel se s velikým rancem knih do Hostomic, kde bydlil. Vlakem dojel do Zdic a potom pěšky tři hodiny domů. Byla zima a studený vítr s deštěm promáčel zcela jeho oblek. Došel zcela vyčerpán, chrtil krev a přivolaný lékař mohl konstatovat již jen blízkou smrt. Několik nejoddanějších přátel se snažilo učiniti vše, co bylo v jejich silách, leč veliký apoštol české buditelské knihy v tomto boji podlehl. Naposledy vydechl na Hromnice, 2. února 1852.

Velký žulový pomník v Hostomicích pod Brdy kryje jeho tělesné pozůstatky.

Ve své poslední vůli odkázal všechn svůj majetek, který nashromáždil nezvykle přísnou šetrností, vlasteneckým účelům: Českému museu 200 zlatých, České knihovně ve Strakoncích 1000 zlatých, Matici České 1000 zlatých, učitelům, kteří budou svědomitě a obětavě vyučovati praktickým vědomostem 1000 zlatých a kromě toho několik odkazů menších. Je jistě zajímavé, že v roce 1867 vykazuje Matice Česká v účetních knihách, že rezervní fond na vydávání českých knih díky odkazu vlasteneckého kněze P. J. Schmidingera, jenž úroky vzrostl na 2000 zlatých dosáhl výše 100.000 zlatých.

Vlastenecký kněz P. Josef Schmidinger byl nesporně jedinečný a zvláštní charakter. Pracoval do úpadu, nikdy se nezalekl překážek, jeho nadšená láska k vlasti jej pudila k nadlidskému úsilí, zocelovala jeho vůli — až byl svou vlastní obětavostí překonán. Jeho služby národu byly tím větší, čím jich bylo více zapotřebí v dobách zlých a jsou tím obdivuhodnější, že je konal člověk slabého a neduživého těla, muž, který si z lásky k vlasti odpíral, dobrovolně se stal chud'asem, aby chud'asy mohl obdarovat.



P. FRANTIŠEK JOSEF SLÁMA  
BOJENICKÝ

V drsném jihočeském ovzduší vyrostl a také působil. Narodil se 16. května r. 1792 v Bojenicích na Tábořsku. Měl ještě tři bratry a sestru. Začal chodit do farní školy bernardické, v níž záhy vynikl nad své spolužáky nejen nadáním a pilností, ale i zájmem o věci duchovní. Otcí, venkovskému hostinskému, nebylo zatěžko vyhovět naléhání učitelů a katechetů, aby dal chlapce na studie. A tak tedy desetiletého Františka odvezli do Českých Budějovic na hlavní školy, aby se tam především přiučil němčině, jakožto tehdejšímu „základu“ všech vědomostí a cestě k životnímu úspěchu a pak také — jaksi jen mimochodem — aby se vzdělal i v jiných předmětech. Roku 1803 opouští hlavní školu, a poněvadž úspěch, jehož tu dosáhl, byl slibný, přechází na piaristické gymnasium, rovněž v Budějovicích. Vyučování na gymnasiu se ve všech pěti třídách dalo zase jen německy a také latinsky, při čemž patres pii modo impio tupili český jazyk, dokazujíc tak nejenom své národnostní opovržení, ale i naprostou nevšímavost k současným událostem, neboť v tu dobu se již český jazyk počínal nadějně rozvíjet. Není proto divu, že z tohoto prostředí vycházeli čeští jinoši, kteří byli přesvědčeni, jak se sám Sláma později několikrát vyjádřil, že „kromě kalendářů, katechismů, modlitebních knížek a kronik o Meluzině, Bruncvíkovi a tcmu podobných báchorkách, jiné české literární tvorby není.

Skončiv své gymnasijské studie r. 1808, rozloučil se na čas s jihočeským krajem a s výbornými znalostmi němčiny a latiny

odešel do Prahy studovat filosofii, jejíž studium bylo tehdy rozvrženo na tři roky. Hvězdou první jasnosti na obloze tehdejší fakulty byl profesor Bern. Bolzano, který přednášel náboženství. Ostatní nevynikali ani osobní přitažlivostí, ani vědeckou erudicí, takže Sláma, chtěje se vzdělati ve vědách přírodních a v historii, poznával, že žeň universitní je sice hojná, ale klasy hluché. Bylo to vinou tehdejšího zastaralého studijního plánu, který se dosud nevyvobodil z pout minulosti a neumožnil přístup disciplinám, jež se již na západních universitách přednášely. Bylo tedy jen zásluhou osobní vědecké znalosti a pedagogické schopnosti toto kterého profesora, když jeho disciplina snesla přísné kritické měřítko. Sláma se o tom zatrpkle vyjádřil: „Kdybych tehdejší způsob vyučování věrně vylíčil, čtenář spíše nějaký paškvil než opravdové vypsání čísti by se domníval.“ Sláma proto z touhy po vzdělání v oblíbených vědách pátral po vhodných pramenech. Tento hlad po vědě svedl ho mezi jinými také s V. Hankou, který mu půjčil české knihy a „Hlasatele“. Teprve nyní při četbě spisů Krameriových a jiných s úžasem poznal, že se jeho mateřský jazyk rovná jadrností, libozvučností, slovním bohatstvím a ohebností řeči německé a že čeští badatelé svou vědeckou erudicí se vyrovnají cizím. Tento obdiv změnil jeho smýšlení. Byl-li dosud neuvědomělým Čechem, tím horlivěji se začal vzdělávat, aby se stal užitečným členem svého národa šířením vzdělanosti a osvěty v mateřském jazyku.

Po skončení filosofických studií r. 1811



vrátil se do Budějovic jako chovanec tamního bohosloveckého semináře. Jeho dávný sklon ke kněžství byl nyní okřídlen touhou pracovat mezi prostým lidem k povznesení mravnímu, uvědomění národnímu a rozkvětu hospodářskému. Proto se s obvyklou svou rázností a poctivostí pustil do theologických studií. Budějovickým bohoslovcům bylo ještě více třeba znát český jazyk, protože bylo mezi nimi mnohem více Němců než Čechů, kdežto far a kaplanství bylo více českých než německých. To si uvědomil i biskup Prokop hr. Schaffgotsch a zavedl r. 1811—12 vyučování češtině, které vedl bývalý posluchač jazykových přednášek J. Nejedlého, seminarista Fr. Bezděka. Jeho výklady poslouchal Sláma s takovým úspěchem, že sám učitel nejednou prohlásil, že ho předčil.

Theologii absolvoval r. 1814, ale ježto neměl kanonického věku, byl vysvěcen až 15. února 1815 v Litoměřicích od biskupa Chlumčanského, ježto jeho biskup již zemřel. A už 4. dubna roku 1815 byl jmenován kaplanem na zelenohorském zámku. Tamní tříleté působení bylo prospěšnou přípravou jeho budoucí činnosti: maje dosti času, pokračoval ve svém sebevzdělání, čítal a kupoval české knihy a časopisy a bedlivě si všímal lidu, jeho způsobu života a jeho potřeb. Tam položil také základ k svým vědomostem pastýřským, pedagogickým a sociálním.

Datum 14. srpna 1816, kdy byl přeložen za fundačního kaplana do Prachatic, znamená důležitý mezník v jeho životě. Prachatice bývaly v XVI. a XVII. století měs-

tem českým. Vlivem germanisačních snah ve století XVII. ztrácelo svůj český charakter a vrcholu bylo dosaženo, když tam byla r. 1777 založena trojtřídní normální škola s vyučovacím jazykem německým. Ale národní uvědomění v lidových vrstvách bylo pevné. Prachatičtí raději posílali své děti do okolních škol, kde se vyučovalo česky, jen aby se děti neodnárodnily; nebo když nebylo vyhnutí, žádali některého kaplana, aby je učil češtině a v mateřské řeči připravil k přijetí svátostí. Sláma hned po svém příchodu pokračuje v tomto díle a soukromě vyučuje češtině několik hochů, mezi nimi Jana Nep. Neumana, jenž byl 1963 beatifikován a o jehož svatořečení se jedná. Když poznal, že český jazyk je vytlačován už i z kostela a zanedbáván ve společnosti jako méněcenný, a že čeští obyvatelé jsou soustavně odstrkováni, probudí se v něm tvrdá, nesmlouvavá jihočeská povaha, a sám osobně intervenuje u svého představeného děkana a u okresního školního inspektora a žádá za nápravu. Pánové, ovšemže Němci, neuznají za vhodné odpovědět. Jihočechem naléhá, je „nepříjemně dotěrný“, a tak tedy podle osvědčeného receptu všech licoměrníků mu přátelsky radí, aby zanechal „nevčasné horlivosti“, pak upřímně varují a nakonec vyhrožují. Neústupný kaplánek si najde spojence: drobné prachatické a okolní občany, bezvýznamné, ale věrné mateřskému jazyku. Podají žádost sepsanou Slámou k nadřízeným úřadům za zřízení zvláštní školy, na níž by se vyučovalo česky náboženství a základním literárním předmětům. Měla

osud všech nevítaných žádostí: proběhla všemi instancemi, aby byla nakonec zamítnuta. Přišel však přece rozkaz, aby se děti v nižší třídě vyučovaly několik hodin denně náboženství, čtení a psaní česky. Když se později jedná o zřízení výpomocné třídy při normálce, spojí se Sláma s městskou radou a spisovatelem Turinským a rázně žádá, aby se na ní učilo jedi-  
ně česky. Výsledku se nedočkal, protože byl zatím přeložen.

Druhé ohrožené místo bylo literátské bratrstvo, které v Prachaticích pěstovalo v kostele a při církevních slavnostech český církevní zpěv, což se „nemile“ dotýkalo tamních Germánů v čele s panem děkanem. Čeština měla být vystřídána němčinou. Sláma postřehl včas nebezpečí a s radostným souhlasem a číňorodým zájmem členů bratrstvo nejen udržel, nýbrž zreorganisoval a jeho starobylé kancionály zachoval. Nejcennější písně byly dokonce vydány tiskem a rozšířeny mezi lidem. Přes tyto bojové akce měl ještě dosti času na charitativní péči a hospodářské uvědomování rolníků.

Když se náš bojovník, přeložený 1825 za zámeckého kaplana na Orlík, představil kněžně, uslyšel na uvítanou kněžnino přání — rozkaz, aby vše zůstalo při starém. Jihočech zvedl hozenou rukavici, galantně se poklonil a řekl, „že u věci té se zachová dle svědomí svého, nadto že mu nelze jinak činiti“. A odstrkovaná čeština se ujala svého práva ve škole, rozhlaholila se při kostelním zpěvu a zazněla s kazatelny. Za podpory mladého knížete se začala uplatňovat jako společenský jazyk

mezi „panstvem“ Bojovník přecházel na jiné kolbiště: v „Časopise pro katolické duchovenstvo r. 1831 a 1832 uveřejnil statečné pojednání „O škodách z německého vychování české mládeže“, jež vzbudilo radostný rozruch mezi Čechy a odmítavý u úřadů. Stává se kolportérem českých knih a časopisů; jak trpce mu bylo pracovati, posteskl si v soukromém dopise: „Slyšel jsem je — horlit — a zacházelo slunce, viděl jsem některé z nich zasedati za stoly a při jasu světél pěnílo se před nimi víno, láhev za lahví, šustěly v jich prstech listy pansofistické (karty) a jich ruce vyndávaly a sypaly plné hrstě stříbra do karbony a nevzpomínal žádný, „že časové zlí, příjem malý a chudých mnoho.“ Ale při svých starostech vzpomene si účinně na Prachatické, že byli postiženi požárem, a vydá „Slovo útěchy“, poslané prachatickým po nešťastném ohni, jenž v jejich městě 13. dubna 1832 za hodinu 137 domů v popel obrátil — a čistý výtěžek věnuje pohořelým.

Pán posílá svého osvědčeného bojovníka r. 1832 jako faráře do Chraštic — do nových starostí, do polorozbořené fary se zanedbanými pozemky a ještě zanedbanějšími osadníky. První jeho starostí vedle školy je chudinství, ale naráží při svých pokusech o zřízení ústavu chudých na neuvěřitelnou tupost a lhostejnost. Roztrpčeně píše 20. prosince r. 1832 Vinařickému: „... právě dnes s bolestí jsem shledal, že by některá obec ani šibenici sobě vzítí nedala, jen když jest od starodávna! I špína je těší, když ji dlouho nosí . . . , avšak prorazil jsem přece a od 1. led-

na doufám s pomocí Boží, že tu žebráků více nespatříme.“ Jihočechova vytrvalost a neústupnost nese ovoce. Již příštího roku si libuje témuž adresátu: „Já jsem měl tu útěchu, že marně nepracuji. Jedna z větších obcí (70 domů čítající) začátkem postupu karbanu se vzdala a potud se ho chrání. Poněvadž nepravost ta hluboko tam zakořeněna byla, vedouc s sebou opilství, smilstvo a špatné vychovávání mládeže, uvedši pět statků sedlských v těch letech do nájmu, mám to za znamení milosti Boží, povzbuzující mne, abych vhod nevhod napomínati nepřestával.“ Pro tyto starosti praktického apoštolátu neztrácí zájem o český jazyk. Když se krajský úřad pokusil r. 1835 zavést do vesnických škol němčinu, podal s mirovickým farářem Vránou rázný protest k zemské vládě, v němž takový pokus nazval politickou vraždou, páchanou na českém národu. Přispívá do „Čechoslovana“, „Čas. čes. musea“, „Rozličností“, „Včely“, „Květů“ a j. články praktickými, hospodářskými, vedle znamenitých theologických pojednání do Časopisu pro katolické duchovenstvo.

Jeho snaha o zvelebení zemědělství a živností ho provází do Bechyně jako děkana. Vydává spisky o štěpařství, včelařství, pojišťování proti škodám, chudinství a o všech oborech, které mohou prakticky pozvednout úroveň lidu k většímu blahobytu. Sbírka jeho kázání vyšla až po jeho smrti. Brojil proti pobožnůstkářství a vedl své osadníky k vyšším dogmatickým pravdám a praktickému prožívání křesťanských zásad. Peníze mu byly toliko pro-

středkem ke konání dobra, ať to byla podpora chudých, literatury, kulturních ústavů či divadla. Jeho neúmorná činnost a pracovitost konečně nahlodala zdraví statečného bojovníka, že odešel na léčení do Mariánských Lázní, kde naposled vydechl 5. srpna 1844. Své jmění odkázal dvěma pětinami chudým města Bechyně, dvěma pětinami chudým osady bechyňské a jednou pětinou bojenickým chudým. Náhrobní kámen tohoto mužného a ušlechtilého bojovníka byl zohyzen nevkusným, titěrným rýmováním.



P. MATĚJ RÖSSLER

Prvním českým pomologem světového jména byl poděbradský děkan a vlastenecký kněz P. Matěj Rössler, který byl nejstarším synem z devíti dětí panského zahradníka Petra Rösslera z Jindic, později z Bykáně u Kutné Hory. Datum i místo narození Matěje Rösslera je sporné; v pamětní knize probošství poděbradského jest jen krátká zmínka německy psaná, že zemřel jako 75 letý stařec roku 1829, z jiných pramenů se dovídáme, že se narodil 27. listopadu 1764, což také potvrzuje farní kronika v Předhradí u Poděbrad. Jako místo narození se uvádí Jindice u Čáslavě, ale také Křesetice nedaleko Kutné Hory.

S Matějem se setkáváme na jesuitském kůru v Kutné Hoře, protože měl vynikající nadání hudební, tím se také dostal do humanitních škol, vstoupil do řádu Tovaryšstva Ježíšova; v Brně byl jeho spolužákem Josef Dohrovský. A po zrušení řádu roku 1773 jej vidíme v Praze, kde dokončuje svá studia filosofická a theologická, aby dne 21. prosince 1777 přijal kněžské svěcení.

Prvním kněžským působištěm Rösslerovým byly Poděbrady, kam nastoupil jako katecheta a kde se ukázal v bojích, které vypukly mezi katolíky a jinověrci, jako kněz opravdu tolerantní, který — jak říká milčický rychtář František Vavák ve svých „Pamětech“ — „svou rozvahou, umírněností a slovem výmluvným na utišení rozehvěných myslí působiti dovedl“. Potom se stal lokalistou v Chlebech, církevním komisařem ve Zdechovicích na Chrudimsku, odkud po půldruhém roce působení odchází za katechetu do Brandýsa nad La-



bem. Zde se seznámil s rodinou jistého důstojníka; po smrti manželů ujal se jejich dvou dětí, které sám vychovával. V blízkých lázních Houštce potkal jej císař Josef v doprovodu jeho chovanců, a když po rozmluvě poznal jeho šlechetnou povahu, doporučil jej na faru jaroměřskou, kde počíná Rösslerova pomologická činnost. Farní zahrada byla ve stavu velmi ubohém, když v červenci roku 1787 nastoupil Matěj Rössler na své nové působišťe. Děkan však dal vyvésti smetí a shnilé listí z městských valů na svou zahradu, a když z jara sešel sníh a země se otvírá, zjistil Rössler, že po celé zahradě se hlásí k životu i ovocné sazeničky. Jako syn zahradníka počal se zabývat těmito sazenicemi, se vši vášní vrhl se do studia tehdy známé literatury — a za devět let svého působení v Jaroměři získal si jméno výtečného odborníka a znalce.

V dubnu roku 1795 dostal Rössler beneficium poděbradské, kde setrval až do své smrti plných 34 let. Poděbradské beneficium bylo velmi bohatě nadáno, ke cti Rösslerově však budiž řečeno, že dovedl majetku užívat ve prospěch dobra. Zřídil nádherný sad „Sans pareil“, tj. nemající sobě rovna, ale sám byl tak skromný a jednoduchý, že nejraději se svými dělníky na zahradě společně obědval a oběd za ním poslaný odmítl a velmi často teprve na důtklivé domluvy svých přátel svlékl svůj ošumělý kabát, aby se oblékl svému stavu přiměřeně. Historie zaznamenává, že v těžkých dobách francouzských válek roku 1805, kdy u nás byl hlad a nouze domovem, rozdal chudým kde co měl,

úrodu i peníze -- a když se mu nedostá-  
valo, vypůjčil si na svůj sad „Sans pareil“  
2000 zl. Jan Helich ve svém životopisném  
nástinu (1891) vypravuje na str. 11 tento  
zajímavý příběh ze života Rösslerova:

„Jistý přítel Rösslerův, jenž požíval na  
krátký čas pohostinství páně děkanova,  
uviděl z okna pokoje s vyhlídkou na dě-  
kanské pole, že časně z rána houfec ci-  
zích lidí na poli děkanově jetel seče a  
v pytle ukládá, i nemeškal oznámiti to  
děkanovi. Rössler přesvědčiv se o pravdi-  
vosti zprávy té, rozhorlil se řka: „Fatální  
pobertové, musím na vás jít!“ Vzal klo-  
bouk a hůl a uháněl směrem k poli přes  
dvůr, kdežto host vrátil se do svého po-  
koje. Po chvíli vidí host, že houfec posud  
zle na poli hospodaří, i kvapí opět k dě-  
kanovi, který již zase v lenošce sedě četl,  
a oznámil mu to. Tu Rössler odvětil klid-  
ně: „Nu víte, já jsem si to cestou rozmys-  
lil; napadlo mi, že by ti chudáci jistě je-  
tele nežali, kdyby ho nepotřebovali . . .“

Mši svatou sloužil Rössler jen v neděli,  
kázání míval jen na Boží hod a větší cír-  
kevní slavnosti a vždy mluvíval jen krát-  
ce. Veškeré poplatky štolové ponechával  
svým kaplanům. Zastával funkci biskup-  
ského vikáře a byl členem mnoha učených  
společností. Jeho lidumilost a dobročin-  
nost neznala rozdílu stavu, ani nábožen-  
ského vyznání a proto byl ode všech  
vrstev obyvatelstva města i okolí ctěn a  
milován jako pravý otec duchovní. Jak  
tenkrát bylo zvykem, pořádal na děkan-  
ství společenské večírky, při nichž účín-  
kovala pěvecká kvarteta, ano i plesy a  
jak zaznamenává kronika, děkan Rössler

sám do půlnoci si několikrát zatančil. Miloval zpěv a hudbu a nejraději zpíval Schillerovu píseň „An die Freude“.

Jeho pomologická činnost byla nesmírně rozsáhlá. Nejlepší obrázek si učiníme, když uvážíme, že děkan Rössler měl na konci svého života na poděbradské zahradě celkem 2852 jabloní v 607 druzích, 1457 hrušní ve 242 druzích, 277 sliv v devadesáti druzích a 308 třešní v 288 druzích, tedy celkem 5389 ovocných stromů v 1463 druzích. Mnoho nových druhů vypěstoval Rössler z pecek a z jader ve svých školkách, cizozemské druhy objednával ze všech konců světa. Sám ovšem také rozesílal sazeničky, stromky a rouby po celé Evropě a jeho štědrost roznesla po celém širokém okolí obrovské množství ovocných stromů, které lidem rozdával zdarma. Největší radost ze své pomologické činnosti měl, když jednou při hostině kterou dával svým přátelům-pomologům, mohl na stole servírovat stromky v kbelících a požádat své hosty, aby si podle libosti natrhali zralé ovoce přímo ze stromů různých druhů. —

Zásluhy děkana Rösslera byly oceněny častěji v odborné pomologické literatuře, jeho dílo však zmizelo z povrchu zemského. Když po krátké nemoci jako sedmdesátipětiletý stařec dokončil 29. srpna 1829 svůj život a z četných dědiců nebylo nikoho, kdo by mohl zahradu převzít a v díle pokračovat, uchránila Vlastenecká hospodářská společnost v Praze zakoupením mladého stromoví za 760 zl. aspoň klenoty jeho díla tím, že je dala vysázeti ve společné zahradě Štěpařského spolku.

Zahrada — Sans pareil — byla prodána jakémusi Biersangovi, který ji proměnil v selský dvorec a stromy dal vykopat. Vypravuje se, že za prodané dříví stržil více peněz, než dal za celý dvorec.

Město Poděbrady postavilo děkanu Rösslerovi pomník na budově školy, ale hrob tohoto prvního českého pomologa nezdobí žádný památník, ani jeho zamilované ovocné stromy jej neobjímají krásou svých květů a vůní svých plodů. Není známo, kde jest jeho tělesná schránka pochována — prý někde uprostřed hlavní cesty hřbitova . . .



BISKUP JAN VALERIÁN JIRSÍK

Pro Boha, církve a národ“ bylo heslo jednoho z největších vlasteneckých kněží poslední doby — biskupa českobudějovického, Jana Valeriána Jirsíka.

Jeho rodištěm je romantické místo na Sázavě, Kácov, kde se narodil 10. června 1798, a po gymnasijských a filosofických studiích v Hradci Králové, v Praze a v Litomyšli vstupuje do pražského bohosloví, aby ve svých 22 letech věku byl vysvěcen na kněze. Jako kaplan působí Jirsík v Cítově u Mělníka, v Roudnici nad Labem a v Železné Hoře, farářem byl v Minicích u Velvar, načež se stal kanovníkem u sv. Víta v Praze a posléze biskupem v Českých Budějovicích, kde také po 17letém blahodárném působení umírá 23. února 1883.

Biskup J. V. Jirsík je „vzácná perla“, jak se o něm vyjádřil před 100 lety jeho ordinarius. Jeho vlastenecká a lidumilná činnost našla v jižních Čechách vděčné pole. Sotva se stává biskupem, již zakládá studentský seminář, kde měli chudí studenti bezpečný útulek pro svá studia, ale hlavní jeho dílo, kterým si získal nesmrtelné zásluhy, obdiv a všeobecnou lásku českého národa, je vybudování českého gymnasia, jemuž znalci přičítají hlavní podíl na tom, že český jih nebyl pogermanisován. Jan Valerián Jirsík má nehynoucí zásluhu, že zůstal český jih českým.

Vybudování českého gymnasia v tehdejší době nebylo ovšem věcí snadnou. Především je třeba si uvědomit, že to byla krutá doba Bachova absolutismu a že Jirsík jako diecéšní biskup musel být pastýřem obou národností. Byl si toho také plně vě-

dom, neboť při nastolení otevřeně prohlásil, že přichází stejně k Němcům jako k Čechům, všichni že jsou stejně jeho dítkami — ale své hrdé češství nikdy netajil a dokazoval nejen slovy, nýbrž i skutky. V četných pastýřských listech teple a mile žhne jeho láska k vlasti, a zvláště hlavní váhu klade na výchovu mládeže v jazyce mateřském, a aby skutkem dokumentoval svou lásku k vlasti, přistupuje k obtížnému dílu — založení českého gymnasia. Potíže se strany habsburské vlády byly nesmírné, ale Jirsík nepovolil: svým nákladem postavil budovu, staral se o vyučovací prostředky a po celé tři roky vedl sám náklad na celý ústav — celkem 90 tisíc zlatých. Na bohatství nehleděl, pamětliv slov Kristových „Neshromažďujte sobě pokladů...“ ale shromažďoval poklady nehynoucí ceny, protože všechny tyto oběti přinesly Jirsíkovi jistě nejen odplatu nadpřirozenou, nýbrž i radost z uznání jeho díla celým českým národem. Již za svého života se dočkal ocenění a mnohá česká města, jako Česká Třebová, Náchod, Dobruška a j., si pokládala za čest udělití občanství vlastenci tak vynikajícímu.

Jan Val. Jirsík vyšel z lidu, s lidem cítil a žil. Proto chudina nalézala u něho stůl vždy prostřený; zřídil fond pro chudé kněze, spolek pro ošacení chudé mládeže, založil ústav pro hluchoněmé, sirotčinec a j. Veřejného života se nevzdaloval, plně se účastnil politického dění. Roku 1861 byl zvolen do říšské rady, kde věrně stojí na straně české oposice po boku Palackého, Riegra a Braunera.

Jeho spisy jsou psány slohem jasným a jadrným, krásnou a čistou češtinou, a proto také velmi lidem oblíbené. Zvláště je to Jirsíkova „Dogmatika“, „Sbírka kázání“ a „Bohomil“. Po Pešinovi byl také krátký čas redaktorem „Časopisu katolického duchovenstva“.

Zadíváme-li se na postavu vlasteneckého biskupa J. V. Jirsíka, ucítíte z jeho tváře dech poctivosti přímého muže, který se neobává překážek a dovede přinést i oběti pro své přesvědčení, ale který má také hluboké porozumění pro přesvědčení jiných a nedovede nikomu vnucovat svůj názor.

A Jirsík skutečně takový byl.

Jednou přišel Jirsík na inspekci do gymnasia k profesoru Blažkovi na hodinu češtiny. Byl vyvolán žák, který měl husitskou kravatu — černou s rudými kalichy — již si zřejmě uvázal jen proto, aby biskupa provokoval. A Jirsík si opravdu kravaty povšiml.

„Copak to máš, synáčku?“

„Kravatu s husitskými kalichy, Vaše Excellence.“

Ve třídě nastalo veliké napětí, žáci zapomněli dýchat, profesor nervosně přešlapoval a do toho ticha zaznívá otcovsky vážný hlas biskupův:

„Vidím, synáčku, že prožíváš Husovu krisi. Každý syn české matky prožítí ji musí v letech, kdy se vzdělává a poznává. Přeji ti, abys její bolesti šťastně překonal s duší čistou a s věrou ve svaté učení Kristovo tak pevnou, jak měl Hus.“

A potom se pozvedl a měl se k odchodu.



Leč nedalo mu a promluvil ještě k ostatním žákům:

„Květem národa je mateřská řeč. Nemůže-li se národ vzdělávati ve své mateřštině, jistě zakrní a nevydá ku blahu člověčenstva a slávě Boží toho ovoce, k jehož vydání byl Prozřetelností do řady národů postaven. Děkujte se mnou, synáčkové, Otci nebeskému, že mládež česká má již rozličné školy ke svému vzdělání, učte se v takové škole pilně a rádi a prospívejte na slávu Boží věděním i uměním.“

Po těchto slovech se rozloučil s profesorem podáním ruky a odešel.

A co student? Přiznal se, že ve svém pokojíku vstrčil hlavu do peřin a hořce si poplakal. Styděl se za to, že ctihodného kmeta chtěl pro nic za nic provokovat . . .

J. V. Jirsík se dožil vysokého věku a zachoval si statnost a tělesnou krásu. Jeho pravidelný obličej byl zdoben širokým klenutým čelem, pod nímž se dívaly moudré, jaré, mladické modré oči, vždy živě reagující. Jeho hlas byl zvučný a lahodný. Ještě v pozdním věku si zachoval kadeře, které byly sice šedivé, ale bohatě zdobily jeho hlavu jakoby svatozáří. Celým svým zevnějškem budil dojem velebnosti, avšak nebyla to velebnost povýšeného hierarchy, majestátu povýšeného nad ostatní smrtelníky, ale velebnost ctihodného starce, který miluje velikého Boha a malý, drobný lid, vše objímá svým srdcem, naplněným obětavou láskou.

V polovině února 1883 se vracel z procházky a z kočáru zdravil a odpovídal s úsměvem na pozdravy, leč po vjezdu do residence byl zasažen mrtvicí. Marná byla

lékařská pomoc, marné prosby a modlitby jeho věrných. J. V. Jirsík 23. února 1883 vydechl naposled —

Vlastenecký biskup Jirsík nám připomíná abychom pracovali podle jeho hesla „Pro Boha, církve a vlast“.

V POSVÁTNĚ PŮDĚ  
STAROSLAVNĚHO  
VYŠEHRADU

*Vyšehrade, starý hrade,  
prach tvůj smutný v hrob se klade;  
ducha tvého i tvůj stín  
kéž uhájí věrný syn!*

Ehrenberger.



P. ANTONÍN MAREK

Synáček, který se 5. září 1785 narodil turnovskému brusiči drahokamů Antonínu Markovi, neměl pokračovat v ušlechtilém řemesle otcově, nýbrž se měl stát zušlechťovatelem nejvzácnějších drahokamů: lidských duší a mateřského jazyka. Osiřel v útlém věku spolu se třemi nedospělými sourozenci, ale svědomitá matka pečovala o jejich vzdělání. Začal chodit do školy turnovské, jež se přes germanisační nátlak udržela českou. Po roce ztráveném ve Wiesentalu u Smržovky, kde se učil německy, byl poslán do slezského města Grüssau na gymnasium. Bydlil a stravoval se v tamním cisterciáckém klášteře a za to zpíval v kostele ve sboru. Po absolvování gymnasia, jež mělo tehdy jen pět ročníků, odchází r. 1801 do Prahy na filosofii, kde skomíral ještě duch josefismu. Po skončení filosofických studií r. 1804 odebral se do kněžského semináře v Litoměřicích, který za chabého vedení biskupa Chlumčanského trpěl pod neblahým vedením kanovníka Hirnla. Markovi však dal podnět k ideálnímu zaměření života v opačném směru, než jaký v semináři vládl: seznámil se tam s J. Jungmannem, který vyučoval seminaristy češtině a který na něho, podle jeho vlastních slov, mocně působil, jak později doznal: „Kouzelná spanilost a prostosrdečnost tohoto muže, jehož jméno po stech letech v Slovanstvu bude slynouti, okouzila také mne, že jsem jeho citem cítiti, v jeho vědách žíti, jeho okem v šíř i hloub slovanské národnosti, jakž Čechovi mé vrstvy lzelo, hleděti započal.“ Oba mužové se stali upřímnými, nerozlučnými přáteli a své

přátelství osvědčovali si celý život slovy i skutky. Jungmann, který první ze všech profesorů a ze všech českých ústavů začal r. 1800 na litoměřickém gymnasiu vyučovat češtině, svou mocnou individualitou úplně získal Marka pro své ušlechtilé bu- ditelské záměry a Marek stal se jeho ne- ocenitelným spolupracovníkem, jak do- znává v listě z 29. března 1843: „Vaše při- pomenutí mně starších dob a našeho dáv- ného a trvalého přátelství dotklo se hlubin srdce mého. Počítám to i já k nejutěšeněj- ším stránkám života mého, že mi nebe ve vás věrného, šlechetného, smýšlením, sna- hou a celou duší podobného přítele uděliti ráčilo“.

Když byl Marek 30. srpna 1808 vysvě- cen na kněze, byl dosazen za kaplana nej- prve do Rožďalovic, pak do Libuně, Tato- bit a za lokalistu posléze na Hrubou Ská- lu. V březnu 1820 se stal farářem v Týně nad Rovenskem a r. 1823 v Libuni, kde působil přes půl století.

Ve své literární činnosti představuje se Marek nejprve jako básník. První báseň vydal ještě jako seminarista r. 1807 v „Hlasateli“ pod titulem „Má vlast“. Její tón je vůdčím motivem veškeré jeho bás- nické tvorby: zpívá v ní žhavá láska k vlasti, tlumená žalem nad zaniklou slá- vou a významem českého národa, rozněž- nělá bolestí nad přítomnou porobou a ži- velná touhou po znovudobytí ztracené ve- likosti. V poesii pokračuje v jakýchsi bás- nických listech příteli Jungmannovi a jiným. Je to především „Básnířské psaní Marek Jungmannovi“, jež je tím význam- né, že podle životopisce Markova V. Zele-

ného „jest nejodvážnější od obnovení literatury po onu dobu tištěná báseň a že jí se Marek stal tvůrcem poesie politické“. Marek v ní odvážně bouří proti tehdejším utlačovatelům národa, poukazuje na příbuznost s ostatními slovanskými kmeny, vyslovuje naději, že slovanským národům se dostane pomoci od mohutného bratrského národa, od Rusů. Nesmí nás udivovat, že tehdejší censura nezakročila: Rakousko bylo tehdy spojencem Ruska proti Napoleonovi a panslavistická myšlenka tehdy ještě nenaháněla hrůzu. Druhé „Poslání“ k Jungmannovi v únoru 1817 a list „Marek Sedláčkovi z Hrubé Skály do Plzně“ hlaholí láskou k Slovanům a ozývá se optimismem. V ódách Na Trosky a Na Velíš v okolí Jičína jsou základními myšlenkami nadšení pro vlast, pro její slávu v minulosti, láska k Slovanstvu a cit pro přírodu.

Porážka Napoleonova u Lipska nadchla ho k básni „Píseň k pokoji“, v níž jeho nadšení a radost nad vítězstvím bratrských Rusů vyvrcholuje:

*„probuzen byl od půlnoci  
národ velký s námi sbratřený;  
s náramnou svou vstana mocí  
šťastně rozvil v světě proměny.  
Z Moskvy Franka na zábřehy Rejna  
jeho statná zapudila hejna . . .“*

Vedle menších elegií a básní napsal, jak bylo tehdy zvykem, řadu příležitostných veršování, jež nikterak jeho básnický význam nesnižují, tím spíše, že jsou věnovány krajanu Fortunátu Durychovi, budi-

teli biskupu Hurdálkovi a jiným. Puchmajerovy „Nové básně“ obsahují ještě řadu menších Markových poesíí.

Z podnětu biskupa Hurdálka složil dvě hymny „Prosba k Bchu v nouzi nynější“ a „Píseň za ourodu“, jež jsou důkazem nejen jeho básnického vzletu, nýbrž i hluboké zbožnosti a oddanosti do vůle Boží.

Vedle původní básnické tvorby věnoval se Marek také činnosti překladatelské, jež při tehdejších nedostatku původní české tvorby byla téměř nepostradatelná, měl-li se národ seznamovat s vynikajícími díly cizí produkce a rozšiřovat tím svůj kulturní obzor. Překládal z Kötzebua, Stolberga i Ovidia. Pod pseudonymem Bolemír Izborský vydal v překladu Shakespearovy „Omyly“. Některé z těchto překladů jsou tak dokonalé formou i dikcí, že by dělaly čest i modernímu překladateli. Kde toho vyžadoval zájem národa, nevyhýbal se ani činnosti zdánlivě podřadné a nedůstojné básnického pera. Již v té době, pod rouškou tak zvaných lidových časopisů dály se pokusy předkládat nejširším vrstvám kdejaký líbivý literární brak; na příklad Hýlovy „Rozmanitosti“ měly v programu kriminální příběhy, povídky o strašidlech, nešťastné příběhy... Aby tento zhoubný vliv paralysoval zábavnou a přitom literárně hodnotnou četbou, založil Jungmannův syn „Sbírku povídek zábavných“. Pro ty mu Marek přeložil povídky van der Veldovy. Na překladech se nejlépe ukázalo, jak Marek jako básník vnikal do ducha cizích básníků, jak si dovedl přizpůsobit řeč dosud nevyvinutou a podat cizí dílo českému čtenáři v rouše nejen



dokonalém formálně, ale i výrazově se přimykajícím původnímu dílu. Předčil tím současníky alespoň o dvacet let, jak možno se přesvědčit srovnáním s pozdějšími překlady.

Touto činností nebyl však vyčerpán Markův zájem. Z filosofické fakulty si přinesl neutuchající zájem o filosofické otázky a problémy jim blízké. Výsledkem tohoto zájmu byly úvahy: „O smrti“, „Rozmlouvání mezi pravdou a lží“, „O řemeslnictví“. Aby se jeho zájem povznesl výše, o to se postaral Jungmann, který se již v Litoměřicích zabýval úmyslem založit malou českou encyklopedii, kde určil Marka pro obor logiky a psychologie. K vydání encyklopedie nedošlo, ale Markův zájem byl probuzen. Rozhodl se pro logiku Kiessewetterovu. S překladem to bylo ovšem obtížnější. U ostatních kulturních národů postupoval jazykový vývoj stejným krokem s vývojem vědeckých doktrín. Takového vývoje u české řeči nebylo. Obrozená řeč se pěstovala jen pro potřebu nejširších vrstev. Vytváření nových slov pro nově vznikající pojmy a poznatky se zanedbávalo. Marek stanul před úplnou prázdnotou. Svůj úkol si ještě znesnadňoval tím, že nechtěl do češtiny přejímatí cizích slov. Po dlouhém lopotění, dotazech u přátel vyšla konečně r. 1820 „Logika čili Umnice“ a vzbudila smíšené dojmy pro své nové výrazy. Sám Dobrovský napsal, „že by se o podobných věcech česky nemělo psátí“. Hlavní zásluhou venkovského kaplana jest, že svou prací položil pevný a bezpečný základ pro filosofické názvosloví české a důkazem jeho

jazykové solidnosti je, že volná část slov, jím utvořených, nebo pro nové pojmy užitých, zůstala v platnosti podnes. Druhým filosofickým dílem jeho byla „Metafysika“, jež vyšla s druhým vydáním „Logiky“ pod názvem „Základní filosofie. Logika. Metafysika“ r. 1844. Nebyla původní prací, nýbrž zpracováním díla Krugova. Její přínos tkvěl hlavně v obohacení českého odborného názvosloví. Proti jeho puristickému tvoření nových slov vystoupil první Palacký radou, aby dohodou spisovatelů užívalo se cizích slov všude tam, kde všechny evropské řeči mají týž výraz.

Jeho literární činnost rychle klesala, když se stal farářem, takže Čelakovský rozmrzele o něm píše Kamarýtovi: „Já pravím, jen spisovateli žádnou faru a žádné statky pozemské...“ Jeho hlavní literární dílo skutečně spadá do doby, kdy byl kaplanem. Ale i jako farář zajímal se o veřejný život: Byl stálým přispěvatelem Jungmannova slovníku, účastnil se založení „Společnosti české“, „Matice české“ a jiných spolků, jež přispívaly k šíření známosti o věcech české řeči, nebo slovanské vzájemnosti. Jeho libuňská fara se stala dostaveníčkem vynikajících mužů českých i cizích. Tak ho navštívil ruský učenec Srezněvský r. 1840, který se o něm a českém prostředí velmi pochvalně zmínil: „Řekl jsem Markovi, že lze pokládati české duchovenstvo za sloupy českého národa. Má poznámka kolovala okolo celého stolu a oběd se dokončil zdravicí na Slovany...“ Jako ušlechtilý člověk pomáhal netoliko zájmům literatury, ale také spisovatelům. Byl jedním z csmi, kteří pět

let podporovali P. J. Šafaříka, aniž se obdarovaný kdy dověděl jejich jména. Božena Němcová mu děkuje za dar: „Díky tisícere ode mne i od mé rodiny. Zaplať Vám to Bůh stokrát! Však by nebylo nazbyt i milionkrát! Kdo na takový způsob jmění ukládá jako Vašnost, tomu bych přála, aby zlato rostlo, kudy kráčí.“

V náboženských otázkách byl a zůstal zatvrzelým josefinistou, byť i konal věrně všechny kněžské povinnosti. Když proti náboženskému indiferentismu a z něho vznikající vlašnosti, lajdáctví, simonii a nemravnému životu vystoupili a místo něho hleděli uplatňovat vroucího ducha náboženského a mravní bezúhonnost kněží Bolzano, Fesl a jiní, pohlížel na ně Marek nepřátelsky, což je jediným temným rysem jeho ryzí povahy. Přes svůj indiferentismus vydal ve „Sbírce výkladů a kázání“ přes šedesát promluv. Rovněž, ač řidčeji, přispíval do „Posvátné kazatelny“. Za své vzorné kněžské působení byl vyznamenán titulem děkana, vikariátního sekretáře, biskupského vikáře, konsistorního rady a konečně čestného kanovníka kapituly litoměřické. Vedle toho byl školním dozorcem čtrnáct let a svým působením povznesl svůj vikariát na první místo. Staral se o vzdělání českého učitele, ježto v něm viděl správně nejvhodnějšího hlasatele pro tlumočení a šíření vlasteneckých idejí. Chtěl, aby ze školy pronikala buditelská myšlenka do nejširších vrstev. Zavedl učitelské porady a na nich sám přednášel o české mluvnici a slohu. Jako naprostou novinku zavedl vyučování o polním hospodaření, jež se mělo dávat

při opakovacích hodinách, které na libuňské škole v neděli odpoledne sám vedl a k němuž chodili ze zájmu i dospělí, ježto Marek byl znám jako výborný hospodář.

Mnohotvárná byla životní činnost P. Marka, ale v každém jejím jednotlivém úseku zní jako základní motiv oddaná láska k české vlasti a národu. Té zůstal věren celý život a v celém svém snažení. Za jeho života se objevil Puchmajer, Nejedlý, Hněvkovský, Kollár, Čelakovský, Mácha, Němcová, Neruda, Hálek, Vrchlický... ale Marek nedá na sebe působit žádnou školou, žádnou módou a zůstává stále tím skromným pracovitým katolickým knězem-buditelem národa! Už za života pohlíží celá česká veřejnost s úctou k bělovlasému knězi na libuňské faře; pomalu se stává postavou téměř patriarchální a zároveň populární, jak ho ve své hře „Libuňský jemnostpán“ vykreslila Abigail Horáková.

V Libuni zůstal až do 1. října 1876 a odešel na odpočinek do Prahy, aby tam 15. února 1877 klidně zesnul. „Stařec odhodlal se usídlit se tam, kde v harmonický rozkvět přišlo vše, po čem kdy jeho vlastenecky nadšená duše prahla, kde již viděl i zralé ovoce snahy stoleté — přišel k matičce Praze. Položil hlavu svou na její prsa a skončil,“ jak v nekrologu napsal o něm Jan Neruda.



P. FRANTIŠEK DOUCHA

Narodil se v šlechtické čtvrti pražské palácové Malé Strany 31. srpna 1810, ne však jako šlechtický synek, ani v paláci, nýbrž jako syn pražského ševce příštipkáře. Chodil jako všechny děti jeho společenské vrstvy do farní školy u sv. Tomáše, a protože projevoval mimořádné nadání, dal ho chudý otec studovat na malostranské gymnasium. Z něho odešel na filosofii, nelekaje se tvrdého životního zápasu, neboť podpora z domova byla více než skrovná, takže bojoval s hmotným nedostatkem a mnohdy se musel starat ještě i o mladší sourozence. To ho však nezlomilo, nýbrž zocelilo jeho povahu k dalšímu životnímu boji, který nebyl lehký. V 19 letech vstoupil do arcibiskupského semináře. Dosud studoval mladý Doucha jenom německy a svého mateřského jazyka používal jen jako obcovací řeči s lidmi méně vzdělanými, řídě se tehdejším heslem: „Český jazyk, moje škoda.“ Ale když v semináři ponejprv v životě vážně onemocněl a ležel v nemocnici, začal se z dlouhé chvíle zabývat spisovnou češtinou a poznal, že česká řeč není už Popelkou mezi ostatními evropskými jazyky. Toto poznání ho přivedlo do styku s ostatními alumny, uvědomělými Čechy, neboť tehdejší arcibiskupský seminář byl opravdovým semeništěm probuzeneckých snah. Není divu, že Doucha, uvědomiv si příslušnost k svému národu, záhy se zapojil do radostného a pestrého ruchu k obrození české literatury. Již roku 1829 má „Časopis pro katolické duchovenstvo“ od něho příspěvek „Odpuštění“.

Po vysvěcení na kněžství byl poslán r.

1834 za kaplana do Petrovic u Vysokého Chlumce, do odlehlého kraje, kde se český jazyk zachoval nejen ve své nejryzejší formě, nýbrž překypoval rázovitými výrazy. Mladý kněz, který dosud znal jen pražskou pokaženou češtinu, byl zváben novou krajinou a krásnou mluvou: potuloval se krajinou, zastavoval se u pasaček a ženců, když zpívali, a zapisoval si neznámé písně, aby po návratu domů zaznamenal si i nápěv. Z této záliby pro rodný jazyk vyklíčila jeho sběratelská činnost: mluvnické zvláštnosti posílal Jungmannovi pro jeho slovník a K. J. Erbenovi poslal více než tři sta písní z Táborska, Berounska a Prácheňska pro jeho sbírku prstonárodních písní a říkadel českých.

Ale už po čtyřech letech se musel vzdát pro vážnou chorobu dýchadel duchovní správy a odejít r. 1839 na odpočinek s pensí 210 zlatých ročně. Laskavostí několika šlechticů dostalo se mu pohostinství na jejich sídlech, kde za svého pobytu konal funkce zámeckého kaplana. Ale ani toto neštěstí nezlomilo Douchovu energii a neudusilo lásku k rodné řeči. Když nemohl působit živým slovem, začal pracovat jako spisovatel. Jeho poetická činnost se štěpí ve dva proudy: překladatelskou a původní. V jeho době není překladatele, který by byl tak schopný, plodný a mnohostranný jako on. Ovládal 14 jazyků a při své ohromné znalosti současné světové literatury a se svým hlubokým básnickým citem vybíral z veškeré světové literární tvorby jen díla nejlepší, aby s nimi v bezvadné básnické formě — většinou originální — a v skvělé dikci seznámil

české čtenáře a zároveň aby současným spisovatelům ukázal cesty nové a české poesii neznámé. První záměr se mu zdařil: jeho překlady byly čtoucím českým publikem přijímány se zájmem a hodnoceny mimo jiné jako důkaz vyspělosti českého jazyka. Druhý úkol ztroskotal, protože tehdy nebylo mezi českými spisovateli talentů, kteří by byli bývali schopni ubírat se novými cestami do říše slovesné krásy a udržet krok s mistry světové poesie. Je pilným a stálým přispěvatelem všech tehdejších časopisů, zejména „Musejníka“, „Časopisu pro katolické duchovenstvo“, „Květů“, „České Včely“, „Blahozvěsta“ a „Vlastimila“. Překládá zejména Shakespeara, Thomsona, Danta, Calderona, Camöense, V. Huga, Tédnera, Ariosta, Puškina, Petrarku, Drydena, Shelleye, Byrona, Kleista, Prešerna, Preradoviče, Mickiewicze, lužicko-srbské básníky a dokonce i antického Tibulla. Nelze uvést jmenovitě všechny přeložené básníky, uvážíme-li jen, že z angličtiny přeložil ukázky 25 básníků. Překládal rozměrem originálu a sestina, tercina, ghazel, decima, tensona, rondeau, sonet, sicilian našly v něm šťastného pěstitele, který krásu mnohé z uvedených básnických forem ukázal českému čtenáři jako první.

Prvou velikou prací byl překlad Thomsonových „Počasů“, který podnikl z podnětu samého Jungmanna; a bylo to první velké básnické dílo, vydané po třiceti letech po vyjití Chateaubriandovy „Attaly“ a Miltonova „Ztraceného ráje“. Následovalo theologické, avšak neméně básnické dílo Tomáše Kempenského „Čtvero knih



o následování Krista“, jež vyšlo r. 1843 v Lipsku, jako první český stereotyp s bohatými ilustracemi. K druhému a třetímu vydání připojil překladatel „Modlitby k veřejné a domácí pobožnosti“. R. 1844 vyšla původní Douchova práce „Druhá zpráva o remešském rukopisu sv. Prokopa“, v níž referoval o výsledcích nejnovějšího bádání o tomto staroslovanském rukopisu sv. Prokopa.

V revolučním roce 1848 je Doucha, byť i bolestmi sklíčený, v plné literární činnosti. Vymohl si, že nebyl přes nátlak svých přátel zvolen do „Národního výboru“.

Společně s Prokopem Dvorským vydal „Dějepis katolické církve“, v němž zevrubně pojednal, jak se šířilo křesťanství mezi Slovary. Opravil sloh „Životu svatých“, účastnil se vydání „České bible“, spolupracoval na „Patristické encyklopedii“ a „Velikém kancionálu“.

Od r. 1848 žil v ústraní v minoritském klášteře v Praze, kde mu za několik zlatek měsíčně poskytovali celou i stravu, ale pilně si všímal a ze svého zákoutí sledoval kulturní život národa. Když viděl, že českému člověku nesevdomití divadelní ředitelé předkládali odpadky spadlé s německého jeviště, bídne česky slátané, snažil se v „Pražských novinách“ zvýšit vkus tohoto prostého divadelního obecnstva, které po celodenní nebo týdenní dřině se chtělo pobavit českým žertem a humorem a necítilo, že jejich podvědomě vlasteneckého cítění je zneužíváno nesevdomitými kšeftaři. Šel ještě dále: přeložil několik dramát krále dramatických básníků W.

Shakespeara a svým vlivem prosadil, že Matice později pořídila překlad všech děl dramaturgů Shakespeareových, v nichž Doucha paraduje počtem 9. Kromě nich přeložil Kleistovu „Katynku Heilbronskou“, Hugoovu tragedii „Ruy Blas“, Sardouovy „Silné ženy“ a nic nedbaje, že církevní kruhy kysele se tváří k této jeho činnosti, stále se zabýval divadelními záležitostmi, povzbuzoval ochotníky, aby svou činnost dále rozvíjeli, neboť divadlo patřilo k pomůckám českého obrození. Obecenstvo — u ochotníků venkovské — slyšelo s jeviště hláholit svou rodnou řeč v dramatech světové úrovně, a když byla pronášena stylem vybroušeným a hudebním, jak bylo u překladů Douchových, poznávalo, že se může rovnat ostatním evropským jazykům i němčině. V těchž „Pražských novinách“, spolu s Mikovcem v „Lumíru“, pokoušel se vzbudit u českého člověka hlubší zájem o malířství, vysvětloval obrazy po stránce myšlenkové, ale pouze z literárního hlediska. Vrcholem jeho překladatelské činnosti bylo uveřejnění výboru z Dantovy „Božské komedie“ v „Musejníku“ r. 1854. Překlad byl pořízen rozměrem originálu v tercích a byl měřítkem básnické mohutnosti a vyspělé dikce Douchovy a zároveň ukazatelem, jak vysoko dospěla obrozená česká řeč, když mohla s úspěchem podat ukázky překladu tohoto básnického veledíla, jež J. Vrchlický teprve po 25 letech přeložil celé. Italština je zastoupena v jeho překladech epikem Ariostem, lyrikem Tasseem, anakreontikem Vittorellim.

V třicátých a čtyřicátých letech měly

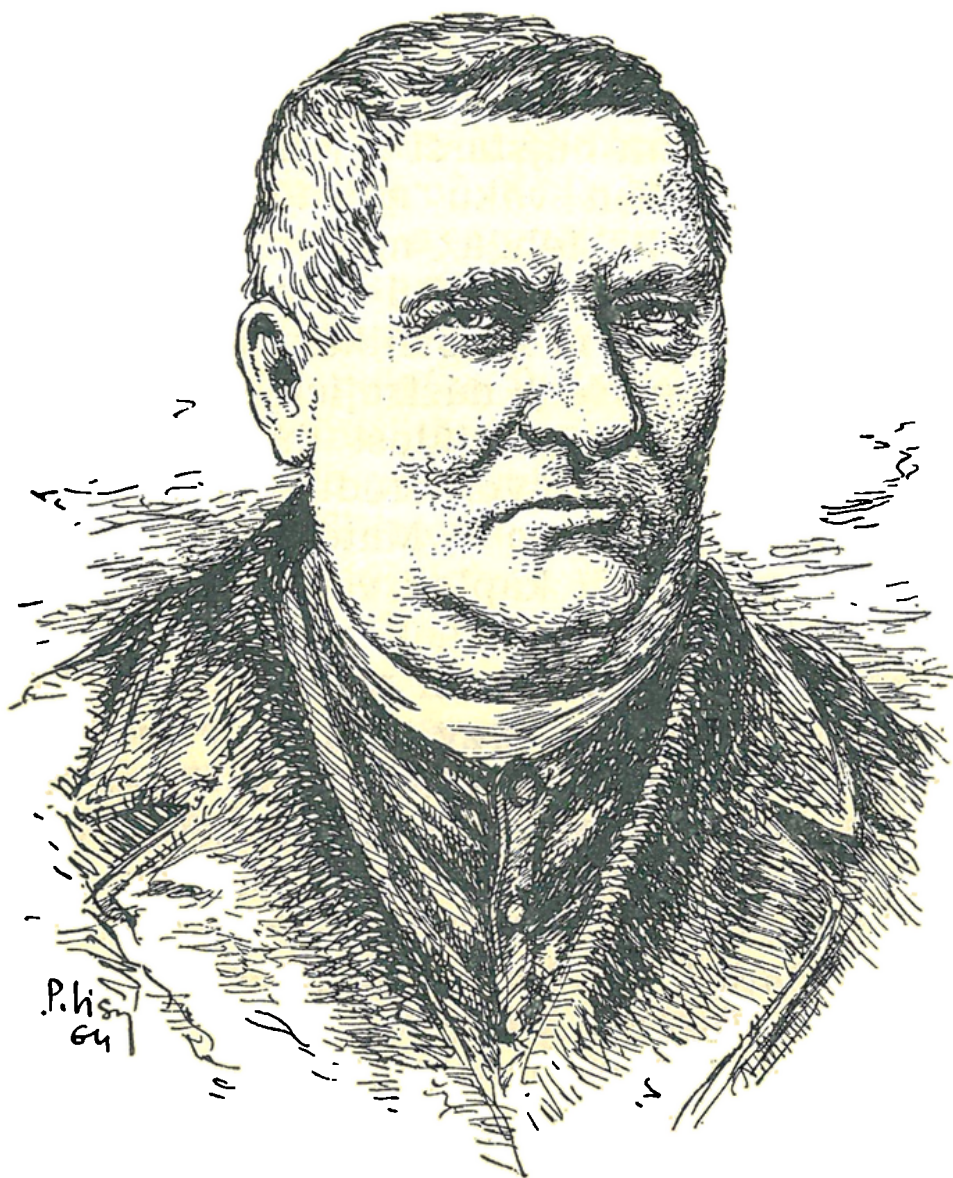
v české společnosti, i hospodářsky vzkvétající, plesy, besedy, divadla i v duchovním životě národa své místo; nebavily toliko, nýbrž získávaly národu nové členy i v těch kruzích, jež byly považovány za tvrz konservatismu. Nuže, proto jsou původní básně Douchovy humoristické, jiskří vtípem, srší satirou, aby v rouchu balady, romance, bajky se daly snadno přednášet a bavily. Nikdy však nebyly vulgární, neboť Doucha se v celém životě nesnížil, aby se ucházel o úspěch lidí hrubých. Důkazem toho je, že byl pojat do „Čes. poesie XIX. věku“ pro „svou myšlenkovou hloubku a povznesenou dikci, která po překládání Shakespeara a stálým stykem s veleduchy všech literatur mohla se dopnouti k vyšším meditace a reflex čistě lidské a úchvatné...“ (J. Vrchlický v úvodu).

V letech porevolučních se věnoval soustředěně bibliografii, vlastně podrobněji se jí zabýval, ježto materiál k ní snášel po léta své literární činnosti. Z převážné části posloužil tento materiál k sestavení Urbánkova „Velikého knihopisného slovníku československého“, vydaného 1865. Jako lexikograf spolupracoval na Šumavského německo-českém slovníku, slovníku Jungmannovu, Kottovu a Malém naučném slovníku.

Vypomáhal v lužickosrbském semináři při vyučování slavistice a tento národ našel v něm nejen tlumočníka svých národních písní a básníků, nýbrž i vždy ochotného průkopníka svých snah.

Doucha neměl skvělého básnického talentu a ve své autokritice to uznával, ni-

kterak se nestavěje do popředí, kde byl jiný, schopnější pracovník, ale bez výhrad se dal do služeb národní věci nezištně, často i za cenu hmotných obětí, až do své smrti 3. listopadu 1884, vydav jako poslední dílo knížku „Obžínky života“ u J. Otty. „Přitom nepoznal radostí, nezažil darů, jež život podává. Jako poustevník žil ve své cele u minoritů, jako stín se vláčel ulicemi... a přece jaké poklady vědomostí, jaká klenotnice ducha a citu tajily se pod tímto neúhledným zevnějškem!... Skládáme hold hluboké úcty vytrvalé energii, železné píli a neúmorné činnosti vzácného ducha tohoto, stavíce jej za světlý příklad generaci mladší i všem, jimž láska k literatuře a práci duchovní se stala potřebou a vlastním jádrem a cílem životním“ (J. Vrchlický v nekrologu v „Lumíru“).



P. BOLESLAV JABLONSKÝ  
(Karel Evžen Tupý)

Narodil jsem se 14. ledna 1813 v Kardašově Řečici, městečku v někdejší Táborském, nyníšším Budějovickém kraji, kde moji rodičové mlýn a polní hospodářství měli. Jsem nejstarší z jejich šesti dětí... V outlém věku navštěvoval jsem školu farní. Již tehdaž měl jsem zvláštní zalíbení v sbírání a čítání knih. Hudby byl jsem sice velikým milovníkem a učil jsem se jí skoro na všech nástrojích, na žádném jsem to ale pro nestálost daleko nepřivedl. Původcem mých studií byl nezapomenutelný pro mne P. Matěj Pták, rodem z Písku, tehdejší kaplan v Kardašově Řečici, který mne, poznav mé schopnosti, v dvanáctém roku mém po německu učiti začal. Přesídliv se brzy nato jako farář do Stadice (nedaleko Tábora), kde jsem později největší část prázdnin trávil, připravoval mne ke zkoušce, kterou jsem pak odbýval na hlavní škole v Písku. Vštípiv mi počátky řeči latinské, odebral se se mnou r. 1826 do Jindřichova Hradce, aby mne do škol gymnasiálních zapsati dal. Od té doby měl jsem se podle žádosti rodičů pro stav duchovní vzdělávati. Mezi předměty školními měl jsem největší náklonnost k filologii, nejmenší k matematice. Ve čtvrté třídě začal jsem skládat verše z většího dílu v německém jazyce. Suplent p. K. Hrubý byl prvním, který nám jakožto svým žákům v národním ohledu otevřel oči, čítaje nám ve škole příklady ze slovesnosti Jungmannovy a půjčuje nám knihy české. Se zvláštní rozkoší četl jsem „Attalu“ a Gessnerovy „Idylly“ od Hanky přeložené, v nichž blouznivá mysl moje nacházela příjemnou potravu. Po-

dobně lahodily mně básně Mathissonovy. Probuzená láska k jazyku mateřskému a národní literatuře spřátelila mne s mým spolužákem Václavem Filípkem, nyní spisovatelem v Praze. V třídách humanitních obeznámil nás prof. K. Dubský se znělkami Kollárovými a opatřil nám na žádost naši mluvnicki Hankovu. Ostatně byly nám ke čtení půjčovány samé knihy německé. Mne zajímal nejvíce Šiller, jehožto básně jsem sobě schválně zakoupil. Na radu svého osvíceného profesora odebrali jsme se s Václavem Filípkem po skončených studiích gymnasiálních r. 1832 na vysoké školy pražské. Zde teprv národní vědomí náležitě se ve mně probudilo a čím dále, tím mocněji k národu a vlasti mě poutalo. Seznámiv se tu především se spisovatelem Tylem, psával jsem později písně do jeho „Jindy a nyní“, později „Květů“; poslouchal jsem přednášky Nejedlého o řeči a literatuře české a zabýval se pilně čítáním českých knih v císařské bibliotece. Z předmětů na fakultě filosofické nejvíce mě těšily vědy přísně filosofické, mezi nimi dějepis, filosofie a krasověda od profesorův Exnera a Müllera přednášené. Pánové Trojan a Štrobach byli mezi kolegy. Z lásky k rodičům, kteří ze mne duchovního chtěli míti, vstoupil jsem po ukončení filosofie r. 1834 do řádu prae-monstránského na Strahově v Praze, kde jsem několik známých měl. Krok tento uvolnil mne od obtížného domácího učitelství, které mi jak na gymnasiu, tak i na filosofii mnoho času zabíralo, i poskytl mi příležitost k vzdělávání sebe sama. Známý hudební skladatel p. Martinovský

byl mým spolunovicem. Ale ještě před ukončením noviciátu vystoupil jsem z řádu, znechutiv sobě život klášterní. Nejvíce k tomu přispěl tehdejší novic-mistr Jan Bapt. Stoppani, onen muž svobodomyšlný a pro svou učenost obdivovaný. Jsa opět na svobodě, napsal jsem dle národní pohádky báchorku „Tři zlaté vlasy“, která se tehdáž, vytištěna v „Květech“, pro své obrazy z přírody vůbec líbila. I oddal jsem se studiu práv a hrával mezitím co ochotník pod ředitelstvím Tyla v Kajetánském a později za Štěpánka v Stavovském divadle při hrách českých, přispívaje přitom do časopisu „Květy“. Skončiv první rok studií právnických, chtěl jsem se, nemaje odnikud pomoci, zcela jen literatuře oddat; i redigoval jsem s p. Jaroslavem Pospíšilem od Tyla zanechané „Květy“ a vydal r. 1837 almanach „Vesna“. Leč neustávající žalost mých rodičů nad mým vystoupením ze stavu duchovního, jakož i slabé vyhlídky tehdejšího českého literátství naklonily mne k tomu, abych uposlechl nabídnutí mých strahovských přátel a navrátil se do opuštěného řádu. Vysocedůstojný opat p. Jeronym Zeidler přijal mne s ochotou, a 9. dubna r. 1837 vstoupil jsem opět do kláštera. Rok nato, totiž 16. dubna 1838, složil jsem řeholní sliby a odbyv na universitě studia theologická, byl jsem 1. srpna 1841 na kněze posvěcen. Samota klášterní a vzpomínky na svět daly původ mým „Písním milosti“. Od té doby přijal jsem jméno Boleslav Jablonský . . .“

Takto stručně a obsažně mluvou a stylem, který lahodí i dnešnímu čtenáři, po-



dal sám Jablonský svůj životopis pro Jungmannovu „Historii české literatury“ (1849). Vznik „Písní milosti“ jest vyložiti běžnou příhodou: Když u Pospíšila tiskl „Vesnu“, poznal jeho dceru Marii a hluboce se do ní zamiloval. Zdravému, silnému, mladému Karlu Tupému byla láska potřebou a žil v svých milostných představách. Odpoutal se od nich po vyčerpávající duševní krizi a odešel do kláštera. „V klášterní samotě — píše 19. února 1838 Pospíšilovi — této sladké, avšak jedovaté potravě k lásce náchylného srdce, v této jednotvárné samotě utvořila si obrazlivá mysl má zcela nový svět, a sluncem jeho byla — Marie. Nelzeť mi vysloviti, co jsem pro tuto dobrou duši v prsou cítil! Bylať mi hvězdou, okolo nížto se život můj i blaženost má točily.“ Tak vznikaly „Písně milosti“, jež byly r. 1838 v různých časopisech otiskovány. Je to neposkvrněná erotika, vždyť „Hřích-li anděla milovat, hřích též býti andělem“, a tak čistá, že ani při Ave Maria se nebojí obírat se představou své Marie. Je si plně vědom, že pro své sliby nesmí ani svou touhu vyzpívat v písni a loučí se s ní křišťálově jasnými verši:

*Jdi, růže má, tys pro mne nevykvetla . . .  
Jdi, růže má! již slunce za horou!  
Jdi, růže má! Tam, kde vše přijde  
k spáse,  
kde Abelard s Heloisou objímají se,  
sejdem se zase.*

Jeho tvrdý vnitřní boj lze stopovat i v překladu Heinovy „Die Wallfahrt nach

Kevlaar“, uveřejněný v „Květech“ 1839 pod titulem „Poutnice“. Vítězným akordem šťastně skončeného zápasu zaznívají teprve poslední verše známé mešní písně „Pozdvihni se, duše, z prachu“

*...dejž ať nikdy nezoufám,  
posilniž mne v naději:  
v tebe věřím, v tebe doufám,  
tebe vroucně miluji,*

jež je přepracováním „Žalmu“, uveřejněného rovněž v „Květech“ 1838. Jeho láska se dovedla odhmotnit, zduchovnit a být i neměla „happy end“ v běžném smyslu, cbohatila tehdejší českou lyriku o vzácné dílo, jež si dlouho uhájilo čestné místo v současné literatuře.

Když žhavý milostný cit, který jako meteor nevídané jasnosti zanechal na českém literárním nebi třpytnou dráhu „Písní milosti“, nesmí dále zářit, nezapadá, nýbrž ponořuje se do hlubin životní moudrosti, neboť podle jeho filosofie má láska vést člověka k zdokonalení a k vyšším cílům lidského života, tu vznikají jednotlivé básně „Moudrosti otcovské“, v nichž jako moudrý a vlídný otec obrací se k čtenářům a v rámci přírody, jejích krás a její vznešenost; učí je milovat Boha citem i skutky, milovat však také vlast, jakožto nejvyšší projev lidské bytosti. Chápavým rozumem a vřelým srdcem viděná příroda přivádí k mravnímu zákonu Božímu i vlasteneckému, které u Jablonského splývají v jeden: požadavkem jeho je bezpodmínečná pravda, krása a vzdělanost. Cílem jeho je přivést člověka k časné po-

zemské rovnováze a věčné nebeské blaženosti. Když „Písně milosti“ s „Moudrostí otcovskou“ byly pode jménem „Básně“ r. 1840 vydány s věnováním „Tobě, vlasti má!“ a s nadšeným básnickým úvodem, vzbudily nesmírný zájem a nejživější ohlas. I tak věcný kritik jako Jakub Malý označil Jablonského v „Musejníku“ (1842) jako „opravdového básníka v úplném slova smyslu“ a v „Dennici“ (1841) nazval „Moudrost otcovskou“ „perlami navlečenými na zlaté niti opravdové nábožnosti“. Sabina v „Ost und West“ (1842) považuje sbírku na „echte Troubadourpoesie, ein üppiges Gefilde voll Blumenduft und Strahlenglanz“. A mladý Nebeský ve „Vlastimilu“ i při své rozvážné kritičnosti nazývá báseň „Tři zlaté vlasy“ „milostným a pelovitým plodem bohaté a bujné obzřetivosti básnické“. „Nejvýtečnější celé sbírky“ jsou „Písně milosti“, tak něžné jako křídla motýlků pelem zlatým posypané, tak jemně citlivkové, jako by prosebně své lupeny blankytné rozvinující na nás hleděly: „Noli me tangere!“ Přirovnává je k passifloře, ale s růžovou vůní. V „Moudrosti otcovské“ spatřuje pro harmonický soulad moudrosti a krásy orientální poesii a v závěru píše, že knížka ho přesvědčila, „že ještě duše žijí, kteréž ve své nadšené roztouženosti s dětskozbožnou a čistou myslí věří v krásné divy básnictví, ještě rozumějí tajemné mluvě všehomíra, mluvě růží, lilií a hvězd a bájně harmonii sfér“. Český lid — nikoli jen blahobytná vrstva dávající si jméno národ — přijal knížku s porozuměním, neboť „Básně“ byly vydány s různými textovými úpravami osm-

krát, což se v té době stalo málokteré české knížce. Mladí lidé se zanícením pročítali její verše dýšící hlubokou citovou něhou v „Písních milosti“ a promlouvající tak ušlechtilé o všelidských ideálech v „Moudrosti otcovské“, jejíž mnohá čísla přešla do školních učebnic. Dospělí po celá desetiletí na společenských večerech se zalíbením naslouchali zhudebněným básním „Písní milosti“ a recitacím zvláště „Tří dob země České“, jež byly Julesem Mienem přeloženy do francouzštiny a kromě toho, vedle jiných básní, Kapperem a Wenzigem do němčiny. Vedle této sbírky vydal knižně modlitební knihu „Růže Sionská“ a sbírku kázání „Vítězství kříže“. Tak lásku českého lidu mu pojistila jediná knížka a právem: v ní, ve shodě s ideály Bolzanovými, je průkopníkem zásad křesťanské humanity a demokratických svobod, jak jim dnes rozumíme, neboť budoucnost lidu pro něho záleží v nejdokonalejším vzdělání nejširších vrstev.

Angelina-Marie Jablonského poesie jako Heloise nedorostla výše svého ušlechtilého, hluboce milujícího Abelarda, ba neměla ani povahovou hloubku poslední lásky básníka Goetha: brzo po jeho odchodu do kláštera „udělala dobrou partii“ a vzala si nějakého doktora.

Jablonský se r. 1843 stal kaplanem v Radonicích u Ohře, věnoval se vyučování a zakládání knihoven i pro lid, až r. 1847 na příkaz opatův odešel s těžkým srdcem do Zvěřince u Krakova do ženského premonstrátského kláštera. Pak na dlouho umlká, až v posledním desetiletí života navazuje básní „Ty oči Tvé“ a pís-

ňovou skladbou „Zázračný obraz“ na poesii „Písní milosti“. Zemřel v cizině s níž nikdy nesrostl, 27. února 1881, ale vděčný lid si jej přivezl do vlasti, kterou tolik miloval.

Neruda se s ním rozloučil v Nár. Listech 1881 s mužnou srdečností: „My staří zahradníci, říkával Jablonský, když rozmlouval o nynější české poesii, již sledoval přímo se zanícením. Však to byl šťastný zahradník! Co on nasázel, kvetlo před vlastníma očima po půl století, čerstvě a mladě, jakoby v prvním ranním rozpuku a vzrostlo v celý háj, jímž zvonily zase písně jeho.“



P. VÁCLAV SVATOŠLUK ŠTULC

Také hornické Kladno dalo českému obrození vlasteneckého kněze v osobě Václava Štulce, který se tam narodil 20. prosince 1814 v rodině snaživého zedníka a domkáře, který pro svou rozšafnost byl starostou obce. Jak kulturně vyspělá byla rodina tohoto dělníka, svědčí, že jeho matka při své celodenní namáhavé práci našla tolik času, aby malého Václava naučila číst dříve ještě než začal chodit do místní školy. Svědomití rodiče i při skrovných prostředcích chtěli chlapci poskytnout vzdělání, a proto ho poslali do Prahy na německou normální školu Týnskou, do níž si přinesl vedle dobré průpravy také národní uvědomění. Aby v něm byl utvrzen, o to pečoval pan šúlmaistr, který ho vlídně oslovoval: „Du, böhmischer Copak . . .“! R. 1827 přešel na Staroměstské gymnasium, rovněž německé, na němž vyučovali Jos. Jungmann a Fr. Svoboda, kteří brzo vzbudili v čilém chlapci zájem o Slovaný a vštípili mu lásku k rodnému jazyku, takže se připojil ke kroužku českých vlasteneckých chlapců, k nimž patřil Pichl, Havlík, Sabina, Štrobach, Podlipský a z Novoměstského gymnasia Mácha. První knížka, kterou si koupil, byl Komenského „Labyrint světa“. V tercii, za války rusko-turecké, se ze sympatie k slovanskému národu začal učit rusky. Vlastenecký kroužek míval u Jungmanna jednou týdně českou hodinu — ovšem soukromou a bezplatnou. Pilně čítali „Dennici“, „Novoročenky“, Čelakovského, který vzbudil v Štulcovi zájem o lidovou píseň. V rétorice se u Amerlinga scházel se Štorchem, Hanelem, Štětkou, Pelikánem. Na

filosofii byli už vlastenečtí studenti pod policejním dozorem, což nezabránilo, aby nenavázal přátelskou známost s knížetem Lubomirským, vedle něhož sedával a jenž silně ovlivnil jeho lásku k polskému národu, který tehdy bojoval za svou samostatnost. S Amerlingem podnikl o prázdninách „slovanskou pouť“ na Slovensko, na níž poznal Kampelíka, Kollára, Zrzavého, s nimiž udržoval písemný styk. Na filosofii zviklala četba francouzských děl jeho náboženské přesvědčení a teprve četba Bolzanových spisů způsobila do té míry obrat, že se stal přesvědčeným katolíkem, takže na theologii r. 1835 vstoupil z vroucí touhy po kněžství. V semináři nepřestal se zajímat o probuzenecké snahy, což mu vyneslo nedůvěru a nevraživost představených, zejména když kolem sebe začal shromažďovat alumny česky smýšlející, jimž ostatní „loyální“ pohrdlivě říkali „Štulciáni“. R. 1839 se stal prefektem semináře studentů a osvědčil v jeho správě praktickou horlivost, konaje dobro, pokud mu prostředky stačily. Do této doby spadá první jeho literární počátek: překlad Mickiewiczova Wallenroda.

Šťastně překonav všechny seminární radosti a starosti, přijal svátost svěcení kněžstva 4. srpna 1839. Když byl ustanoven za kaplana v Kvílicích, nevěnoval se výhradně duchovní správě, nýbrž rozvinul činnost na svou dobu nezvyklou a překvapující: pro chlapce zavedl tělocvičná cvičení a pro děvčata přádelnu, aby snáze našla zaměstnání, až opustí školu. Přesto měl tolik času, že v postě kázával dvakrát denně a pilně pracoval literárně.



R. 1843 se stal duchovním správcem v pražském ústavu slepců a hned r. 1844 vydal „Padesát bajek pro naše milé maličké“, které tak uměly promluvit k dětským srdcím, že dosáhly čtyř vydání. V „Pomněnkách na cestách života“ (1845), jež překvapují citovou vřelostí, hlásá své životní heslo:

*„Bůh a vlast! — to svaté heslo  
v duši pojmi, bratře můj,  
byť i ve prach čelo kleslo,  
i v prachu, ty, k heslu stůj!“*

Tomuto ideálu zůstává věrný po celý další život a když se r. 1846 stal duchovním správcem v ústavu choromyslných, přes vyčerpávající povinnosti, jichž od něho vyžadovala duchovní správa, neustal ve své budovatelské činnosti ve směru obrody duchovní a národní. V té době měšťáctvo, zbohatlé průmyslovým podnikáním, hledělo si zajistit dobyté posice a poněvadž tu byla autorita, jež hlásala, že všichni lidé jsou navzájem bratři a nikoli někteří z nich „zbožím na trhu práce“, bylo třeba tuto autoritu podlomit, což se mělo stát vynálezem tak zvaného svobodomyšlného tisku, aby ona autorita byla umlčena, aby nebylo skrupulí a aby byla uhájena — nikoli svoboda myšlení — ale svoboda podnikání. Když Štulc viděl, že toto svobodné myšlení se prohání v takovéto omezené cirkusové manéži jako dobře cvičená kobyla ovládaná bičem, jímž praskají neviditelní mužové zednářských lóží a že duchovní svoboda i blahobyť českého člověka jsou ohroženy, založil r.

1847 „Blahověst“, jakožto základ české katolické publicistiky. Aby vyvážil nezasloužené velebení veličin průmyslu a obchodu, kteří prý opatřují lidem práci, jež jsou špatně placena plodila nespokojenost, začal vydávat životopisy svatých, skutečných dobrodinců lidstva: Život sv. Prokopa, opata sázavského, patrona národa českého, sv. Vincence z Pavla a jiných.

R. 1848 byl za své nepřítomnosti zvolen za člena národního výboru, horlivě připravoval Slovanský sjezd a činně se zúčastnil prací „Slovanské Lípy“. Politicky je zaměřeno také „Několik slov k poctivým lidem“ (1849) a vysloveně politický byl jeho časopis „Občan“, v němž dokazoval, že katolictví a skutečný pokrok směřující k blahobytu všech se nevyklučují. Jako učitel náboženství byl ustanoven na počestněné Staroměstské gymnasium a nezmalomyslněl, ani když si musel všechny pomůcky opatřovat sám a setrval, i když byl r. 1853 ústav znovu poněmčen a kdy vyučoval i dějepisu. Mezi jeho žáky byli Šmilovský, Hálek, Neruda, který však proti Štulcovi zatrpkl a svou aversi mu dával pociťovat po celý život, někdy s nepokrytou osobní zaujatostí.

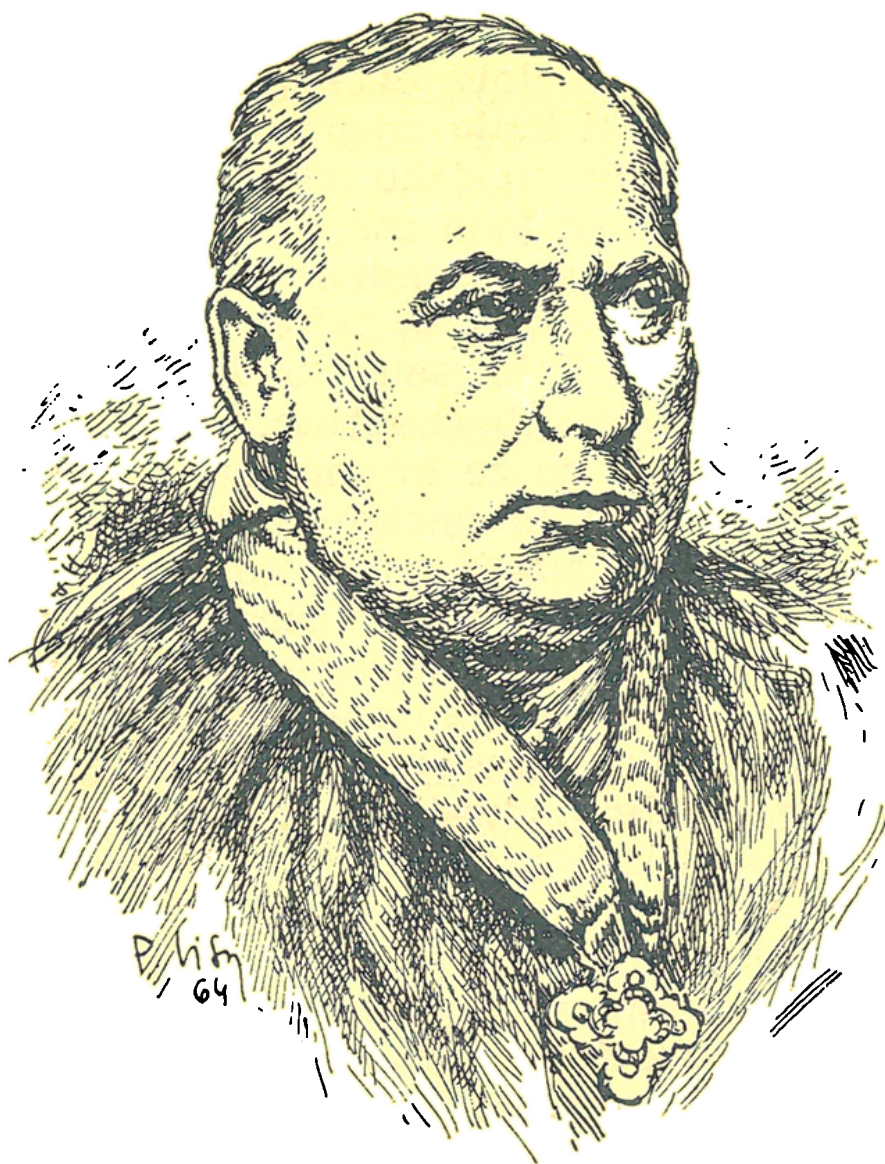
V duchu svého budovatelského elánu se stará o rozšíření kultu cyrilometodějského, oživuje výroční pouti na Levý Hradec, posvěcený prvními počátky křesťanství v Čechách, dává podnět k postavení karlínského chrámu slovanských apoštolů, pečuje aby výzdoba byla svěřena českým umělcům, hmotně sám přispívá na stavbu a organisuje „krejcarovou sbírku“, která

byla zakázána po nastolení absolutismu. Jeho zásluhou dojde r. 1856 k oslavě tisíciletého jubilea slovanských apoštolů, které bylo manifestací slovanské vzájemnosti, a týž rok zakládá „Dědictví cyrilometodějské“, v němž jako první svazek vychází podrobný jejich životopis z jeho pera, když už předtím byl vydal „Písně ke cti sv. Cyrila a Metoda“, apoštolů a dobrodinců slovanských národů. Další literární činnost v této době oživeného kulturního ruchu je po výtce náboženská. Začal vydávat kalendář s katolickou tendencí „Poutník z Prahy“, který po celou dobu svého vycházení (1850—1864) patřil mezi nejoblíbenější. V této době byl zvolen a potvrzen za kanovníka na Vyšehradě, aby brzo nato byl zvolen za probošta kapituly. Ale je stále věren svému heslu a proto nezapomíná ani na zájmy národa; zakládá politický časopis „Pozor“, který je ostře proti Schmerlingovu absolutismu, což redaktor odpyká dvouměsíčním vězením a 1000 zl. pokuty. Ale Štulce nelze udolat: když nelze vzdělávat politicky, zakládá „Besedy katolické“, v nichž uveřejňuje svou práci „Cesty milosti Boží“; následují dvě modlitební knihy „Hvězda betlemská“ a „Milosrdný Samaritán“. Přispívá do „Květů“, do „Lumíra“, do „Časopisu katolického duchovenstva“, kde uveřejnil obsažnou studii „Renan a pravda“, pořádá literární přednášky v „Umělecké Besedě“, nechybí zkrátka v žádném úseku veřejné činnosti, kde jde o zájmy náboženství a národa. Literárně se ozval parafrázemi biblických motivů „Perly nebeské“ (1865) a „Harfa Sionská“ (1868) a politickými zpěvy

„Dumy české“ (1867). Nejstarší práce ve formě cestovních obrázků „Na Tatrách a pod Tatrami“ vydal teprve r. 1874 jako důkaz, že jeho životní kredo se nezměnilo; ve všech vyznává svou slovanskou ideu, sní o sloučení Čechů, Moravanů a Slováků a nesmiřitelně se staví proti germanisaci a maďarisaci. Soubor „Kniha překladů básní A. Mickiewicze“ je Poláky v „Czasu“ oceněn takto: „coś więcej niż literacka tylko zasługa — to czyn polityczny“.

Ale tvůrčí ctižádost syna chudého zedníka se nese výše: vedle kard. Schwarzenberga a J. V. Jirsíka se hlavně on zasloužil o zbudování karlínského kostela, z jeho popudu vystavělo město Vyšší dívčí školu, dal postavit probošství a kanovnické residence na Vyšehradě, ale nestanul dosud mezi staviteli chrámu, jímž je „... jistotou cesty vnitřní radost, nepohnutá, bílá a silná jak slunce...“ A jeho sen, zmocněný modlitbami, se stal skutkem na důkaz, že svou hřivnou dobře hospodařil. Z vlastního popudu, převážně z vlastních úspor vybudoval vyšehradský chrám! A když v jeho stínu dne 9. srpna 1887 skončil po životě plodném, zasvěceném Bohu, národu a lidstvu, nepatrný tváří v tvář svému ohromnému dílu, ztělesňoval takřka pravdu básnické intuice Březinovy:

*„Pro vznešenou únavu stavitelů  
sladko je žít!“*



P. JOSEF EHRENBERGER

Když se 22. července 1815 v Korouhví u Poličky narodil v usedlosti malého hospodáře, byla doba neblahá. Už od nejútlejšího mládí tížila ho představa čehosi nepřátelského, co jako zlověstná múra ztrpčovalo život jeho rodičů. Když vyslovili toto zlé slovo, zachmuřovaly se jejich pohledy a mimoděk se svíraly pěsti, aby ruka se vymrštila směrem k panským dvorům. To slovo byla robota. Když se vyptával matky, co že to znamená, odpovídala mu: „Ani to nechtěj vědět. Až vyrosteš, sám ji poznáš na vlastní kůži“. Poznán hrozný význam toho slova ještě dříve: když jednou o posvícení zasedli všichni k svátečnímu stolu, tu hřmotně vrazil do světnice panský písař s dráby, aby otce a čeledína odvedli do šatlavy, protože se opovážili prakticky prosazovat zásadu, že úroda vlastních polí je pro ně přednější než panských... Tuto příhodu vylíčil později sytými barvami v povídce „Smutné posvícení“. Do školy se příliš netěšil. Vždyť otec mu přinesl z trhu čtverhrannou tabulku se sugestivním obrázkem, jak učitel s napřaženou rákoskou zkouší ulekaného žáka z písmenek a cifer, které byly vytištěny pod obrázkem. Ale byl to prostý člověk, jejich čeledín Pavel, který záhy rozptýlil jeho strach před školou, naučiv ho abecedě. S tímto náskokem hravě vynikl ve škole korouhevské a stal se hbitým čtenářem. Rodinné prostředí mu v jeho zálibě hovělo. Ve velké obytné světnici měli doma prostou almárku plnou knih, z nichž malý záček pilně předčítal. Byla tam „Hájkova kronika“, Beckovského „Poselkyně“, bible a z novějších ovšem

nescházely knihy Krameriovy, které v té době začaly vycházet a záhy se staly předmětem touhy všech, kdo je poznali.

Robotě však přece neušel. Když odešel na hlavní školu — přelevjárnu — do Poličky, aby ho prý neodvedli, seznámil se s ní dokonale: nastal zápas s němčinou, která ho zaplavila nesrozumitelnými slovy a ohrožovala jeho češství, ale tento boj Josífek vítězně vybojoval. Pochlubil se s tím později — 1849 — v povídce „Jak jsem se stal z Čecha Němcem“ a pak zase „Z Němce Čechem“ v Havlíčkových „Národních novinách“.

Od roku 1829 studuje již gymnasium a filosofii v Litomyšli, jejíž tehdejší ovzduší mistrně líčí A. Jirásek v F. L. Věkovi. Už tam vedle neobyčejného nadání, jež mu zajišťovalo výborný prospěch, projevoval vyšší snahy a zájmy přesahující obvyklý průměr. A setrval v nich i na bohosloví, které absolvoval v Hradci Králové, byv vysvěcen 25. července 1841. Svůj literární debut si odbyl dříve, a to roku 1838 a 1840 v Tylových „Květech“, v nichž uveřejnil své první práce „Hrob Sasíka“ a „Půl zlatého prsténku“.

Po vysvěcení byl presentován do německé vesničky Květné, odkud však už po několika nedělích putoval do Skuhrova za kaplana, aby znovu byl přeložen, zase jako kaplan, do Solnice — vždycky k starému faráři, takže tíha duchovní správy spočívala na něm. Po devítiletém kaplanování v Solnici se vrátil jako farář do Skuhrova roku 1853 a po sedmi letech byl přeložen zase do Solnice. Tam nastala pro něho doba, kdy se mohl cele věnovat

přírodě a povznášení lidu v ohledu náboženskomravním a národním. Jeho praktické znalosti a průkopnická činnost v oboru polního hospodářství došly uznání, neboť byl zvolen za předsedu hospodářského spolku v Rychnově a v Kostelci n. O. Pro svůj střídavý způsob života, přísnost k své osobě a laskavost k jiným byl zahrnován láskou všech osadníků, kteří rozuměli jeho nezištným snahám o zlepšení jejich mravní i hmotné úrovně. Pro něho nebylo vlastenectví moderním pozérstvím, nýbrž ctností, jež má zdobit každého Čecha. Pro to uznával význam husitského hnutí po stránce národní, i když s ním nemohl souhlasit po stránce náboženské.

Jeho buditelská činnost se bere dvojím směrem: beletristickým a historicky badatelským. Jeho příspěvky se pravidelně objevovaly v „Blahověstu“ a „Hlasech“ vedle Pečírkovy kalendáře, neboť bystře postřehl význam kalendářů pro šíření kultury mezi nejširšími vrstvami. Avšak podle svědectví Třebízského „pravou okrasou a chloubou jsou práce Ehrenbergovy v „Dědictví maličkých“ a „Dědictví svatojanském“. V první sbírce vyšla „Kaplička pod lipkami“ (1863), vypravující děj z doby sedmileté války, dále „Invalida“, živým koloritem líčící dětský život, „Bratr Renát“, „Dar Arnošta z Pardubic“, druhá knižnice se honosí pracemi „Čermákova rodina“, jež je umělecky nejdokonalejší a živým slohem seznamuje s vesnickými poměry v době prusko-rakouské války, jsouc i dnes významná pro bohatství kulturně historických podrobností, „Boj a vítězství pravdy Boží v Čechách“ (1872)



uvádí čtenáře do křesťanského dávnověku u nás, kdy se pohanství posledním odporem postavilo proti kříži, proto byla tato nejrozměrnější práce Ehrenbergerova nazývána českou Fabiolou. Excurrendo mládenec vypráví o trudném učitelském životě v zašlých dobách. Poněvadž lid jeho práce rád četl, vyšly souborně v šesti svazcích u Pospíšila v letech 1844—1847 pod titulem „Původní vlastenecké povídky, pověsti a báchorky“. Samostatně vyšla „Ostruha krále Jana čili založení kostela na Litoborsku“ (1845), jež svým vroucím vlastenectvím v mnohém čtenáři roznítla jiskru národního uvědomění — jak přiznává sám moravský historiograf Vincenc Brandl. „Tataři na Moravě“ (1846) byla přeložena do lužické srbštiny a vyšla v druhém vydání. Historickými náměty se obírají četné další povídky, jako „Vítězství u Hoříně“, „Švéda s rozbitým čelem“, „Knap a písař“, „Kovář a mečíř“ a jiné.

Když absolutismus v padesátých letech přerušil jeho buditelskou práci, nesložil ruce v klín, nýbrž uspořádal a vydal svá kázání: „Řeči duchovní na všechny neděle a svátky“ (1852), „Dvanáctero řečí a promluv“ (1854), „Kázání“ (1855). Všechna kázání svědčí o jeho vynikajícím kazatelském nadání.

Po pádu absolutismu, kdy byl také zvolen (1868) vyšehradským kanovníkem, znovu se věnoval povídkářství. Jenomže nyní se jeho osvětová činnost ubírá jiným směrem: je zaměřena sociologicky. Obrací se proti nezdravým proudům, jež rozvířil německý liberalismus, a stává se spisovatelem v nejlepším slova smyslu mo-

derním, pokrokovým. Jeho „Lhota dvořáková Lhotou žebračí“ varuje před neuváženým dělením selských usedlostí, jež vede k ožebračení celých rodin, povídka „Synkové na lehčím chlebě“ brojí proti houfnému posílání dětí na studie, jak bylo tehdy módou, a ukazuje klady a hospodářskou výhodnost rukodílné práce řemeslnické; „Špekulant v koženkách“ bezohledně tepe bezpracné získávání peněz spekulací. Jak vidno, tendence jeho povídek může schválit i dnešní sociolog a vychovatel.

V jeho beletristických pracích všude tryská přirozený lidský cit a porozumění pro kulturní potřeby: oceňuje důležitost školy, knih a dobrého příkladu, oslavuje lásku k rodičům, sílu vůle, dobročinnost a vděčnost. K čtenáři promlouvá z nich rázný, houževnatý muž, který se upřímně těšil ze všeho dobrého, co život poskytoval, snášel zlé s pevnou myslí a bránil se proti němu.

Jeho historickobadatelská činnost se datuje od jeho ustanovení v Solnici. Plody svého bádání v solnickém archivu uveřejňoval postupně v ČČM v letech 1847 až 1857, a to z oboru dějin církevních; „O vypovězení Jednoty bratrské ze statků Jaroslava Pernštejnského“, v kterémžto pojednání prozrazuje svou ušlechtilou snášenlivost slovy: „Jednota bratrská, tato prostotou a mravopočestností křesťanskou výtečná, svým písemnictvím pro jazyk český důležitá...“; z oboru práva: „Smolná kniha solnická“, „O nesnázích měst šosních v hájení svých privilegií po r. 1620“, „Soudy městské“; a konečně zajímavosti

z místních dějin solnických. O ceně těchto příspěvků ke kulturním našim dějinám svědčí skutečnost, že je vděčně přijímala redakce ČČM.

Charakteristikou všech jeho prací je, že dobře znal potřeby své doby a všech jejích vrstev a k nim se obracel vhodně volenou látkou svých prací: historickými náměty poutal zájem čtenářův, poučoval je o jeho slavné minulosti, upozorňoval na nebezpečí, jež hrozila jeho národní svébytnosti, mravnosti a hospodářské nezávislosti, nezapomínaje ani nejmenších čtenářů. Mládež v jeho době byla vystavena nebezpečí, že národnostně zvlažní, zlhostejní, neboť byla zaplavena překlady z němčiny, z nichž ovšem ničeho se nedovídala o české minulosti, o slavných mužích svého národa a o utrpení svých předků, utlačovaných Němci. Současně s Pravdou začal proto psát pro ni povídky, oživené českým duchem s náměty z českého prostředí. Jsa dobrým psychologem, líčil dětské postavy realisticky se všemi jejich sklony a tužbami, a proto tisíce dětí čítaly se zatajeným dechem jeho knihy a přisvojovaly si z nich lásku k rodné zemi, hrdost na své češství a ušlechtilé tendence povahové. Ač jeho řeč je ryzí, přece nevěnoval uměleckému pilování svých povídek mnoho péče. Jeho sloh je jadrný, namnoze drsný i humorný. Souborně byly vydány všechny jeho povídky Cyrilomethodějskou tiskárnou v 36 svazcích v letech 1875—76.

A co bylo hybnou silou jeho buditelské činnosti? Na to odpovídá V. B. Třebízský (Osvěta 1882): „Jestliť to ona vřelá, nelíčená, z útroob věrné duše řinoucí se láska

k lidu, z něhož vyšel, k zemi, v níž působil, a k jazyku, kterýmž tak zlatá slova promlouvati dovedl. — Touto láskou prochnuta skorem každyčká ta knížka, každyčký ten obrázek, a byť ani nebyla zřejmě vyslovena, člověk ji tuší každým řádkem, a není divu, že potom se čtenář cítivá zajedno se spisovatelem, že s ním takořka sroste v jednu duši . . .“

Dlouhotrvající nemoc, nespavost a marasmus ztrpčovaly poslední léta jeho života, takže když na Vyšehradě zesnul v Pánu 7. února 1882, byla mu smrt vysvoboditelkou z pozemských strastí. Třebízský konče svůj nekrolog slyší z jeho hrobu tato žehnající slova: „Ku poctivé, věrné práci jarého dorostu z kněží českých, o nichž se nám zdávalo jen v šeru ranní záře, věků věčných požehnání neskonale!“



P. BENEŠ METHOD KULDA

**K**dyž se kožešníku a rolníku Václavu Kuldovi a jeho ženě Magdaleně v Ivančicích na Moravě narodil 16. března 1820 syn Beneš jako páté dítě, měl předem zajištěnu veškerou péči, jaké jsou schopni svým dětem dát rodiče vpravdě bohabojní. Rodiče i starší sourozenci mu dávali příklad, takže zásady vštěpované se v bystré mysli zdárně ujímaly.

O místní škole píše sám Kulda: „V nižším oddělení první třídy vyučoval kněz katechismu a pan preceptor ostatním předmětům česky. V druhém oddělení první třídy už počalo: der, die, das ústně, na tabuli i na papíře. Také modlitby před školou a po škole musily sloužit jen k tomu, aby nás odnárodňovaly. Byla to hnusná nespravedlnost a hříšné trýznění učitelů i žáků. Kdyby rodiče tenkrát, až na malé výjimky zbožní, bedliví posluchači slova Božího na kázání a na křesťanském cvičení výhradně českém... nebyli doma pečovali o náboženské vychování svých dítek, většina obyvatelstva českých měst na Moravě byla by zpustla na záhubu svou i svého národa“. — Otec doma otázkami se přesvědčoval, jak si jeho synové hledí učení. Po večeři zpívali večerní písně a pak následovala společná večerní modlitba. „Každou sobotu po celý rok modlili jsme se různě podle doby církevní: radostný, bolestný, nebo slavný“. — Když rodiče chtěli mu usnadnit zkoušku do gymnasia, aby nemusil navštěvovat „přelevárnu“, poslali ho k vlasteneckému knězi. „Tomáš Procházka během r. 1832 položil pevný základ pro veškeren život můj. Jeho působením už tenkrát po-

znal jsem sebe jako syna vlasti a národa českého. Od Božího rána až do poledne a ode druhé hodiny až do večere připravoval P. Tomáš své svěřence ve své kaplance ke zkoušce ze třetí hlavní školy . . . Za krásného počasí vycházel se svými svěřenci ven do kvetoucích sadů a cestou vykládal jim o dějinách rodného města a zemí koruny svatováclavské“. Ze svých prostředků nakupoval české knihy a půjčoval je svým žákům, aby vzpružil jejich mysl, unavenou německým vyučováním.

Zkouška Benešovi dobře dopadla a tak r. 1833 odešel na gymnasium do Jihlavy, kde se mu z počátku nevalně dařilo: při prvních dvou německých komposicích byl klasifikován jako nejhorší z celé třídy. Ale již při třetí komposici — latinské — se dostal na první místo, jež si uhájil po celé gymnasium, které podle jeho slov „bylo na Moravě ústavem germanisačním. Krom katechety, a to jen mimo školu, žádný z profesorů nepromluvil s námi česky. Bez kněží, jichžto pomocí a radou téměř veškeré studenstvo venkovské dostávalo se do škol latinských, nebyl by snad nikdo z gymnasia vyšel jako Čech“. — Již v parvě se projevila jeho srdečná družnost: když ho strýc obdaroval tolarem, pohostil všechny své nové kamarády — uzenkami.

Když r. 1839 odešel do Brna na filosofii, zcela se oddal všeslovanské myšlence, takže otec ho varoval, aby se nedostal — na Špilberk. Na theologii šel z přesvědčení a hned začal soustavně uvědomovat vlažné Čechy, založil českou knihovnu, z níž se knihy půjčovaly i českým rodinám, pořádal večírky a zábavy i pro po-

zvané hosty, což mu vyneslo podezření z buřičství.

Vysvěcen byl r. 1845 a slavné prvotiny sloužil na svátek Nanebevzetí. Ještě téhož roku byl ustanoven kooperátorem v Židlochovicích, kde začínal buditelskou činnost nabádáním občanů k četbě, což mnohého odvrátilo od karbanu a pití. Bouřlivý rok 1848 prožil v Lodenicích, kde svým energickým vystoupením zmařil volbu a vyslání poslance na frankfurtský sněm a do „Týdeníku“ napsal odvážný článek „Na dorozumění všem odrodilcům a protivníkům Slovanstva na Moravě“. Byv volán ad verbum audiendum, skončil svou obhajobu ironicky: „Jak je to možná, aby pangermanisté za nedovolený prohlašovali panslavismus, to snad nikdo nepochopí — rozumem zdravým“. — Nebyl potrestán, nýbrž přeložen do Hobzí, aby byl dále od Brna. Ašak Kulda posílal odtud „Moravským novinám“ listy, které zle dráždily okresního hejtmana.

Z tohoto babylónského zajetí ho vysvobodil již r. 1850 jeho přítel hrabě Sylva-Taroucca, který ho povolal za duchovního správce do ochrannovny pro mládež mravně zanedbanou v Brně, kde ihned zavedl rovnoprávnost češtiny s němčinou. Obýval tam malou světničku, jež byla pracovnou, redakcí, administrací, expedicí, přijímacím salonem, restaurací, kavárnou, sněmovnou a ložnicí pro Kuldu a četné návštěvníky z venkova, kteří přespávali na malém divánku. Byl tak zaměstnán, že mu na spánek zbývaly jen dvě hodiny, proto se ani nesvlékal, aby nemařil času. Plně se uvázal v dědictví Sušilovo a Pro-



cházkovo. Vedle toho vyučoval v nedělní škole pro řemeslníky a vpravdě otcovsky se staral o svěřenou zanedbanou mládež, osvědčiv se dobrým pedagogem v tom, že zavedl pro ně zábavy a výlety, na nichž se zpívalo a recitovalo. Vždyť jeho „Písně a básně pro školy národní“ vydané 1856 byly složeny vlastně pro jeho chovance. Jsouce zhudebněny Křížkovským, Novotným a Chmelíčkem, staly se brzo populární.

Onemocněv z přepracování, odebral se o prázdninách 1853 a 1854 do Rožnova na zotavenou. Výsledkem této zotavené byly „Moravské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského“, vydané 1859. — „...jako na dračku se kupovaly a čtly tak pilně jako snad žádná jiná kniha,“ píše Jan Soukop. Úspěch tkvěl v tom, že je vydal tak, „jak si je lid při draní peří, na přástkách a dětem vypravuje“ a nikoli jen „myšlenky z národních pohádek a pověstí obrazností spisovatele a spisovatelů nynějších rozmnožené, nýbrž toliko obraznost národa samého, jak se odedávna v pohádkách a pověstech jeví“, neboť „je třeba svrchovaně, aby se ty voničky či kytičky po zahrádkách lidu našeho sbíraly a tiskem jistému zapomenutí vyrvaly“. — Vedle toho zamýšlel krásnými slovními obraty lidové mluvy obohatit a zpestřit slovník řeči spisovné. Předtím r. 1856 vydal již sbírku „Moravské národní pohádky a pověsti z okolí jemnického“ a za pomoci jiných sběratelů pokračoval ve vydávání. Druhého vydání, doplněného o pověry, se dočkala rožnovská sbírka r. 1874 a 1875.

Bystře vycítil důležitost zábavné četby

pro lid a hájil ji i proti Sušilovi. Obratnou redakcí kalendáře „Moravana“ od r. 1852 až 1860 trvale pronikl do nejširších lidových vrstev, přinášeje prognosu počasí, k níž chytře připojuje výhradu „dá-li Pán Bůh“, články hospodářské, místopisné a historické, aby mohl povídkami a básněmi lid nábožensky vychovávat, uvědomovat a vést. Vydává již r. 1852 „Krásné večery“, I. až II. díl svých kázání a r. 1856 až 1859 „Horlivý budíček v rodinách křesťanských“, v němž vydal „Svatbu v národě českoslovanském“, jež je sbírkou zvyků písní a promluv od námluv do odvezení nevěsty do ženichova domu, jež však neobsahuje „výtvory nové fantasmie, které s posvátností křesťanské svatby nesouhlasí a jsou mravně zhoubné“.

Za faráře do Chlumu na Sedlčansku byl jmenován r. 1859, avšak kořen jeho práce tkví v jeho moravském působení. V Čechách se přiklonil k Štulcovi, Vinařickému a Borovému. Brzo byl jmenován vikariátním sekretářem a zanedlouho vikářem a okresním školním dozorcem. Obyvatelstvo sedlčanského okresu mu r. 1861 projevilo důvěru, zvolivši jej za poslance do zemského sněmu. Avšak ani veřejné působení — byl také členem obecního výboru v Chlumu a členem výboru okresního zastupitelstva — ho neodvedlo od publicistické činnosti, neboť již r. 1864 začíná vydávat „Posvátnou kazatelnu“ a „Časovými brožurami“ česky, příspěvky německými do „Weckstimmen“ informuje katolíky o jejich právech a o nebezpečí, jež víře a mravnosti hrozí z liberálních tiskovin. Vydává brožurky „Škola a církev“,

„Církev a národ“, a za další brožuru z pera Dr Jana Bílého „Církev a společnost“ se octne i s autorem před trestním senátem pro pobuřování — avšak je osvobozen a celý náklad brožury uvolněn.

Když byl zvolen za kanovníka na Vyšehradě r. 1870, těšil se na další plodnou práci, která ho čekala. Již 1871 přijal redakci kalendáře „Poutníka“ a v letech 1874 a 1875 „Kalendáře Svatováclavského“. Vydal řadu drobnějších prací obsahu náboženského až r. 1880 vyšel obsažný „Církevní rok“ v šesti dílech. Národní pohádky a pověsti ho stále lákaly, snad proto, že došly takové obliby. Uspořádal ještě dvě sbírky z okolí olešnického a kamenického r. 1892, aby po dvou letech vydal „Legendy“, „Životy svatých a světic Božích na každý den celého roku“. — „Jestliť to dílo co do formy ušlechtilé i obsahu zbožného se týče tak vzácné, že je vším právem pokládati sluší mezi nejpřednější výtvořny naší domácí i zahraniční hagiografie“, napsal o něm Rybička ve shodě s dvaceti pochvalnými referáty časopi-seckými.

Byl básnickým vzorem ostatním kněžím od dob seminárních až do konce života, a tak při jeho životním jubileu r. 1895 vydali čeští katoličtí básníci a publicisté almanach, do něhož přispělo 51 básníků, mezi nimi Sig. Bouška, X. Dvořák, J. Š. Baar, Bitnar, Florian. Byl to poslední vlídný úsměv blízkého okolí, neboť Kulda, který přispíval téměř do všech časopisů, začínal ztrácet zrak, až oslepl úplně, aby milosrdný Bůh, jemuž zasvětil všechny své síly, zapudil tmu jeho zraku věčným svět-

lem dne 3. května 1903, v kterýžto den po  
šedesáti letech byla odhalena jeho busta  
ve vyšehradské residenci, v níž zemřel.

.



P. VÁCLAV BENEŠ TŘEBÍZSKÝ

Rodinný život krejčího Beneše v Třebízi byl naplněn láskou k nejbližším příbuzným i k ostatním lidem, s nimiž se v omezeném vesnickém prostředí stýkal. Když se jeho ženě Marii, rozené Šarochové, narodil 27. února 1849 synáček Václav, který ze všech dítek zůstal jediný naživu, přenesli na něj všechnu svou lásku a péči vychovatelskou. V této rodině, neoplývající pozemskými statky, vládla stále radostná duševní pohoda. Malá chaloupka od časného jitra zvučela zpěvem: dopoledne se zpívaly nábožné písně a odpoledne veselé, světské. Není divu, že synáček brzo svým útlým hláskem se připojoval k hlasům rodičů. Proto už před vstupem do kvílické školy znal hodně písní, modliteb a pověstí a uměl už slabikovat a trochu psát. V adventní době se chodilo na roráty: „Taška s řemenem byla už připravena, dva krajíce chleba v ní také velice starostlivou rukou uloženy a někdy i po jablíčku naděleno . . . V kostele jsme si nejupřímněji zazpívali. Všechny písně jsme uměli z paměti a už podle předehry jsme zcela dobře poznali, jakou milý náš pan kantor spustil.“ Pak se děti nahrnuly do školy. „Já vypravoval pohádky, dlouhé, tuze dlouhé pohádky a skoro vždycky s veselým koncem . . . „Ajmolanc“ sice potom dobře nešel . . .“ Že však Václaviček nebyl špatný žák, svědčí zápis v „seznamu dítek“ kvílické školy u jména Benešova: „Malé tělo, veliký však duch v něm vězí.“ Láska otcova se s hocha podílela o vše, co sama měla: vedle krejčoviny vodil otec poutníky na Tuřansko pod Ročov a na Svatou Horu, znal od

starých kronik až po Krameriovy tisky vše, měl plnou truhlu starých knih, jež dále půjčoval a s písmáky, kteří vedle zbožnosti měli hluboké znalosti nejslavnějších dob českého národa, dlouho do noci čítal a rozprávěl. V neděli cestou do kvílického kostela synka poučoval a otázkami zkoumal jeho vědomosti. Odpoledne chodíval s ním do blízkých skal s velkolepým výhledem a tam Václav, s hlavičkou v otcově klíně, poslouchal vyprávění o okolním kraji, o českých lidech a jejich slavných osudech, jež láska otceva oživovala, neboť „kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale neměl lásky, jsem jen zvučící kov a hlaholící zvon“. A láskou pečlivý otec vštípil své vědomosti do ducha hošíkova.

Ale tato líbezná idyla se skončila a nastala opravdová Lehr — und Wanderjahre: otec ho dovedl do Slaného, aby se ve čtvrté hlavní naučil německy. Citlivý chlapec byl spolužáký přijat s huronským řevem a bezohledným posměchem, protože byl oblečen po venkovsku; až se rozplakal. Tak začaly „studie“. Byl to boj trpělivého, nadaného hochy se slovíčkářstvím. Jak tuhý, dosvědčují slova, jež napsal mnohem později: „Proč nám naše matky, když jsme se narodili, jazyky nevytahaly, abychom byli němoty . . .“ Chlapec nevyhovoval přes svou snahu. Teprve když otec požádal P. Aegyda, aby Václava vzal „na privát“, stal se rázem jeho miláčkem a doporučil ho koncem roku řediteli gymnasia, kde brzo vynikal v latině, řečtině a v dějepisu se tak uplatňoval, že svými otázkami přiváděl profesory do roz-

paků. Ale ach! V matematice býval často sám na rozpacích... Aby se doma mohl účastnit sousedských rozhovorů a sám jim předčítat z knih ze školy vypůjčených, učival se přes poledne. Ale čtyři léta nižšího gymnasia vesele uběhla, ač musel denně za každého počasí urazit pěšky čtyři hodiny!

Matka měst, kterou tak dobře znal z vyprávění, přivítala ho ústy někdejšího kvílického kaplana P. Srdínka, který ho přijal do konviktu, aby pokračoval na vyšším gymnasiu, opět německém. Když za slavností koncem šedesátých let chtěl profesor Polleter „korigovat“ nadšení falešnými historickými výklady, mírný Beneš povstal a ohradil se: „Pane profesore, my jsme Češi, my ty své předky známe, tak tomu není!“ Profesor ho posměšně vyzval, aby to pověděl lépe. — „A já povídal. Ve škole vše ticho, já přišel do proudu..., že tu a tam kladu nedobrý přízvuk, nebo že někde členu špatně užívám, nikdo si nevšiml, pan profesor také ne...“ Svůj první boj za zlehčovaný národ vyhrál! A nenosil už vydrovku, ale poděbradku!

Chtěje být rádcem, otcem i bratrem českému lidu, z něhož vyšel, vstoupil do semináře. Věděl: „Kdybych rozdal všechn svůj majetek na pokrmy chudým a vydal své tělo k spálení, ale neměl lásky, není mi to k ničemu“. A tato nadpřirozená láska vtiskla mu pero do ruky. „Ten mladý bohoslovec,“ praví Rais, „snad ani netušil, jak se po Čechách jeho povídky hltají, jak čteme je opět a opět, jak nad nimi pláčeme i plesáme“.



„Bylo zrána 19. července 1875. V hlavním chrámu Matky Boží před Týnem sloužil první mši svatou novokněz Václav Beneš ze Třebíze. A primice jeho byla nehlučná, ba chudá . . .“

„Láska je trpělivá“ a osvědčil ji na svém kaplanském místě v Litni, kde byl farářem spisovatel P. J. K. Řezáč, zneprátelebný s osadníky i s patronem, který ho chtěl svěsti s cesty lásky do propasti záští, avšak marně. Tam se poprvé ozvala jeho neblahá plicní choroba. Odešel na zotavenou k matičce do Třebíze, aby roku 1876 nastoupil jako kaplan v Klecanech, jež svým jménem proslavil a kde jeho láska slavila triumfy: jeho kázání, nabádající k lásce k Bohu, k bližním a národu byla tak četně navštívena, že chrámy, kde kázal, nepostačovaly. Zásady katolické morálky přenášel i do vlastenectví: „Láska nehledá svého prospěchu“, proto s nedůvěrou se díval na „vlastenecké“ kořistníky a lid před nimi varoval. Sám nikdy netoužil po řinčivé slávě a za to ho láska lidu uctila svými nejlíbeznějšími květy: v neděli bývala jeho kaplanka plná farníků, kteří si k němu chodili pro noviny a knihy, jež nezištně půjčoval: ale v houfech přicházivali také chudí dělníci, kteří neděli obětovali na cestu do Klecan, jen aby mohli stisknout ruku knězi, který tak láskyplně psal o prostých českých lidech.

Jeho velikou láskou byly děti. Snažil se šlechtit jejich srdce. Nevyhýbal se žádným tematům, hovořil s nimi o české minulosti, ukazoval, jak ctnosti národů vytvářely jejich velikost, neřesti jejich záhubu. V knihovně měl četbu pro mládež, kterou

dětem půjčoval, pilně ke konci roku odměňoval knihami, učil je, jaké knihy si mají kupovat a při odchodu ze školy všechny chudé podělil modlitebními knížkami a bohaté „na památku“ obrázkem. Je vzorem kněžím liturgistům, neboť jednou při visitaci v páté třídě klecanské řekl vikář: „Ty děti by opravdu mohly samy sloužit mši svatou!“ Nebylo dítěte, jež při odchodu ze školy by se s ním nebylo přišlo rozloučit a poděkovat mu za všecku lásku. Byl též jejich dobrodincem. Chudým sám pomáhal a vyhledával jim dobrodince, kde jeho prostředky nestačily, neboť „láska je dobrotivá“.

Vůdčím motivem jeho literární tvorby je láska; ať líčí „Pod doškovými střechami“ tok života prostých českých lidí v utrpení, radostech, tužbách, hříších a trestech; ať „V červánkách kalicha“ oslavuje vznik husitské epochy, aby „V září kalicha“ vyzpíval její tragiku, ať cyklus „Pobělohorské elegie“ plní nářkem věrného Čecha nad ztrátou samostatnosti, či v povídkách „Z různých dob“ rozvinuje široké pásmo strastí a ústrků, opovržení a křivd, běd a neštěstí, jimiž po dlouhá staletí procházel český lid, nebo ať v románě „Královna Dagmar“ nejlíbeznějšími akordy své lyry provází spanilý zjev české královské dcery, vždy je to láska k národu, jež „všecko omlouvá, všemu věří, všeho se naděje, všecko vydrží“, nedoveče svůj národ podezírat ze zlých úmyslů, doufá v jeho polepšení, ale i když se zklame, bere svůj podíl jeho osudu statečně na sebe. Chce snášet i zlé pro svůj národ a s ním jako jeden člen.

Láska „nehledá svého prospěchu“, proto nedlouho před smrtí, kdy musel své neúnavné činnosti zanechat, pronesl: „Chtěl bych být tak dlouho živ, dokud bych mohl být užitečným!“

Přes svou nemoc byl milým, skromným a veselým společníkem v duchu té lásky, jež „se neholedbá, nenadýmá se...“, a nezapomínal ani na své malé čtenáře, jimž sepsal „Národní pohádky a pověsti“, „Obrazy z naší minulosti“, „Povídky starověké z dějin vlasteneckých“ a pověsti „Z rodné chaloupky“. Svá kázání, na něž se pečlivě připravoval, vydal ve čtyřech svazcích pod titulem „Pravdou k životu“. Nejsa spokojen s modlitebními knihami tuctově vyráběnými, vydal „Pomněnky ve vínek božský“, jež jsou dosud oblíbenou modlitební knihou, jejíž vydání mu zneemožnila smrt. Neboť na radu lékařovu odjel o svatodušních svátcích 1884 do Mariánských Lázní, kde ho 20. června překvapila smrt, když zoufale volal několik hodin před posledním vydechnutím: „Mám tolik krásných věcí v hlavě, jež chci českému lidu napsat. Ach, nedejte mi umřít!“ Jeho pobřeb byl důkazem, že český lid porozuměl mluvě jeho spisů, pochopil, že byly napsány k jeho dobru a k jeho národnímu probuzení, že je diktovala vroucí láska; davy lidu, nejprostšího českého lidu, plakaly! Vlčkova pohřební řeč tento cit plně vystihla: „...obecná, nelíčená, hluboká, nevykořitelná láska lidu tvého stala se ti údělem a provází tě do hrobu. Rodina, která tvoji rakev skrání slzami, toť jsou milionové českého národa od Šumavy až k Tatrám...“

Své jmění, získané prací svého pera, odkázal „Svatoboru“ a chudobinci v Třebízi, vždyť „láska nikdy neuvadá“, jak praví apoštol Pavel ve svém nadšeném hymnu na lásku, jakož zásady chudý český kaplan celý život uváděl ve skutek.

NEJKRÁSNĚJI UMÍRÁ VĚTEV,  
KTERÁ SE LÁME POD TÍŽÍ  
VLASTNÍHO OVOCE

*Boží dar je život věčný.*

**Rím 6, 23.**



P. FRANTIŠEK PRAVDA

V malé české vsi Nekrasíně u Jindřichova Hradce narodil se v selském statku „u Hájných“ manželům Vojtěchovi a Kateřině Hlinkovým dne 17. dubna 1817 synáček Vojtěch a vyrůstal se svými třemi sourozenci jako všechny vesnické děti. Jeho otec byl pilným čtenářem bible, české kroniky a — herbáře, matka byla zbožná a vedla děti k Bohu. Vojtěch začal chodit do školy do Nového Etyнку, ale brzo si ho vzal k sobě strýc sládek v Klášteře u Žďáru na Moravě. Jeho živý charakter se brzo projevil. Když byl r. 1829 poslán do soukromé školy katechety Hackenberga, aby se naučil německy, pozval si učitel na svůj svátek svých deset žáků — pět chlapců a pět děvčat — pohostil je, hrál jim na klavír a vyzval je nakonec, aby si zatančili. Ale žádný z nich to nesvedl, kromě jediného Čecha Hlinky, který je musel zaučit. Po úspěšné zkoušce z třetí třídy byl poslán r. 1830 na gymnasium do Jindřichova Hradce. Šel tam bez velkého nadšení, protože chtěl být myslivcem, ale s jeho osudem ho smířila naděje, že propadne a pak půjde na lesnictví, jak mu rodiče slibovali. Nepropadl však, i když se vyučovalo pouze německy. Jen kaplan Slavíček pořádal pro studenty jakési kursy češtiny, které byly brzo zakázány. Na studiích bydlil postupně u řemenáře, bednáře a mydláře, a v Praze, kam roku 1836 odešel na filosofii, u ševce. Čeština byla pro něho v té době pouhou dorozumívací řečí a sám vyznal při svých osmdesátinách Raisovi, Jiráskovi a Kvapilovi, kteří mu jménem „Máje“ přišli blahopřát: „Vždyť já jsem, milí pánové, byl vlastně

Němec. Ne Němec rodem, otec byl Čech, matka Češka, celý rod byl český, celá obec Nekrasín — ale školy byly německé, na gymnasiu v Jindřichově Hradci, na filosofii a v semináři v Praze vše vedlo se po německu, česky psáti jsme se nenaučili a sami potom po léta museli jsme pilně doháněti.“ (K. V. Rais, Světozor 1897, str. 283.)

Lidu se však neodcizil. Chase, která se u jeho rodičů scházívávala, často hrával k tanci a dokonce r. 1837 přinesl jim z Prahy nový tanec, polku. Při obžínkách hrál s dudákem až do rána, ponechav mu velkomyslně groše a dvougrošáky a sobě — slávu.

Když v sousední německé vesnici chtěli hrát studenti divadlo, napsal jim k tomu kus: „Der Schneider als Prinz“, což byl jeho literární debut, který měl velký úspěch, nikoli však další reprisy, protože parodoval pana starostu. O prázdninách se vůbec nevyhýbal ani práci, ani zábavám: s otcem chodil na ryby, pomáhal mu pálit kolomaz, provádět opravy kolářské a bednářské, při čemž rozmlouvali o jeho studiích; s matkou zase vařil koření a často si s ní — zakouřil!

Když r. 1838 dokončil filosofii, vstoupil podle přání svého i rodičů na theologickou fakultu do Vídně. V městském konviktu studovali vedle Němců i Poláci. V rozmluvách s Poláky, národnostně uvědomělými, poznal, že má povinnost k svému národu, jemuž upírají i nejzákladnější práva na vzdělání v rodné řeči reprezentanti právě toho národa, do jehož řad se stavěl. Proto již v druhém roce se s ním



setkáváme v pražském semináři, kde se začíná učit spisovné češtině, navštěvuje přednášky prof. Koubka a jen velmi těžce přivyká českému pravopisu. Je už však uvědomělým Čechem a horlivě pracuje v intencích tehdejších probuzeneckých snah s alumny stejného smýšlení, u nichž je velmi oblíben.

Na kněze byl vysvěcen 31. července 1842, ale za kaplana byl ustanoven teprve r. 1843 v Kvílicích u Slaného na přímluvu přítele P. V. Štulce. Jeho kněžské i učitelské působení je poznamenáno horlivostí hned od počátku: pilně docházel i do vzdálené školy v Dřínově, kam chodil i v noci, aby osadníkům mohl sloužit rorátní mši svatou. V postě kázával dopoledne i odpoledne, míval výklad i cvičení. Byl ve styku s okolními vzdělanými kněžími Bol. Jablonským a kaplanem Mudrou, který v něm vzbudil zájem o přírodní vědy. Roku 1846 nastoupil místo v ústavu slepců v Praze, jejichž osud hleděl ulehčovat s ušlechtilostí vpravdě křesťanskou. Ale již r. 1847 těžce onemocněl a zotaviv se nastoupil vychovatelské místo u barona Sturmfedera v Hrádku u Sušice, kde zůstal až do smrti. Byl to Němec, ale Hlinka si získal jeho respekt, když se jednou rázně ohradil, aby se v jeho přítomnosti nemluvilo o Češích potupně. Když poznal, že u svého chovance Otakara může výchovou dokázat nejvýše, aby chlapec šťastně mezi svými žil a se ctí obstál ve svém okolí, učil ho tělocviku, přírodním vědám, truhlářství, lupenkářství a nenadaný chlapec brzo překvapoval znalostí rostlin, zvířat a dovednými výrobky. Zemřel v třiatvacá-

tém roce života, jsa s láskou oddán svému učiteli, který dále setrval v rodině baronovně.

Když V. Štulc založil časopis „Blahověst“, který znamená vyvrcholení katolicko-vlasteneckých tendencí, požádal Hlinku o příspěvek, který brzo došel a byl uveřejněn r. 1848 pod titulem „Dvě svatby najednou od Františka Pravdy“, což bylo jméno kněze v povídce vystupujícího. Tak vznikl jeho pseudonym, jehož užíval celý život. Stal se průkopníkem nového literárního směru: povídky pro lid, s náměty čerpanými z lidového prostředí, psané srozumitelnou mluvou a obohacené životními pravdami podle Aristotelovy zásady: myslí jako filosof a mluví jako dítě. Lid jim rozuměl, četl je rád a naučil se čísti. V kalendářích se dostaly i tam, kam jiná literatura nepronikla. Jakmile se Pravda objevil, přestává úpadek v povídkové literatuře, který ji tísnil od XVII. století. Poznává, že doba historického blouznění, kterou souhlasně s ním odsoudil Havlíček v „České Včele“, v literatuře svou roli dohrála, a proto své povídky oživuje postavami z české vsi a malého venkovského města, lidmi pracujícími v továrnách i na poli. — „V tom, že látky své bral z českých krajů, že převáděl postavy, jak je byl poznal, že snahou jeho bylo zachovati ducha lidí, je síla Pravdovy postavy... Pro lid český v nejtěžších dobách národa učinil Pravda mnoho — šlechtit, těšit, posiloval, povznášel“ (K. V. Rais l. c., str. 307).

Pro životní pravdivost příběhů a věrný obraz dobového prostředí jsou jeho povíd-

ky „pěkné obrázky kulturní, v nichž příští kulturní historik uvidí celou širokou vrstvu národa, se všemi jejími ctnostmi i chybami jako v zrcadle“ (F. Holeček, Hlídka 1906, str. 744). — A člověk poznává, jak prostý venkovský kněz nebojácně pranýřoval kořistnický kapitalismus mravně zchátralého továrníka a zhoubu, kterou plodí jeho „Fabrika v Potupově“, že na principu křesťanské lásky a spravedlnosti chtěl stanovit povinnosti zaměstnavatele vůči dělníkům v novele „David a Jonathan“ a s drsností téměř naturalistickou líčí zhoubný vliv života na duši dítěte v práci „Pražátko“. Prozíravě ve své době přesvědčoval o nutnosti zřizování nejen obecných škol, nýbrž i hospodářských, průmyslových, řemeslnických, i ženám přístupných, v povídkách „Rozličné školy a studie“, „Dcery komisarovy“, „Co jim scházelo“, aby zas vážné náměty vystřídal humoristickými črtami, jako jsou „Krejčí“, „Fortunát“, „Pán z Podlesí“, „Lila v bouři“, „Martinův nový plášť“, „Jeden ženích a dvě nevěsty“, nebo veselými historkami ze života učitelského, „Jindy a nyní“, „Zábavy učitelovy“. Nejživotnější jsou kněžské postavy, které vystupují ne jako theologičtí učenci, nýbrž jako prostí, dobří a šlechetní lidé v povídkách „Farář a jeho schovanka“, „Farář na vsi a páni v zámku“, „Učitel a farář“, „Kající hříšnice“, „Blahoslavené vánoce“, „P. Tomáš a jeho pokladničky“.

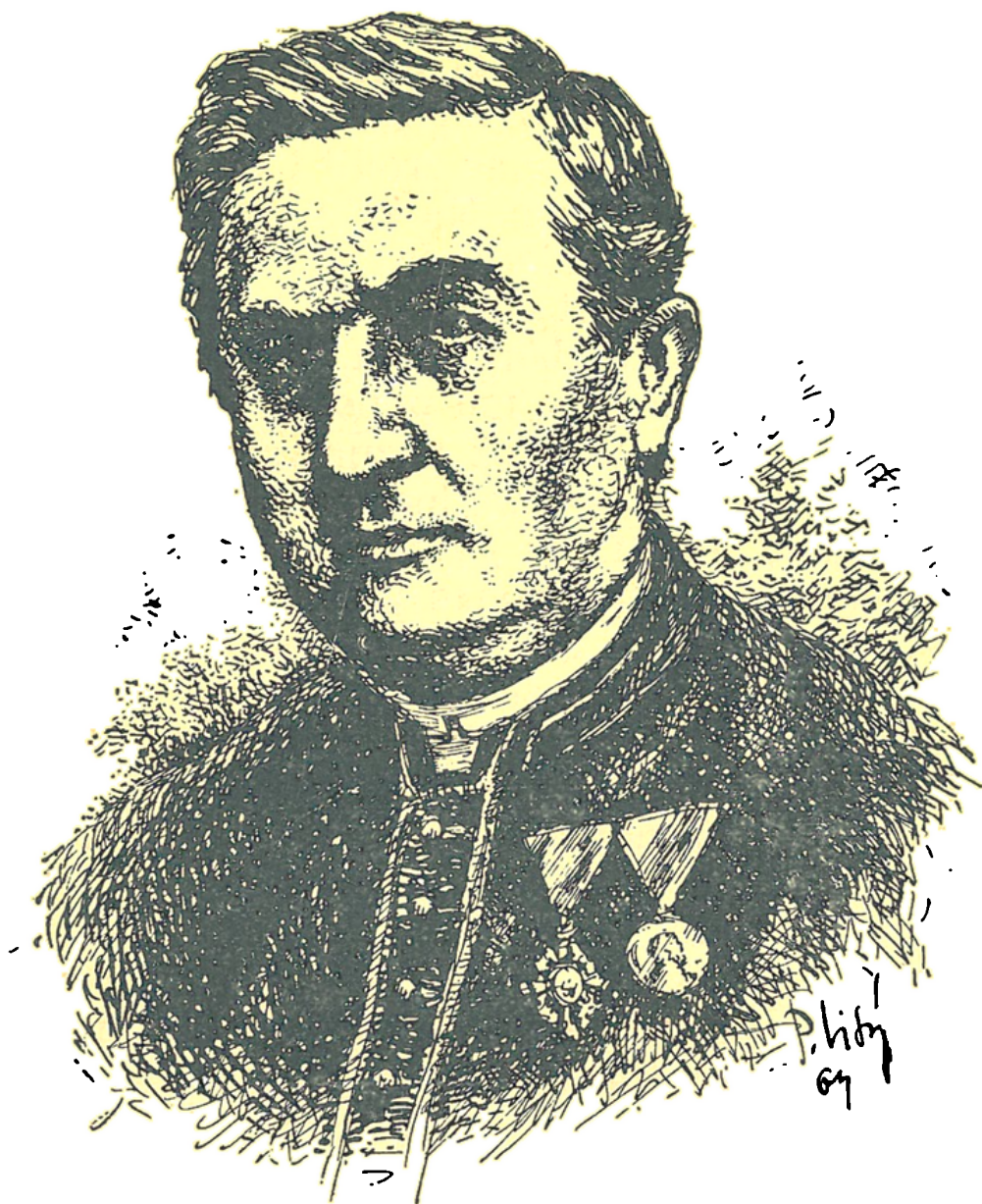
O řešení národnostních a jiných problémů se často pokouší, ač je nemůže vyřešit, neboť mu leží na srdci přesvědčit lid, že čeština není řečí sprostého lidu, což

považuje za nejzlobnější prostředek. Poslání studentstva v národě objasňuje črta „Z deníku Pavlíny“ a úkol řemeslnictva vylučuje „První čamara u nás“.

S živým realismem jsou podány: „Vávra kuřák“, „Matka studentů“, „Matěj Sprošťák“, o němž Neruda („Čech“, 1865) praví, že jím „podal jednu z nejvýtečnějších povídek, jakými se honosí evropská literatura“. Pestrými barvami jsou podány genrové obrázky „Jeden ženich a dvě nevěsty“, „Moje láska“, „Sedlák Krupička“, „Nesvorná obec“. Vzrušujícím dějem pouťají a charakteristikou osob vynikají „Koňar Hejmánek“, „Trnka pláteník“, „Vina a smír“; jsou však příliš moralisující.

V jeho pracích, jichž je přes dvě stě, je hodně povídek pro děti, které měl upřímně rád a jež mu rovněž láskou oplácely.

Smýšlením a životem byl pravověrným, katolickým knězem, a přece se v jeho spisech nikde nesetkáme s hanlivou poznámkou o historických postavách jiného vyznání. Byl tolerantní, ne však ke hříchu, ať to bylo sobectví, pýcha, obžerství, jež nesmiřitelně tepal. Až do své smrti 8. prosince 1904 byl neustále činný a zajímal se o veškeren kulturní život, jsa vážen všemi, kdo ho znali a milovali, takže mohl vpravdě napsat: „Hleděl jsem jiným dělati radost a oni mi ji také dělali.“



P. VLADIMÍR ŠŤASTNÝ

Tento „moravský slavík“, jak byl v dospělém věku s oblibou nazýván, se narodil 17. března 1841 v Rudíkově u Velkého Meziříčí, jako na důkaz, že slavík lidských písní může se zrodit i v kraji pro slavíky nehostinném. Na křtu svatém bylo mu dáno jméno Vladimír, jehož etymologii činil celý život čest. Jeho otec byl štěpařem a pilným sběratelem pohádek, třeba starost o rodinu mu ponechávala málo času pro poesii. Když poznal synovo nadání, vypravil ho, nehledě na to, že mu přibude starostí, na gymnasium do Jihlavy. Tam však byl pouze jeden rok, neboť již roku 1852 se stal chovancem chlapeckého biskupského semináře v Brně a žákem tamního německého gymnasia. Maturoval s vyznamenáním r. 1860 a dal se zapsat na brněnskou teologii, kde byl tehdy profesorem Fr. Sušil, kterého si vbrzku oblíbil, aby této své lásce zůstal celý život věrný. Již na teologii náležel k pilným čtenářům českých knih, zajímal se o všechny literární novinky a podněcoval nadané alumny k spisovatelské činnosti. Na kněze byl vysvěcen roku 1864, načež se stal kaplanem v Židlochovicích a brzo poté prefektem biskupského chlapeckého semináře. Složiv předepsané zkoušky, stal se profesorem náboženství na prvním českém gymnasiu v Brně r. 1867; a Brno už neopustil. Při vyučování byl pedagogem osvíceným, nebyl pedantem, slovíčkářem, mluvil spíše k srdcím žáků, chtěje v nich roznítit nadšení pro náboženské pravdy, aby se nemořili bezduchým odříkáváním lekcí, nýbrž aby svým životem dokazovali, že jsou křesťany

podle skutků a ne podle litery. Zároveň je neúnavně vychovávat k lásce k rodnému jazyku, k rodné zemi a k spoluobčanům. Ale jeho ušlechtilé srdce se tím nespokojovalo: všímal si také hmotných poměrů svých žáků a když bylo třeba, taktně je podporoval štědrými peněžitými dary. Proto při jeho odchodu mohl do ústavní kroniky napsat tehdejší gymnasijský ředitel Jan V. Tůma: „Sbor i ústav ztrácejí v něm muže vzácných vlastností, vždy ochotného spolupůsobit tam, kde se jednalo o dobro a krásno, o snahy vznešené a ušlechtilé ideální, mládež pak pozbyla zkušeného, osvědčeného a obětavého přítele a rádce.“

Jako básník vystoupil už za dob studií, když se ucházel o Halabalovu cenu, a to r. 1859 v kalendáři „Moravanu“ dvěma krátkými akrostichy, z nichž první končí: „Nám buď heslem: v Bohu, vlasti spása.“ S tímto heslem, které se stalo jeho životním programem, vstupoval na literární kolbiště. „Moravanu“ zůstal věren a přispíval sem kratšími básněmi, jež podpisoval pseudonymem Jos. Ruda.

Samostatnou sbírkou básní předstoupil na veřejnost teprve roku 1869, kterou vydal ve prospěch Sušilova pomníku pod titulem „Kvítí májové“. — Jsou to milé, úsměvné verše skutečně májové líbeznosti, jimiž opěvá svého milovaného učitele Fr. Sušila a v nichž uctívá také Královnu máje, Pannu Marii. Jsou formálně bezvadné, vytríbené a čtenáři vnášejí do duše mír a lahodnou pohodu, jako pohled na rozkvetlou lučinu. Roku 1872 se pokusil již o vánoční hru se zpěvy: „Svatí tři krá-

lové“, kterou vydal spolu s vánočními deklamovánkami pod titulem „Vánoční dárek“. Není to drama, je to radostná vánoční hra s koledami, napsaná pro potěšení malých.

Šťastný brzo postřehl, že rozvoj katolické kultury bude teprve tehdy zabezpečen, až katoličtí spisovatelé budou mít svou vlastní tribunu. Založil proto r. 1878 časopis „Obzor“, který se zanedlouho stal pozoruhodným orgánem katolických moravských spisovatelů, vědeckých i beletristických, a jehož přispěvateli byli Fr. Bartoš, Vinc. Brandl, Stránecká, V. Kosmák a v prvních dobách také dokonce Jan Herben, Jan Hudec, F. S. Procházka. K „Obzoru“ se soustředil všecken nábožensko-kulturní ruch a zájem širokých vrstev. Vedle vlastní spisovatelské činnosti Šťastného je založení „Obzoru“ velikým přínosem k prospěchu obrození na Moravě, hemžící se tehdy germanisujícími časopisy. „Obzor“ se stal časopisem všestranně informativním. Přinášel články a pojednání o všech časových událostech vědeckých či uměleckých, napsané českými odborníky, takže český čtenář neměl výmluvy, že musí číst německé časopisy, aby byl na výši doby. Rozumí se, že směr časopisu byl katolický. Pokud byl Šťastný redaktorem, udržel si „Obzor“ svou čestnou pozici a byl respektován i odpůrci. Šťastný sám do časopisu hojně přispíval básněmi, povídkami, časovými úvahami, recensemi, aniž přitom zanedbával časopisy „Hlas“, „Moravana“, „Hvězdu“ a „Beseď“, což je s podivem, uvážíme-li, že redakce „Obzoru“ a učitelská činnost kladly



na jeho výkonnost požadavky nešetrné. Ale Šťastný pro Boha a vlast rád věnoval všechny své síly a svůj čas.

Když r. 1879 vyšla básnická sbírka „Kytka z Moravy“, bylo již patrné, že na moravský Parnas vstoupila Vladimírem Šťastným osobnost cele a opravdově básnická. Ušlechtilé myšlenky jsou oděny dokonalou, ba skvělou básnickou formou. Vstupní báseň naznačuje obsah:

*Kytku jsem uvil z moravského kvítí,  
jak na těch horách našich plá a svítí,  
jak v srdci lidu zakvétá a roste,  
třeba je barvy nehrdé a prosté!*

V této sbírce převažují epické básně, které jí vtiskují svůj charakter. Básník si vytkl za úkol oživit slávu postav, které mají pro Moravu význam národní a náboženský. Proto sáhl po látce do bohaté pokladnice dějin říše Velkomoravské a vybral z nich nejvzácnější skvosty: zvonivým veršem oslavil hrdinské činy Rostislava, Slavomíra, Svatopluka i největších dobrodinců moravského lidu, slovanských apoštolů sv. Cyrila a Metoděje. Každý verš vyzařuje lásku básníka vroucně milujícího svůj lid v slavné minulosti i v rušné přítomnosti. Nejsou to pouhá popisná líčení, jsou to strhující lyrické pasáže, které mají vznítit v čtenářově srdci hrdost nad ctí, že se může honosit tak slavnými předky. Ve sbírce jsou kromě toho i básně parafrázující lidovou píseň a plynulým veršem vypravující moravské lidové pohádky. — Veškerá kritika se shodovala v tom, že v „Kytce“ promluvil vyspělý básník. J.

Kosina v „Časopisu Moravské matice“ mluví o ní nadšenými slovy a básníku vyhrazuje vysoké místo mezi českými spisovateli. Vincenc Brandl v „Obzoru“ nazývá Šťastného nadaným básníkem. Fr. Bartoš zařadil z této sbírky mnoho básní do „Slovesnosti“ a do svých čítanek.

Další jeho sbírka z r. 1887 „Drobné květy“ přináší básně náboženskopoučné ve stylu Jablonského „Moudrosti otcovské“. Avšak již příští sbírka „Hlasy a Ohlasy“, kterou vydal r. 1892, vrací se k motivům historickým. Zdrojem, z něhož tryskají a k němuž jako svému přirozenému středu směřují, je Velehrad — vznešená kolébka křesťanství na Moravě. — Všechny tyto sbírky jako by byly přípravou, nástupem k vrcholnému dílu — k apotheose vlasti a lidu. To dílo vyšlo konečně roku 1894 pod titulem „Hory a doly“. Zde jeho vroucí láska k vlasti, mezi horami a dolinami půvabně rozložené, a k lidu pracovitému, zpěvnému, veselému moravskému lidu se rozezvučela nejlíbeznějšími písněmi. Tato vlast a tento lid jsou zářím v prostředí divukrásné přírody. Šťastný se stává takto básníkem přírody. Není to ovšem příroda v pantheistickém pojetí módní poesie se satyrskými exkursemi do antické mythologie, nýbrž podivuhodné, krásné, účelné, dílo Boží sloužící lidstvu, jež je předmětem jeho obdivu a básnického opěvání.

Výlučně náboženského obsahu je spisek „Devatero služeb“, který vydal roku 1895. Nepovažoval asi dosavadní překlady zlaté knihy Tomáše Kempenského „O následování Krista“ za vyhovující, poněvadž r.

1902 vydal jeho veršovaný překlad. — Svůj tribut slovanské vzájemnosti, kterou horlivě hlásal, vzdal překládáním veršů ruských a polských pro Vymazalovu „Slovanskou poesii“. To je druhá struna jeho poesie, neboť neúnavně vychovává Moravany, aby byli stejně uvědomělými Čechy i katolíky. Proto také věnuje tolik pozornosti cyrilometodějské myšlence, že podporuje sblížení mezi Slovany.

Uzná-li dílo nějakého spisovatele toliko literární kritika, ale lid si ho nevšímá, zůstane přes všechno uznání konec konců jenom papírovým literátem. Takového neštěstí byl Šťastný ušetřen. Jeho jasná, úsměvná poesie, smířená s Bohem, snažila se zjednat smír mezi všemi lidmi. Jeho knihy četli milovníci skutečné poesie, neboť v jeho verších zahlédli po životních katastrofách opálový přísvit jitra, předcházející východu kouzelného slunce naděje, nacházeli zdroj, z něhož prýštila svěžest, odvaha a probuzení, nabývali ztracené rovnováhy. Mnoho jeho básní v pravém smyslu slova zlidovělo a stalo se majetkem nejširších lidových vrstev, jeho takřka denním pokrmem. Lahodná, zpěvná mluva a rytmický spád veršů Vladimíra Šťastného vybízely komponisty, aby k nim skládali nápěvy a učinili je tak ještě populárnějšími. Působil se o to Leoš Janáček, Jos. Chmelíček, Frant. Musil, Jos. Cyr. Sychra a Al. Vlk. Některé se staly písněmi kostelními, např. „Bože, cos ráčil“ s prvky polskými, „Zdrávas Maria“, „Modlitba k českým patronům“. Jiné, hlavně studentské byly dlouho hojně žádanými čísly při koncertech: „Bohatí stu-

„denti“, „Vlasti“, „Nová škola“, „Prázdniny“, „Na vlnách“, „Sokoli“, které jsou mnohdy rozmarné slovem i nápěvem.

Šťastný však vzdal čest sobě i práci, že si všiml třídy v té době málo hodnocené, třídy dělnické, pro niž složil „Hymnu dělnickou“; ta se brzy rozšířila v hudebním doprovodu J. C. Sychry. Jenom nepochopení povrchní literární historie mohlo spatřovat v Kosmákovi a Šťastném antithesu. Nebylo jí: Šťastný vodil lid do chrámu poesie, aby jej povznesl čarou hudbou veršů, očistil a zušlechtil. Kosmák sestupoval do vřavy vyjících hlasů vášní a náruživostí, a aby jej přehlušil, necstýchal se použít basbombardonu, aby pak lid zase povznesl tóny varhanní fugy do světa míru a ctnosti. Je ovšem pravda, že Šťastný lépe využil svého talentu. Byl, jak praví Fr. Bílý, „hásnický nejnadanější nástupce Sušilův, jenž vroucí zbožnost spojuje s ryze uměleckými snahami“. Tím nebyla jeho činnost vyčerpána: byl po desetiletí členem nejstaršího vědeckého spolku „Matice moravské“, členem výboru družstva „Hlasu“ a dvacet let starostou „Dědictví sv. Cyrila a Metoděje“. Kde šlo o prospěch celonárodní, všude rád přiložil ruku k dílu, až ho potměšilá srdeční choroba přinutila, aby se ponenáhlu vzdal všech svých prací a uchýlil se do ústraní, kde se v sobotu 20. srpna 1910, v oktávu Nanebevzetí Panny Marie, kterou oslavil tolika verši, rozloučil s tímto světem slovy plesající církve: *Eructavit cor meum verbum bonum...* Lidové noviny o něm napsaly: „Včera zemřel zde jeden z posledních vlastenců moravských, kněz rázu

Sušilova, Msgre Vl. Šťastný. V Brně znal každý výraznou, milou tvář tohoto úctyhodného starce, s nímž odchází jakoby vzpomínka a živá památka na moravské doby probuzenecké . . .“



P. VÁCLAV KOSMÁK

„HOMÉRA MORAVSKÉHO LIDU“, jak trefně nazval F. Bílý Václava Kosmáka, si nepřisvojuje sedm měst, nýbrž jenom vesnička Martinkov, kde se narodil 4. září 1843 a kde rozšafný a zbožný jeho otec, aby uživil četnou rodinu, byl krejčím, kostelníkem, domkářem a ... písmákem. Jeho dětství probíhalo v chudičké chaloupce zapadlé horské vesnice se všemi jejími prostými radostmi a stejně prostými strastmi za láskyplné péče vzorných rodičů. Zásluhou svého příbuzného, faráře v Martinkově, se dostal na německé gymnasium do Jihlavy. Doba tam strávená měla důležitý, když ne rozhodující vliv na jeho celý život a na usměrnění jeho literárního snažení a zálib. Byla to doba vrcholícího a už skorem zapadajícího německého romantismu, jež i jemu vtiskla svůj osobitý charakter. Jeho mladá, žíznivá duše dychtivě se pohroužila do cituplné poesie balad a romancí Geibelových, Lenauových a Uhlandových a ponenáhlu své básnické touhy přiodívala jejich rouchem. Za jarních večerů v překypujícím citu zpíval Heinovy písně, doprovázeje se na kytaru. Rozevláté romantické touhy si přinesl s sebou r. 1862 do brněnského semináře. Svou příslušnost k českému národu živě pociťoval už od dětství, takže národnostního problému pro něho nebylo, a hned se přidružil k české skupině, jejímž vůdčím duchem byl tehdy Vladimír Šťastný, který ho brzy poznal a ocenil jako melancholického a hned zase rozjařeného zpěváka cituplných písní. V „Hlase“ z r. 1865 je otištěna jeho báseň, kterou při loučení podali bohoslovci regentu Geisslerovi.

A od té doby přináší tento časopis častěji básně podpísované šifrou Věnc. K. Nezpívá to v nich vážný, do svého nitra zahleděný bohoslovec, nýbrž rozjásaný, po životě dychtící pěvec milostných písní, Minnesänger, putující od hradu k hradu, aby něžnou poesií oslavoval liliový vděk krásných paní a rekovné činy rytířů bez bázně a hany, kteří za úsměv, za polibek svých paní nasazují svůj život . . . aby pak nenávratně odcházel beznadějně zamilovaný do chiméry.

Tyto čarovné vidiny, tyto zlaté sny o lásce jako chmurný mrak zastiňovaly horizont příštího kněze. Naštěstí se včas ozval v hloubi jeho duše mystický hlas, jemuž rád naslouchával, když za časných jiter v úsvitu nového dne v chudém, střízlivém martinkovském kostelíku ministroval svému příbuznému a vychovateli, a tento hlas voláním mohutnější poesie ho vyzval, aby se vydal na cestu ad Deum, qui laetificat juventutem . . . A mystický hlas sílil, až se rozezvučel v chorál a přehlušil sladké zvuky loutny. Krise byla překonána. V básni „Na rozcestí“ promlouvají k němu dva hlasy:

„První hlas . . . kříž však nedá vzniknout slávy květu:

škoda tebe, kdybys umřel světu!

Druhý hlas: . . . kříž jen ověncí tě slávy květem:

zhrdej, zhrdej, mládenče, marným světem!“

Kosmák poslechl, zanechal romantického blouznění o rytířských turnajích, aby



meditoval o Bohu, odvrátil se od kultu ženy-milenky a sklonil se před panen-  
ským ženstvím Matky Boží. Bylo to  
k prospěchu jeho i poesie: jeho básnický  
fond byl mělký, dikce nebohatá, obrazi-  
vost přízemní, to málo, co cítil, byl by  
vbrzku vyzpíval a pak ho čekaly už jen  
neúspěchy, neboť tehdejší básnická dru-  
žina měla pozoruhodné talenty, v jejichž  
sousedství byl by nutně zapadl.

Po vysvěcení byl poslán jako kooperá-  
tor do Moravských Budějovic. Pak r. 1867  
do Hostína, rok nato do Biskupic a r. 1870  
jako administrátor do Řeznovic, kde si  
uvědomuje své spisovatelské poslání a za-  
číná se uplatňovat ne už jako básník,  
nýbrž jako prosatér. Tu a tam napíše ještě  
básničku stále pod vlivem své studentské  
četby a Sušilových moravských písní, ale  
sám cítí prázdnotu své milostné i mystic-  
ké poesie. V tomto zmatku a pocitu méně-  
cennosti vytryskne poznání:

„Kdybych vlast a Boha neměl na tom  
světě, žil bych, jak ta ulomená růže  
květe. (Hlas 1871).

To je uvědomělý program: Bůh a vlast.  
Vysvětluje jej blíže v úvodu k svému prv-  
nímu dílu „*Upomínky na mou zemřelou  
matku*“ (1871): „Posud jsem nedal do tis-  
ku ani slovy prosby. Hříchem jest hřivnu  
od Boha svěřenou, ať sebemenší, zakopa-  
ti . . . Protož: — Na boj, junoška! — Začá-  
tek činím vzpomínkou na tebe, má v Bohu  
zesnulá matko, ty hvězdo mého života! . . .  
Jsem na Tebe hrd! Jsem synem královny!  
Mé matce skvěl se kolem čela diadém

ctnosti. Matko, oroduj za mne, mohla bys být i ty hrda na mne — až umru.“ Nejde zpívat hradní dámě nového pohledu, nýbrž jde do boje a své pero-meč zasvěcuje své matce, královně s čelenkou ctnosti, aby byla na něho hrda po smrti. Zkrátka nechce dělat literaturu, nýbrž bojovat svým perem za Boha a vlast, totiž k mravnímu i kulturnímu povznesení toho zanedbávaného lidu, skutečného lidu, neboť střední, zámožný stav má už literaturu. Šťastně si vyvolil formu realistické povídky s látkou čerpanou ze skutečného života. Pak začaly vycházet „*Vzpomínky bývalého studenta*“ (1871), s rozmarným humorem líčící těžké počátky českého studenta na německém ústavu jihlavském.

Do Moutnic za administrátora byl přeložen r. 1872; zde pobyl šest let a pilně spisoval. Do té doby spadají povídky „*Neštovice*“ (1874), „*Hájovna u svatě Majdalenky*“ (1875), „*Viktor a Hortensie*“, „*Enoch Arden*“ (1876), „*Jakou Jakub našel metlu na zlou Teklu*“ (1876) a četné jiné, které sebral v „*Kukátko*“. Avšak tato realistická tvorba neuspokojuje plně snivého, jihlavského studenta, jímž ještě nepřestal být, a sem tam zazní romantická struna, když nad suchopárem realistické látky se zaposlouchá do ptačího zpěvu, nebo se zadívá na kvetoucí strom. V samotě své kaplanky zadumaně přehrává na harmoniu sentimentální melodii a najednou se vzchopí a jde do společnosti, kde se rozjaří, vypráví rozmarné anekdoty a bičem satiry šlehá sebe i jiné. Zájmy lidu však bedlivě sleduje a střeží a píše brožurku: „*Jakého máme volit starostu*“ a také aktiv-

ně zasahuje do politického dění jako organizátor a řečník. V „Moravské Orlici“ otiskuje první obsírnou práci „*Sláva a úpadek pana Jana Kroutila, pololáníka z Drnkálova*, v níž se už plně oprostil od vlivu romantismu a kde věrně reprodukuje celý rytmus života. Protože si všímá problémů všelidské důležitosti, začíná se touto prací nové období jeho tvorby literární: ze spisovatele drobných obrázků, líčících jednotlivé úseky lidského života, nebo pranýřujících běžné náruživosti, zhoubné vlastnosti a směšné návyky, vrostl realistický tvůrce široce založených prací, předvádějících v uceleném ději všechny postavy současného života, a stal se tak průkopníkem realistického románu.

V uznání jeho práce, které si všímal prostý lid, jemuž byla věnována, prezentoval ho hrabě Belcredi r. 1877 jako faráře do Tvarožné, kde zůstal až do roku 1893, jsa neúnavně činný jako spisovatel i v duchovní správě. Jeho zásluhou byl místo starého, chátrajícího kostelíka vystaven nový gotický chrám. V této době byl literárně nejplodnější. R. 1878 vyšel druhý svazek „*Kukátka*“, 1883 třetí, 1890 čtvrtý a 1892 pátý. Vedle této nejpopulárnější sbírky psal dále obsírné povídky: „*Pokání Martina Nováka z Dubu*“, „*O pouti*“, „*Myslivec Anton*“ (1880) „*Macocha*“, „*Jak byl Rampouch jun. vyléčen*“, „*Lidský zvěřinec*“ (1884) „*Mučenky*“ (1888), „*Marjana zkrotila Jana*“ (1889), „*Pošetilci*“ (1890), „*Chlubilova rodina*“ (1886 až 1887), „*Chrt*“ (1886—88). Vědomě šel ve stopách Pravdy a Ehrenberga, aniž je však kopíroval. Postavami jeho povídek jsou sku-

teční představitelé lidu, mezi nimiž žil, pracoval, který miloval a vychovával, a prostředí, v němž žijí, je prosyceno ovzduším chudých podhorských vesniček, v nichž působil. Jsou všechny tyto práce, drobné i obsáhlé, věrným obrazem tehdejšího života. Tak „*Chlubil*“ a „*Chrt*“ jsou vylíčením moravského života sedmdesátých let, v nichž lid neústupně bojoval s německou politikou; „*Boj o mandát*“ je historií politických štvanic; „*Eugenie*“ (1882—83) barvitě podává skutečný život v tehdejších rodinách; ve „*Fotografiích z tábora černých*“ úmyslně vybírá obrázky utěšnější, „vždyť o vymalování stinných stránek kněží — a který stav jich nemá? — postarali se až svrchovato nejen malíři opravdoví, ale též přemnozí romanopisci...“

I když byl na vlastní žádost pro své otřesené zdraví přeložen r. 1893 do Prostoměřic u Znojma, přece pokračoval ve své literární práci a vydal „*Ženit či neženit*“ (1893), „*Boží mlýny*“, „*Dva zlaté prsteny*“, „*Otrávená růže*“ (1895), „*Fouňa, svobodný pán z Nadutína*“ (1896). Je zajímavé, že v Prostoměřicích napsal několik povídek také německy pro své německé farníky.

Kosmák svým dílem chtěl sloužit lidu, z něhož vyšel a mezi nímž žil, chtěl ho polepšit a tím mravně povznést, proto v postoji zpovědníka bezohledně odhaluje chyby a ukazuje cestu k nápravě. Protože ví, že příčinou mravního i hmotného úpadku jsou náruživost, bere si na mušku alkoholismus, loterii, karban, parádivost, tepe prázdné hlavy nafoukaných úřední-

ků, bičem sarkasmu vyhání z nevkusných salonů zbohatlíků šosácké postavičky, bažící jen po penězích a titulech. „Všude plno lidských dokumentů, pozorování ze skutečnosti, jak se nyní po naturalisticku říká. Tu jste dojati, tu se zasmějete, tu vás něco pozlobí, zasmuší, ale pokaždé zvoláte: tak jest! tak lidé jednají, tak cítí ... „(„Nár. listy“ 23. srpna 1888). Formalistická kritika zlehčovala jeho dílo, že je tendenční, že slouží, že v něm není umění. „Byl to nejprve prostý lid... pro nějž psal... vždy ochotně sestupoval k němu. Dovedl to snadno, poněvadž vlastně nikdy nesmýšlel a necítil jinak než oni; byl stejně povrchní (sic!). V návalu citlivosti dovedl zouti nové boty a dát je žebrákoví.“ (M. Hýsek, Literární Morava.) Jako by poesie J. Hory a Vít. Nezvala, protože sloužila jako zbraň proti kapitalistickému útisku, nebyla poesií! — „Kosmák má plný význam jako spisovatel pro lid; byla to také jeho hlavní tendence, aby lid poučoval, káral a povzbuzoval k polepšení. Spisy jeho vnikly skutečně do nejdolejších krajin na Moravě, staly se obecně populárními a případně se o jejich původci praví, že naučil moravský lid číst.“ (J. Máchal, o českém románu novodobém.) A naučil také české spisovatele chodit mezi lid. Ten se mu odvděčil. Jeho „Kukátko“ vyšlo v desetitisícovém nákladu, J. Š. Baar při jeho četbě si umínil, že bude spisovatelem, Merhaut velebí jeho „synovsky sladkou lásku k lidu“, Alois Mrštík s city vděčného žáka si oživuje jeho venkovské obrázky a Vl. Šťastný ho nazývá „vzorem lidového povídkáře“.

Bystré oči humorného kukátkáře se navždy zavřely 15. března 1898, aby po kráse toužící duch romantického jihlavského studenta došel naplnění svých nejsmělejších tužeb v Tom, který je Krásou nejvyšší.



JINDŘICH ŠIMON BAAR

Když lamingenský regent Melchior z Aschenbachu chtěl Chody poněmčit, aby je snáze mohl zlomit, osidloval Chodsko německými rodinami. Ale ironickým řízením Prozřetelnosti se stalo, že rod Hanse Paara, který se r. 1650 přistěhoval do Klenčí z Bamberku, se již v druhém koleně počeštil a jeho už úplně čeští potomci Jiří a Anna Baarovi dali 7. února 1869 ve svém synkovi, Jindřichu Šimonovi, plodného spisovatele právě českému národu. Rozmarnou vzpomínku na toto datum uveřejnil po létech sám Baar: „Moje nebožka máma často mi vyprávěla, že už když jsem přicházel na svět, měl jsem napilno. Spatřil jsem světlo světa totiž právě v masopustní neděli. Lidé šli na velkou, máma postavila kastrol na plotnu, aby smažila šišky, ale kdepak! Musila kastrol odtáhnout, a než šli lidé z velké, už jsem byl na světě.“ V první třídě místní dvojtřídky měl také „napilno“, ne však jako učelivý žáček, nýbrž jako těkavý neposeda a rváč. Jakmile se v druhé třídě naučil pořádně číst, vrhl se s celou svou nespoutanou dravostí na četbu a brzo dychtivě přečetl celou žákovskou knihovnu. Jeho čtenářský zájem tím nebyl ukojen, ale spíše povzbuzen; a tak „na hejtách“ předčítal sedlákům kalendáře i jiné knížky nejrozmanitějšího obsahu, ale hlavně Kosmáka. Sousedé pod zorným úhlem svých životních zkušeností četbu kriticky rozbírali, chválili, nebo haněli. A protože si nejvíc chvály a uznání odnášel Kosmák, umínil si malý Jindřich, že bude také „Kukátkářem“. Otec, vida jeho nechut k sedlačině, dost nerad ho



poslal na gymnasium do Domažlic, kde se jeho zvědavý duch nemohl nasytit zkoumáním nezvykle bohatého nového prostředí, nových her, indiánek... takže po první konferenci dostal otec neveselou zprávu o jeho prospěchu. Přišel za ním a bez výtek mu stručně oznámil, že ho sice nechá na gymnasiu do konce roku, ale pak neodvolatelně půjde na řemeslo, protože je... hloupý. Hloupý? Takovou pohanu si přece nemohl dát líbit proslulý rváč z Klenčí! S celou svou živelnou dravostí se zakousl do učební látky a brzo se jeho dychtivému zraku otevřely netušené výhledy krásy do říše vědění a do čarovného světa literatury a ke konci roku byl již mezi prvními. Vedle profesorů Štolovského a Škody věnoval se mu Jan Voborník, který v něm záhy objevil tvůrčí nadání a všemožně rozněcoval jeho zájem o literaturu. Jindřich si jednou dodal odvahy a školní kompozici na téma „Zima v duši“ zpracoval jako sonet. Kolegové ho ovšem povýšili na „básníka“ a pověřili redakcí studentského časopisu „První vzněty“.

Když po maturitě r. 1888 z láskou prohrátého, jasného, volného domova vstoupil do přísného, temného, uzavřeného pražského semináře, všechno na něj padalo. Byl by chtěl raději studovat dějepis a češtinu, neboť jeho tvůrčí schopnosti byly již probuzeny. Svou nostalgií po rodném kraji vyzpíval pod pseudonymem Hynek Podlesák v „Alumnových písních“ a kromě toho horlivě pracoval v spolku alumnů „Růže Sušilova“. V té době asi vznikají básně „Rodnému kraji“ později

(1903) vydané pod pseudonymem Jan Psohlavý, která je oslavou jeho domova. Nejsou to verše silné a Baar sám „Při četbě Březinových básní“ to poznal a vyjádřil slovy:

*„... a zlomiv péro zarděl jsem se  
studem,  
že básníkem chtěl jsem se zvát,  
že chtěl jsem v šatě žebráckém  
a chudém  
hrst citů svých já světu dát.“*

Ponenáhlu ho s jeho životním posláním smiřuje vzor kněží buditelů a těší se nadějí, že bude jedním z nich. Ke kladnému překonání krise mu nemálo pomohlo seznámení se Sigismundem Bouškou, který ho sblížil s poesí Vrchlického.

Po vysvěcení r. 1892 prošel jako kaplan celou řadu far: Přimdu, kde z přepracování onemocněl, Spálené Poříčí, Stochov, Ořech, Ounětice, až r. 1899 dostal faru v Klobukách.

Tam se vlastně začíná plně rozvíjet jeho talent. Uvědomil si, že těžiště jeho literární práce spočívá v próze a tak když 1896 si založila katolická moderna revue „Nový život“, stal se jejím hlavním spolupracovníkem a 1897 v ní uveřejnil svou první prosaickou povídku „V hypnose“. Jako všichni spolupracovníci byl vystaven ostré persekuci vysoké hierarchie, ale vytrval až do r. 1905, kdy poznav, že svým perem nepřemůže zarputilou zaslepenost církevních úřadů, začal své práce otiskovat v „Máji“.

Za svého kaplanování poznal všechny

strasti českého a hlavně venkovského kněze a svých zkušeností ponejprv použil v románu „Cestou křížovou“ (1899). Ústřední postava kněze Jiřího Holuba mnohými rysy prozrazuje autoportrét Baarův. Opravdový hlasatel učení Kristova potácí se celý život trnitou cestou ústrků mezi lidem, který ho nechápe, a inteligencí, jež ho přezírá a v nejlepším případě trpí. V knize je sneseno tolik důkazného materiálu, že její rámeček na umělecký obraz nestačí, proto S. Bouška správně ji hodnotí: „Její cena je více kulturní než umělecká a v tom je její váha.“ (Obr. rev. 1900, str. 432.)

Ale Baar, cítí-li toho potřebu, bez ohledu potlačí v sobě umělce a dává mluvit spravedlivému knězi. Tak je tomu zejména v sérii „Farských historek“: panovačná, zjištná, omezená Tereza Kubová, „Farská panička“ (1900), jež zotročí slabošského, byť jemného faráře Plachého, výhruzně se v svém naturalismu tyčí proti „Žebračce“ (1900) Rosalii Choré, pokorné, cudné, trpělivé, nezištné hospodyně, jež doslouží faráři k smrti, aby pak umřela jako žebračka. Tento druhý román, ač je také reformně tendenční, patří pro své vysoké vypravěčské umění k nejlepším jeho kněžským románům. Hmotné zlo, páchané celibátem, jeví se v obou pracích v celé své drsné skutečnosti, aby se v „Žolince“ (1905) ukázalo v hrůzné masce duševní choroby, již propadne farář Zbořil, který svou celý život potlačovanou lásku soustředí na psíka... Svého předchůdce v Klobukách oslavil v povídce „Páter Kodýtek“ (1902), jímž je mladý

kněz, který šel na kněžství z vlastní vůle a pracuje podle vzoru svého učitele Bolzana ke zvýšení kulturní úrovně lidu: podporuje chudé, miluje děti, přátelí se s učitelem, věnuje se kostelu i přírodě a je zkrátka opravdovým knězem a vlastencem. — „Stavěl“ (1903) je statečnou kritikou všech, kteří jsou vinni bídou venkovského kněze: sedláků, šlechty, hierarchie; a pádným vyvrácením výtky dobrého bydla kněží. Román „Kohouti“ barvitě vyličuje dramatické střetnutí faráře, představitele náboženství, s učitelem, zástupcem vědy.

Neméně Baara lákalo vesnické prostředí, z něhož vyšel a v němž žil. Po stránce umělecké vytěžil z této látky nejvíce. Již r. 1900 napsal první vesnický román „Poslední z rodu Sedmerova“, ve kterém nebojácně zpracovává téma pozvolného rozkladu selského statku a průmyslového podniku, který je rozleptáván falešným liberalismem a povrchním pokrokem. Pranířuje lež, která pod líbivými hesly podlamuje zdravé základy, otravuje duše a vysušuje srdce.

Kladný typ, osvěžující protějšek předchozího zchátralého slabocha, je „Jan Cimbura“ (1908), selský bohatýr, ryzí křesťan, žijící podle zděděné tradice a hluboké životní moudrosti, kterou čerpá z Boha. Postava veskrz realistická, žijící mohutným skutečným životem, k níž lze přirovnat jen nejlepší charaktery českých vesnických románů. „I rámeček má značnou cenu; je neobyčejně široký a bohatý, oplývá uměleckými okrasami. Jsou tu vedle členů rodiny Cimburovy vytlačeny za-

jímavé hlavy sousedů, k nimž se vinou milé hlavičky dětské; najdeš tu obrázky práce rolnické, genry přírodní, reliefy koňské..." (D. Stříbrný, Časopis pro mod. fil. 1912, s. 308.) Dílo má trvale čestné místo mezi nejlepšími selskými romány.

V rozkošném chodském obraze „Pro kravičku“ (1904) pestře se rozvíjí skutečný život chodského lidu, drsného na pohled, ale s jemným citovým fondem v nitru. Pro kravičku strádají dva mladí manželé v cizím bavorském prostředí půl roku v tvrdé práci.

A opět negativní protějšek „Poslední soud“ (1911) ukazuje, že i chodský charakter má své kazy, z nichž pranýřuje sudičství, jež vede až k vraždě. Vyspělé umění Baarovo podalo v této práci mistrovský rozbor duše vrahovy, v níž není zloby, jenom bolest. Ne neprávem bývá tato psychologie srovnávána pro účinnou lítost vrahovu s příbuznými postavami Dostojevského.

Když se stal r. 1909 farářem v Ořechu, dosáhl konečně cíle své chlapecké touhy: vydal po vzoru Kosmákově dvě řady (1909 a 1910) „Mžikových obrázků“, které měly téměř stejný úspěch. Z jeho pera lehce plynou další práce: „Milovati budeš...“, „Z duchovní správy“ a drásavě pravdivý román „Na děkanství“ (1919). Milým vyznáním lásky k přírodě je knížka „Ptáci“.

Když znechucen odešel r. 1919 do pense do svého Klenčí, zajímá se o selské typy, které působivě vyličuje v jejich vlastním prostředí. V listě z r. 1924 napsal: „Chci svým perem, pokud mohu a dovedu, zvětšit českého sedláka se všemi přednostmi

a vadami, aby zde stál, až moderní doba úplně rozhlodá náš zděděný selský charakter.“ Nevyčerpatelným zdrojem jeho folkloristických informací byla jeho matka, kterou pro památku zvěčnil v postavě Hanýžky v prvním dílu trilogie „Paní komisarka“ (1923). Brzo následoval druhý „Osmačtyřicátníci“ (1924) a třetí „Lúsy“ (1925), v němž oslavil své milované „lúsy a mařtele“. Látku na tuto trilogii sbíral plných čtrnáct let. Věděl, že je přeplněna folkloristickými podrobnostmi, ale nechtěl, aby bez povšimnutí zcela zanikly. Se stejným úmyslem vydal „Chodské pohádky a povídky“ (1922) a „Naše pohádky“ (1921).

Nepřihlížíme-li k jeho spisům s kněžskými náměty, které psal s úmyslem reformovat některá církevní zřízení, hlavně celibát, a psal je cum ira et studio, se spravedlivým rozhořčením a tendenčním úmyslem, představují jeho ostatní spisy vzácné literární dílo, v němž jediný ze všech českých spisovatelů vystihl postavu jihočeského lidu v mravně náboženské tradici katolické.

Za světové války byl nebojácným obhájcem práv českého lidu a četníky, kteří z rozkazu přišli na jeho kázání, přivítal: „Jsem rád, že jsem přilákal do kostela lidi, kteří sem nikdy nepáchli nohou.“ V „Jednotě katolického duchovenstva“ působil od r. 1918 a nevystoupil, ani když mu arcibiskup hrozil suspensí. Byl v ní živlem konstruktivním, chtěje stůj co stůj dosíci jako ortodoxní kněz dohody v lůně církve, proto drsně odmítl vysokou hodnost v jiné náboženské společnosti.

A přece kromě „notářství“, jehož odznak nikdy nenosil, nedostalo se mu žádného vyznamenání od církevních úřadů za dobře míněnou reformní činnost, a vytrvalé mlčení sklízel od literární historie za své ohromné literární dílo, jež se hltavě čtlo a překládalo do různých jazyků... Zato však český lid ho miloval vroucí láskou a když náhle zemřel ve svém Klenčí 24. října 1925, vystrojil mu vskutku královský pohřeb a jeho spisy čte dosud se zájmem neutuchajícím jako oblíbeného lidového spisovatele, který z lidu vyšel a k lidu dovedl mluvit mluvou prozářenou láskou.



ARCIBISKUP  
Dr. ANTONÍN CYRIL STOJAN



„Stojan se stane jednou slavným,“ prohlásil třídní profesor Mathia na kroměřížském gymnasiu, jakoby nadán prorockým duchem, když viděl, jak se pevně krystalizují vzácné povahové znaky mladého studenta. A nemýlil se! „Tatíček Stojan“, jak jej s láskou nazývá lid, se skutečně velmi hluboko vryl v paměť národa.

Narodil se v Beňově u Přerova 22. května 1851 jako synek řemeslníka. Pro své mimořádné nadání byl dán na nižší gymnasium piaristické v Příboře. Vyšší gymnasium ukončil maturitní zkouškou s vyznamenáním v roce 1872 v Kroměříži. Potom byl na vojně, ale současně chodil na přednášky theologické, aby konečně přijal kněžské svěcení v metropolitním chrámu sv. Václava v Olomouci.

Stojanovým prvním působištěm bylo město Šilperk na severní Moravě, později Příbor, Věřovice a Dražovice u Vyškova. Není účelem těchto řádků vyčerpat zcela všechny činy tohoto muže, ale není možno také pomlčeti o neúnavné horlivosti, kterou dovedl roznítit na každém místě, a to činnost nejen duchovní, nýbrž i veřejnou — a je opravdu s podivem, jak bylo možno dostati do 24 hodin denně všechny záležitosti, práce a starosti, když přece musel také spát! Je známo např., že když byl administrátorem ve Věřovicích, chodíval velmi často zpovídat do Příbora, který je vzdálen 3 hodiny cesty, často pozdě v noci se vracíval opět domů, pracoval ve všech spolcích, často za den i šestkrát řečnil, byl v mnohých spolcích čelným funkcionářem, starostou hasičů —

a přece měl ještě čas na různé jiné záležitosti, studoval a vzorně se staral o svou farnost.

V Příboře ovšem plně rozvinul své schopnosti a nadání. Město bylo poněmčelé, a když se naskytla vzácná příležitost posílit českou baštu zřízením českého gymnasia na místě zrušeného německého, Stojanovo vlastenecké srdce zahorelo touhou po činech, nehleděl na překážky a obtíže — až konečně stál u mety otevření nového chrámu věd se 150 českými studenty. Leč v poslední chvíli dochází zákaz od ministra Gautsche, Stojan se nevzdává, energicky zakročuje u svého ministra, on, prostý venkovský kaplan, ale ani tento zákrok nepomohl, leda k tomu, že se stal příliš nápadným a nežádoucím pro tyto dusivé a napjaté národnostní poměry, na vyšší rozkaz musí opustiti město, ale odchází jako vítěz — s diplomem čestného občanství — a s velikým uznáním, jak vyjadřuje diplom:

„Důstojný pane! Jsa vzorným a obětavým knězem, horlivým a svědomitým vychovatelem a otcem mládeže Vaší péčí svěřené, jsa dále neohroženým a věrným bojovníkem za nezadatelná práva svého národa, jakož i obratným a vytrvalým pracovníkem v oboru veškeré duševní i hmotné činnosti lidské — získal jste si dlouholetým blahodárným a bohumilým působením svým tolik neocenitelných a vzácných zásluh o utěšený nynější rozkvět města Příbora, že Vás, důstojný pane, obecní výbor ve schůzi 17. listopadu 1887 jednomyslně svým čestným občanem jmenoval.“

Antonín Stojan odešel z Příbora a hned se zase pustil do nového boje. Arcibiskupská konsistoř již delší dobu vyjednávala s vládou o zřízení samostatné fary v obci Svébohov, ale marně. Stojan se do toho vložil. Nejenže zajel do Vídně a vyjednával na příslušných místech, docela se dostal k audienci k císaři — a dosáhl všeho, čeho žádal. A. C. Stojan byl opravdovým vlastencem činem. Nemluvil jen o lásce k vlasti, ale celým svým životem a svými činy pracoval pro svůj milovaný národ a drahou vlast. Sotva se dověděl, že ve Václavově má býti otevřena německá škola „Schulverein“, již sbírá příspěvky a intervenuje, aby byla otevřena škola česká, ve Vyškově zakládá novou českou školu měšťanskou a kolik chvil svého života věnoval menšinám českým ve Vídni, to snad ani se spočítat nedá; sotva objevil nového českého kněze, který buď ve Vídni studoval, nebo tam byl jen na návštěvě, hned mu posílá soukromý list a prosí, aby zašel do kostela a věnoval se českému lidu ve Vídni.

Je zcela přirozené, že tento vlastenecký kněz si musel získati srdce lidu a že lid skutečně také za ním šel. Nejlépe se to projevilo při Stojanově promoci, na niž přišlo tolik lidí, že je ani aula pojmouti nemohla. „Našinec“ přinesl tuto zprávu:

„Promoce vldp. dr. Antonína C. Stojana podala velmi výmluvný důkaz, jaké lásce, přízni a vděčnosti se těší tento ctihodný kněz vlastenecký po celé vlasti své. Mluví-li se o promociích „sub auspiciis imperatoris“, může se o této promoci říci, že se dělá „sub auspiciis populi“, neboť tolik

národa a tolik nadšení neviděli jsme ještě při žádné promoci na zdejší fakultě...“

Roku 1897 byl zvolen dr. A. C. Stojan za poslance do říšské rady a tato volba byla skutečně velmi nadšeně přijata a označována proto za šťastnou, že „dr. Stojan jest jedním z oněch mála, kteří veškerou svou činnost veřejnou dali do služeb lidí hospodářsky slabých a kteří ze všech sil svých se snaží pomoci malému člověku“. Je to totéž, jako kdybychom řekli dnes, že se bil za práva pracujícího člověka — a to poslanec dr. Stojan skutečně také dělal. Jestliže německý list, který jistě velmi nerad pronášel chválu na význačného českého politika, musel přinést článek, který dole cituji, pak musela býti Stojanova činnost skutečně věhlasná a pronikavá.

„Zvláště je nakloněn „malému člověku“, píše „Neues Wiener Tagblatt“, „vše, co v parlamentě dýchá, ví, že dr. Stojan není sice ‚zlatým srdcem‘ Vídně, ale jistě sněmovny. Stane-li se něco některému sluhovi, má-li některý úředník nějakou nepříjemnost, nebo chová-li některé zdánlivě nesplnitelné přání, na koho se obrací, s kým se radí a kdo jest to, jenž vždy se ujme ochotně a pomocně radou i činem stísněného? Pan poslanec dr. Stojan, v jehož dobře známé tváři jasně se zračí laskavost, dobrotivost a blahosklonnost...“

Jak však musela být vyčerpávající tato neúnavná činnost!? Kolik jenom dopisů bylo třeba denně vyříditi!? Už když byl ve Svěbohově, měl tak čilou korespondenci, že šel zábřežský pošt mistr do pense

a když byl dr. Stojan farářem v Dražovicích, musely být dány na poštu v Novém Rousínově dvě pomocné síly. Sám starosta vídeňský dr. Lueger záviděl Stojanovi jeho korespondenci a prohlásil, že on se tak četnou korespondencí pochlubiti nemůže.

A jaká je to korespondence?

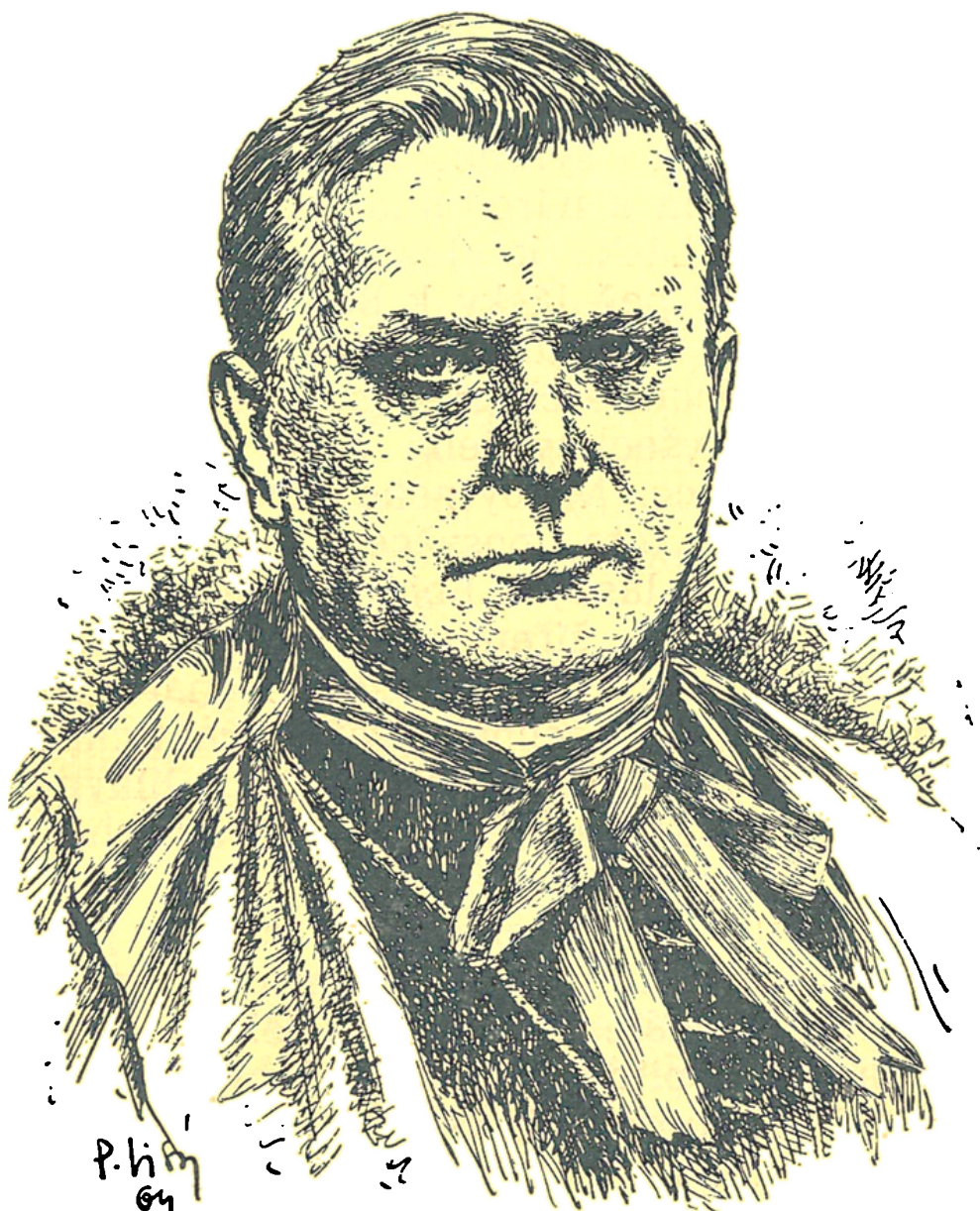
Bolesti, nářky, prosby, žádosti. A dr. Stojan trpělivě sedí, pročítá, radí, přimlouvá se, těší a pomáhá. Není jediného dopisu, který by ponechal bez povšimnutí. Vše koná nezištně, nic nežádá a nepřijímá, sám platí poštovné a často i kolky na žádosti... Ano i své osobní příjmy věnuje potřebám lidu.

Dr. Stojan však dostával též dopisy díky a žehnání. „Slovácké noviny“ uveřejnily jeden z takových dopisů vděčného žadatele, kterému pomohla intervence vlasteneckého kněze a poslance dr. Stojana.

„Nemohu jinak, než Vám, dobrý tatíčku chudých nezaměstnaných, veřejně poděkovati. Byl jsem chudý, nepatrný student bez místa, čekal jsem na různé záznamy — až Vy jste se mne ujal. Dosáhl jsem chleba, třebas těžkého... Máte své ctitele mezi lidmi všech politických stran, s úctou před Vámi smekne klobouk i robotník ozdobený červeným karafiátem. Vždyť jste pomohl každému, kdo Vás požádal. Mne jste se též neptal, zda jsem stoupenec nějaké strany, jen to jste se mne ptal, když jsem k Vám do Kroměříže přišel, zda mám hlad. A měl jsem... Kéž se Vám vyplní sen o velké sjednocené Slavii. Nuž sbohem, tatíčku dobrý...“

Jako člověk byl dr. Antonín Cyril Stojan

prostý, otevřený, chodil po světě, jako by nosil své srdce na dlani. Všichni lidé — a zvláště drobný, chudý lid — mu byli bratřími a sestrami, které miloval svou nelíčenou a účinnou láskou. A takovým zůstal Stojan i tenkrát, když dosedl na arcibiskupský stolec v Olomouci. Zůstal „tatíčkem Stojanem“, v jehož hrudi bilo srdce zpívající hymnus Bohu a drobnému Božímu lidu...



BISKUP  
ThDr. ANTONÍN PODLAHA

V odstupu let postava biskupa Antonína Podlahy celoživotním dílem výrazně vystupuje jako vzor vlasteneckého kněze. Činnost vlasteneckého kněze českého je podivuhodnou syntésou křesťanského universalismu a národního českého partikularismu. Láska k vlasti se tu roubuje na mohutný peň lásky k Bohu, od něhož, Otce všech národů, dostává posvěcení. Toto posvěcení vrcholí v úsilí posvětit celý národ, všechny jeho členy, všechny jeho instituce. Nezbytného mravního základu pro toto posvěcení se nabývá zvroucněním lásky k Bohu a k matce Církvi, katechesí, šířením duchovní literatury, pěstováním křesťanského charakteru, šířením všeobecné osvěty, praktickou láskou k bližnímu a především a hlavně osobním příkladem. To vše v míře vrcholné konal biskup Podlaha.

Vyrostl v biedemeierovsky jemném prostředí své rodiny, z níž si přinesl smysl pro vkus a zájem o kulturu, jež na gymnasiu tříbil pilnou četbou Vlčkovy „Osvěty“. Po maturitě (1883) dal se zapsat na právnickou fakultu, ale volání Boží bylo mocnější: po roce vstoupil do semináře. Už tam se jeví základní rys jeho povahy: pracovitost. Dal se do katalogisování knihovny! Po vysvěcení kaplanoval na několika farách, až byl (1891) ustanoven adjunktem theologické fakulty, při čemž suploval biblické studium a obohatil je dvěma pracemi — jednou původní a jednou přeloženou — o řeckých překladech bible a objevech v Orientě ve vztahu k bibli. Když po doktorátě (1894) byl několik let katechetou a poznal nevyhovu-



jící, zastaralé a těžkopádné učebnice, bez svolávání anket a schůzí sepsal moderně pojaté svěží katechismy, z nichž některé dosáhly více než 10 vydání. Zakládá „Vzdělávací knihovnu katolickou“, aby výběrem nejlepších poučných děl upevnila vědomí katolických intelektuálů. A sám do ní přispěl několika pracemi. Byl by však porušil universalistického ducha katolictví, kdyby se byl věnoval toliko inteligenci. Proto se ujal odkazu Tomáše Pešiny z Čechorodu „Dědictví Svatojanského“, v němž začal vydávat dobré knihy pro nejširší vrstvy.

Leč k rozkvětu duchovního života bylo třeba duchovní literatury: z Podlahova podnětu vychází nový převod Písma svatého od Sýkory a Hejčla a začíná vycházet „Český slovník bohovědný“. Mimo to po 27 let rediguje ČKD.

Když se stal kanovníkem (1904), hned se dal do nevděčné katalogizační práce a pořídil soupis rukopisů kapitulní knihovny, vydal „Knihy erekční“ a „Knihu světců“ z XIV. stol. a kapitule pořídil „Series“ životopisy 931 členů.

Zanedbaná církevní archeologie a historie volala a Podlaha poslechl: výsledkem byla „Posvátná místa arcidiecése pražské“, „Soupisy památek“, několik souborů ikonografických památek, obohacení dějin chrámu sv. Víta a jeho pokladu, sv. Jiří a Všech Svatých, Klementina, kostela sv. Karla Boromejského, na Bílé hoře, na Svaté hoře...

Vždyť sepsal sto deset knih vedle článků a pojednání v časopisech, jimiž učil

víře a Boží bázni, vzdělával, hájil náboženství a Církev.

Nebyl by knězem, kdyby neměl v popředí svého zájmu dům Boží: byla to katedrála sv. Víta. Jí věnoval své stupňované nadšení, obětoval všechnu svou energii, aby se stala důstojným stánkem Božím a hrobkou národních světců a českých králů. Prozřetelnost mu popřála té radosti, že mohl vlastníma rukama vynést z hrobů těla sv. Václava, Karla IV. a Jiřího z Poděbrad, že mohl uspořádat Svatováclavskou výstavu a otevřít lidu brány dostavěného chrámu. Měl čestný přídomek „strážce“ katedrály a vykonal pro její dostavění mnohem více než kterýkoli z jeho předchůdců. Přiklonil se k mladší generaci v rozhodném boji mezi názorem restauračním a konservačním a i modernímu výtvarnému umění dal důstojný podíl při dokončení a výzdobě chrámu.

A ještě jednu radost měl: Růžencovou výrobu, totiž její mrzáčky, o něž se staral vpravdě s otcovskou péčí, opatřiv jim sídlo v Praze a odkázav jim svou vilu v Mukařově. Jeho život probíhal mezi prací, modlitbou, odříkáním, láskou k Bohu a k bližnímu, obětavostí a dobročinností jako pravý život kněze-vlastence, až nastalo jitro neděle 14. února 1932. Dobrý pastýř otevřel breviář, našel si Primu, když Princeps pastorum ho povolal, aby mu odevzdal *immarcescibilem glorie coronam!*

Zemřel v pověsti svatosti a také na smuteční schůzi, jíž se zúčastnilo 11 korporací, všichni řečníci — koryfeové různých vědních oborů, v nichž zesnulý pra-

coval — ocenivše jeho vědecké zásluhy, neváhal nakonec prohlásit, že v něm zemřel světec, který svou prací a životem zanechal příští generaci vzor a příklad.

SMRTI SE NEBOJÍM,  
SMRT NENÍ ZLÁ,  
SMRT JE JEN KUS ŽIVOTA.  
TĚŽKÉHO

*Jako listí zelené na stromě  
hustém: jedno pučí a druhé opadává  
— tak i pokolení z těla a krve:  
jedno skonává a druhé se rodí.*

Sir. 14, 19.

*Se smíšenými pocity jsem dočítal rukopis této knihy. Málem mě ovládl pocit smutku, když jsem si na každém kroku vždy znovu musil spíše připomínat než ověřovat, jaké mravní i hmotné oběti přinášeli vlasti a lidu naši vlastenečtí kněží od staletí. Kněz a oběť to je přirozené, to souvisí a z toho smutek jistě nepochází. Nebolelo srdce ani, když autor naší knihy dovozoval, jak vrchnost pronásledovala a stihala vlasteneckou činnost našich kněží. Světská ani církevní vrchnost nepřála namnoze českému živlu, sledovala cíle germanisační; prostému českému věřícímu, pochopitelně ne vždy a ne všude znalému písma, měly býti tlumočeny svaté pravdy Písma jazykem německým. Jak mohl pak okřát posilou „Radostné zvěsti“? Avšak srdce se přece jen zastaví, kdykoliv se znovu střetáš s dávnou zkušeností, že v každé velké lásce je velká bolest, že často i proti vůli člověka a doby nutno podstoupit zápas za blaho příštích generací a budoucnost vlasti. Byli velcí ti kněží — naši předchůdci — kteří sledovali velké cíle; nemyslili na sebe, dobře věděli, že nemohou hledat přízeň své doby, snad ani nedoufali, že by se dočkali sladkých plodů svého snažení do konce vlastního žití — a přece se jim jejich práce neznechutila, nic — ani osočování ve Vídni a Římě — je neodradilo v jejich nadšení a dobré víře, že podstupují boj o samu existenci národa. Ti kněží byli vzácně poctivými dělníky Církve sv. i vlastního rodu a my dnes víme, že jsou natrvalo ozdobou Církve i vlasti.*

*Pocity uspokojení vybavily se však vždy-*

*cky v mé mysli i srdci, kdykoliv jsem si při četbě této knihy mohl na dějinných vzorech zodpovídat otázku, jež mě ostatně odevždy podněcovala: Jdeme my, současní kněží Církve římskokatolické, v šlépějích svých světlých vzorů, sledujeme věrně zářící příklady z minulosti, odvděčili jsme se dosti svým předchůdcům za dary a odkazy, jejichž dobrodiní dnes užíváme? Přispíváme dosti do pokladnice Církve, vlasti i lidu, kam vkládali základní jistinu naši spolubratři před staletími? S čistým svědomím můžeme si říci: Nezpronevěřili jsme se, poklady jsme nepromarnili, byli jsme vždy věrni Bohu, Církvi i lidu, z něhož jsme vyšli, s nímž věrně kráčíme v dnech všedních i svátečních, s nímž se radujeme z úspěchů, ale neklekáme při dočasných neúspěších, vždy silní vírou v Boha, velkými příklady dějinné minulosti i jasnými výhledy do radostné budoucnosti. A o tuto konfrontaci jde mi teď především.*

*Je samozřejmé, že náš dnešní přínos vlasti a lidu je dán jinými úkoly, má jiné cíle i formy. V knížce, kterou jsme dočetli, sledovali jsme snahy svých předchůdců, jež rovněž nebyly ve všech časových údobích totožné. Byly doby, kdy český kněz zachraňoval českého člověka od smrti hladem, pouhou skývou chleba. Bylo to velmi záslužné; ostatně úkol záchrany holé lidské existence trval donedávna, pokud u nás vládl kapitalistický řád. A je děsivá ona vzpomínka na fronty na trochu teplé polévky v dobách nezaměstnanosti. Staletí věnovali pak mnozí čeští kněží všecky své snahy a celá svá srdce*

obrodě českého jazyka, rodné řeči. Kázali česky, psali pro své věřící česky, učili je číst a psát, později šířili česky psané knihy — ale o tom všem je podrobněji právě v naší knize. Sám jsem vždy nejvíce podmaněn, a neváhám říci i dojat, kde se dovídám, jak chudý český kněz pomáhá dítěti svého ještě chudšího farníka na školy, k šíření české vzdělanosti a k zpevnění posic českého lidu. Předpokládalo to upřímný zájem o člověka, znamenalo to věnovat volný čas mimo kněžské povinnosti vzdělávání nadané chudé české mládeže ve vědomostech, jež tehdejší venkovská jednotřídka dát nemohla, vyžadovalo to i dlouhodobou materiální podporu a pomoc, aby se dítě na studiích udrželo; a to se nedá ani popsat, ani vyčíslit — ať už myslíme počet českých vzdělavců, jenž takto vyrůstal, nebo hmotné částky, jež šly z kapsy českých kněží. Nastaly pak doby, kdy čeští kněží chápali se každé příležitosti, aby český člověk sílil hospodářsky. Čeští kněží učili své věřící šetrnosti, dobrému hospodaření na poli, v zahradě i v dílně, čeští kněží učili venkovany pěstování ovocných stromů i včel — ale i řemeslné zručnosti.

To tedy byla nesmrtelná zásluha drobných českých kněží, kteří sami vyšli z venkovských chaloupek i z řemeslnických baráček. Prý bychom jich v našich dějinách napočítali na 2:500. Přes nepřítelství doby uchovali a povýšili prostou mluvu na výraz básnický, s vírou a jazykem zachraňovali národní existenci, v rámci národně obranných a buditelských tendencí byli vychovateli české inteligence,

prakticky uskutečňují heslo „Boha, vlast a národ milovat jest povinnost“ (Ziegler), a už v době P. Vojtěcha Nejedlého hlásali, že „pravý vlastenec má být nejen dobrým bojovníkem ve válce, nýbrž i v míru“ válku vede škodnou nocí, „neboť má být šířitelem pokroku...“

Těm všem kněžím, o nichž jsme četli v této knize a jichž zde vzpomínám v doslovu, říkává se „vlastenecký kněz“. Co to je „vlastenecký kněz“? To je kněz, jenž pochopil své poslání v národě. Neboť — a neříkám to zde poprvé — funkce kněžského úřadu, daná péčí o svěřené duše, nemůže setrvávat pouze na duchovním a teologickém poli. Člověk, jeho morálka, postoj k věcem duchovním, je ovlivňován vnějšími okolnostmi; a zájem o tyto okolnosti musí být také starostí duchovního pastýře. Vlastenecký kněz pochopil vždy tužby lidu a dovedl je ladit i kloubit s otázkami duchovními. Z příkladu vlasteneckých kněží čerpali utiskovaní čeští věřící sílu a nabývali rozhodnosti v problémech, před které je stavěla doba, v níž žili.

Nás postavila doba před problémy, které vrcholily po dvou světových válkách. Nás postavila doba před události, které jsou zpřesněny 15. březnem 1939 a 9. květnem 1945. Mezi těmi dvěma daty je nacistická okupace, znásilnění a ožebračení našeho národa, vyvražďování lidu, utrpení, jež prožil každý z nás ať již v koncentracích obehnaných dráty, nebo v tom velkém koncentráku, kterému se říkalo protektorát. V květnu 1945, po zkušenos-



*tech minulých let, souhlasili jsme všichni bez rozdílu, že už nikdy nesmíme připustit, aby se vrátily předmnichovské časy, které připravily 15. března 1939; a uvědomovali jsme si, že svět musí být uchráněn největšího zla, jímž je válka. Jako osvobozený vězeň a člen čs. národního výboru v Dachau byl jsem pověřen proslovem k oslavě 1. máje v Dachau. Tehdy jsem řekl doslova: „Po všem, co jsme prožili, je nám jasné, že my všichni, bez rozdílu politického přesvědčení, musíme vytvořit jeden celek. Tuto myšlenku sjednocení národa musíme přenést i do vlasti, neboť jsou tři věci, které nás především spojují: společné utrpení národa v posledních šesti letech, naše znovudobytá samostatnost a konečně opravdové bratrství, které se už nikdy nedá rozvracet málíčernostmi... Chceme republiku sociálně spravedlivou, chceme, aby existence každé rodiny byla sociálně zabezpečena, aby se každý mohl účastnit kulturního života, aby měl zajištěno právo na práci a aby u nás vládla kulturní svoboda a tolerance. Zájmy jedinců nesmějí již převyšovat zájmy celku, zájmy národa a prospěch lidu... Hlásíme se k práci při budování nové, šťastné, demokratické republiky Československé.“*

*I katoličtí kněží, kteří se vrátili z koncentračních táborů, veřejně proklamovali tento program a vydali manifest, v němž praví doslova: „Žádáme pronikavou reformu sociální. Víáme, že nositelem rozvoje bude pracující člověk. Přejeme si, aby každá dobrá práce byla konečně spravedlivě hodnocena. V budovatelské práci*

*pro lepší budoucnost nechce být katolické duchovenstvo odděleno od svého lidu. Tak jako před 150 lety při národním obrození dával kněz obětavě a hrdinně vše, k čemu byl hlasem stejné krve a hlasem svého poslání povolán, tak nabízí i dnes své nejlepší síly svému národu. Hlásíme se ochotně a obětavě k činorodé spolupráci v novém životě našeho národa, protože vidíme společné základy v duchovní tvorbě a poněvadž se sdílíme o společné ideály státního a národního rozvoje.“*

*To byl jeden úkol, k němuž volala doba kněze — vlastence. A druhý: Zatím co jsme si slibovali, že svět musí být napříště ochráněn největšího zla, jakým je pro lidstvo válka, západní imperialisté osnovali nové úklady míru. Pod vedením SSSR vytváří se však mohutný tábor, v němž lidé bez rozdílu barvy pleti, řeči a náboženství bojují za zachování a udržení trvalého míru ve světě. Katolické duchovenstvo nemohlo státi v tomto gigantickém zápase stranou. Vždyť kněz je nejen rozdavatelem svátostí a obětníkem novozákonním, nýbrž i hlasatelem učení Ježíše Krista — Knížete míru a pokoje. Mír hlásat, mír obhajovat, za mír bojovat, mír zajišťovat -- to je obsahem a smyslem slov Kristových z jeho kázání na Hoře Blahoslavenství, když praví: „Blahoslavení pokojní“, tj. tvůrci pokoje, ti, kteří se starají o život v míru a pokoji — „neboť jejich je království nebeské“. Proto zdrcující většina kněží v čele s těmi, kdo na sobě poznali hrůzy poslední války v koncentračním táboře, se nadšeně hlásila k myšlence boje za udržení světového*

*míru a na velikém svatováclavském shromáždění v hlavním městě Praze v roce 1951 utvořila z tohoto mírového hnutí Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva. Tentokráte 1720 delegátů ze všech zemí, diecézí a vikariátů si zvolilo reprezentanty. Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva je mluvčím veškerého katolického duchovenstva u nás a jeho zásluhy jsou plně uznávány, což se projevilo zvláště u příležitosti 10. výročí osvobození naší vlasti, kdy čelní představitelé kněžského mírového hnutí byli vyznamenáni vysokými státními vyznamenáními. Církev v novém společenském řádu procházela novým vývojem, přejala jinou a novou platformu a byla nucena se zbavit mnohých předsudků, udržovaných nejen kapitalistickým systémem, ale sahajících mnohdy až do středověku. Byly to vlivy, které neměly nikdy nic společného s věřícím lidem a vedly mnohdy Církev k tomu, že sloužila spíše svým světským zájmům než aby plnila své křesťanské poslání. Na takovéto platformě nemohl vzniknout dobrý poměr mezi Církví a státem v nové epoše lidstva. Neohrožený postoj vlasteneckých kněží, kteří si uvědomili svou sounáležitost s lidem a sjednocení v Celostátním mírovém výboru katolického duchovenstva vytvořili dobrý poměr Církve a státu, nutno hodnotit jako prospěšný naší vlasti, ale též Církvi samé. Zásluhou mírového hnutí zapojili se nejen katoličtí kněží, ale i věřící lid do velkého boje za mír a tato myšlenka sjednocuje dnes katolické kněžstvo s věřícím i ostatním lidem naší vlasti. Samozřejmě, že*

*když vznikl Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva, vynořily se podivné živly, jež nás málem osočily, že zakládáme novou Církev, že se distancujeme od Říma a bylo jiných podobných nesmyslů více. Ujistili jsme, že ve věcech víry a mravů je pro nás jedinou a nejvyšší autoritou Svatá Stolica a Svatý Otec. Žádali jsme, aby byly pečlivě zkoumány a sledovány naše počiny a prohlašovali jsme, že budoucnost osvědčí, že jsme postupovali spravedlivě. Dovozovali jsme, že ve své činnosti vycházíme z těchto předpokladů a skutečností: Tradice křesťanství je tradicí mírovou. Dokládá to celá křesťanská kultura, která je dílem a darem míru. Tím je dán cíl mírových snah katolického duchovenstva naší vlasti a s ním věřícího lidu naprosto jasně a přesně. Celostátní mírový výbor před celým světem osvědčil svou mírovou vůli. Je platným spolupracovníkem mírového hnutí světového, jemuž dnes vděčíme za zachování míru a pevných krovů nad svými hlavami. Avšak mírové hnutí katolického duchovenstva by nemohlo dosahovat takovýchto výsledků, kdyby jeho práce nebyla schválena veškerým našim katolickým lidem, ale i prozíravými katolickými věřícími v kapitalistickém světě.*

*Přesvědčit, jak jasně nám dal vývoj za pravdu, že jsme šli správně v zájmu Církve i náboženského života lidu za součinnosti Církve se státem — je už dnes snadné. Především od pontifikátu Jana XXIII. svatě paměti a od dubna 1963, kdy byla vydána Encyklika Jeho Svatosti papeže Jana XXIII. „Pacem in terris“. Se*

zadosti učiněním dovoláváme se „Volání pastýřského“, jež tvoří V. část citované Encykliky a vždy znovu budeme se dovolávat slov: „Ještě jednou dovolujeme si volat naše syny k povinnosti účastnit se činně veřejného života a přispívat k uskutečňování obecného blaha lidské rodiny a vlastního politického společenství...“ Nástupce zvěčnělého Jana XXIII., Svatý Otec Pavel VI. pokračuje v mírovém díle svého předchůdce. Jeho vánoční projevy a výzvy adresované hlavám států z pouti do Svaté země v lednu 1964 nás posilují ve vědomí, že jdeme dobře. Tím, že jsme s naším lidem cítili, že jsme bojovali proti špatné minulosti a budovali lepší přítomnost a jasné zítřky, kráčeli jsme ve šlépějích našich nejpřednějších a nejlepších kněží a biskupů. Naši vzácní biskupové — Stojan, Moyzes, Jirsík — žehnali práci vlasteneckých kněží.

To všecko dnes působí, že nad knihou, kterou uzavírám doslovem, cítím klid a bezpečnou jistotu, že jsme se nezpronevěřili, že dědictví svěřená odevzdáváme zmnožená svým následovníkům. Nikoli pouze v jubilejním roce cyrilometodějském, ale trvale modlíme se: „Všemohoucí, věčný Bože, jenž jsi skrze své svaté vyznavače a biskupy Cyrila a Metoděje dal slovanským národům připojiti se k poznání svého jména, uděl, abychom z jejich slavnosti se radujíce, také k jejich společnosti připojení byli.“ Neboť pro nás nejsou svatí Cyril a Metoděj pouze symboly křesťanství a svatého života, ale i symbolickými osobnostmi našeho života národního, státního a politického. Žádná

*z těchto složek jejich působení není osamocena a nelze ji oddělit. Všecky jsou spjaty vzájemným poutem a jedna proniká druhou. Nelze mluvit o životě těchto světců, o jejich činnosti náboženské, aniž bychom současně viděli národní a politické důsledky jejich činnosti. Svatí Cyril a Metoděj nechť žehnají našemu snažení, jež vyrůstá z jejich duchovního odkazu. Vytváříme nové hodnoty života v duchu sociální spravedlnosti, v duchu mírovém a v duchu tradic nám vlastních. Neseme pochodeň, kterou jsme přijali z rukou vlasteneckých kněží minulosti a máme jedinou ctižádost a touhu, aby i nás přiřadila jednou budoucnost k zástupu těch, kdo nevývratně prokázali vlastenectví ve své době.*

Dr. JOSEF PLOJHAR

## O B S A H

*Z lidu vyšli*

Úvod — dr. Václav Bartůněk 7

*Kdo chceš vlasti vděk si získat, přízeň doby  
nehledej*

P. Václav Hájek z Libočan 26

Bohuslav Balbín 34

P. Jan Tomáš Pešina z Čechorodu 42

P. Jiří Ignác Pospíchal 50

P. Jan František Beckovský 57

P. Felix Kadlinský 64

P. Jan Bartoloměj Tanner 71

P. Jiří Bílek z Bilenberka 79

*Pravá bída začíná teprve tehdy, když se nám  
znehutí práce*

P. Josef Bonaventura Piter 88

P. Gelassius Dobner 96

P. Václav Michael Fortunát Durych 103

P. František Faustýn Procházka 113

Mikuláš Adaukt Voigt 122

Josef Dobrovský 129

*Knihy jsou lidem tím, čím perutě ptákům*

P. Stanislav Vydra S. J. 140

P. Josef Miloslav Rautenkranz 149

P. Josef Liboslav Ziegler 158

P. Antonín Jaroslav Puchmajer 166

P. Vojtěch Nejedlý 174

P. Matěj Sychra 183

P. František Dominik Kynský 191

*V každé velké lásce je též bolest*

P. František Sušil 202

P. Pavel Křížkovský 211

P. Matěj Procházka 220

P. Josef Vlastimil Kamarýt	228
P. František Jaroslav Vacek Kamenický	237
P. František Vetešník	246
P. Josef Vojtěch Sedláček	253

*Kdo se snaží dosáhnout velikého cíle, nesmí  
myslet na sebe*

P. PhDr Josef František Smetana	264
P. František Matouš Klácel	273
Biskup Josef František Hurdálek	282
P. Vincenc Zahradník	290
P. František Náhlovský	297
P. Josef Schmidinger	305
P. František Josef Sláma Bojenický	311
P. Matěj Rössler	320
Biskup Jan Valerián Jirsík	326

*V posvátné půdě staroslavného Vyšehradu*

P. Antonín Marek	334
P. František Doucha	343
P. Boleslav Jablonský (Karel Evžen Tupý)	351
P. Václav Svatopluk Štulc	360
P. Josef Ehrenberger	367
P. Beneš Method Kulda	375
P. Václav Beneš Třebízský	383

*Nejkrásněji umírá větev, která se láme pod  
tíží vlastního ovoce*

P. František Pravda	392
P. Vladimír Šťastný	399
P. Václav Kosmák	408
Jindřich Šimon Baar	417
Arcibiskup Dr Antonín Cyril Stojan	426
Biskup ThDr Antonín Podlaha	433

*Smrti se nebojím, smrt není zlá, smrt je jen  
kus života těžkého*

Doslov — dr. J. Plojhar	440
-------------------------	-----



*ThDr Josef Beneš*

## AČ ZEMŘELI JEŠTĚ MLUVÍ

*Medailonky českých katolických  
vlasteneckých kněží*

*Ilustroval a graficky upravil Pavel Lisý*

Vydala Česká katolická Charita v Ústředním  
církevním nakladatelství v Praze roku 1964.

Vytiskl Tisk. n. p., Brno, provoz 04 Přerov.

Vydání první. AA 16,5 text, AA 2 ilustrace.

D-11\*40228. Vázaný výtisk Kčs 29,—

(53)